

OVER KLIMAATVERANDERING:

HOE KAN KLIMAATADAPTIEF GEDRAG GESTIMULEERD WORDEN BIJ ONDERNEMERS?

Auteur:

Bart van der Sande (student)

In opdracht van:

Rolia Wiggelinkhuijsen
Stichting Blauwzaam

Daan Willems
Waterschap Rivierenland

24/01/2020, Delft

HOE KAN KLIMAATADAPTIEF GEDRAG GESTIMULEERD WORDEN BIJ ONDERNEMERS IN DE ALBLASSERWAARD-VIJFHEERENLANDEN?

Bart van der Sande
Studentnummer 619597
24/01/2020, Delft
Versie 1.0

In opdracht van:

Rolia Wiggelinkhuijsen
Stichting Blauwzaam
Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Daan Willems
Waterschap Rivierenland

Gefaciliteerd door:

Martin de Winter
Communicatieadviesbureau Hokra

Onder begeleiding van:

Ted van der Klaauw, Hogeschool Inholland Delft

Hogeschool Inholland Delft
Landscape and Environment Management
Rotterdamseweg 141, Delft

Voorwoord

“When a large group of agents seek to coordinate their behaviour in an uncertain environment, it is common for individuals to look to better informed experts for guidance” (Loeper, Steiner, & Stewart, 2014,). In de Delftse collegezalen van Inholland werd ergens in 2018 plotseling mijn interesse aangewakkerd. Ik zat in het tweede jaar van de opleiding ‘Landscape and Environment Management’ en was toen 19 lentes jong. Tot dusver leerde ik van alles over de natuur, diersoorten, bodem, over de werking van het klimaat, steden, wet- en regelgeving, beleid, ruimtelijke ordening, luchtvervuiling en dergelijke. Tot op zekere hoogte was ik nieuwsgierig naar de lesstof, echter had ik het gevoel dat er nog wel iets ontbrak. Was dit alles? Ik stond niet bepaald te springen om hier straks voor lange tijd mijn dagen mee te vullen. Gelukkig brachten de colleges ‘Communicatie & Verandering’ redding. Hier kreeg ik voor het eerst inzicht in de menselijke perceptie van het klimaat; en dit had zo veel potentie! Zo ging het bijvoorbeeld over het handelingsperspectief, wat stelt dat mensen een bewuste keuze hebben in hun handelingen en dat deze keuzes altijd gevolgen / consequenties hebben. Op welke manier neemt een individu zichzelf en de wereld om zich heen waar en welke keuzes maakt hij als gevolg van dit perspectief? Ziet hij de aarde bijvoorbeeld als middel dat slechts dient voor de bevrediging van de behoeftes van de mens? Gelooft hij dat de aarde opwarmt? Gelooft hij dat dit op korte termijn ook gevolgen voor hem persoonlijk kan hebben? En gelooft hij dat hij samen met anderen de kern van zowel het probleem als de oplossing is? Er zijn nog oneindig veel meer ‘variabelen’ te bedenken binnen dit handelingsperspectief; en mogelijk nog meer verschillende antwoorden. Met andere woorden zou je de klimaatproblematiek misschien het ongewenste gevolg kunnen noemen van onze waarden, overtuigingen en handelingen. Andere theorie die aan bod kwam betrof de verschillende typen communicatie (*informatief, persuasief, educatief*), de psychologische weerstand tegen bepaalde boodschappen (*slecht nieuws in het bijzonder*) en het bestaan van sociale dilemma’s (*ook wel de paradox van het collectief genoemd*).

Het citaat uit de eerste alinea is afkomstig uit een wetenschappelijk onderzoek naar de invloed van ‘Influential Opinion Leaders’. Ik kwam de term voor het eerst tegen in een rapport uit 2016, genaamd ‘The Communication Challenge of Our Century’. De auteur, Susanna Priest, beschrijft hier het belang van de opinie van invloedrijke leider als president Barack Obama en de paus van de Katholieke kerk. In het geval van klimaatverandering en de opwarming van de aarde - een maatschappelijke kwestie waar veel publieke discussie en twijfel over bestaat - wordt heel veel waarde gehecht aan uitspraken van dergelijke figuren. Wanneer zij hun ernst uitspreken over de situatie en oproepen tot collectieve actie, blijken veel mensen bereid om dit aan te nemen als waarheid. Overigens werkt dit andersom ook, wanneer invloedrijke figuren zich presenteren als critici van klimaatverandering en opwarming van de aarde (Priest, 2016). Dit lijkt op het eerste gezicht misschien vreemd, maar het wordt duidelijker wanneer we het fenomeen van groepsgedrag nader bekijken. Hier komt de stelling van Loeper et al. (2014) van pas. Zij stellen namelijk dat een grote groep ‘agents’ in een onzekere situatie of omgeving de neiging hebben om hun gedrag te conformeren aan dat van een ‘beter geïnformeerde expert’ (Loeper et al., 2014).

Voor mijn stageopdracht bij Blauwzaam heb ik mij bezig gehouden met de vraag ‘hoe bewustwording van klimaatverandering en stimulans tot klimaatadaptieve oplossingen kan worden aangewakkerd bij de partners van Blauwzaam’. De spannende bovenstaande theorie uit de sociologie kan mogelijk vertaald worden naar de klimaatkwestie en praktisch gebruikt worden bij het oplossen van problemen en vraagstukken. Ik ben heel benieuwd welke rol Blauwzame ondernemers hierin kunnen spelen.

Ik wil graag alle partners van Blauwzaam en experts uit het werkveld bedanken voor hun tijd, actieve medewerking en antwoorden. In het bijzonder gaat mijn dank uit naar mijn begeleiders Martin (Communicatieadviesbureau Hokra), Rolia (Stichting Blauwzaam), Daan (Waterschap Rivierenland) en Ted & Jenny (Hogeschool Inholland). Tot slot wil ik ook mijn (tijdelijke) collega’s bij Hokra bedanken voor de prettige werksfeer en gezelligheid op kantoor.

Delft, 17 januari 2020, Bart van der Sande.

Samenvatting

Hoe kan klimaatadaptief gedrag gestimuleerd worden bij ondernemers in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden? Stichting BlauwZaam is een netwerkpartij die in 2010 opgericht is om samen met overheid, ondernemers, organisaties en onderwijs initiatief te nemen voor het verduurzamen van de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, zodat het voor iedereen goed werken, wonen en recreëren is. Om nu en in de toekomst goed te kunnen anticiperen op de veranderingen in het klimaat (klimaatadaptatie) is het volgens Blauwzaam van groot belang voor overheid, ondernemers, onderwijs en burgers zicht te krijgen op de veranderingen in het klimaat en de logische gevolgen hiervan. Blauwzaam wil daarom graag dat er gecommuniceerd wordt - zodat de doelgroepen zich bewust worden van de problemen in het gebied in relatie tot klimaatverandering - én mensen aanzetten tot actie om zelf bij te dragen aan klimaatadaptatie-oplossingen. Het doel van dit onderzoek was het verkrijgen van kennis en inzicht in effectieve klimaatcommunicatie. Deze kennis is vergaard door de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden: *In welke mate zijn Blauwzame ondernemers al bewust bezig met klimaatverandering en klimaatadaptatie; Heeft het het ervaren van overlast van klimaateffecten of het hebben van kennis van maatregelen invloed op de mate van uitgevoerde of geplande maatregelen; Wat zijn voor Blauwzame ondernemers drempels en stimuli om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie; Hoe kan de gewenste gedragsverandering bij de ondernemers in theorie gerealiseerd worden; Hoe benaderen collega's (experts) in het werkveld een dergelijk vraagstuk; Welk effect heeft het communiceren van klimaatadaptatie op gedragsverandering bij de doelgroep en Welke communicatiemiddelen zijn geschikt om klimaatadaptatie te bevorderen.* Aan de hand van deze kennis kan een strategie worden ontwikkeld voor het realiseren van de ambitie van Blauwzaam, namelijk: 'Het bevorderen van bewustwording van klimaatverandering en het aanwakkeren van stimulans onder partners om hen tot actie aan te zetten om te werken aan klimaatadaptatieve oplossingen.'

Om een theoretisch kader te schetsen rond dit onderzoek is er literatuuronderzoek verricht naar theorieën over 'Klimaatcommunicatie' en de 'Verspreiding van Innovatie'. Om erachter te komen wat de huidige stand van zaken omtrent klimaatadaptatie bij de partners van Blauwzaam, is er een enquête afgenomen onder de doelgroep. Ook is er een experiment uitgevoerd in een poging om erachter te komen op welke prikkel (stimulans) de doelgroep het sterkst reageert richting de gevraagde gedragsverandering (klimaatadaptief handelen). Een tweede enquête afgenomen met het doel om erachter te komen welke prikkel van dit experiment het grootste effect had op de doelgroep. Tevens zijn er een aantal ondernemers geïnterviewd over het onderwerp om kennis te maken met de doelgroep en inzicht te verkrijgen in alledaagse praktijksituaties met betrekking tot klimaatverandering en klimaatadaptatie. Naast ondernemers zijn er ook vier experts op het gebied van klimaatadaptatie geïnterviewd. In dit rapport wordt beschreven hoe zij een dergelijk vraagstuk benaderen. Tot slot zijn er in dit onderzoek ontwikkelde tools verkend die gebruikt kunnen worden om klimaatadaptatie te verspreiden onder de doelgroep.

Wat betreft de gevonden resultaten kan geconcludeerd worden dat er nog maar weinig klimaatadaptatieve maatregelen zijn uitgevoerd door de doelgroep en dat er weinig partners van plan zijn om dit op korte termijn te doen. Op basis van statistische analyse van enquêteresultaten kan geconcludeerd worden dat er mogelijk positieve verbanden bestaan tussen 'het ervaren van overlast van klimaateffecten' of 'het op de hoogte zijn van tenminste één maatregel tegen overlast' en 'het aantal uitgevoerde of geplande maatregelen om overlast te voorkomen'. De geïnterviewde ondernemers verschillen onderling erg van elkaar in overtuigingen en de manier waarop ze bezig zijn met het klimaat en er zijn talloze redenen om niet of juist wel aan de slag te gaan met klimaatadaptatie. Uit literatuuronderzoek blijkt dat BlauwZaams huidige strategie niet volledig effectief lijkt omdat de correlatie tussen 'inzicht in onderzoeksresultaten' en 'bijgestelde klimaatverwachtingen' complexer is dan aanvankelijk werd gedacht. Naast 'bijgestelde klimaatverwachtingen' zijn mogelijk ook de 'acceptatie van de boodschap' en een 'positief waardeoordeel over de boodschap' door de doelgroep van belang als Stichting Blauwzaam wil dat haar partners een actieve bijdrage leveren aan klimaatadaptatie. De geïnterviewde experts uit het werkveld benaderen een dergelijk vraagstuk op verschillende manieren en ondernemers/bedrijven lijken een onderbelichte doelgroep vormen. Uit

enquêteresultaten blijkt dat het actief communiceren van het thema 'klimaatadaptatie' richting de partners een stimulerend effect heeft op de bewustwording van lokale klimaatverandering en mogelijke maatregelen. Een verkenning van de beschikbare tools heeft de inzichten opgeleverd dat de 'klimaatatlas A5H' de prikkel *urgentie* bevat; dat de 'Staat van je Straat' de prikkels *urgentie*, *sociaal* en *financieel* bevat; dat 'Tygron Geodesign' de prikkels *urgentie* en *informatie* bevat en dat Stichting Stimular de mogelijkheden van het thema klimaatadaptatie nog nader moet verkennen.

Stichting Blauwzaam wordt geadviseerd om een pilot te starten met Sweco, ontwikkelaar van de tool 'Staat van je Straat'. Deze tool biedt ondernemers de kans om direct te verdienen aan klimaatadaptatie en kan daarom voor financiële prikkel voor het uitvoeren van klimaatadaptieve maatregelen zorgen. Dit advies is gebaseerd op de visie dat milieubelangen normaal gesproken ondergeschikt zijn aan economische prioriteiten van ondernemers en dat - hoewel er een aantal uitzonderingen zijn - het erop lijkt dat men zich in het bedrijfsleven meestal volledig focust op efficiënte bedrijfsvoering en winstmaximalisatie; en dat zorg voor het milieu daarbij vaak uit het oog wordt verloren. Daarnaast wordt gebruik van de tool 'Tygron Geodesign' (via Tauw) aanbevolen om te gebruiken tijdens het jaarlijkse symposium van Stichting Blauwzaam.

Geconcludeerd wordt dat klimaatadaptatie een innovatie is die door de partners van Stichting Blauwzaam als nieuw wordt waargenomen en dat als gevolg van onzekerheid de meerderheid afgewacht tot er meer zekerheid beschikbaar is. Het ervaren van overlast en inzicht in de risico's kan leiden tot klimaatadaptief handelen. De huidige communicatiestrategie om de doelgroep van Blauwzaam aan te zetten tot klimaatadaptief denken en handelen met behulp van de tool 'Klimaatatlas A5H' wordt niet helemaal geschikt bevonden; met name vanwege de vereiste vakkennis en het ontbreken van handelingsperspectief. Er lijkt een financiële prikkel te ontbreken om te kiezen voor het klimaatadaptieve alternatief. 'Staat van je Straat' van Sweco is potentieel een effectieve tool die gebruikt kan worden voor het bevorderen van klimaatadaptief denken en handelen onder de partners van Blauwzaam; met name omdat het klimaatadaptatie een mogelijk verdienmodel geeft en het hierdoor gebruikt kan worden als concurrentievoordeel.

De betreffende ondernemers die de doelgroep van dit onderzoek vormen zijn aangesloten bij Stichting Blauwzaam, wat betekent dat ze in bepaalde mate al bezig zijn met duurzaamheid en waarschijnlijk open staan voor vormen van duurzame innovatie. De doelgroep is daarin vermoedelijk verder dan de gemiddelde ondernemer in Nederland en daarom niet representatief voor de rest van Nederland.

Het onderzoek is uitgevoerd door een derdejaars HBO student, voor wie het zijn eerste praktijkervaring is in het onderzoeksveld. Ondanks theoretische kennis en colleges over het opzetten van een onderzoek bleek het moeilijk om alle stappen van te voren te bedenken en een goede onderzoeksopzet te maken. Als gevolg hiervan zijn bepaalde dingen anders gelopen dan van te voren verwacht en zijn er 'beginnersfouten' gemaakt. Het onderzoeksrapport is dan ook geen feilloze onderbouwing gebleken voor de aanbevolen communicatiestrategie, maar hopelijk wel een stap in de goede richting. Zo dienen de resultaten dan ook geïnterpreteerd te worden.

Inhoudsopgave

Definities en begrippen	8
Inleiding	9
1.1 Aanleiding en achtergrond van het onderzoek	9
1.2 Probleemstelling	9
1.3 Doelstelling	9
1.4 Hoofd- en deelvragen	9
1.5 Doelgroep	10
1.6 Reikwijdte (afbakening) van het onderzoek	10
1.7 Aanpak van het onderzoek	10
1.8 Opbouw van het rapport	10
Inventarisatie	11
2.1 Klimaatcommunicatie	11
2.2 Verspreiding van innovatie	17
Onderzoeksmethode	22
3.1 Onderzoeksmodel	22
3.2 Literatuurstudie	23
3.3 Enquête (I) onder doelgroep	23
3.4 Experiment	24
3.5 Enquête (II) onder doelgroep	25
3.6 Diepte-interviews onder doelgroep	25
3.7 Interviews met experts	26
3.8 Inventarisatie beschikbare tools	26
Resultaten	27
4.1 Huidige klimaatadaptatie bij Blauwzame ondernemers	27
4.2 Invloed van ervaren overlast en kennis van maatregelen op de mate van uitgevoerde maatregelen	29
4.3 Drempels en stimuli om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie	35
4.4 Gewenste gedragsverandering in theorie	37
4.5 Benadering van collega's (experts) in het werkveld	39
4.6 Het effect van communiceren van klimaatadaptatie op gedragsverandering bij de doelgroep	41
4.7 Mogelijk geschikte tools om klimaatadaptatie te bevorderen	44
Advies	47
5.1 Visievorming	47
5.2 Advies aan Stichting Blauwzaam	48
Discussie	49
6.1 Interpretatie van resultaten	49
6.2 Beperkingen van het onderzoek	49
Conclusie	50
Aanbevelingen	51

Literatuurlijst	52
Bijlage 1: Enquête nulmeting	53
Bijlage 2: Experiment via Campaign Monitor	57
Bijlage 3: Enquête effectmeting	61
Bijlage 4: Interviews met Partners	65
Bijlage 5: Interviews met Experts	123

Definities en begrippen

In het onderzoeksrapport zullen een aantal begrippen vermoedelijk vaker voorkomen dan normaal. Om het rapport straks zo duidelijk mogelijk te maken, volgt hier alvast een lijst met begrippen en bijbehorende definities. Wanneer de auteur het heeft over de begrippen uit deze lijst, dan bedoelt hij er dus het volgende mee.

Key Players (ook wel ‘opinieleiders’)

Ondernemers, bedrijven of andere partijen die bepaalde invloed of aanzien hebben binnen de doelgroep. Zij kunnen een grote rol spelen in de totstandkoming van de gewenste gedragsverandering bij andere leden van de doelgroep.

Klimaatadaptatie

Het aanpassen van de inrichting van de leefomgeving en gedrag aan (reeds zichtbare of verwachte) veranderende weersomstandigheden.

Klimaatmitigatie

Het verminderen van de uitstoot van broeikasgasemissies.

Prikkel

Een verandering in de (uitwendige of inwendige) omgeving waar een levend wezen op reageert, ook wel stimulus.

Risicodialoog

Het *Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie* (n.d.) omschrijft de risicodialoog als: een gesprek dat gaat over risico's, kansen, ambities en strategische keuzes rondom klimaatverandering. De risicodialoog beoogt inzicht in de antwoorden op de volgende vragen: welke risico's zijn in onze regio wel en niet acceptabel, welke maatregelen zijn nodig en wie die maatregelen neemt.

Stresstest

In een stresstest worden volgens het *Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie* (n.d.) de potentiële kwetsbaarheden voor de klimaatthema's binnen een gebied geïdentificeerd. Door het verzamelen van informatie en het combineren van gegevens over de gevoeligheid van objecten en functies, kan er worden beschreven welke effecten (de 'stress' die op het systeem wordt gezet) klimaatverandering in de toekomst zal hebben. Er wordt onderzocht waar, wanneer en welke knelpunten er onder bepaalde klimaatveranderingen kunnen ontstaan.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en achtergrond van het onderzoek

Stichting Blauwzaam is een netwerkpartij die in 2010 opgericht is om samen met overheid, ondernemers, organisaties en onderwijs initiatief te nemen voor het verduurzamen van de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, zodat het voor iedereen goed werken, wonen en recreëren is. Blauwzaam werkt vanaf de oprichting met werkgroepen, waarmee ze werken aan de 4 centrale thema's van de stichting. Dit zijn: Circulaire Economie; Het Nieuwe Bouwen, Blauw-Groen en MensEnWerk. De werkgroepen bestaan uit een aantal ondernemers die een bepaald (actueel) onderwerp binnen één van de vier thema's aanpakken. Hierbij wordt gestreefd naar zo min mogelijk overlap en zoveel mogelijk synergie met reeds bestaande werkgroepen. De leden van een werkgroep zijn Partner van Blauwzaam en tevens dé ambassadeurs voor het duurzame gedachtegoed. Elke werkgroep heeft een contactpersoon, die zowel naar het bestuur als naar andere organisaties voor de verbinding zorgt. Het onderwerp van dit rapport (klimaatadaptatie) valt onder het thema 'Blauw-Groen'. Binnen dit thema stelt men dat het landschap onder druk staat van stedelijke ontwikkeling.

Blauwzaam erkent dat er veel informatie beschikbaar is over klimaatverandering en de gevolgen daarvan. Een deel van deze data is volgens Blauwzaam echter niet direct bruikbaar voor bepaalde doelgroepen. Dit komt volgens hen omdat: de data complex is en daardoor niet toegankelijk; de data gefragmenteerd is en niet gecombineerd wordt aangeboden, waardoor een totaalplaatje moeilijk te krijgen is; en er geen koppeling is tussen de data en het kennisniveau dat aanwezig is bij de betreffende doelgroepen. Om nu en in de toekomst goed te kunnen anticiperen op de veranderingen in het klimaat (klimaatadaptatie) is het van groot belang voor overheid, ondernemers, onderwijs en burgers zicht te krijgen op de veranderingen in het klimaat en de logische gevolgen hiervan.

1.2 Probleemstelling

Inmiddels heeft Blauwzaam onderzoeksresultaten en oplossingsrichtingen voor specifiek de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden beschikbaar. Bijvoorbeeld kaarten in de 'Klimaatatlas A5H' van Nelen & Schuurmans over de waterproblematiek en over het 'meekoppelen' van de wateropgave aan andere functies. Ook is er een visie op klimaatadaptatie in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden en zijn er oplossingsmogelijkheden zoals hemelwaterrecuperatie in Gorinchem. Deze informatie wordt volgens de stichting echter pas waardevol wanneer het bij de juiste mensen terecht komt! Blauwzaam wil daarom graag dat er gecommuniceerd wordt - zodat de doelgroepen zich bewust worden van de problemen in het gebied in relatie tot klimaatverandering - én mensen aanzetten tot actie om zelf bij te dragen aan klimaatadaptatie-oplossingen.

1.3 Doelstelling

Het onderzoek heeft tot doel het verkrijgen van kennis en inzicht in effectieve klimaatcommunicatie. Aan de hand van deze kennis kan een strategie worden ontwikkeld voor het realiseren van de ambitie van Blauwzaam, namelijk:

'Het bevorderen van bewustwording van klimaatverandering en het aanwakkeren van stimulans onder partners om hen tot actie aan te zetten om te werken aan klimaatadaptatieve oplossingen.'

1.4 Hoofd- en deelvragen

'Welke communicatiestrategie zou Blauwzaam kunnen toepassen als het (bewustwording van klimaatverandering en) stimulans tot klimaatadaptatieve maatregelen wil bevorderen onder de partners van Blauwzaam?'

- In welke mate zijn Blauwzame ondernemers al bewust bezig met klimaatverandering en klimaatadaptatie?
- Heeft het het ervaren van overlast van klimaateffecten of het hebben van kennis van maatregelen invloed op de mate van uitgevoerde of geplande maatregelen?
- Wat zijn voor Blauwzame ondernemers drempels en stimuli om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie?
- Hoe kan de gewenste gedragsverandering bij de ondernemers in theorie gerealiseerd worden?
- Hoe benaderen collega's (experts) in het werkveld een dergelijk vraagstuk?
- Welk effect heeft het communiceren van klimaatadaptatie op gedragsverandering bij de doelgroep?
- Welke tools zijn mogelijk geschikt om klimaatadaptatie te bevorderen?

1.5 Doelgroep

Het rapport is geschreven voor iedereen die de ambitie heeft om duurzaamheids- en klimaatdoelstellingen te realiseren bij bedrijven en ondernemers.

1.6 Reikwijdte (afbakening) van het onderzoek

De doelgroep van dit onderzoek bestaat uit alle bedrijven die in het jaar 2019/2020 partners zijn van BlauwZaam, wat neerkomt op een aantal van 104. Dit zijn hoofdzakelijk ondernemers uit de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.

1.7 Aanpak van het onderzoek

Voor dit onderzoek zijn verschillende activiteiten ontplooid om gegevens te verzamelen. Er is gestart met het presenteren van een theoretische onderbouwing voor een communicatiestrategie om klimaatadaptatie te stimuleren onder de doelgroep. Dit theoretisch kader heeft de basis gevormd voor het uitgevoerde veldonderzoek, waar door middel van enquêtes en interviews onder de doelgroep bevestiging en/of uitbreiding van de theorie is gezocht. Op basis van deze dataverzameling is tot slot het gebruik van een reeds ontwikkelde tool (van een externe partij) aanbevolen aan Stichting Blauwzaam om haar partners te stimuleren tot klimaatadaptatief denken en handelen. In het hoofdstuk 'Onderzoeksmethode' (Hoofdstuk 3) is de beschreven aanpak geïllustreerd in een onderzoeksmodel.

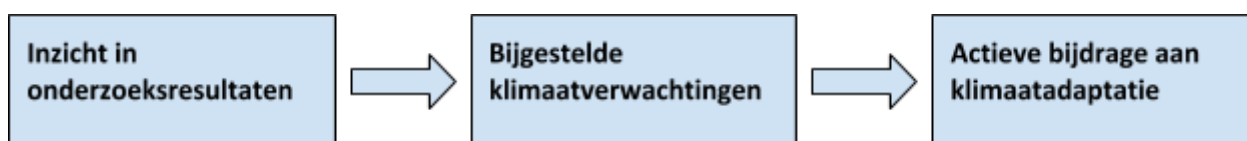
1.8 Opbouw van het rapport

De opbouw van dit rapport is als volgt. Na de inleiding in het eerste hoofdstuk bevat het tweede hoofdstuk een inventarisatie waarin theorieën worden beschreven die relevant zijn voor het onderzoek. De theorieën gaan over 'klimaatwetenschap' en 'klimaatcommunicatie', in het bijzonder de uitdagingen waar men in de praktijk van klimaatcommunicatie mee maken heeft. De oplossingen die genoemd worden hebben als inspiratiebron gediend voor de afbakening van het onderzoek en de ontwikkeling van de te bepalen strategie. Ook wordt er theorie behandeld die gaat over de 'verspreiding van innovatie', wat mogelijk waardevol kan zijn omdat klimaatadaptatie in dit rapport door de auteur wordt beschouwd als een innovatie. In hoofdstuk 3 staat de onderzoeksmethode beschreven, waarin de opzet en uitvoering van het onderzoek zorgvuldig is uitgelegd. Op basis van deze beschreven werkwijze worden de keuzes van de auteur verantwoord en zou het onderzoek reproduceerbaar moeten zijn. In hoofdstuk 4 worden de gevonden resultaten per onderzoeksvraag uiteengezet. Op de presentatie van de resultaten volgt een advies aan Stichting Blauwzaam (hoofdstuk 5) en een discussie over de interpretatie en betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten (hoofdstuk 6). De hoofdvraag van het onderzoek wordt op basis van een conclusie beantwoord in hoofdstuk 7, gevolgd door enkele aanbevelingen met betrekking tot vervolgonderzoek en implementatie van de hoofdvraag. Het rapport eindigt met een literatuurlijst en de uitgewerkte enquêtes en interviews in de bijlagen.

2. Inventarisatie

Stichting Blauwzaam wil graag dat er onderzoeksresultaten en oplossingsrichtingen gecommuniceerd worden richting de doelgroep. Zoals eerder vermeld is er vanuit Blauwzaam behoefte aan een plan, waarin staat aangegeven op welke manier de uitkomsten van verschillende onderzoeken en de aanwezige kennis gedeeld kan worden met de doelgroep. Uit de probleemstelling blijkt dat het communiceren van deze uitkomsten en kennis heeft een tweeledig doel heeft. Allereerst *moeten de doelgroepen zich bewust worden van de problemen in het gebied in relatie tot klimaatverandering*. Daarnaast wil Blauwzaam *mensen aanzetten tot actie om zelf bij te dragen aan klimaatadaptatie-oplossingen*. Het is hierbij onduidelijk of Blauwzaam er hier vanuit gaat dat het bereiken van het eerste doel (bewustwording) ook zal leiden tot het behalen van het tweede doel (klimaatadaptieve actie).

Elders formuleert Stichting Blauwzaam dat het doel van het communiceren van data is *om een brede discussie op gang te brengen en draagvlak voor oplossingen te krijgen*. Dit dient volgens Blauwzaam *als opstap naar het verhelderen en bijstellen van verwachtingen en het leveren van een bijdrage om met de gevolgen en kansen van klimaatverandering om te gaan*. Stichting Blauwzaam lijkt er hiermee vanuit te gaan dat ‘het op gang brengen van een brede discussie’ en ‘het krijgen van draagvlak voor oplossingen’ leidt tot ‘het verhelderen en bijstellen van verwachtingen’, hetgeen zal leiden tot ‘het leveren van een bijdrage om met de gevolgen en kansen van klimaatverandering om te gaan’. In een model (vereenvoudigde weergave van de werkelijkheid) zou dit er als volgt uitzien:

Figuur 1: Model van Blauwzaams huidige strategie om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep (B. van der Sande, 2020)

In dit theoretisch kader zal aan de hand van literatuuronderzoek informatie worden verzameld over manieren om gedrag te veranderen. Op basis van deze theorieën zal onderbouwd worden of de huidige strategie van Stichting Blauwzaam effectief is om de gewenste gedragsverandering (klimaatadaptief handelen) bij haar doelgroep (ondernemers) te realiseren. Dit theoretisch kader vormt tevens de basis voor het deskresearch dat gebruikt is om de eerste (verklarende) onderzoeksvraag (paragraaf 4.1) van dit rapport te beantwoorden. De belangrijkste onderwerpen uit dit theoretisch kader zijn ‘Klimaatcommunicatie’ en de ‘Verspreiding van innovatie’.

2.1 Klimaatcommunicatie

Om goed onderbouwde uitspraken te kunnen doen over de effectiviteit van de door Blauwzaam voorgestelde communicatiestrategie, is het van belang om eerst inzicht te verkrijgen in de wetenschap achter het fenomeen ‘Klimaatcommunicatie’. Hiervoor is een recent (2016) rapport van klimaat-communicatiewetenschapper Susanna Priest geraadpleegd, genaamd ‘The Communication Challenge of Our Century’.

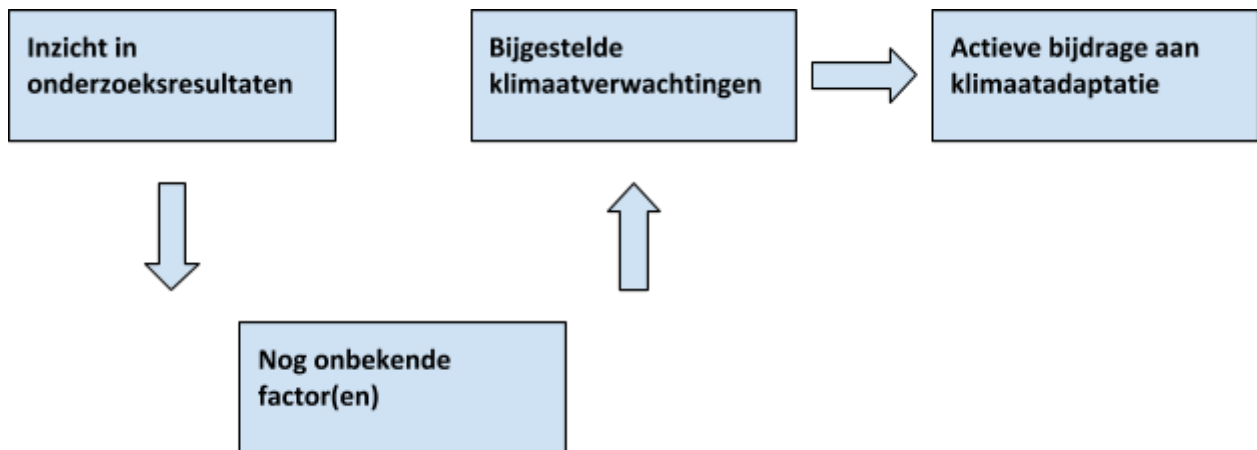
Met het schrijven van dit rapport probeert auteur S. Priest (2016) een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van zowel individuele acties als het creëren van maatschappelijk draagvlak voor het bedenken van oplossingen en initiatieven omtrent klimaatverandering. Ze is ervan overtuigd dat er een brede aanpak nodig is om mitigatie en adaptatie ten opzichte van een veranderend klimaat te maximaliseren. Dit betekent volgens haar dat er nieuwe beleidsoplossingen moeten komen op lokale, nationale en mondiale schaal. Ook heeft Priest (2016) kritiek op bepaalde communicatiemethoden die tot op heden dominant gebruikt zijn in de hele klimaatkwestie. Ze wijst ons op de lessen die geleerd zijn in de afgelopen jaren en presenteert uitdagingen en kansen voor de komende jaren.

Hoewel communicatie alleen niet genoeg is, zijn sommige concepten die voortkomen uit communicatie en ander sociaal wetenschappelijk onderzoek volgens Priest (2016) erg nuttig gebleken in de afgelopen decennia. Echter wordt een deel van de publieke opinie volgens haar gedomineerd door sceptici, die de geloofwaardigheid van de wetenschap in twijfel trekken en het bestaan van klimaatverandering ontkennen. Als gevolg hiervan blijven sommige onderzoeksresultaten schijnbaar genegeerd, vergeten en onbenut in de strijd tegen de huidige klimaat-impassie (Priest, 2016).

Ze stelt voor om bepaalde veronderstellingen en benaderingen die zijn ontstaan binnen klimaatwetenschap opnieuw te bekijken en tevens om de reeds intensieve inspanningen nog eens te verdubbelen. Zo dringt Priest (2016) bijvoorbeeld aan op een terugkeer naar de wortels van de sociale wetenschappen en wijst ze op een mogelijke afwijking die is ontstaan door een te grote afhankelijkheid van zowel de psychologie als het gebruik van methodologie gebaseerd op het individu, in plaats van de groep. Hoewel ze het belang van de studie van het individu erkent, stelt Priest (2016) dat de publieke opinie en het maatschappelijke draagvlak meer een collectief fenomeen is dan simpelweg de som van individuele kenmerken. Beter inzicht in deze fenomenen en wat het betekent om individuen te beschouwen als collectief kan ons volgens Priest (2016) helpen om beter te begrijpen wat het betekent om mens te zijn; om een individu te zijn die misschien alleen leeft en werkt, maar onvermijdelijk is verbonden met het collectieve geheel van politieke, economische en culturele dynamiek. Het gedrag van het individu is volgens haar dus slechts een onderdeel van het grote plaatje en daarom pleit ze voor een veelzijdige aanpak van zowel onderzoek als praktijk om verder vooruit te komen (Priest, 2016).

Belangrijk is ook dat Priest (2016) in haar rapport een verschuiving beschrijft van 'deficit' naar 'dialogue' binnen de wetenschapscommunicatie. Ze schrijft dat men er lange tijd vanuit ging dat "de mening van mensen bij een overvloed aan wetenschappelijke feiten min of meer noodzakelijkerwijs verandert in een richting die sterk overeenkomt met de consensus die aanwezig is in de wetenschappelijke gemeenschap". Daarmee werd ook aangenomen dat problemen rondom de publieke opinie kunnen worden opgelost met behulp van een betere verspreiding van wetenschappelijke informatie. De werking van dit zogenaamde 'deficit model' (tekortmodel) is echter onjuist gebleken op basis van empirisch bewijs (Priest, 2016). Daarmee wordt overigens niet bedoeld dat wetenschappelijke kennis onbelangrijk is, maar wel dat de relaties hier veel complexer en genuanceerder zijn dan men aanvankelijk dacht - en dat de meningen van mensen gebaseerd zijn op vele andere factoren dan het bezit van wetenschappelijke feiten alleen, met name hun waarden en overtuigingen. Om Priest (2016) letterlijk te citeren: "To persuade people to invest time and resources in mitigating climate change, we need to appeal to their beliefs and values, not just get them to accept the science" (p. 7).

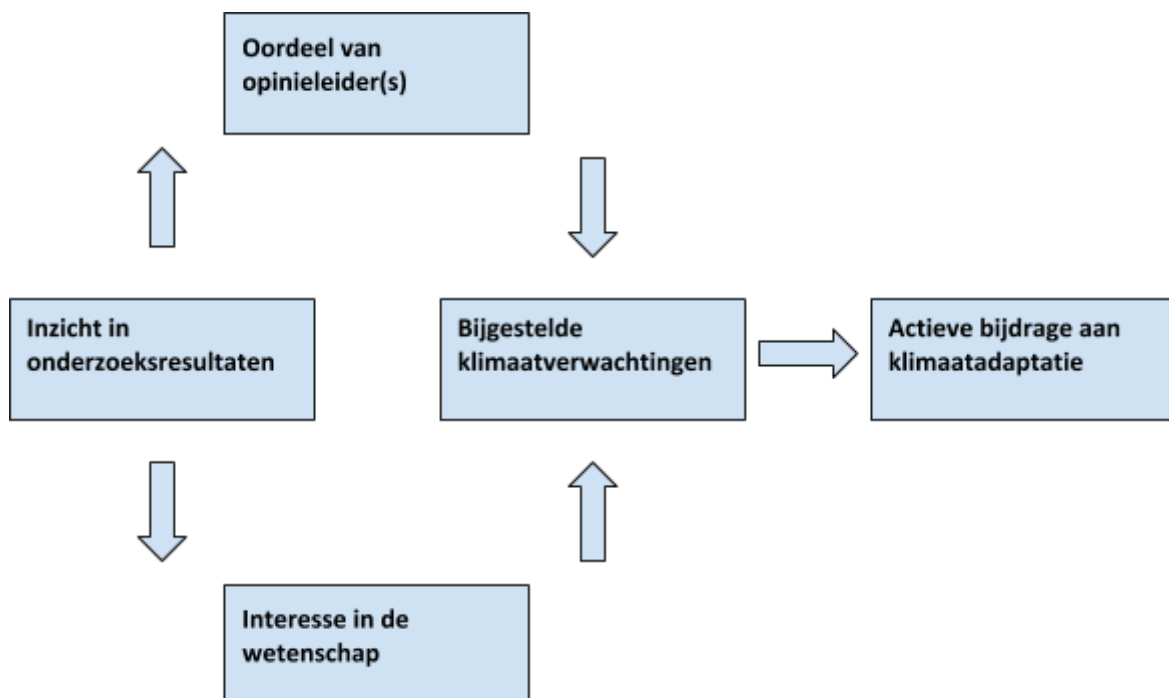
De erkenning van deze verschuiving en het empirische bewijs dat de werking van het 'deficit model' onjuist blijkt te zijn, heeft mogelijk directe gevolgen voor de verwachte effectiviteit van de communicatiestrategie van Stichting Blauwzaam. Want, uitgaande van het model uit bovenstaande *Figuur 1*, lijkt er in dat geval dus geen garantie te zijn dat 'Inzicht in onderzoeksresultaten' ook daadwerkelijk zal leiden tot 'Bijgestelde klimaatverwachtingen' (en dan dus ook niet tot een 'Actieve bijdrage aan klimaatadaptatie'). Blijkbaar zijn er mogelijk nog onbekende factoren van invloed, die bepalen of de doelgroep de gecommuniceerde onderzoeksresultaten gebruikt om klimaatverwachtingen bij te stellen. Op basis van deze nieuwe informatie is het misschien noodzakelijk om het mogelijk onjuiste model aan te passen. Het aangepaste model zou er als volgt uit kunnen zien:

Figuur 2: Conceptueel model van Blauwzaams strategie om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep (B. van der Sande, 2020)

Als alternatief voor het falende ‘deficit model’ noemt Priest (2016) vervolgens een benadering die meer weg heeft van een dialoog en uitgaat van maatschappelijke betrokkenheid. Door het verbeteren van kansen en motivatie voor wetenschappers om in gesprek te gaan met het grote publiek - en andersom - wordt er meer nadruk gelegd op het creëren van mogelijkheden voor ‘tweeweg communicatie’ en discussie. De mogelijkheid tot dergelijke discussies kan mensen helpen om dieper na te denken over wetenschappelijke onderwerpen en vormt een waardevol aspect van onze democratie (Priest, 2016). Deze benadering zal echter niet noodzakelijk resulteren in veranderende meningen. Ook verwacht Priest (2016) niet dat een beter begrip van de wetenschap zelf direct de fundamentele onderliggende overtuigingen van mensen zal veranderen. Niet iedereen zal namelijk voldoende interesse hebben in de wetenschap om deel te nemen in discussies over wetenschap gerelateerde kwesties. Veel mensen - misschien de meeste - zullen blijven vertrouwen op de oordelen van grote opinieleiders. Daarom moeten ‘klimaat communicators’ volgens Priest (2016) altijd rekening houden met de invloed die leiders hebben op de opinie van bepaalde groepen.

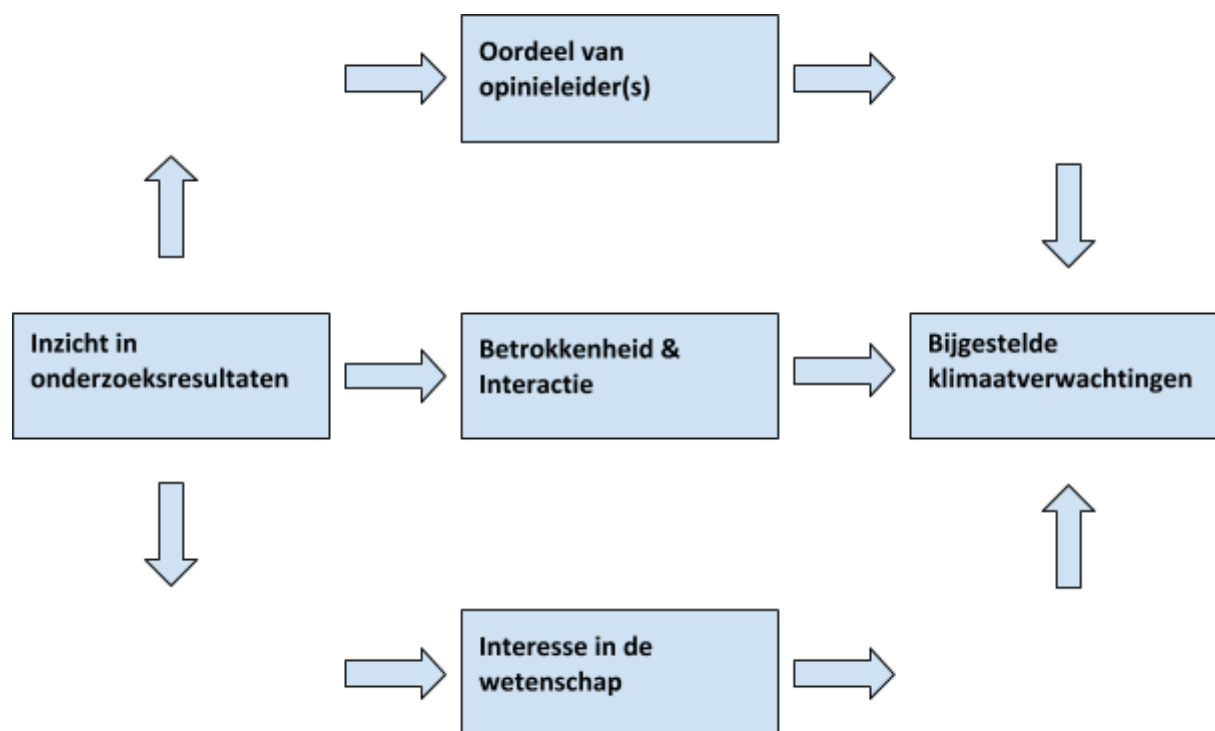
Het lezen van deze alinea geeft meer inzicht in de tot voorheen nog onbekende factoren die mogelijk een rol spelen in het wel of niet gebruiken van de onderzoeksresultaten door de doelgroep om klimaatverwachtingen bij te stellen. Een mogelijke factor die van invloed is, lijkt ‘interesse in de wetenschap’ (in dit geval klimaatwetenschap). Uit de woorden van Priest blijkt dat men bij gebrek aan voldoende interesse ‘zal blijven vertrouwen op de oordelen van grote opinieleiders’. Een derde versie van het model zou er dan bijvoorbeeld als volgt uit kunnen zien:

Figuur 3: Aangepast (2) conceptueel model van Blauwzaams strategie om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep (B. van der Sande, 2020)

Nog een stap verder betreft de zogenaamde ‘public engagement models’. Priest (2016) schrijft hierover dat dit alles te maken heeft met ‘citizen science’, waarbij niet-experts in informele setting deelnemen aan het verzamelen en analyseren van wetenschappelijke data tijdens community science-festivals en in science cafés. Ook zijn er meer georganiseerde bijeenkomsten voor burgers om wetenschappelijke kwesties te bespreken en kan men een breed scala aan wetenschappelijke centra en musea bezoeken met mogelijkheden tot demonstratie en interactie. Deze nieuwe activiteiten van wetenschapscommunicatie geven burgers de kans om hun mening te delen met de wetenschappelijke gemeenschap, en niet alleen andersom (Priest, 2016).

Hoewel minder duidelijk valt er hier ook iets te ontdekken wat van toepassing kan zijn op de strategie van Stichting Blauwzaam om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep. Blauwzaam organiseert namelijk 8 keer per jaar een netwerkbijeenkomst (Bijzondere Blauwzame Bijeenkomst) voor haar partners. Behalve de mogelijk tot netwerken staat er iedere bijeenkomst een onderwerp centraal dat past binnen één van de 4 Blauwzame thema’s (Circulaire Economie; Het Nieuwe Bouwen, Blauw-Groen en MensEnWerk). Tevens organiseert Blauwzaam jaarlijks een symposium voor haar partners en ondernemers uit de regio. Op dit symposium geven specialisten hun visie en hun kennis door aan de aanwezigen. Ook staat er per editie één vraag centraal waar de aanwezigen gezamenlijk mee aan de slag gaan, wat de onderlinge interactie bevordert. Dit zijn mooie momenten om de onderzoeksresultaten in niet-informele setting te bespreken en onderling discussie te voeren. Dit komt (deels) overeen met de ‘public engagement models’ die Priest (2016) in haar rapport behandelt. In onderstaande *Figuur 4* is deze derde beïnvloedende factor meegenomen om tot een bijgestelde klimaatverwachting te komen. Hoewel aanwezigheid en interactie tijdens een bijeenkomst/symposium mogelijk samenhangt (zoals Priest (2016) later zelf ook aangeeft) met de interesse in het onderwerp (wetenschap) en het oordeel van opinieleiders (in de breedste zin van het woord), wordt deze factor voorlopig als een onafhankelijke factor in het model beschouwd. Het belangrijkste argument daarvoor is dat de doelgroep hoofdzakelijk bestaat uit partners van Blauwzaam, waarbij aangenomen mag worden dat zij als zelfstandig lid-zijnde een hoge mate van betrokkenheid tonen (ongeacht het onderwerp en de invloed van eventuele opinieleiders). In dit vierde model is de laatste stap (‘Actieve bijdrage aan klimaatadaptatie’) ten behoeve van overzicht weggelaten.

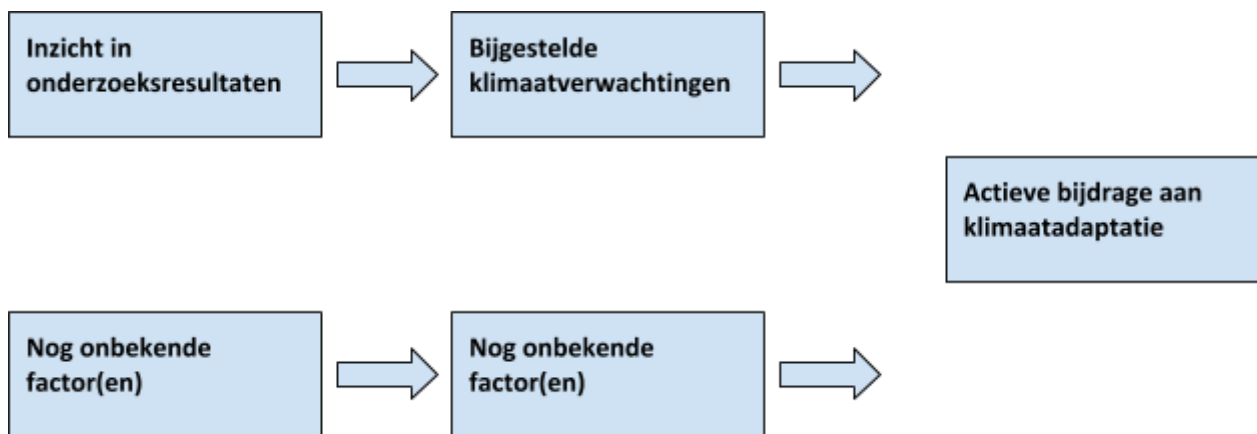
Figuur 4: Aangepast (3) conceptueel model van Blauwzaams strategie om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep (B. van der Sande, 2020)

Gezien de tekortkomingen van het *deficit model*, noemt Priest (2016) deze ontwikkelingen een veelbelovende stap in de goede richting. Echter wil ze het niet te snel als wondermiddel bestempelen voor de problemen met het publiek. Als argumenten hiervoor geeft ze bijvoorbeeld aan dat de mensen die enthousiast zijn over 'public engagement', over het algemeen al zeer geïnteresseerd waren in wetenschap. Ook stelt de auteur dat sommige ontwikkelingen van academische betrokkenheid het gevolg zijn van sociale experimenten, die zonder financiering niet zouden hebben plaatsgevonden en dus als kunstmatig beschouwd kunnen worden (Priest, 2016). Verder wijst ze erop dat van te voren geplande discussies vaak maar weinig effect hebben op de mening van mensen die al gepolariseerd zijn. Om dit te illustreren geeft ze het voorbeeld van de 'Town hall' discussies tijdens het Obama tijdperk, waar discussies over hervormingen binnen de gezondheidszorg grotendeels gedomineerd werden door fanatieke anti-hervormingsstemmen. Ze waarschuwt dat betrokkenheidsevenementen niet ingezet moeten worden als middel om het publiek aan de kant van een bepaalde beleidsoplossing te krijgen, waarbij ze geleerde lessen uit eerdere geschillen over wetenschapsbeleid aanhaalt. Hieruit is gebleken dat het bereiken van een consensus ongrijpbaar blijft en dat dit misschien ook niet zou moeten behoren tot een verwachte uitkomst van een discussie (Priest, 2016).

Los van deze observaties oppert Priest (2016) dat het grootste obstakel in de adoptie van publieke betrokkenheid, als belangrijkste oplossing voor het klimaatprobleem, misschien wel ligt in de noodsituatie van de boodschap. Ze is van mening dat het best wel mogelijk is voor mensen om samen tot verstandige collectieve oplossingen te komen, zeker wanneer er mogelijkheden zijn tot debat en discussie. Echter kan ze nergens echt een succesvol voorbeeld vinden waarbij dit op grote schaal plaats heeft gevonden. En het maken van moeilijke keuzes over het aanpakken van klimaatverandering kan zomaar jaren of zelfs tientallen jaren van publieke discussie duren, terwijl we daar volgens Priest (2016) simpelweg geen tijd meer voor hebben. Klimaatverandering vindt hier en nu plaats, en zal steeds onomkeerbaarder worden (Priest, 2016).

Priest (2016) concludeert de vergelijking tussen 'Deficit' en 'Dialogue' door te stellen we absoluut door moeten blijven gaan met het verspreiden van feitelijke informatie over klimaatverandering, zoals het *deficit model* al veronderstelde. Ook zouden we publieke discussies over klimaatgerelateerde kwesties moeten blijven organiseren en faciliteren, wat de betrokkenheid van het publiek bij de wetenschap (en andersom) zeker ten goede komt. Echter moeten we volgens Priest (2016) niet langer veronderstellen dat dit de complete oplossing is voor de klimaatkwestie. Het zijn slechts onderdelen van de oplossing en bewegen ons niet of niet snel genoeg vooruit (Priest, 2016). Veel communicatiewetenschappers die zich hier bewust van zijn gaan daarom over op een boodschap die veel overtuigender klinkt dan voorheen. De effectiviteit van deze aanpak kent volgens Priest (2016) echter ook grenzen, waar ze in een ander hoofdstuk verder op in gaat.

De stelling van Priest (2016) dat het verspreiden van informatie over klimaatverandering en het organiseren van publieke discussies niet langer beschouwd kan worden als de totaaloplossing voor de klimaatkwestie, kan mogelijk gebruikt worden bij een theoretische onderbouwing over de verwachte effectiviteit van de huidige strategie van Stichting Blauwzaam om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep. Dit zou namelijk niet alleen betekenen dat de correlatie tussen 'Inzicht in onderzoeksresultaten' en 'Bijgestelde klimaatverwachtingen' naar alle waarschijnlijkheid complexer is dan aanvankelijk gedacht; dit zou mogelijk ook betekenen dat 'Bijgestelde klimaatverwachtingen' (op basis van 'Inzicht in onderzoeksresultaten') uiteindelijk niet voldoende is om een 'Actieve bijdrage aan klimaatadaptatie' te realiseren. Als dit inderdaad het geval blijkt te zijn, dan zou het model van Blauwzaams huidige strategie om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep er een extra dimensie bij krijgen. Dat zou er bijvoorbeeld als volgt uit kunnen zien:

Figuur 5: Nieuw conceptueel model van Blauwzaams strategie om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep (B. van der Sande, 2020)

Tot zover de conceptuele modellen die zijn ontstaan door theoretische (secundaire) kennis over klimaatcommunicatie toe te passen op de strategie van Stichting Blauwzaam om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep. Het bestaan van vooralsnog onbekende factor(en) - die uiteindelijk (samen met 'Bijgestelde klimaatverwachtingen') voor een 'Actieve bijdrage aan klimaatadaptatie' moet(en) zorgen - biedt voldoende perspectief om te onderzoeken welke mogelijke factoren er nog meer een rol spelen in de keuze van ondernemers (doelgroep) om niet of juist wel een actieve bijdrage te leveren aan klimaatadaptatie.

Later in het rapport behandelt Priest (2016) nog een paar belangrijke trends die van invloed zijn op de communicatie van klimaatverandering. Zo beschrijft ze de grote herstructurering die heeft plaatsgevonden binnen alle soorten traditionele media, als direct gevolg van schommelingen in de wereldeconomie en de ontwikkeling van allerlei op-internet-gebaseerde communicatie alternatieven. Veel kranten zijn verdwenen en anderen zijn overgebleven met een veel kleiner budget. Daarom zijn er veel minder ervaren milieujournalisten beschikbaar om zaken als het klimaat te behandelen (Priest, 2016). Wat precies de invloed van deze trends zal zijn op de publieke opinie, kan Priest (2016) niet zeggen. De dynamiek ervan lijkt in ieder geval steeds complexer. Volgens Priest (2016) is er meer informatie beschikbaar dan ooit, maar zijn er tevens scherpere vaardigheden dan ooit nodig om de waarheid en journalistiek te sorteren van fictie en public relations, in een informatieomgeving met minder betrouwbare poortwachter. Op welke manier individuen informatie zoeken en interpreteren in deze veranderende omgeving van gepersonaliseerde media wordt momenteel onderzocht, maar er zijn volgens Priest (2016) nog veel lagen die ontrafeld moeten worden.

Priest (2016) sluit af door te stellen dat zowel bemiddelde als interpersoonlijke communicatie belangrijke drijfveren zullen blijven voor het klimaat van de publieke opinie voor klimaatverandering. In hun onderzoek naar de invloed die de groeiende complexiteit van het informatie- en communicatielandschap heeft op individuen, moeten ze volgens Priest (2016) niet vergeten om de invloed van het collectief mee te nemen. Ze noemt sociale bewegingen ook collectieve fenomenen en is van mening dat klimaatverandering ook een betrouwbare sociale beweging nodig heeft, eentje die vergelijkbaar is met de *Civil Rights Movement* van de jaren 50 en 60. Aan de mensen die dit een vreemde analogie vinden, vraagt ze om in overweging te nemen wat de onevenredige gevolgen van klimaatverandering zullen zijn voor de vele miljoenen, machteloze mensen die toch al in marginale omstandigheden leven - als woestijnen straks uitbreiden, land opdroogt, kustgebieden overspoelen en stormen steeds heviger worden (Priest, 2016).

Priest (2016) behandelt in haar rapport nog meerdere andere relevante onderwerpen binnen de wetenschap van klimaatcommunicatie - bijvoorbeeld de resultaten van het 'Yale Project on Climate Change Communication', de invloed van klimaatsceptici, massamedia en het bedrog van de zogenaamde 'false balance'. Ook maakt Priest (2016) een vergelijking tussen het weer en de publieke opinie, waarbij de overeenkomst is dat beide soms onvoorspelbaar veranderen en zich op onverwachte manieren gedragen. Dit valt echter buiten de scope van dit onderzoek en is niet direct relevant voor de communicatiestrategie van Stichting Blauwzaam.

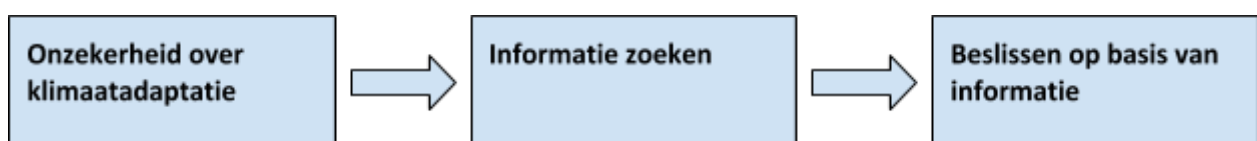
2.2 Verspreiding van innovatie

Nu er op theoretische basis is onderbouwd dat de huidige strategie van Blauwzaam om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep mogelijk niet effectief is (vanwege het ontbreken van nog onbekende factoren), is het tijd om op zoek te gaan naar de oorzaken die ervoor zorgen dat de huidige strategie niet effectief (genoeg) is om de gedragsverandering te realiseren. Met andere woorden: waarom zijn 'Inzicht in onderzoeksresultaten' en 'Bijgestelde klimaatverwachtingen' voor de doelgroep (ondernemers) niet voldoende om een 'Actieve bijdrage aan klimaatadaptatie' te leveren? Om een antwoord te vinden op deze vraag is er theorie over de verspreiding van innovatie geraadpleegd, namelijk het onderzoek 'Diffusion of Innovations' (Fourth Edition, 2010) van Everett M. Rogers. Innovatie wordt door Rogers (2010) omschreven als 'een idee, gebruik, of voorwerp dat door een individu of een andere aanpassingseenheid als nieuw wordt waargenomen'. In dit rapport wordt klimaatadaptatie beschouwd als 'een gebruik dat door de partners van Stichting Blauwzaam (aanpassingseenheden) als nieuw (innovatie) wordt waargenomen'. Daarmee wordt het raadplegen van theorie over de verspreiding van innovatie als mogelijk relevant geacht.

Het bestuderen van deze indrukwekkende verzameling van voorbeelden en analyses over de verspreiding van verschillende innovaties is een compleet onderzoek op zich. Vanwege tijdsgebonden redenen beperkt dit onderzoek zich daarom slechts tot het bestuderen van het voorwoord van het onderzoek en het bestuderen van één beschreven verspreiding van innovatie. Dit betreft een gefaalde campagne om het koken van water in een Peruaans dorp te stimuleren onder de lokale bevolking. De geleerde lessen van deze campagne kunnen mogelijk van toepassing zijn op de campagne van Stichting Blauwzaam om klimaatadaptief gedrag te stimuleren onder haar partners.

In het voorwoord van 'Diffusions of Innovations, Fourth Edition' staat dat de huidige editie gebruik maakt van belangrijke concepten als onzekerheid en informatie. Het begrip onzekerheid definieert Rogers (2010) als 'de mate waarin een aantal alternatieven wordt waargenomen met betrekking tot het voorkomen van een gebeurtenis en de relatieve waarschijnlijkheden van deze alternatieven'. Hij stelt dat onzekerheid een individu motiveert om informatie te zoeken. Informatie heeft volgens Rogers (2010) invloed op de onzekerheid die er heerst in een situatie waar er keuze is uit meerdere alternatieven. Onzekerheid ontstaat vaak als gevolg van een innovatie, wat Rogers (2010) definieert als 'een idee of een object dat als nieuw wordt beschouwd door door een individu of een andere eenheid waar aanpassing van wordt gevraagd.' Rogers (2010) stelt dat een innovatie een individu of een organisatie van een nieuw alternatief of alternatieven voorziet, waardoor er nieuwe manieren ontstaan om problemen op te lossen. Echter twijfelen de betreffende individuen volgens Rogers (2010) vaak nog of de nieuwe alternatieven beter zijn dan de huidige /voorgaande aanpak. En dus blijven ze normaal gesproken informatie verzamelen over de innovatie om om te kunnen gaan met de onzekerheid die het creëert. Deze informatie wordt volgens Rogers (2010) vaak gezocht bij leeftijdsgenoten, met name hun subjectieve evaluatie over de innovatie. De uitwisseling van informatie vindt vaak plaats in informele netwerken, met name tijdens gesprekken tussen twee of meerdere mensen. Daarmee is de verspreiding van innovaties volgens Rogers (2010) eigenlijk een sociaal proces, waarbij subjectief waargenomen informatie over een idee wordt gecommuniceerd. En dus wordt de betekenis van een innovatie geleidelijk uitgewerkt via een proces van sociale constructie.

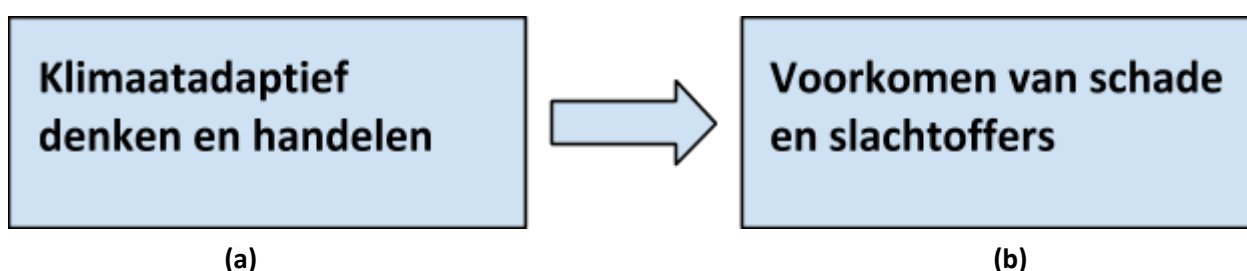
Tot zover de voor dit onderzoek relevante informatie uit het voorwoord van 'Diffusion of Innovations'. Toegepast op de innovatie van klimaatadaptatie bij de partners van Stichting Blauwzaam zou dit (nog zonder subjectieve evaluatie en het sociale proces dat Rogers (2010) beschrijft) vereenvoudigd weer kunnen worden gegeven als:

Figuur 6: Theorie van E.M. Rogers over de verspreiding van innovatie toegepast op klimaatadaptatie en verwerkt in een model (B. van der Sande, 2020)

Rogers (2010) begint het eerste hoofdstuk door te stellen dat het vaak erg moeilijk is om een nieuw idee te laten adopteren, ongeacht hoe vanzelfsprekend de voordelen lijken. Dit illustreert hij vervolgens door een voorbeeld te geven van een innovatie die niet geslaagd is. Het gaat hier om een Peruaans dorp, waar de openbare gezondheidszorg innovaties wilde introduceren om de algemene gezondheid in het dorp te verbeteren, zodat inwoners langer zouden leven en ouder zouden worden. De bevolking werd gevraagd om latrines te installeren, dagelijks afval te verbranden, huisvliegen te controleren, gevallen van besmettelijke ziektes te melden en om drinkwater te koken. Deze innovaties brachten grote veranderingen met zich mee in het denken en gedragen van de Peruaanse dorpsbewoners, die de relatie tussen sanitaire voorzieningen en ziekte niet begrepen (Rogers, 2010). Met name het koken van drinkwater was een belangrijke gezondheidsmaatregel voor de Peruaanse dorpingen. Tenzij ze hun drinkwater kookten, kwamen patiënten die in medische dorpsklinieken genezen waren van besmettelijke ziekten vaak na een maand alweer terug voor de behandeling van diezelfde ziekte. Rogers (2010) schrijft dat er in Los Molinas (een dorp met 200 families aan de kust van Peru) na het uitvoeren van een campagne van twee jaar slechts elf huisvrouwen overtuigd waren om water te koken. Vanuit het standpunt van Nelida, een lokale gezondheidsmedewerker, was de taak duidelijk: het overtuigen van huisvrouwen in Los Molinas om het koken van water aan hun dagelijkse routine toe te voegen (Rogers, 2010). Zelfs met de hulp van een arts die openbare lezingen gaf over het koken van water en vijftien huisvrouwen in het dorp die al eerder water kookten, is de campagne van Nelida bestempeld als niet geslaagd. Om te begrijpen waarom, is het volgens Rogers (2010) nodig om de cultuur, de lokale omgeving en de individuen in Los Molinas nader te bekijken.

Los van de beschreven situatie, personages en gevraagde gedragsverandering zijn er twee belangrijke overeenkomsten te ontdekken tussen de campagne van gezondheidsmedewerker Nelida en Stichting Blauwzaam: namelijk dat er een verandering wordt gevraagd in het denken en gedragen van de doelgroep (a) en dat de voordelen vanzelfsprekend lijken (b). De partners van Stichting Blauwzaam worden gevraagd om in hun denken en gedragen rekening te houden met veranderende (mogelijk meer extreme) weersomstandigheden (a), omdat dit economische schade en slachtoffers kan voorkomen/verminderen (b). Op het eerste gezicht lijkt het dan ook, gelet op onderstaand model, vanzelfsprekend voor de partners om klimaatadaptief te denken en te handelen: dit kan immers schade en slachtoffers voorkomen. Dit is vergelijkbaar met de campagne van Nelida, die van haar doelgroep (inwoners van het dorp) vroeg om drinkwater te koken (a) ter bevordering van de gezondheid van de Peruaanse dorpingen (b). Toch is de campagne van Nelida blijkbaar bestempeld als niet geslaagd, iets wat in het geval van Blauwzaam ook zou kunnen gebeuren. Mogelijk is de gevraagde gedragsverandering complexer dan het in eerste instantie lijkt.

Figuur 7: Theorie van E.M. Rogers over de verspreiding van innovatie toegepast de gevraagde gedragsverandering van de doelgroep (B. van der Sande, 2020)

Rogers begint met zijn observatie en ziet dat de meeste inwoners van Los Molinas boeren zijn die op lokale plantages werken. Water wordt vervoerd in blikken, emmers, flessen of vaten. De drie waterbronnen in Los Molinas zijn: een seizoensgebonden irrigatiesloot dichtbij het dorp; een bron gelegen op meer dan een mijl van het dorp en een openbare bron waarvan de meeste inwoners het water niet lekker vinden. Rogers (2010) zegt dat alle drie de bronnen onderhevig zijn aan vervuiling en besmetting. Van de drie bronnen wordt de irrigatiesloot het meeste gebruikt; volgens Rogers (2010) omdat deze het dichtste bij is en omdat de dorpsbewoners het water lekker vinden smaken. Hoewel het installeren van een sanitair water systeem volgens hem niet mogelijk is, zou de verspreiding van tyfus en andere watergedragen ziektes sterk terug worden gedrongen als het water gekookt zou worden voor gebruik. Gedurende de campagne heeft Nelida veel aandacht besteed aan 21 families in het bijzonder, waarvan er 11 nu regelmatig water koken. Rogers (2010) begint vervolgens te beschrijven wat voor soort personen de huisvrouwen

van deze families zijn, om beter inzicht te verkrijgen in het proces van innovatieverspreiding. Hij beschrijft er drie - één die water kookt om aan de gewoonte te gehoorzamen (Mevrouw A), één die door een gezondheidswerker overtuigd is om water te koken (Mevrouw B) en één die de innovatie heeft afgekeurd (Mevrouw C).

Mevrouw A is in de 40, lijdt aan een sinus infectie en andere inwoners noemen haar een ziekelijke. Ieder ochtend kookt Mevrouw A een pot met water, die ze de rest van de dag gebruikt. Ze heeft volgens Nelida verder geen verstand van ziektekiem theorie en baseert haar keuze om water te koken puur op gevoel en emotie. Aan de basis van dit geloofssysteem ligt volgens Rogers (2010) de aanname dat al het voedsel, alle vloeistoffen en alle medicijnen inherent warm of koud zijn, los van de werkelijke temperatuur. In Los Molinas bijvoorbeeld, zijn gekookt water en ziekte nauw met elkaar verbonden; volgens inwoners gebruiken in principe alleen zieke mensen gekookt (of 'warm') water. Wanneer een individu ziek wordt, is het volgens de dorpsbewoners ondenkbaar dat diegene varkensvlees ('erg koud') eet of brandewijn ('erg warm') drinkt. Extremen of uitersten van warm of koud moeten namelijk voorkomen worden bij de zieken; en daarom moet rauw water ('erg koud') gekookt worden om het voor de zieken geschikt te maken voor consumptie (Rogers, 2010). Dorpelingen leren volgens Rogers (2010) zo al op vroege leeftijd om niet van gekookt water te houden. De meeste tolereren gekookt water alleen als er een smaakje aan zit. Ook Mevrouw A houdt van een scheutje kaneel in haar drinkwater. Vervuiling van drinkwater komt niet voor in het geloofssysteem van het dorp. Van oudsher is het koken van water gericht op het verwijderen van de 'koude' eigenschap van ongekookt water, niet op het elimineren van bacteriën. Mevrouw A drinkt gekookt water om te gehoorzamen aan de lokale norm, niet omdat ze zichzelf als ziek beschouwd (Rogers, 2010).

Mevrouw B is overtuigd om haar drinkwater te koken. Haar familie woont pas één generatie in Los Molinas en is nog steeds sterk georiënteerd op hun geboorteplaats in het Andesgebergte. Ze is erg bang dat het dorp besmet wordt door 'laagland ziekten' en dat is volgens Rogers (2010) de voornaamste reden dat Nelida haar kon overtuigen om water te koken. Nelida wordt door Mevrouw B gezien als een vriendelijke autoriteit, die haar voorziet van nuttige kennis en beschermt. Dit is in tegenstelling tot de andere huisvrouwen, die haar beschouwen als een 'vuile inspecteur'. Mevrouw B kookt niet alleen haar water, ze heeft ook een latrine geïnstalleerd en heeft haar jongste kind naar een gezondheidscentrum gestuurd voor controle (Rogers, 2010). Vanwege haar gebrekkige Spaans en typische hoogland kapsel wordt ze door de gemeenschap gezien als een buitenstaander. Volgens Rogers (2010) zal ze nooit meer dan marginale sociale acceptatie bereiken. Omdat de gemeenschap geen belangrijke referentiegroep voor haar is, wijkt Mevrouw B af van de groepsnorm voor gezondheidsinnovaties (Rogers, 2010). Met niets te verliezen in sociaal opzicht, gaat Mevrouw B er persoonlijk op vooruit door te luisteren naar het advies van Nelida. Het koken van water heeft voor Mevrouw B geen invloed op haar marginale status (Rogers, 2010). Ze is Nelida dankbaar dat ze haar leert hoe ze verontreinigd water kan neutraliseren, iets wat ze nogmaals beschouwd als laagland-gevaar (Rogers, 2010).

Mevrouw C vertegenwoordigt de meerderheid van de families in Los Molinas; zij zijn niet overtuigd door de inspanningen tijdens de tweejarige campagne om hun drinkwater te koken (Rogers, 2010). Ondanks herhaalde uitleg van Nelida begrijpt Mevrouw C de theorie van ziektekiem niet. Hoe is het mogelijk, vraagt ze zich af, dat microben kunnen overleven in water waarin mensen verdrinken? Zijn het soms vissen? En als microben zo klein zijn dat je ze niet kan zien of voelen, hoe kunnen ze dan in staat zijn om een volgroeiende persoon pijn te doen? Er zijn volgens haar genoeg 'echte' bedreigingen in de wereld om je zorgen over te maken - armoede en honger - om je druk te maken over minuscule diertjes die je niet kan zien, horen, aanraken of kan ruiken (Rogers, 2010). Mevrouw C is trouw aan de traditionele normen van het dorp en dat gaat in tegen het koken van water. Als vastberaden aanhanger van het warmte-kou bijgeloof vindt ze dat alleen de zieken gekookt water moeten drinken (Rogers, 2010).

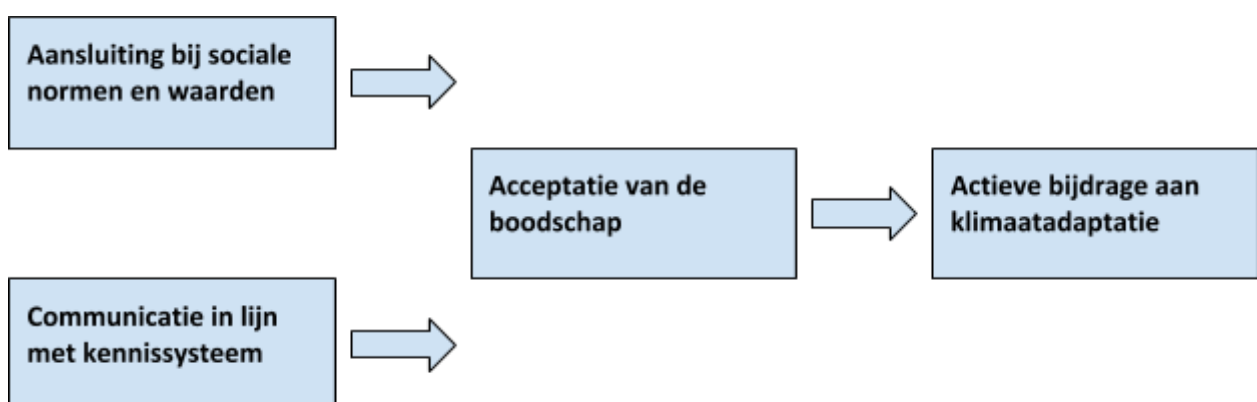
Nadat Rogers (2010) inzicht heeft gegeven in de onderliggende overtuigingen van de huisvrouwen, geeft hij antwoord op de vraag waarom Nelida na een 2-jaar durende campagne slechts 5 procent van de populatie heeft kunnen overtuigen om de innovatie te omarmen. Hij stelt dat de verspreidingscampagne is mislukt vanwege de culturele overtuigingen van de dorpelingen (Rogers, 2010). Ze geloven dat het koken van water ervoor zorgt dat het minder koud is en daardoor geschikt is voor de zieken. Dit betekent dat als een persoon niet ziek is, het diegene door

de groepsnormen wordt verboden om gekookt water te drinken. Alleen individuen die niet geïntegreerd zijn in het lokale netwerk zullen het riskeren om de gemeenschap te tarten door het water te koken (Rogers, 2010). Daarin is een belangrijke voorwaarde te herkennen voor de succesvolle adoptie en verspreiding van innovaties; namelijk de verenigbaarheid van de innovatie met de waarden, overtuigingen en ervaringen uit het verleden van individuen uit het sociale systeem (Rogers, 2010).

Deze nadere observatie van Rogers (2010) maakt duidelijk dat normen en waarden binnen een doelgroep soms belangrijker zijn dan de ogenschijnlijk vanzelfsprekende voordelen. Om te voorkomen dat een dergelijke campagne van Stichting Blauwzaam om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij haar partners, is het noodzakelijk om inzicht te krijgen in de sociale normen en waarden die er bestaan onder de betreffende ondernemers. Hierbij kan nog onderscheid gemaakt tussen de sociale normen en waarden als onderdeel van de groep 'Blauwzaam' en de sociale normen en waarden als onderdeel van de groep 'Ondernemers'.

Rogers (2010) stelt tevens dat Nelida en haar meerderen in de publieke gezondheid agency op de hoogte hadden moeten zijn van het warmte-kou geloofssysteem; dat naast Peru ook in veel andere landen in Latijns-Amerika, Afrika en Azië wordt aangetroffen. Hij noemt dit een voorbeeld waarbij een inheems kennissysteem kan worden aangewezen als voornaamste oorzaak voor het mislukken van het ontwikkelingsprogramma (Rogers, 2010). Nelida's falen demonstreert volgens Rogers (2010) het belang van interpersoonlijke netwerken in de adoptie of afwijzing van een innovatie. Sociaal gezien was Mevrouw B een buitenstaander in de gemeenschap van Los Molinas, ook al leefde ze er al een aantal jaar. Als gevolg daarvan was Nelida voor Mevrouw B een belangrijker referent dan haar burens, die haar meden. Rogers (2010) stelt dat Mevrouw B het koken van water heeft geadopteerd vanwege de veiligheid die de hogere sociale status van Nelida haar boodt. Ze deed het niet vanwege de juiste gezondheidsovertuigingen, maar omdat ze de goedkeuring van Nelida zocht (Rogers, 2010). Dus, concludeert Rogers (2010), is de verspreiding van innovatie zowel een sociale kwestie als een technisch proces.

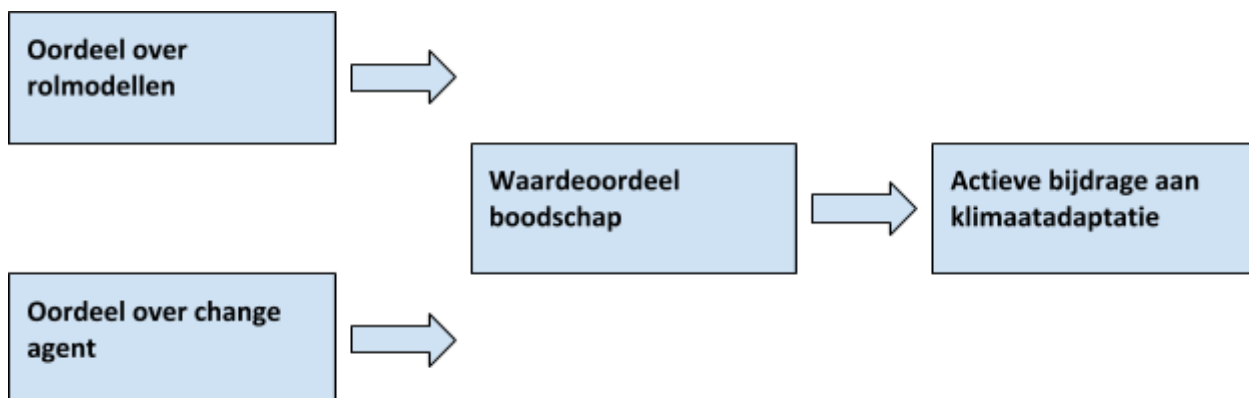
Hoewel de mate waarin er sprake is van een zogenaamd 'inheems kennissysteem' sterk verschilt in beide campagnes, valt er mogelijk iets voor te zeggen dat ondernemers een ander kennissysteem hebben dan men bij Stichting Blauwzaam (of andere organisaties die duurzaam en ander gedrag gerelateerd aan het klimaat proberen te stimuleren). De meest duidelijke verschillen in kennissystemen die hier waargenomen kunnen worden, hebben mogelijk betrekking op het verschil tussen publieke sector en private sector. Daar waar men zich in de private sector hoofdzakelijk richt op het verdienen van geld, is er in de publieke sector (vanwege het ontbreken van deze financiële prioriteit) mogelijk meer ruimte voor zaken als bijvoorbeeld het klimaat. Een tweede verschil in kennissysteem kan veroorzaakt worden door een mogelijk verschil in politieke overtuigingen, hoofdzakelijk links of rechts. Daar waar politiek links over het algemeen progressief wordt genoemd en voor een grotere rol van de overheid pleit, is rechts meer behoudend wil de rol van de overheid beperkt houden. Logischerwijs heeft dit ook gevolgen voor de mate waarin men het klimaat als prioriteit heeft. Welk kennissysteem er precies aanwezig is bij de partners van Stichting Blauwzaam, moet blijken uit veldonderzoek.

Figuur 8: Theorie van E.M. Rogers over de verspreiding van innovatie toegepast op klimaatadaptatie en verwerkt in een model (B. van der Sande, 2020)

Nelida heeft volgens Rogers (2010) met de verkeerde huisvrouwen gewerkt, als ze tenminste een zelfgenererend verspreidingsproces in gang wilde zetten. Ze heeft haar energie gestoken in huisvrouwen als Mevrouw A en Mevrouw B, die door de gemeenschap helaas gezien werden als 'zieke' en 'buitenstaander'. Ze werden door de andere huisvrouwen in het dorp niet gerespecteerd als geschikte rolmodellen voor het koken van water (Rogers, 2010). De echte opinieleiders in het dorp, die de innovatie via hun sociale netwerk hadden kunnen verspreiden, werden door Nelida genegeerd. Het beeld dat potentiële adopters hebben van de 'change agent' (in dit geval Nelida), beïnvloedt volgens Rogers (2010) de bereidheid om het nieuwe idee te adopteren. In het geval van Los Molinas werd Nelida door de huisvrouwen van lage status op een andere manier beoordeeld dan door de middenklasse. In arme families werd Nelida gezien als een bemoeial, die naar Los Molinas was gestuurd om 'vuil te wrikken' en reeds gekwelde huisvrouwen nog verder te drukken in het nog schoner houden van huizen (Rogers, 2010). De huisvrouwen van lage status moesten hard werken en hadden maar weinig vrije tijd, waardoor ze weinig contact met Nelida om te praten over het koken van water. Buiten de gemeenschap om hadden ze weinig contacten, waardoor ze Nelida bekeken door de ogen van het traditionele Los Molinas (Rogers, 2010). Ze wantrouwden deze buitenstaander, die ze zagen als vreemde binnen de gemeenschap. Binnen de standaarden van Los Molinas werd Nelida beschouwd als middenklasse. Omdat Nelida een vergelijkbare sociaal-economische status en culturele achtergrond had, lukte het haar om hier positievere resultaten te behalen. Rogers (2010) stelt dat uit veel andere campagnes ook blijkt dat communicatie effectiever is als de doelgroep zich beter kan identificeren met de boodschapper. Nelida was te georiënteerd op innovatie, daar waar ze meer klant-georiënteerd had moeten zijn, aldus Rogers (2010). Niet in staat om zichzelf te verplaatsen in de rol van de huisvrouwen, faalde haar pogingen om hen te overtuigen, omdat haar boodschap niet aansloot bij hun behoeften (Rogers, 2010). Nelida begon niet op het punt waarop de inwoners zaten; in plaats daarvan begon ze over ziektekiem theorie, iets wat ze niet konden (en waarschijnlijk ook niet hoefden) begrijpen. Dit zijn volgens Rogers (2010) een aantal factoren die hebben bijgedragen aan het mislukken van de verspreiding van innovatie in Los Molinas.

Deze laatste alinea over Rogers (2010) theorie van de verspreiding van innovatie maakt duidelijk wat het belang is van geschikte rolmodellen. Het gebruik van de juiste rolmodellen kan in theorie een zelfgenererend verspreidingsproces in gang zetten; de verkeerde rolmodellen kunnen echter bijdragen aan het vertragen of mislukken van de verspreiding van innovatie. Voor Stichting Blauwzaam betekent dit dat het belangrijk is om te achterhalen of er 'opinieiders' bestaan binnen de groep van partners, wie dit zijn en wat hun invloed is op de andere ondernemers. Ook dient Blauwzaam aandacht te besteden aan het beeld dat de partners hebben van de 'change agent' (in dit geval een derdejaars student *Landscape and Environment Management* uit Delft), wat volgens Rogers (2010) grote invloed heeft op de bereidheid van de partners om klimaatadaptatie te adopteren als innovatie. Voor de change agent zelf is het zaak om zich goed te verplaatsen in de situatie waarin de ondernemers zich bevinden, die mogelijk minder kennis van (klimaat)zaken hebben en economische prioriteiten hebben.

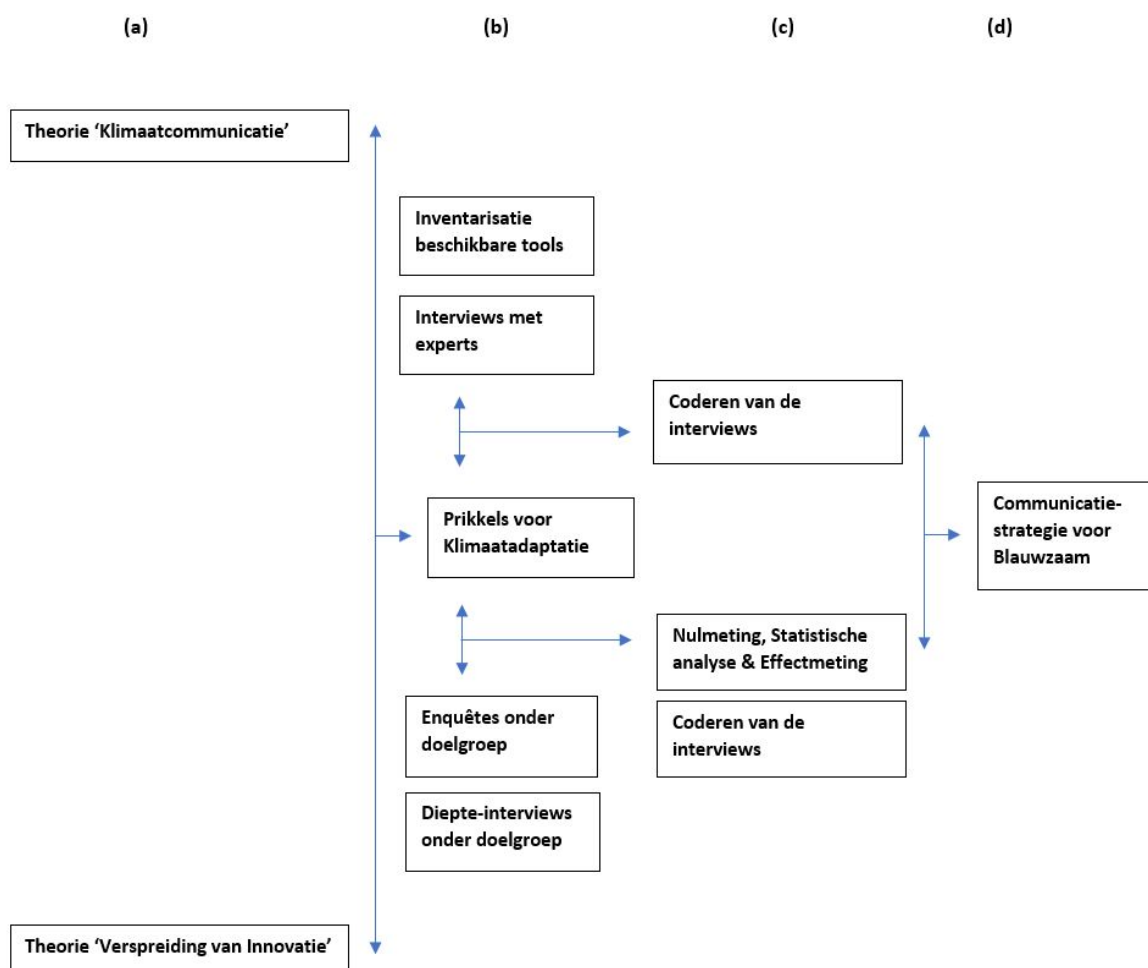
Figuur 9: Theorie van E.M. Rogers over de verspreiding van innovatie toegepast op klimaatadaptatie en verwerkt in een model (B. van der Sande, 2020)

3. Onderzoeksmethode

Dit hoofdstuk beschrijft de aanpak van het onderzoek en de verantwoording van de onderzoeksresultaten. Hieruit moet blijken dat het onderzoek op een verstandige wijze is ontworpen en op een zorgvuldige en controleerbare wijze is uitgevoerd.

3.1 Onderzoeksmodel

Onderstaand onderzoeksmodel laat zien in welke fasen dit onderzoek is opgedeeld. In de eerste fase heeft er een literatuurstudie plaatsgevonden. Concreet bevatte deze fase een bestudering van de bestaande theorieën over klimaatcommunicatie en de verspreiding van innovatie (a). Vervolgens heeft er in de tweede fase een veldonderzoek plaatsgevonden, waar in de praktijk is gezocht naar overeenkomsten met en mogelijke aanvullingen van de gevonden theorie. Dit is enerzijds gedaan aan de hand van een 2 enquêtes (nulmeting en effectmeting) en een aantal diepte-interviews met ondernemers binnen de doelgroep. Aan de effectmeting is een klein experiment vooraf gegaan, nader beschreven in paragraaf 3.4 van dit hoofdstuk. Anderzijds zijn er open interviews afgenomen bij een aantal experts in het werkveld (die zich ook bezighouden met het verspreiden van klimaatadaptatie) en is er een inventarisatie gemaakt van de beschikbare tools die mogelijk gebruikt kunnen worden bij het verspreiden van klimaatadaptatie (b). Het opstellen van een nulmeting/effectmeting, het statistisch analyseren van de enquêteresultaten en het coderen van de interviews (c) heeft uiteindelijk geresulteerd in aanbevelingen aan Blauwzaam voor een effectieve communicatiestrategie die toegepast kan worden ter bevordering van bewustwording en stimulans tot actie onder de Partners van Blauwzaam (d).

Figuur 10: Onderzoeksmodel (B. van der Sande, 2020)

3.2 Literatuurstudie

Voor het beantwoorden van onderzoeksvraag 4.4 (*Hoe kan de gewenste gedragsverandering bij de ondernemers in theorie gerealiseerd worden?*) en 4.7 (*Welke tools zijn mogelijk geschikt om klimaatadaptatie te bevorderen?*) is er literatuuronderzoek gedaan. Dat wil zeggen dat er bestaande (secundaire) kennis over de onderwerpen uit de onderzoeksvragen is verzameld. De betreffende onderwerpen zijn 'Klimaatcommunicatie' en de 'Verspreiding van Innovatie'. Een overzicht van de verzamelde informatie is terug te vinden in het tweede hoofdstuk (Inventarisatie) van dit rapport. De theorieën die in dit hoofdstuk worden behandeld zijn afkomstig uit de rapporten 'The Communication Challenge of Our Century' van Susanna Priest (2016) en 'Diffusion of Innovations' van Everett M. Rogers (Fourth Edition, 2010).

Op basis van deze theorieën is onderbouwd of de huidige strategie van Stichting Blauwzaam effectief is om de gewenste gedragsverandering (klimaatadaptief handelen) bij haar doelgroep (ondernemers) te realiseren. Dit theoretisch kader is tevens gebruikt om de eerste (verklarende) onderzoeksvraag (paragraaf 4.4) van dit rapport te beantwoorden en heeft input geleverd voor het opstellen van enquêtevragen en gespreksonderwerpen tijdens de interviews.

3.3 Enquête (I) onder doelgroep

Om erachter te komen wat de huidige stand van zaken omtrent klimaatadaptatie bij de partners van Blauwzaam, is er een enquête afgenomen onder de doelgroep. De betreffende vragenlijst was opgedeeld in 4 onderdelen en bevatte vragen over 4 klimaatthema's (wateroverlast; hittestress; droogte en overstroming). De vragen in het eerste onderdeel gingen over eigen observaties en ervaringen rond klimaatverandering. Het tweede onderdeel ging over kennis van klimaatadaptieve maatregelen. Het derde onderdeel ging over reeds uitgevoerde maatregelen en het vierde onderdeel ging tenslotte over voornemens met betrekking tot klimaatadaptatie. De bedoeling achter deze opbouw was tweeledig: ten eerste om inzicht te krijgen in de huidige stand van zaken omtrent klimaatadaptatie bij de doelgroep; en ten tweede een poging om inzicht te krijgen in mogelijke factoren ('ervaring met klimaateffecten' en 'kennis van maatregelen') die een rol zouden kunnen spelen in klimaatadaptief gedrag ('reeds uitgevoerde maatregelen' en 'geplande maatregelen'). De volledige vragenlijst en resultaten terug zijn te vinden in 'Bijlage 1' van dit rapport.

De resultaten van deze eerste enquête zijn gebruikt om een antwoord gegeven op onderzoeksvraag 4.1 (*In welke mate zijn Blauwzame ondernemers al bewust bezig met klimaatverandering en klimaatadaptatie?*). De enquête is gemaakt met de software van SurveyMonkey en is in de eerste periode van het onderzoek (september/oktober 2019) verstuurd naar alle 104 partners van Blauwzaam, wat de volledige doelgroep van het onderzoek is. Uiteindelijk hebben er 90 respondenten deelgenomen aan de enquête, waarvan er 71 hebben aangegeven dat hun antwoorden 'anoniem gebruikt mogen worden in de presentatie van de resultaten'. 71 respondenten van de totaal uit 99 bestaande groep Blauwzame ondernemers komt neer op een betrouwbaarheidspercentage van 85%, met een foutmarge van 5%. Dit is berekend aan de hand van de 'Sample Size Calculator' van SurveyMonkey, terug te vinden in de literatuurlijst (SurveyMonkey, n.d.). Dit wil zeggen dat het voor 85% waarschijnlijk is dat de steekproef van 71 respondenten een nauwkeurig beeld vertegenwoordigt van de totale populatie (doelgroep), rekening gehouden met een mate van 5% waarin de reacties van de totale populatie mogelijk afwijken van de steekproef.

Om het huidige aantal respondenten te verkrijgen zijn een volgende acties ondernomen. De partners kregen eerst op een vrijdagmorgen (*motivatie: eind van de week, weekend in zicht, mooi moment om een enquête in te vullen*) algemene (niet gepersonaliseerde) mail toegestuurd vanuit het email-adres van Stichting Blauwzaam, met daarin een geschreven uitleg over het beoogde doel van de enquête, het belang van deelname door de partners van Blauwzaam en de opbouw van de enquête. De mail eindigde met een link naar de betreffende SurveyMonkey vragenlijst en een verzoek om deze 'het liefst zo snel mogelijk in te vullen'. Dit leverde zo'n 20% respons op. In de vrijdagmorgen daarop is een persoonlijke reminder (vanuit een persoonlijk emailadres) verstuurd aan de 80% die de

enquête nog niet had ingevuld, met het vriendelijke verzoek om dit alsnog te doen. Dit resulteerde weer in een nieuwe respons van rond de 20% op, wat het totaal op 40% bracht. Een week later is een derde persoonlijke reminder verstuurd naar de resterende 60%, met hetzelfde verzoek. Dit leverde wederom 20% extra ingevulde enquêtes op, waarmee het totaal op 60% kwam te staan. In de daaropvolgende week is een overzicht gemaakt van de contactgegevens van de nog ontbrekende respondenten, waarna deze door 2 mensen telefonisch zijn benaderd met de vraag 'of men het verzoek via de mail had ontvangen' en 'of dat men misschien nu een paar minuten (circa 7) vrij wilde maken om de vragenlijst in te vullen'. Deze inzet bracht het aantal respondenten op 87% van de totale populatie en werd beoordeeld als 'voldoende'. In een laatste gepersonaliseerde mail zijn alle actieve respondenten bedankt voor hun tijd en antwoorden.

Een statistische analyse van de enquêteresultaten is uitgevoerd om antwoord te geven op de onderzoeksvraag uit paragraaf 4.2 (*Heeft het het ervaren van overlast van klimaateffecten of het hebben van kennis van maatregelen invloed op de mate van uitgevoerde of geplande maatregelen?*). Hiervoor is gebruik gemaakt van de mogelijkheid binnen SurveyMonkey om 'resultaten (te) analyseren' door te 'Filteren op vraag en antwoord'. Een voorbeeld hiervan is om te filteren op respondenten die 'Ja, maar heel zelden' en 'Ja, meerdere dagen per jaar' hebben geantwoord op de vraag of de respondent 'In de buurt van zijn/haar bedrijfspand wel eens last heeft gehad van ondergelopen straten'. Vervolgens kan dit filter gecombineerd met respondenten die '4' of '5' hebben geantwoord op de vraag 'Hoe ver de respondent denk te zijn met klimaatadaptieve maatregelen om wateroverlast rondom zijn/haar bedrijfspand te voorkomen'. Een andere mogelijkheid is om het eerste filter (wateroverlast ervaren) te combineren met respondenten die 'Ja, waarschijnlijk wel' of 'Ja!' hebben geantwoord op de vraag of de respondent 'In 2020 van plan is om maatregelen te nemen tegen wateroverlast'. Dit is ook gedaan voor de andere thema's en tevens bij de vragen die gaan over de kennis van klimaatadaptieve maatregelen die de respondenten hebben. Op die manier is gezocht naar mogelijke verbanden tussen 'Het ervaren van klimaatoverlast' of 'Kennis van maatregelen' en 'Reeds uitgevoerde maatregelen' of 'Geplande maatregelen'.

3.4 Experiment

In een poging om erachter te komen op welke prikkel (stimulans) de doelgroep het sterkst reageert richting de gevraagde gedragsverandering (klimaatadaptief handelen), is er een experiment uitgevoerd. Voor dit experiment is de doelgroep van 99 partners met behulp van een 'Random Number Generator' (met de nummers 1 - 99) in 4 aparte groepen opgedeeld, bestaande uit: Prikkel 'Urgentie' (Groep 1); Prikkel 'Informatie' (Groep 2); Prikkel 'Sociaal' (Groep 3) en controlegroep 4 (geen prikkel). Groepen 1, 2 en 3 kregen ieder een mail toegestuurd met daarin verschillende informatie. Groep 1 kreeg screenshots toegestuurd van de klimaatatlas A5H van de 4 themakaarten (wateroverlast, hittestress, droogte/bodemdaling en waterveiligheid/overstromingsdiepte). De bijbehorende prikkel hier was '**Urgentie**', waarbij het idee was dat men in actie komt bij '**confrontatie met de risico's die ze lopen**'. Groep 2 kreeg twee korte filmpjes toegestuurd waarin de praktische toepassing en voordelen van klimaatadaptatie werden uitgelegd. De bijbehorende prikkel was hier '**Informatie**', waarbij het idee was dat men in actie komt bij '**confrontatie met een duidelijk handelingsperspectief**'. Groep 3 kreeg een overzicht van de resultaten van de eerste enquête toegestuurd. De bijbehorende prikkel was hier '**Sociaal**', waarbij het idee was dat men in actie komt bij '**confrontatie met de huidige norm van de groep**' (omdat ze zich hieraan willen conformeren). Groep 4 was de controlegroep en kreeg dus niets toegestuurd. De 'Random Number Generator' en de confrontatiemail die de partners per groep ontvingen via 'Campaign Monitor' (bedrijf voor email marketing software) is terug te vinden in 'Bijlage 2' van dit rapport. Het effect van dit experiment is vervolgens gemeten met een tweede enquête aan de doelgroep, die ter sprake komt in de volgende paragraaf van dit hoofdstuk. Het doel van dit experiment was om op basis van eventuele verrassende uitkomsten (waarbij één bepaalde groep bijvoorbeeld veel beter scoort op de effectmeting dan een andere groep; of waarbij de 3 groepen gemiddeld veel beter scoren op de effectmeting dan de controlegroep) te onderbouwen aan welke prikkel Stichting Blauwzaam de meeste aandacht zou moeten besteden in haar communicatie aan de doelgroep, ter bevordering van effectieve klimaatadaptieve gedragsverandering.

7 de 26 ondernemers uit groep 1 hebben de ontvangen confrontatiemail geopend, wat neerkomt op 26,9%. 13 van de 26 ondernemers uit groep 2 hebben de ontvangen confrontatiemail geopend, wat neerkomt op 50% en 7 van de 26 ondernemers uit groep 3 hebben de ontvangen confrontatiemail geopend, wat neerkomt op 26,9%.

3.5 Enquête (II) onder doelgroep

Een tweede enquête is tegen het einde van de onderzoeksperiode (december/januari) verstuurd naar de doelgroep, met het primaire doel om erachter te komen welke prikkel van het experiment het grootste effect had gehad (antwoord op onderzoeksvraag uit paragraaf 4.6); en het secundaire doel om inzicht te krijgen in de mate waarin er mogelijk een gedragsverandering had plaatsgevonden gedurende de onderzoeksperiode. Deze vragenlijst bestond uit 6 vragen, waarvan de eerste was: 'Hoe ben je geïnformeerd over klimaatadaptatie?', waarbij de respondenten uit meerdere opties konden kiezen. In de daaropvolgende 3 vragen konden de respondenten aangeven of ze een beter beeld hadden gekregen van zowel lokale klimaateffecten (bewustzijn) als mogelijke maatregelen (bewustzijn) die kunnen hiertegen kunnen nemen. Ook konden ze aangeven of ze van plan waren om in 2020 informatie op te zoeken over mogelijke maatregelen (concrete actie) of zelfs al van plan waren om maatregelen uit te voeren (concrete actie). In de laatste 2 (optionele) vragen konden respondenten redenen aangeven waarom ze niet of juist wel aan de slag zouden gaan met klimaatadaptatie. Inzicht in deze redenen kan mogelijk gebruikt worden bij het bepalen van een effectieve communicatiestrategie. De volledige vragenlijst en resultaten terug zijn te vinden in 'Bijlage 3' van dit rapport.

3.6 Diepte-interviews onder doelgroep

Aan het einde van de eerste enquête (zie paragraaf 3.3) kregen de respondenten de gelegenheid om aan te geven of ze 'geïnteresseerd waren in een persoonlijk gesprek over klimaatadaptatie'. De 10 (van de 90) partners die hier 'ja' op hebben geantwoord, zijn vervolgens benaderd en uitgenodigd voor een gesprek met de onderzoeker. Het doel van deze gesprekken was tweeledig: enerzijds om kennis te maken met de zogenaamde 'early adopters' (*Diffusion of Innovation*) van klimaatadaptatie en hen goed te informeren; anderzijds om inzicht te verkrijgen in de alledaagse praktijksituaties (met betrekking tot klimaatverandering/klimaatadaptatie) waar deze steekproef van de doelgroep mee te maken had. Uit het theoretisch kader van hoofdstuk 2 is namelijk gebleken dat communicatie 'in lijn met het aanwezige kennissysteem' meer kans heeft om bij te dragen aan het realiseren van gedragsverandering. Dit kan daarmee beschouwd worden als kwalitatief (niet-numeriek) onderzoek.

De manier van interviewen kan omschreven worden als 'semi gestructureerd', wat een vaak voorkomende vorm is bij kwalitatief onderzoek. Hierbij is gebruik gemaakt van een algemeen interviewschema met van te voren opgestelde, wat algemener geformuleerde, vragen (Kirsten Dingemanse, 2018). Tijdens de gesprek is er van dit schema afgeweken, bijvoorbeeld bij het doorvragen als op interessante uitspraken van de respondent. De meeste interviews zijn met een mobiele telefoon opgenomen en later getranscribeerd en gecodeerd. De eerste 2 interviews zijn nog volledig getranscribeerd; de rest van de audio-opnames zijn direct gecodeerd wegens tijdgebrek en efficiëntie. Het interviewschema bestond uit vragen die te hebben te maken met de onderwerpen: *duurzaamheid*; *klimaatverandering*; *klimaateffecten*; *klimaatadaptatie*; *klimaatatlas A5H*, *stresstest*, *risicodialoog* en *Stichting Blauwzaam*.

De grote berg aan verzamelde data is gestructureerd door middel van coderen. Dit betekent dat er labels (codes) zijn toegekend aan bepaalde tekstfragmenten, die aangeven wat het hoofdthema is. Deze zogenaamde 'open labels' hebben vervolgens een 'axiale code' gekregen, waarmee vergelijkbare en overkoepelende codes zijn samengevoegd en de belangrijkste codes zijn overgebleven. Dit is met alle interviews gedaan en op basis daarvan is geprobeerd om een bepaalde theorie vast te stellen. De uitkomsten (codes) van deze interviews zijn gebruikt om antwoord te geven op de onderzoeksvraag van paragraaf 4.5 (*Wat zijn voor Blauwzame ondernemers drempels en stimuli om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie?*). Voor het coderen is gebruik gemaakt van de software van Atlas.ti. De gecodeerde tekstfragmenten zijn te vinden in 'Bijlage 4' van dit rapport.

3.7 Interviews met experts

Voor dit onderzoek zijn er een aantal experts op het gebied van klimaatadaptatie geïnterviewd. Het voornaamste doel van deze interviews betrof het verkrijgen van inzicht in de benadering van experts met betrekking tot het communiceren / verspreiden van klimaatadaptatie. Dit kan mogelijk bijdragen aan praktische aanbevelingen voor Stichting Blauwzaam voor een effectieve strategie om klimaatadaptatieve gedragsverandering bij de doelgroep te realiseren. De geïnterviewde experts zijn afkomstig uit het netwerk van de opdrachtgevers of benaderd door de onderzoeker zelf en heten achtereenvolgend: Communicatieadviseur Frank (Waterschap Rivierenland), Adviseur Energietransitie Arjen (Gemeente Delft), PhD Student Environmental Psychology Anne (Rijksuniversiteit Groningen), Transitie manager Jan (Bureau Albatros).

Het gaat hier wederom om kwalitatief onderzoek en de manier van interviewen kan ook weer omschreven worden als 'semi gestructureerd'. Het interviewschema bestond uit vragen die te hebben te maken met de onderwerpen: *klimaatverandering; klimaatadaptatie; klimaatmitigatie; communicatiemiddelen; klimaatatlas A5H; klimaatpsychologie; beleidsinstrumenten* en *Stichting Blauwzaam*. Het structureren van de verzamelde data is, evenals de interviews onder de doelgroep, de gebeurde door middel van coderen. De uitkomsten (codes) van deze interviews zijn gebruikt om antwoord te geven op de onderzoeksvraag van paragraaf 4.5 (*Hoe benaderen collega's (experts) in het werkveld een dergelijk vraagstuk?*) De gecodeerde tekstfragmenten zijn terug te vinden in 'Bijlage 5' van dit rapport.

3.8 Inventarisatie beschikbare tools

Om tot een goede oriëntatie te komen van beschikbare tools om klimaatadaptatie te bevorderen, zijn er vier tools nader bestudeerd aan de hand van gesprekken met (afgevaardigden van) de ontwikkelaars. Het voornaamste doel van deze gesprekken betrof het verkrijgen van inzicht in de mogelijkheden van deze tools, met betrekking tot het communiceren/verspreiden van klimaatadaptatie onder de doelgroep. De bestudeerde tools zijn achtereenvolgend: 'Klimaatatlas A5H' (Nelen & Schuurmans), 'Milieubarometer' (Stichting Stimular), 'Staat van je Straat' (Sweco) en 'Tygron Geodesign' (Tauw). Deze dataverzameling is gebruikt om een antwoord te geven op de onderzoeksvraag van paragraaf 4.7 (*Welke tools zijn mogelijk geschikt om klimaatadaptatie te bevorderen?*).

4. Resultaten

In dit vierde hoofdstuk komen de belangrijkste resultaten van het onderzoek naar voren en worden de onderzoeksvragen afzonderlijk beantwoord, beginnend met de vraag 'in welke mate Blauwzame ondernemers al bewust bezig zijn met klimaatverandering en klimaatadaptatie' in paragraaf 4.1.

4.1 Huidige klimaatadaptatie bij Blauwzame ondernemers

Stichting Blauwzaam wil haar partners graag aanzetten tot actie om te werken aan klimaatadaptieve oplossingen. Maar in welke mate is de doelgroep zelf al bezig met dit thema? Om erachter te komen wat de huidige stand van zaken omtrent klimaatadaptatie bij de partners van Blauwzaam is, is er een enquête afgenomen onder de doelgroep. De betreffende vragenlijst was opgedeeld in 4 onderdelen en bevatte vragen over 4 klimaatthema's (wateroverlast; hittestress; droogte en overstroming). De vragen in het eerste onderdeel gingen over eigen observaties en ervaringen rond klimaatverandering. Het tweede onderdeel ging over kennis van klimaatadaptieve maatregelen. Het derde onderdeel ging over reeds uitgevoerde maatregelen en het vierde onderdeel ging tenslotte over voornemens met betrekking tot klimaatadaptatie. De resultaten zijn te zien in onderstaande *Figuur 11*, waarbij in deze paragraaf de uitgevoerde maatregelen en de geplande maatregelen gepresenteerd worden.

	Overlast ervaren		Bekend met maatregelen		Uitgevoerde maatregelen		Geplande maatregelen < 1 jr.		
	Nooit	Wel eens	Geen idee	Ja	Min. (1-2)	Max. (4-5)	Nee	Niet over nagedacht	Ja
Wateroverlast	75%	25%	20%	80% Afkoppelen regenwater Waterdoorlatende verharding	54%	20%	62%	17%	21%
Hitte	42%	58%	18%	82% Vergroening (dak/straatbomen) Bouwkundige zonwering	50%	29%	59%	15%	26%
	Bekend met gevolgen		Geen idee	Ja	Min. (1-2)	Max. (4-5)	Nee	Niet over nagedacht	Ja
Droogte	13%	87% Bodemdaling	36%	64% Afkoppelen regenwater	66%	20%	73%	13%	14%
Overstroming	28%	72% Uitvallen infrastructuur	41%	59% Evacuatie routes Verhoging wegen/gebouwen	69%	21%	68%	15%	17%

Figuur 11: Resultaten (I) Enquête 'Nulmeting Klimaatadaptatie' (B. van der Sande, 2020)
71/99 respondenten (85% Betrouwbaarheid, 5% Foutmarge)

Gebleken is dat 54% van de respondenten aangeeft nog minimale maatregelen (schaal 1/2 uit 5) te hebben getroffen om wateroverlast rondom hun bedrijfspand te voorkomen. Voor hittestress is dit 50%; voor de gevolgen van droogte 66% en voor overstromingen 69%.

Wat betreft geplande maatregelen geeft 21% van de respondenten aan van plan te zijn om binnen een jaar maatregelen uit te voeren om wateroverlast in de buurt van hun bedrijfspand te voorkomen. Voor hittestress is dit percentage 26%. Tegen de gevolgen van droogte zegt 14% binnen één jaar maatregelen te nemen en voor het thema overstroming is dit 17%.

Tussenconclusies

Op basis van de enquêteresultaten kunnen de volgende conclusies getrokken worden:

- Er zijn (nog) maar weinig maatregelen uitgevoerd;
- Er zijn (nog) maar weinig partners van plan om op korte termijn maatregelen uit te voeren.

4.2 Invloed van ervaren overlast en kennis van maatregelen op de mate van uitgevoerde maatregelen

Nu bevestigd is dat er nog maar weinig klimaatadaptieve maatregelen zijn uitgevoerd door de doelgroep en er ook nog maar weinig partners van plan zijn om op korte termijn maatregelen uit te voeren, is het tijd om op zoek te gaan naar mogelijke oorzaken. Twee mogelijke (logische) oorzaken zouden het ontbreken van ervaren overlast van klimaateffecten of het ontbreken van kennis van maatregelen kunnen zijn.

	Overlast ervaren		Bekend met maatregelen		Uitgevoerde maatregelen		Geplande maatregelen < 1 jr.		
	Nooit	Wel eens	Geen idee	Ja	Min. (1-2)	Max. (4-5)	Nee	Niet over nagedacht	Ja
Wateroverlast	75%	25%	20%	80% Afkoppelen regenwater Waterdoorlatende verharding	54%	20%	62%	17%	21%
Hitte	42%	58%	18%	82% Vergroening (dak/straatbomen) Bouwkundige zonwering	50%	29%	59%	15%	26%
	Bekend met gevolgen		Geen idee	Ja	Min. (1-2)	Max. (4-5)	Nee	Niet over nagedacht	Ja
Droogte	13%	87% Bodemdaling	36%	64% Afkoppelen regenwater	66%	20%	73%	13%	14%
Overstroming	28%	72% Uitvallen infrastructuur	41%	59% Evacuatie routes Verhoging wegen/gebouwen	69%	21%	68%	15%	17%

Figuur 12: Resultaten (II) Enquête 'Nulmeting Klimaatadaptatie' (B. van der Sande, 2020)
71/99 respondenten (85% Betrouwbaarheid, 5% Foutmarge)

Uit de enquêteresultaten blijkt dat 25% van de respondenten wel eens wateroverlast heeft ervaren nabij hun bedrijfspand en dat hittestress door 58% van de respondenten is ervaren in of rond het bedrijfspand. 87% van de respondenten is bekend met ten minste één van de gevolgen van droogte, waarvan bodemdaling het vaakst genoemd is. 72% van de respondenten is bekend met ten minste één van de gevolgen van overstroming, met als meest genoemde gevolg het uitvallen van (vitale) infrastructuur.

Wat betreft kennis van klimaatadaptieve maatregelen is 80% van de respondenten op de hoogte van ten minste één maatregel tegen wateroverlast (waarvan 'afkoppelen van regenwater' en 'waterdoorlatende verharding' de meest bekende zijn); en 82% van de respondenten is op de hoogte van ten minste één maatregel tegen hittestress (waarvan 'vergroening' en 'bouwkundige zonwering' de meest bekende). Voor kennis van maatregelen tegen droogte en overstroming geldt dat respectievelijk 64% (meest bekende is 'afkoppelen van regenwater') en 59% ('evacuatie routes' en 'verhoging van wegen/gebouwen' zijn de meest bekende) van de respondenten op de hoogte zijn van tenminste één maatregel.

Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvraag is een statistische analyse uitgevoerd met de resultaten uit de eerste enquête (nulmeting). Op die manier is gezocht naar mogelijke verbanden tussen 'Het ervaren van klimaatoverlast' of 'Kennis van maatregelen' en 'Reeds uitgevoerde maatregelen' of 'Geplande maatregelen'.

Invloed van ervaren wateroverlast op klimaatadaptief gedrag

Tabel 1: Wateroverlast ervaren X Uitgevoerde maatregelen

Wateroverlast ervaren	Uitgevoerde maatregelen (percentage)
Nog nooit / Niet dat ik weet (53 respondenten)	Schaal 1 / 2 (56,6%)
Nog nooit / Niet dat ik weet (53 respondenten)	Schaal 3 (18,9%)
Nog nooit / Niet dat ik weet (53 respondenten)	Schaal 4 / 5 (24,5%)
Wateroverlast ervaren	Uitgevoerde maatregelen (percentage)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (18 respondenten)	Schaal 1 / 2 (44,4%)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (18 respondenten)	Schaal 3 (50%)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (18 respondenten)	Schaal 4 / 5 (5,6%)

Op basis van bovenstaande tabel lijkt er geen duidelijk positief verband te zijn tussen het 'ervaren van wateroverlast' en de hoeveelheid 'uitgevoerde maatregelen'.

Tabel 2: Wateroverlast ervaren X Geplande maatregelen

Wateroverlast ervaren	Geplande maatregelen (percentage)
Nog nooit / Niet dat ik weet (53 respondenten)	Nee / Waarschijnlijk niet (60,4%)
Nog nooit / Niet dat ik weet (53 respondenten)	Nog niet over nagedacht (20,8%)
Nog nooit / Niet dat ik weet (53 respondenten)	Ja / Waarschijnlijk wel (18,9%)
Wateroverlast ervaren	Geplande maatregelen (percentage)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (18 respondenten)	Nee / Waarschijnlijk niet (66,7%)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (18 respondenten)	Nog niet over nagedacht (5,6%)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (18 respondenten)	Ja / Waarschijnlijk wel (27,8%)

Op basis van bovenstaande tabel lijkt er geen duidelijk positief verband te zijn tussen 'het ervaren van wateroverlast' en het 'plannen van maatregelen'.

Invloed van ervaren hittestress op klimaatadaptief gedrag

Tabel 3: Hittestress ervaren X Uitgevoerde maatregelen

Hittestress ervaren	Uitgevoerde maatregelen (percentage)
Nog nooit / Niet dat ik weet (30 respondenten)	Schaal 1 / 2 (43,3%)
Nog nooit / Niet dat ik weet (30 respondenten)	Schaal 3 (13,3%)
Nog nooit / Niet dat ik weet (30 respondenten)	Schaal 4 / 5 (43,3%)
Hittestress ervaren	Uitgevoerde maatregelen (percentage)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (41 respondenten)	Schaal 1 / 2 (56,1%)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (41 respondenten)	Schaal 3 (26,8%)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (41 respondenten)	Schaal 4 / 5 (17,1%)

Op basis van bovenstaande tabel lijkt er geen duidelijk positief verband te zijn tussen het 'ervaren van hittestress' en de hoeveelheid 'uitgevoerde maatregelen'.

Tabel 4: Hittestress ervaren X Geplande maatregelen

Hittestress ervaren	Geplande maatregelen (percentage)
Nog nooit / Niet dat ik weet (30 respondenten)	Nee / Waarschijnlijk niet (60,4%)
Nog nooit / Niet dat ik weet (30 respondenten)	Nog niet over nagedacht (20,8%)
Nog nooit / Niet dat ik weet (30 respondenten)	Ja / Waarschijnlijk wel (18,9%)
Hittestress ervaren	Geplande maatregelen (percentage)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (41 respondenten)	Nee / Waarschijnlijk niet (46,3%)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (41 respondenten)	Nog niet over nagedacht (17,1%)
Zelden / Meerdere dagen per jaar (41 respondenten)	Ja / Waarschijnlijk wel (36,6%)

Op basis van bovenstaande tabel lijkt er mogelijk sprake te zijn van een positief verband tussen 'het ervaren van hittestress' en het 'plannen van maatregelen'. Het percentage respondenten dat aangeeft 'hittestress te hebben ervaren' en 'maatregelen te hebben gepland' (36,6%) ligt namelijk bijna 100% hoger ten opzichte van het percentage respondenten dat aangeeft 'nog nooit hittestress te hebben ervaren' en 'maatregelen te hebben gepland' (18,9%).

Invloed van kennis van maatregelen (wateroverlast) op klimaatadaptief gedrag

Tabel 5: Kennis van maatregelen (wateroverlast) X Uitgevoerde maatregelen

Op de hoogte van maatregelen tegen wateroverlast	Uitgevoerde maatregelen (percentage)
Niet van op de hoogte (14 respondenten)	Schaal 1 / 2 (71,4%)
Niet van op de hoogte (14 respondenten)	Schaal 3 (21,4%)
Niet van op de hoogte (14 respondenten)	Schaal 4 / 5 (7,1%)
Op de hoogte van maatregelen tegen wateroverlast	Uitgevoerde maatregelen (percentage)
Kennis van minimaal één maatregel (59 respondenten)	Schaal 1 / 2 (49,2%)
Kennis van minimaal één maatregel (59 respondenten)	Schaal 3 (28,8%)
Kennis van minimaal één maatregel (59 respondenten)	Schaal 4 / 5 (22,0%)

Op basis van bovenstaande tabel lijkt er mogelijk sprake te zijn van een positief verband tussen 'het op de hoogte zijn van tenminste één maatregel tegen wateroverlast' en de hoeveelheid 'uitgevoerde maatregelen'. Het percentage respondenten dat aangeeft 'kennis te hebben van minimaal één maatregel' en 'maatregelen te hebben uitgevoerd op een schaal van 4/5' (22,0%) ligt namelijk zeker 200% hoger ten opzichte van het percentage respondenten dat aangeeft 'niet op de hoogte te zijn van maatregelen tegen wateroverlast' en 'maatregelen te hebben uitgevoerd op een schaal van 4/5' (7,1%).

Tabel 6: Kennis van maatregelen (wateroverlast) X Geplande maatregelen

Op de hoogte van maatregelen tegen wateroverlast	Geplande maatregelen (percentage)
Niet van op de hoogte (14 respondenten)	Nee / Waarschijnlijk niet (92,9%)
Niet van op de hoogte (14 respondenten)	Nog niet over nagedacht (7,1%)
Niet van op de hoogte (14 respondenten)	Ja / Waarschijnlijk wel (0%)
Op de hoogte van maatregelen tegen wateroverlast	Geplande maatregelen (percentage)
Kennis van minimaal één maatregel (59 respondenten)	Nee / Waarschijnlijk niet (55,9%)
Kennis van minimaal één maatregel (59 respondenten)	Nog niet over nagedacht (18,6%)
Kennis van minimaal één maatregel (59 respondenten)	Ja / Waarschijnlijk wel (25,4%)

Op basis van bovenstaande tabel lijkt er mogelijk sprake te zijn van een positief verband tussen 'het op de hoogte zijn van tenminste één maatregel tegen wateroverlast' en het 'plannen van maatregelen'. Het percentage respondenten dat aangeeft 'kennis te hebben van minimaal één maatregel tegen wateroverlast' en 'maatregelen te hebben gepland' (25,4%) ligt namelijk zeker vele malen hoger dan het percentage respondenten dat aangeeft 'niet op de hoogte te zijn van maatregelen tegen wateroverlast' en 'maatregelen te hebben gepland' (0%).

Invloed van kennis van maatregelen (hittestress) op klimaatadaptief gedrag

Tabel 7: Kennis van maatregelen (hittestress) X Uitgevoerde maatregelen

Wateroverlast ervaren	Uitgevoerde maatregelen (percentage)
Niet van op de hoogte (13 respondenten)	Schaal 1 / 2 (84,6%)
Niet van op de hoogte (13 respondenten)	Schaal 3 (0%)
Niet van op de hoogte (13 respondenten)	Schaal 4 / 5 (15,4%)
Wateroverlast ervaren	Uitgevoerde maatregelen (percentage)
Kennis van minimaal één maatregel (60 respondenten)	Schaal 1 / 2 (43,3%)
Kennis van minimaal één maatregel (60 respondenten)	Schaal 3 (26,7%)
Kennis van minimaal één maatregel (60 respondenten)	Schaal 4 / 5 (30%)

Op basis van bovenstaande tabel lijkt er mogelijk sprake te zijn van een positief verband tussen 'het op de hoogte zijn van tenminste één maatregel tegen hittestress' en de hoeveelheid 'uitgevoerde maatregelen'. Het percentage respondenten dat aangeeft 'kennis te hebben van minimaal één maatregel' en 'maatregelen te hebben uitgevoerd op een schaal van 4/5' (30%) ligt namelijk bijna 100% hoger ten opzichte van het percentage respondenten dat aangeeft 'niet op de hoogte te zijn van maatregelen tegen hittestress' en 'maatregelen te hebben uitgevoerd op een schaal van 4/5' (15,4%). Ook ligt het percentage respondenten dat aangeeft 'kennis te hebben van minimaal één maatregel' en 'maatregelen te hebben uitgevoerd op een schaal van 3' (26,7%) vele malen hoger dan het percentage respondenten dat aangeeft 'niet op de hoogte te zijn van maatregelen tegen hittestress' en 'maatregelen te hebben uitgevoerd op een schaal van 3' (0%).

Tabel 8: Kennis van maatregelen (hittestress) X Geplande maatregelen

Wateroverlast ervaren	Geplande maatregelen (percentage)
Niet van op de hoogte (13 respondenten)	Nee / Waarschijnlijk niet (69,2%)
Niet van op de hoogte (13 respondenten)	Nog niet over nagedacht (23,1%)
Niet van op de hoogte (13 respondenten)	Ja / Waarschijnlijk wel (7,7%)
Wateroverlast ervaren	Geplande maatregelen (percentage)
Kennis van minimaal één maatregel (60 respondenten)	Nee / Waarschijnlijk niet (58,3%)
Kennis van minimaal één maatregel (60 respondenten)	Nog niet over nagedacht (11,7%)
Kennis van minimaal één maatregel (60 respondenten)	Ja / Waarschijnlijk wel (30%)

Op basis van bovenstaande tabel lijkt er mogelijk sprake te zijn van een positief verband tussen 'het op de hoogte zijn van tenminste één maatregel tegen hittestress' en het 'plannen van maatregelen'. Het percentage respondenten dat aangeeft 'kennis te hebben van minimaal één maatregel tegen hittestress' en 'maatregelen te hebben gepland' (30%) ligt namelijk bijna 400% hoger ten opzichte van het percentage respondenten dat aangeeft 'niet op de hoogte te zijn van maatregelen tegen hittestress' en 'maatregelen te hebben gepland' (7,7%).

Tussenconclusies

Op basis van deze statistische analyse kunnen de volgende conclusies getrokken worden:

- Er lijkt geen positief verband te bestaan tussen 'het ervaren van wateroverlast/hittestress' en 'het aantal uitgevoerde maatregelen tegen wateroverlast/hittestress';

- Er lijkt geen positief verband te bestaan tussen 'het ervaren van wateroverlast' en 'het plannen van maatregelen tegen wateroverlast';
- Mogelijk bestaat er een positief verband tussen 'het ervaren van hittestress' en 'het plannen van maatregelen tegen hittestress';
- Mogelijk bestaat er een positief verband tussen 'het op de hoogte zijn van tenminste één maatregel tegen wateroverlast/hittestress' en 'het aantal uitgevoerde maatregelen tegen wateroverlast/hittestress';
- Mogelijk bestaat er een positief verband tussen 'het op de hoogte zijn van tenminste één maatregel tegen wateroverlast/hittestress' en 'het plannen van maatregelen tegen wateroverlast/hittestress'.

4.3 Drempels en stimuli om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie

Uit de tweede paragraaf van dit hoofdstuk is uit statistische analyse gebleken dat er mogelijk positieve verbanden bestaan tussen het ervaren van overlast van klimaat effecten of het hebben van kennis van maatregelen invloed en de mate van uitgevoerde of geplande maatregelen. Om meer inzicht te verkrijgen in de mogelijke oorzaken van de feiten dat er nog maar weinig klimaatadaptieve maatregelen zijn uitgevoerd door de doelgroep en er ook nog maar weinig partners van plan zijn om dat op korte termijn te doen, zijn er een aantal interviews afgenomen binnen de doelgroep. Ook is er door middel van een enquête aan de ondernemers gevraagd wat redenen voor hen zijn om *niet* of *juist wel* aan de slag te gaan met klimaatadaptatie. De antwoorden lopen nogal uiteen; een overzicht van de antwoorden is terug te vinden in *Bijlage 3* van dit rapport.

Het voornaamste doel van de interviews betrof het achterhalen van de mogelijke *drempels* en stimuli die de partners hebben om *niet* of wel aan de slag te gaan met klimaatadaptatie. In deze paragraaf staat een overzicht van de belangrijkste uitkomsten. De tekstfragmenten en uitspraken die vooraf zijn gegaan aan deze uitkomsten zijn te vinden in 'Bijlage 3' van dit rapport. De geïnterviewde ondernemers zijn achtereenvolgend: Melkveehouder Ewoud Aantjes (geen lid van Blauwzaam), Manager QHSE Ingrid Daniëlse (Bayards), Directeur Gerard Zwijnenburg (3ACP / JG Systeembouw), Aannemer Ewout Aantjes (Aantjes projecten), Lid van Raad van Toezicht Aart Boogerd (Present Ouderenzorg), Bestuursvoorzitter Hans van der Meij (Kringloop Giessenlanden), Architect Josia Bikker (Architektenburo Bikker) en Fruitteler Dirk de Jong (Fa. de Jong Fruit Leerbroek).

De interviews hebben een grote berg data opgeleverd en ondanks een poging tot het coderen van de interviews, blijft het lastig om overeenkomsten te vinden; de essentie eruit te halen en een theorie te formuleren. Daarom is besloten om de coderingen te laten voor wat het is en geïnterviewde ondernemers te omschrijven aan de hand van slechts een paar zinnen. Dit blijft echter beperkt tot de interpretatie van de onderzoeker, die mogelijk bepaalde zaken over het hoofd ziet.

Melkveehouder Ewoud Aantjes

Als agrariër-zijnde direct afhankelijk van weersomstandigheden. Bereid tot duurzame en klimaatadaptieve maatregelen, maar niet vanuit zichzelf en mits financieel mogelijk. Geen expert op het gebied van duurzaamheid en klimaat, maar wel nieuwsgierig. Heeft buitenlandse ervaring opgedaan met boeren onder extreme weersomstandigheden.

Manager QHSE Ingrid Daniëlse (Bayards)

Gemotiveerd met name vanuit onzekerheid over het risico van het buitendijks liggende pand van Bayards in Nieuw-Lekkerland en wil graag haar steentje bijdragen vanuit haar (vorige) functie. Binnen Bayards één van de weinige die aandacht schenkt aan milieugerelateerde zaken. Begaan met de arbeidsomstandigheden van medewerkers van Bayards tijdens extreme weersomstandigheden. Ze geeft hen bijvoorbeeld speciale kleding om koel te blijven, wat efficiënt en goedkoop is. Wil graag weten wat ze kan doen op het gebied van klimaatadaptatie, maar erkent dat de ruimte er niet voor beschikbaar is. Eventuele investeringen worden tegengehouden door een mogelijke verhuizing (van het pand in Nieuw-Lekkerland) naar een andere locatie. Geeft aan dat ze nog niet zo lang bij Bayards zit en dat ze voor duurzaamheid en netwerkbijeenkomsten (Blauwzaam) pas tijd heeft na andere prioriteiten.

Directeur Gerard Zwijnenburg (3ACP / JG Systeembouw)

Zeer geïnteresseerd in duurzaamheid en goed geïnformeerd over het klimaat. Handelt hier ook naar in de praktijk en is een absolute koploper binnen de doelgroep. Geen directe aanleiding, lijkt vanuit persoonlijke drijfveren (zorg voor de leefomgeving, toekomstige generaties) en overtuigingen (dat we in een transitie zitten waar we niet aan ontkomen). Denkt op lange termijn en is niet bang om zijn nek uit te steken. Doet wat hij kan op het gebied van duurzaamheid en klimaat en onderneemt geregeld nieuwe dingen. Mist wel een stukje erkenning en in het algemeen

publiciteit voor dergelijke initiatieven. Is binnen de markt (van gevels) vaak afhankelijk van de opdrachtgever die meestal voor goedkopere alternatieven voor de korte termijn kiest, wat hem soms frustreert.

Aannemer Ewout Aantjes (Aantjes projecten)

Zit al lange tijd in hetzelfde werkveld en ziet het langzaam veranderen als gevolg van nieuwe inzichten. Is positief over groene daken en halfverharding als oplossing voor ruimtelijke problemen, waterberging en verkoeling. Vindt dat klimaatadaptatie vooral aan de voorkant (projectontwikkelaars, gemeenten, waterschappen) moet gebeuren. Wetgeving en handhaving zijn goede instrumenten. Steen is vaak goedkoper dan groen qua aanleg- en onderhoudskosten.

Lid van Raad van Toezicht Aart Boogerd (Present Ouderenzorg)

Is overtuigd van het belang van duurzaamheid en klimaatadaptatie in de zorg, maar heeft hiervoor nog maar weinig medestanders in de organisatie. Zou graag iets van een manifest hebben of feitelijke cijfers om het gesprek aan te gaan met anderen en hen te overtuigen.

Bestuursvoorzitter Hans van der Meij (Kringloop Giessenlanden)

Is bekend met duurzaamheid en geïnteresseerd in concrete klimaatrisico's voor zijn kringloopwinkels. Heeft zelf nog niet echt overlast ervaren; baseert klimaatverandering op wat hij hoort van anderen. Is bezig met bijvoorbeeld zonnepanelen, isolatie, zonwering. Een groendak spreekt hem aan, hij wacht nog op informatie.

Architect Josia Bikker (Architektenburo Bikker)

Heeft als architect natuurlijk bepaalde invloed op een eventueel klimaatadaptieve inrichting, maar is daarin uiteindelijk afhankelijk van de opdrachtgever. Korte terugverdientijd is vaak leidend. 'Verkoop' groen (waterberging & verkoeling) vaak vanuit esthetische waarde; omdat men het mooi vindt. Heeft duurzaamheid hoog in het vaandel, met name kwaliteit en hergebruik van materialen. Denkt niet dat bodemdaling in de regio echt gezien wordt als een probleem en heeft wateroverlast van dichtbij meegemaakt. Subsidie en campagnes als HoHo Hoosbui stimuleerde hem zelf om zijn tuin grotendeels onbestraat te laten.

Fruitteler Dirk de Jong (Fa. de Jong Fruit)

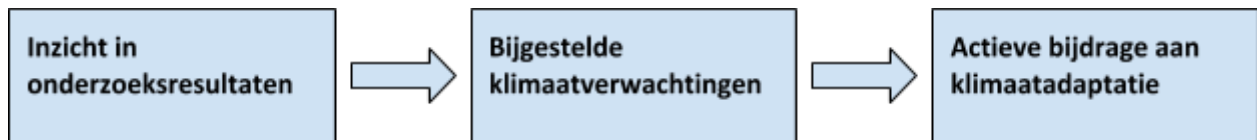
Is als fruitteler direct afhankelijk van weersomstandigheden. Heeft zo zijn eigen maatregelen om hier enige invloed op te hebben. Bij langer durende extreme weersomstandigheden ontstaan er pas problemen; de concurrenten hebben daar ook last van. Maakt zich geen zorgen en laat het op zich afkomen. Gelooft in micro-evolutie en in aanpassingsvermogen aan veranderende weersomstandigheden.

Tussenconclusie

Geconcludeerd kan worden dat de ondernemers onderling erg van elkaar verschillen in overtuigingen en de manier waarop ze bezig zijn met het klimaat. Er zijn talloze redenen mogelijk om niet of juist wel aan de slag te gaan met klimaatadaptatie. Daardoor is het lastig om overeenkomsten te vinden en een theorie te ontwikkelen. Een mogelijke conclusie zou zijn dat iedere ondernemer zijn/haar eigen manier prioriteiten heeft en op zijn/haar eigen manier omgaat met het thema klimaat.

4.4 Gewenste gedragsverandering in theorie

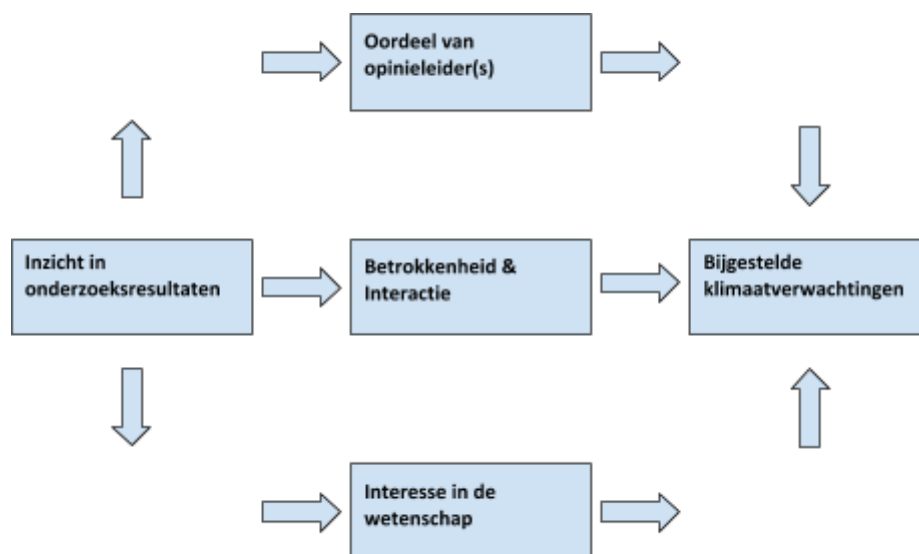
Stichting Blauwzaam lijkt er tot nu toe vanuit te gaan dat ‘het op gang brengen van een brede discussie’ en ‘het krijgen van draagvlak voor oplossingen’ leidt tot ‘het verhelderen en bijstellen van verwachtingen’, wat vervolgens zal leiden tot ‘het leveren van een bijdrage om met de gevolgen en kansen van klimaatverandering om te gaan’. Het onderstaande model (afkomstig uit het theoretisch kader van hoofdstuk 2) laat nogmaals zien wat de (voorlopig) huidige strategie van Stichting Blauwzaam is om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij haar partners.

Figuur 13: Model van Blauwzaams huidige strategie om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep (B. van der Sande, 2020)

Om erachter te komen of de huidige strategie van Stichting Blauwzaam effectief is, is er literatuuronderzoek gedaan om een theoretische benadering te vinden voor het realiseren van de gewenste gedragsverandering (klimaatadaptief handelen). Een overzicht van de bestudeerde literatuur is te vinden in het theoretisch kader (hoofdstuk 2) van dit rapport. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste uitkomsten van dit theoretisch kader gepresenteerd.

De eerste uitkomst is dat ‘Inzicht in onderzoeksresultaten’ in theorie niet altijd leidt tot ‘Bijgestelde klimaatverwachtingen’ (en dus ook niet in een actieve bijdrage aan klimaatadaptatie). Blijkbaar zijn er hier factoren van invloed die bepalen of het inzicht ook daadwerkelijk leidt tot bijgestelde klimaatverwachtingen. In een verder literatuuronderzoek naar deze beïnvloedende factoren is gebleken dat in ieder geval ‘het oordeel van opinieleiders’, ‘de mate van betrokkenheid en interactie’ en ‘interesse in de wetenschap’ een rol spelen in het wel of niet bijstellen van klimaatverwachtingen op basis van inzicht in onderzoeksresultaten.

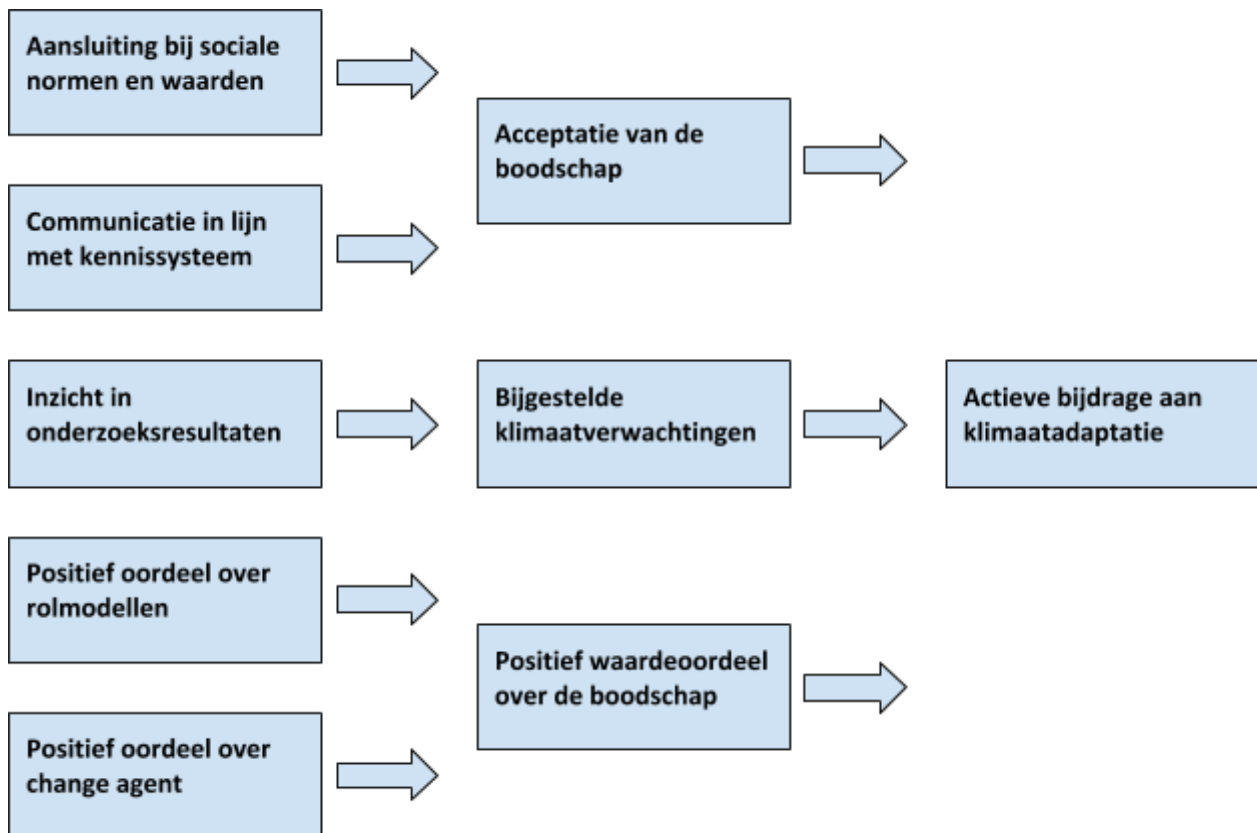
Figuur 14: Aangepast conceptueel model van Blauwzaams strategie om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep (B. van der Sande, 2020)

Nadat duidelijk is geworden dat de correlatie tussen ‘Inzicht in onderzoeksresultaten’ en ‘Bijgestelde klimaatverwachtingen’ naar alle waarschijnlijkheid complexer is dan aanvankelijk gedacht; blijkt uit literatuuronderzoek ook dat ‘Bijgestelde klimaatverwachtingen’ (op basis van ‘Inzicht in onderzoeksresultaten’) mogelijk uiteindelijk niet voldoende zijn om een ‘Actieve bijdrage aan klimaatadaptatie’ te realiseren.

Bestudering van theorie over de verspreiding van innovatie heeft inzicht in nog een aantal andere mogelijk beïnvloedende factoren opgeleverd. Zo blijkt dat normen en waarden binnen een doelgroep soms belangrijker zijn

dan de ogenschijnlijk vanzelfsprekende voordelen. Ook is het voor de acceptatie van de boodschap belangrijk om op de hoogte te zijn van het aanwezige kennissysteem van de doelgroep, zodat de communicatie daarop aangepast kan worden. Behalve de inhoud van de boodschap is het belangrijk gebleken om gebruik te maken van de juiste rolmodellen, wat in theorie een zelfgenererend verspreidingsproces in gang kan zetten. Ook is het beeld de doelgroep van de zogenaamde 'change agent' heeft belangrijk.

Het model van Blauwzaams huidige strategie om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep heeft er daarom twee extra dimensies bij gekregen. Het resultaat is te zien in onderstaande *Figuur 15*.

Figuur 15: Conceptueel model van Blauwzaams nieuwe strategie om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep (B. van der Sande, 2020)

Tussenconclusies

Op basis van de literatuurstudie kunnen de volgende conclusies getrokken worden over de effectiviteit van de (voorlopig) huidige strategie die door Stichting Blauwzaam wordt gehanteerd om klimaatadaptieve gedragsverandering te realiseren bij de doelgroep:

- Blauwzaams huidige strategie lijkt niet volledig effectief omdat de correlatie tussen 'Inzicht in onderzoeksresultaten' en 'Bijgestelde klimaatverwachtingen' complexer is dan aanvankelijk werd gedacht;
- Naast 'bijgestelde klimaatverwachtingen' zijn mogelijk ook de 'acceptatie van de boodschap' en een 'positief waardeoordeel over de boodschap' door de doelgroep van belang als Stichting Blauwzaam wil dat haar partners een actieve bijdrage leveren aan klimaatadaptatie.

4.5 Benadering van collega's (experts) in het werkveld

Om tot praktische aanbevelingen voor Stichting Blauwzaam te komen voor een effectieve strategie om klimaatadaptieve gedragsverandering bij de doelgroep te realiseren, zijn er interviews afgenomen bij een aantal experts uit het werkveld. Het voornaamste doel van deze interviews betrof het verkrijgen van inzicht in de benadering van experts met betrekking tot het communiceren / verspreiden van klimaatadaptatie. De tekstfragmenten en uitspraken die vooraf zijn gegaan aan deze inzichten zijn te vinden in 'Bijlage 4' van dit rapport. De geïnterviewde experts zijn achtereenvolgend: Communicatieadviseur Frank Wijchgel (Waterschap Rivierenland), Adviseur Energietransitie Arjen Rijsdijk (Gemeente Delft), PhD Student Environmental Psychology Anne van Valkengoed (Rijksuniversiteit Groningen), Transitie manager Jan Theunissen (Bureau Albatros) en Bedrijfsleider Rob Luyk (Binder Groenprojecten).

De interviews hebben een grote berg data opgeleverd en ondanks een poging tot het coderen van de interviews, blijft het lastig om overeenkomsten te vinden; de essentie eruit te halen en een theorie te formuleren. Daarom is besloten om de coderingen te laten voor wat het is en geïnterviewde ondernemers te omschrijven aan de hand van slechts een paar zinnen. Dit blijft echter beperkt tot de interpretatie van de onderzoeker, die mogelijk bepaalde zaken over het hoofd ziet.

Communicatieadviseur Frank Wijchgel (Waterschap Rivierenland)

F. Wijchgel benadrukt het probleem dat het in alle massa moeilijk is om aandacht te krijgen voor thema's als klimaat en waterveiligheid. Bij het waterschap werkt men veel met bewustwordingscampagnes, in samenwerking met andere partijen en overheden. Hij benadrukt het belang van zogenaamde ambassadeurs die anderen kunnen inspireren en motiveren. Informeren is belangrijk, maar leidt niet automatisch tot actie. Voor Stichting Blauwzaam ligt er mogelijk een rol in het ontzorgen van haar partners.

Adviseur Energietransitie Arien Rijsdijk (Gemeente Delft)

A. Rijsdijk heeft het veel over beleidsinstrumenten zoals wetten en verordeningen om verharding tegen te gaan en te compenseren. Hij adviseert om de juiste haakjes te vinden bij de doelgroep en denkt dat het een langzaam proces is. Dingen meetbaar maken is belangrijk, evenals het delen 'best practices' en het organiseren van netwerkbijeenkomsten.

PhD Student Environmental Psychology Anne van Valkengoed (Rijksuniversiteit Groningen)

A. van Valkengoed heeft verstand van de psychologie achter klimaatadaptief handelen. Belangrijke begrippen zijn handelingsperspectief, eigen belang, concurrentievoordeel en positieve voorbeelden. Sociale normen werken volgens haar motiverend. Het benadrukken van de eenvoud en effectiviteit van maatregelen, naast het schetsen van de context en het risico op schade, zijn van groot belang om de actiebereidheid te vergroten.

Transitiemanager Jan Theunissen (Bureau Albatros)

J. Theunissen heeft ervaring met het stimuleren van mitigerende maatregelen en deelt zijn aanpak en ervaringen. Belangrijk is het totaalproces en het ontzorgen van de doelgroep. Het belang van de ondernemer moet goed in de gaten worden gehouden. Het monitoren van de voortgang, het delen van informatie en het gezamenlijk bespreken van ontwikkelingen zou mogelijk een goede aanpak zijn. Het moet vooral vrijblijvend zijn.

Bedrijfsleider Rob Luyk (Binder Groenprojecten)

R. Luyk is bedrijfsleider bij Binder Groenprojecten en specialist in de realisatie van professioneel groen. Groen kan, met name in de stad, een belangrijke bijdrage leveren aan klimaatadaptatie. Waar vroeger het esthetisch aspect van groen erg belangrijk was, ziet hij langzaam een verschuiving plaatsvinden richting de meervoudige waardering van groen. Echter handelen we volgens hem wat betreft een groene (klimaatadaptieve) inrichting nog steeds vooral curatief in plaats van preventief. Ook benadrukt hij het knelpunt dat de voordelen van groen vaak moeilijk in euro's zijn uit te drukken, wat het met het oog op investeringskosten en terugverdientijd lastig maakt. Bij Binder Groenprojecten richten ze zich wel op de zakelijke markt en richten ze kantoorpanden klimaatbestendig in bij bedrijven met een duidelijke milieubewuste profilering en duurzaam functionele inrichting. Communicatie en promotie gaat vooral van mond tot mond, maar bij Binder zijn ze ook betrokken bij netwerken die groen promoten en proberen daar zelf ook een bijdrage aan te leveren.

Tussenconclusie

Geconcludeerd kan worden dat de geïnterviewde experts uit het werkveld een dergelijk vraagstuk op verschillende manieren benaderen. Ook richten zij zich gemiddeld meer op de doelgroep particulieren dan ondernemers. Daardoor is het lastig om overeenkomsten te vinden en een theorie te ontwikkelen. Een mogelijke conclusie zou zijn dat klimaatadaptatie op verschillende manieren gecommuniceerd en gestimuleerd kan worden, maar dat ondernemers/bedrijven nog een onderbelichte doelgroep vormen.

4.6 Het effect van communiceren van klimaatadaptatie op gedragsverandering bij de doelgroep

Gedurende de periode september 2019 - december 2019 is er richting de partners van Blauwzaam gecommuniceerd met het doel om hen bewust te maken van klimaatverandering in de regio en van de mogelijkheden die er zijn om hierop aan te passen. Om erachter te komen welk effect dit heeft gehad is er een tweede enquête afgenomen onder de doelgroep. Hierin is gevraagd: op welke manier de respondent geïnformeerd is over klimaatadaptatie; of de respondent een beter beeld heeft gekregen van lokale klimaatverandering en mogelijke aanpassingsmaatregelen; of de respondent van plan is om in 2020 informatie te zoeken over klimaatadaptatie of maatregelen te nemen en welke redenen de respondent heeft om niet of juist wel aan de slag te gaan met klimaatadaptatie. De volledige enquêteresultaten zijn te vinden in 'Bijlage 3' van dit rapport.

Vraag/Stelling	Nee	Een beetje	Zeker weten
Heb je voor jezelf een beter beeld gekregen bij klimaatverandering op lokaal niveau?	19%	56%	25%
Heb je voor jezelf een beter beeld gekregen van mogelijke maatregelen?	16%	51%	33%
Ben je van plan om in 2020 informatie te zoeken of zelfs maatregelen te nemen?	16%	38% gaat info zoeken 21% weet het niet	25%

Figuur 16: Resultaten Enquête 'Effectmeting Klimaatadaptatie' (B. van der Sande, 2020)

65/99 respondenten (80% Betrouwbaarheid, 5% Foutmarge)

Uit bovenstaande figuur blijkt dat een ruime meerheid (4/5) van de respondenten aangeeft een (beetje) beter beeld te hebben gekregen van 'klimaatverandering op lokaal niveau' en van 'mogelijke maatregelen' ten opzichte van de eerste enquête. 25% van de respondenten geeft aan maatregelen te nemen in 2020, wat een kleine toename is ten opzichte van de eerste enquête.

Involed van prikkels op veranderd klimaatkennisniveau en klimaatadaptieve voornemens

Tabel 9: Mail met Klimaatatlas A5H (Prikkel 'Urgentie') X Effect

Communicatie over klimaatadaptatie ontvangen via:	Beter beeld gekregen bij klimaatverandering op lokaal niveau?
Prikkel 'Urgentie' (9 respondenten)	Nee, helemaal niet (13%)
Prikkel 'Urgentie' (9 respondenten)	Ja, een klein beetje / zeker weten (88%)
Communicatie over klimaatadaptatie ontvangen via:	Beter beeld gekregen van mogelijke aanpassingsmaatregelen?
Prikkel 'Urgentie' (9 respondenten)	Nee, helemaal niet (0%)
Prikkel 'Urgentie' (9 respondenten)	Ja, een klein beetje / zeker weten (100%)
Communicatie over klimaatadaptatie ontvangen via:	Plannen om mogelijkheden te bekijken / maatregelen uit te voeren?
Prikkel 'Urgentie' (9 respondenten)	Nee, beide niet (0%)
Prikkel 'Urgentie' (9 respondenten)	Weet ik nog niet (13%)
Prikkel 'Urgentie' (9 respondenten)	Ja, ik ben van plan om de mogelijkheden te bekijken (38%)
Prikkel 'Urgentie' (9 respondenten)	Ja, ik ben van plan om concrete maatregelen uit te voeren (50%)

*Geen representatief aantal respondenten

Tabel 10: Mail met twee filmpjes over klimaatadaptatie (Prikkel 'Informatie') X Effect

Communicatie over klimaatadaptatie ontvangen via:	Beter beeld gekregen bij klimaatverandering op lokaal niveau?
Prikkel 'Informatie' (6 respondenten)	Nee, helemaal niet (0%)
Prikkel 'Informatie' (6 respondenten)	Ja, een klein beetje / zeker weten (100%)
Communicatie over klimaatadaptatie ontvangen via:	Beter beeld gekregen van mogelijke aanpassingsmaatregelen?
Prikkel 'Informatie' (6 respondenten)	Nee, helemaal niet (0%)
Prikkel 'Informatie' (6 respondenten)	Ja, een klein beetje / zeker weten (100%)
Communicatie over klimaatadaptatie ontvangen via:	Plannen om mogelijkheden te bekijken / maatregelen uit te voeren?
Prikkel 'Informatie' (6 respondenten)	Nee, beide niet (0%)
Prikkel 'Informatie' (6 respondenten)	Weet ik nog niet (13%)
Prikkel 'Informatie' (6 respondenten)	Ja, ik ben van plan om de mogelijkheden te bekijken (50%)
Prikkel 'Informatie' (6 respondenten)	Ja, ik ben van plan om concrete maatregelen uit te voeren (33%)

*Geen representatief aantal respondenten

Tabel 11: Mail met enquêteresultaten van de nulmeting (Prikkel 'Sociaal') X Effect

Communicatie over klimaatadaptatie ontvangen via:	Beter beeld gekregen bij klimaatverandering op lokaal niveau?
Prikkel 'Sociaal' (11 respondenten)	Nee, helemaal niet (36%)
Prikkel 'Sociaal' (11 respondenten)	Ja, een klein beetje / zeker weten (63%)
Communicatie over klimaatadaptatie ontvangen via:	Beter beeld gekregen van mogelijke aanpassingsmaatregelen?
Prikkel 'Sociaal' (11 respondenten)	Nee, helemaal niet (27%)
Prikkel 'Sociaal' (11 respondenten)	Ja, een klein beetje / zeker weten (72%)
Communicatie over klimaatadaptatie ontvangen via:	Plannen om mogelijkheden te bekijken / maatregelen uit te voeren?
Prikkel 'Sociaal' (11 respondenten)	Nee, beide niet (18%)
Prikkel 'Sociaal' (11 respondenten)	Weet ik nog niet (36%)
Prikkel 'Sociaal' (11 respondenten)	Ja, ik ben van plan om de mogelijkheden te bekijken (36%)
Prikkel 'Sociaal' (11 respondenten)	Ja, ik ben van plan om concrete maatregelen uit te voeren (9%)

*Geen representatief aantal respondenten

Tussenconclusies

Op basis van de enquêteresultaten uit *Figuur 16* en statistische analyses kan geconcludeerd worden dat:

- Het actief communiceren van het thema 'klimaatadaptatie' richting de partners een stimulerend effect heeft op de bewustwording van lokale klimaatverandering en mogelijke maatregelen.
- Het aantal respondenten dat aan heeft gegeven geconfronteerd te zijn met de betreffende prikkels (steekproef) is niet representatief voor de totale doelgroep. Eventuele uitspraken op basis van deze statistische analyse kunnen dan ook niet als significant worden beschouwd en zijn dus niet relevant.

4.7 Mogelijk geschikte tools om klimaatadaptatie te bevorderen

Om tot een goede oriëntatie te komen van beschikbare tools om klimaatadaptatie te bevorderen, zijn er vier tools nader bestudeerd aan de hand van gesprekken met (afgevaardigden van) de ontwikkelaars. Het voornaamste doel van deze gesprekken betrof het verkrijgen van inzicht in de mogelijkheden van deze tools, met betrekking tot het communiceren/verspreiden van klimaatadaptatie onder de doelgroep. De bestudeerde tools zijn achtereenvolgend: 'Milieubarometer' (Stichting Stimular), 'Klimaatatlas A5H' (Nelen & Schuurmans), 'Staat van je Straat' (Sweco) en 'Tygron Geodesign' (Tauw).

Milieubarometer (Stichting Stimular)

De 'Milieubarometer' van Stichting Stimular is een tool die gebruikt is voor de mitigatie doelstellingen van Stichting Blauwzaam. Partners kunnen met deze tool hun jaarlijkse emissie-uitstoot berekenen om deze hoeveelheid vervolgens te verminderen door energie te besparen of gebruik te maken van alternatieve (duurzame) energiebronnen. Onderzocht is of deze tool mogelijk uitgebreid kan worden om ook gebruikt te worden voor de adaptatie doelstellingen van Stichting Blauwzaam. Het grote voordeel hiervan zou zijn dat de doelgroep al bekend is met de tool en de externe partij erachter (Stimular). Stimular heeft echter aangegeven voorlopig geen uitbreiding te maken voor de Milieubarometer. Een mogelijke toevoeging van het onderwerp 'Klimaatadaptatie' binnen een ander product van Stimular (bijvoorbeeld 'Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen') zal op termijn onderzocht worden, echter nog niet op korte termijn. Stimular wil eerst kijken wat er al op de markt beschikbaar is voordat het besluit of een investering in een nieuw onderwerp (klimaatadaptatie) toegevoegde waarde kan hebben.

Klimaatatlas A5H (Nelen & Schuurmans)

De 'Klimaatatlas A5H' van Nelen & Schuurmans is de huidige tool die door Stichting Blauwzaam (in samenwerking met Waterschap Rivierenland) gebruikt wordt om de lokale effecten van klimaatverandering te communiceren. Deze tool helpt bij de opgestelde strategie 'Weten-Willen-Werken' van het klimaatteam in de regio en gaat in eerste instantie uit van de prikkel 'urgentie'. De klimaatatlas bestaat uit een reeks kaarten met daarop zichtbaar welke klimaateffecten waar in de regio zijn te verwachten. Met behulp van deze data is er ook een zogeheten 'stresstest' opgesteld, die weer de basis vormt voor het voeren van de 'risicodialoog'. Het idee hierachter is dat wanneer men (doelgroep) inzicht heeft in de klimaateffecten die op termijn worden verwacht in hun directe omgeving, dat dat voldoende draagvlak voor het thema klimaat creëert om een discussie op gang te brengen en gezamenlijk tot een oplossing te komen.

Hoewel dit op grote schaal een efficiënte aanpak zou kunnen zijn, is het maar de vraag of deze tool geschikt is om de doelgroep van Blauwzaam (een groep van individuele ondernemers) aan te zetten tot klimaatadaptief denken en handelen. De belangrijkste argumenten daarvoor zijn de tijd en (vak)kennis die er nodig zijn om goed om te kunnen gaan met de tool en te gebruiken waarvoor het gemaakt is (inzicht in lokale klimaatverandering). Met andere woorden: waarom zou een ondernemer zich de tijd en moeite permitteren om de klimaatatlas te gebruiken? Dit is weer een 'verspreiding van innovatie' op zich; iets waar Stichting Blauwzaam zelf niet de middelen voor lijkt te hebben. En zelfs als het lukt om alle partners bekend te maken met de tool (bijvoorbeeld door de klimaatatlas te presenteren op een BBB of een Symposium), dan is het nog steeds maar de vraag of dit de gewenste gedragsverandering (klimaatadaptief denken en handelen) oplevert. Want behalve inzicht in de risico's (waar geen rechten aan ontleend kunnen worden), welk handelingsperspectief biedt deze tool haar gebruikers? Hoe kan het huidige risico verminderd worden? Binnen deze tool is in ieder geval de prikkel 'urgentie' (*welk risico loopt mijn bedrijfspand?*) aanwezig.

Figuur 17: Klimaatatlas A5H (Nelen & Schuurmans, 2020)

Staat van je Straat (Sweco)

Sweco heeft een tool ontwikkeld, genaamd 'Staat van je Straat'. De tool geeft met een eenvoudig en overzichtelijk label inzicht in de vier klimaatthema's (wateroverlast, hitte, droogte, overstroming). Sweco gebruikt deze tool momenteel om labels toe te kennen (A is zeer klimaatadaptief; E is weinig klimaatadaptief en alles daartussen) aan straten, maar uit een gesprek met een vertegenwoordiger van het bedrijf is gebleken dat er ook pilots lopen op bedrijventerreinen en dat de tool ook bruikbaar kan zijn voor de ondernemers die aangesloten zijn bij Stichting Blauwzaam. Adviseurs van Sweco kunnen gebruikers vervolgens ook maatregelen adviseren die effectief zijn en tot een hoger label leiden.

Volgens Sweco (n.d.) maakt 'Staat van je Straat' gebruikers bewuster van de mate waarin hun eigen leefomgeving klimaatadaptief is. Dit creëert vervolgens draagvlak voor het invoeren van maatregelen en prikkelt gebruikers om eigen percelen klimaatadaptief in te richten. Dit is volgens Sweco (n.d.) van cruciaal belang bij het klimaatadaptief inrichten van de stad: 60% van de stad is volgens hen namelijk privaat terrein. De prikkels die hier in ieder geval van toepassing zijn: 'urgentie' (*op basis van het label*) 'sociaal' (*vergelijken met anderen*) en 'financieel' (*waarde die wordt toegekend aan het label*).

Belangrijk is dat ondernemers het label eenvoudig naar buiten kunnen uitstralen en onderling met elkaar kunnen concurreren door het label te gebruiken als onderscheidend vermogen.

Staat van je Straat

Figuur 18: Staat van je Straat (Sweco, 2019)

Tygron Geodesign (Tauw)

'Tygron Geodesign' is een multifunctionele software dat gemaakt is door softwarebedrijf Tygron en wordt momenteel gebruikt door advies- en ingenieursbureau Tauw. Met de software is het mogelijk om geografische vraagstukken (in samenhang met andere thema's) inzichtelijk te maken en kan gebruikt worden voor onder meer projecten in de ruimtelijke ordening, waterbeheer en klimaatadaptatie (Tauw, n.d.). Sleutelwoorden zijn 'integraal' en 'participatie'. Het Tygron platform kan gebruikt worden om stresstesten uit te voeren, knelpunten in kaart te brengen en adaptatiemaatregelen te verkennen en af te stemmen. Klanten krijgen toegang tot de supercomputer van Tygron, die 100x sneller blijkt te rekenen dan gemiddeld en ook nog eens op extreem hoge resolutie (10.000x hoger dan normaal). Het platform maakt (net als Nelen & Schuurmans en Sweco) gebruik van open databronnen, maar het is ook mogelijk om eigen data in te laden. Uit een gesprek met een vertegenwoordiger van Tauw is gebleken dat Tygron compatibel is met ArcGIS-data. Volgens Tygron Geodesign Platform (n.d.) kunnen overheden, experts, beleidsmakers en bewoners samen in een realistische 3D-omgeving plannen en experimenteren met scenario's en strategieën voor gebiedsontwikkeling. Binnen Tygron Geodesign zijn in ieder geval de prikkels 'urgentie' (*wat gebeurt er als bepaalde weersextremen plaatsvinden?*) en 'informatie' (*welk effect hebben klimaatadaptatieve maatregelen?*).

Tussenconclusies

Uit de hoofdstuk kunnen de volgende conclusies getrokken worden:

- De 'klimaatatlas A5H' van Nelen & Schuurmans bevat in ieder geval de prikkel 'urgentie';
- De ontwikkelaars van de 'milieubarometer' (Stichting Stimular) moeten de mogelijkheden van het thema klimaatadaptatie nog nader verkennen;
- 'Staat van je Straat' van Sweco bevat in ieder geval de prikkels 'urgentie', 'sociaal' en 'financieel';
- 'Tygron Geodesign' van Tygron/Tauw bevat in ieder geval de prikkels 'urgentie' en 'informatie'.

5. Advies

In dit hoofdstuk wordt een kort advies gegeven aan Stichting Blauwzaam, gebaseerd op de resultaten van het onderzoek beschreven in dit rapport. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen visievorming en concreet advies.

5.1 Visievorming

De visie die heeft geleid tot het schrijven van een advies aan Stichting Blauwzaam is gevormd op basis van de ervaringen die de onderzoeker heeft opgedaan gedurende de onderzoeksperiode, die liep van september 2019 t/m januari 2020. Van te voren en gedurende de eerste maand september werd de aandacht gericht op de aanvankelijke stageopdracht, zoals die in het Plan van Aanpak was opgenomen. Dit betrof het onderzoeken van een mogelijke communicatiestrategie die Stichting Blauwzaam zou kunnen toepassen als het bewustwording van klimaatverandering en stimulans tot klimaatadaptieve maatregelen wil bevorderen onder haar partners. Natuurlijk moet er dan bekend zijn wat er gecommuniceerd gaat worden; wat de boodschap is. In dit geval bleek dat 'inzicht in de veranderingen in het klimaat en de logische gevolgen voor de streek', verzameld in de ontwikkelde Klimaatatlas A5H. Het doel hiervan was om mensen aan te zetten tot actie om zelf bij te dragen aan klimaatadaptatie-oplossingen.

Al vrij snel ontstond echter de vraag of de klimaatatlas hier wel zo'n geschikt middel voor was, met name vanwege het gebruik van 'vaktermen' en het ontbreken van concreet handelingsperspectief voor de doelgroep om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie-oplossingen. Als gevolg van deze constatering is besloten om op zoek te gaan naar een alternatieve tool om te gebruiken voor de communicatiestrategie. Om dit maal tot een goed onderbouwde keuze te komen is er een onderzoek uitgevoerd onder de doelgroep, om inzicht te krijgen in de drijfveren van de ondernemers om wel of niet aan de slag te gaan met klimaatadaptatie. De visie is vervolgens gevormd op basis van literatuuronderzoek, enquêteresultaten, gesprekken met ondernemers uit de doelgroep en gesprekken met experts uit het werkveld. Dit heeft een visie opgeleverd die stelt dat milieubelangen normaal gesproken ondergeschikt zijn aan economische prioriteiten van ondernemers. Hoewel er een aantal uitzonderingen zijn, lijkt het erop dat men zich volledig focus op efficiënte bedrijfsvoering en winstmaximalisatie. Daarbij wordt zorg voor het milieu vaak uit het oog verloren en doet men hier alleen iets aan als het mis gaat of echt bijna mis dreigt te gaan. Hierbij helpt het niet als duurzame of milieuvriendelijke alternatieven duurder zijn dan haar tegenhangers, iets wat in de praktijk vaak voor blijkt te komen. Deze, op het eerste gezicht misschien wat pessimistisch klinkende visie klinkt na langer na te hebben gedacht alleen maar logischer. In plaats van het ontkennen of bagatelliseren, wordt deze stelling omarmt als visie en zou op een slimme manier gebruikt kunnen worden om klimaatadaptatie-oplossingen te stimuleren onder de doelgroep. Met andere woorden: er moet waarde worden toegekend aan klimaatadaptatie, het moet een verdienmodel op zich worden en een gelegenheid voor ondernemers om zich te onderscheiden van de concurrent. Deze visie wordt versterkt door bijvoorbeeld de massale adoptie van zonnepanelen (die je op steeds meer plekken in Nederland ziet verschijnen), die vooral in trek lijken te zijn vanwege de terugverdientijd op korte termijn.

Binnen deze visie hoort ook de overtuiging dat Stichting Blauwzaam hiervoor op zoek moet gaan naar een tool die ontwikkeld is door een externe partij, aangezien Blauwzaam een netwerkpartij is en niet de middelen heeft om een dergelijk middel op professionele wijze zelf te ontwikkelen. Hierbij kunnen de ervaringen met Stichting Stimular, die met de milieubarometer betrokken zijn bij de mitigatie doelstellingen van Stichting Blauwzaam, worden meegenomen. Stichting Stimular heeft aangegeven de mogelijkheden van het thema klimaatadaptatie nog nader te moeten verkennen.

5.2 Advies aan Stichting Blauwzaam

Op basis van deze visie wordt Stichting Blauwzaam geadviseerd om een pilot te starten met Sweco, dat de tool 'Staat van je Straat' heeft ontwikkeld. Deze tool is behandeld in paragraaf 4.7 van dit rapport en biedt ondernemers de kans om direct te profiteren van klimaatadaptieve keuzes (naast de schade die vermeden wordt bij extreme weersomstandigheden). Het kan de waarde (en terugverdientijd) van een bedrijfspand vergroten en kan bovendien extern gecommuniceerd worden als onderscheidend vermogen/concurrentievoordeel. Dit eigenbelang stimuleert ondernemers om actief op zoek te gaan naar manieren om hun omgeving klimaatadaptief in te richten, hetgeen bijdraagt aan de uiteindelijke doelstelling om de regio klimaatbestendig te maken. De tool is nog niet lang geleden ontwikkeld en heeft dan ook nog geen bewezen werking; vandaar dat geadviseerd wordt om te starten met een pilot. Idealiter zou er een locatie/bedrijventerrein gekozen moeten worden waar recent (afgelopen 5 jaar) veel overlast van extreem weer heeft plaatsgevonden: hier valt immers het meest te winnen. Tevens is dit een mooie gelegenheid voor een kennismaking tussen Stichting Blauwzaam en Sweco. Als dit bevalt kan mogelijk een langdurige samenwerking (bijvoorbeeld van 10 jaar) worden aangegaan, om gezamenlijk (eventueel in samenwerking met andere partijen) te werken aan een klimaatadaptieve regio. Ervaringen, behaalde resultaten en goede voorbeelden dienen uiteraard gecommuniceerd te worden via de huidige communicatiestructuur (website, nieuwsbrief, netwerkbijeenkomsten, symposium) om potentiële nieuwe deelnemers te overtuigen en te inspireren.

Naast de tool 'Staat van je Straat' van Sweco lijkt 'Tygron Geodesign' van Tauw een sterke communicatietool om klimaatadaptie op een krachtige wijze visueel te communiceren. Gebruik van Tygron Geodesign wordt in ieder geval aanbevolen om te gebruiken tijdens het jaarlijkse symposium van Stichting Blauwzaam; wat een mooi podium is om aan een grote groep te laten zien wat de gevolgen van extreme weersomstandigheden zijn, en hoe een klimaatadaptieve inrichting deze gevolgen kan verminderen.

De afweging die is gemaakt bij het opstellen van dit advies is een verkenning van het huidige (september 2019 - januari 2020) aanbod van ontwikkelde tools omtrent klimaatverandering en klimaatadaptatie. De tools die in deze paragraaf worden geadviseerd worden beschouwd als Best Beschikbare Techniek, en met de huidige inzichten en kennis zouden ze voldoende moeten functioneren om een belangrijke bijdrage te leveren aan de klimaatadaptieve doelstellingen van Stichting Blauwzaam tussen 2020 - 2030. Er is in deze afweging rekening gehouden met het budget van Stichting Blauwzaam, wegens respect richting Sweco en Tauw worden de prijzen hier niet genoemd (wel bekend bij Blauwzaam). Investerings voor Stichting Blauwzaam kunnen gefinancierd worden via gemeente en/of waterschap. Indien het niet haalbaar wordt geacht om dergelijke investeringen te doen, zou het advies zijn om ofwel bepaalde doelstellingen te laten varen en over te laten aan andere partijen/instanties; ofwel een alternatieve creatieve manier verzinnen om de doelstellingen toch te realiseren.

6. Discussie

Dit hoofdstuk gaat in op de interpretaties van de resultaten en de beperkingen van het onderzoek.

6.1 Interpretatie van resultaten

Het onderzoek is uitgevoerd door een derdejaars HBO student, voor wie het zijn eerste praktijkervaring is in het onderzoeksveld. Ondanks theoretische kennis en colleges over het opzetten van een onderzoek bleek het moeilijk om alle stappen van te voren te bedenken en een goede onderzoeksopzet te maken. Als gevolg hiervan zijn bepaalde dingen anders gelopen dan van te voren verwacht en zijn er 'beginnersfouten' gemaakt. Het onderzoeksrapport is dan ook geen feilloze onderbouwing gebleken voor de aanbevolen communicatiestrategie, maar hopelijk wel een stap in de goede richting. Zo dienen de resultaten dan ook geïnterpreteerd te worden.

Het advies aan Stichting Blauwzaam om te werken met klimaatlabels is nauw verbonden met het succes en de effectiviteit van de vergelijkbare energielabels voor woningen. Er verschijnen verschillende berichten over de reeds geïmplementeerde energielabels, zowel positief als negatief. Het is een typisch voorbeeld van een goed idee in theorie, maar een onzekere werking in de praktijk.

Het advies aan Stichting Blauwzaam om te werken met klimaatlabels is nauw verbonden met de schaal waarop de tool gebruikt zal gaan worden. De labels kunnen alleen waarde krijgen als ze door de meerderheid erkent worden.

6.2 Beperkingen van het onderzoek

Deze ondernemers zijn aangesloten bij Stichting Blauwzaam, wat betekent dat ze in bepaalde mate al bezig zijn met duurzaamheid en waarschijnlijk open staan voor vormen van duurzame innovatie. De doelgroep is daarin vermoedelijk verder dan de gemiddelde ondernemer in Nederland en daarom niet representatief voor de rest van Nederland. De uitkomsten van het onderzoek kunnen dan ook niet zomaar gebruikt worden voor adviezen aan andere organisaties of overheden. Wel kan het inzicht geven in mogelijk efficiënte communicatiestrategieën om bepaalde gedragsveranderingen met betrekking tot klimaatverandering en klimaatadaptatie.

Het experiment naar het effect van bepaalde prikkels (urgentie/informatie/sociaal) is mislukt vanwege het lage bereik van de confrontatiemail. Daarmee is de steekproef niet representatief voor de gehele populatie en zijn mogelijk opvallende resultaten niet significant.

De onderzoeker bleek tijdens het onderzoeken minder verstand te hebben van het betreffende vak (communicatie) dan verwacht.

Er is grotendeels afgeweken van het vooraf opgestelde Plan van Aanpak. Dit is deels te wijten aan een onduidelijke opdrachtomschrijving, maar toch vooral aan een onvoldoende onderzoeksopzet en het ontbreken van onderzoekservaring.

De onderzoeker is er in niet in geslaagd om een goed onderbouwde theorie neer te zetten over een communicatiestrategie die klimaatadaptatieve maatregelen bij ondernemers kan bevorderen.

7. Conclusie

In dit onderzoek is een antwoord gezocht op de vraag ‘welke communicatiestrategie Blauwzaam zou kunnen toepassen als het (bewustwording van klimaatverandering en) stimulans tot klimaatadaptieve maatregelen wil bevorderen onder de partners van Blauwzaam?’ Geconcludeerd kan worden dat:

- Klimaatadaptatie is een innovatie die door de partners van Stichting Blauwzaam als nieuw wordt waargenomen en als gevolg van onzekerheid wordt door de meerderheid afgewacht tot er meer zekerheid beschikbaar is;
- Uit de enquêteresultaten is gebleken dat er nog relatief weinig overlast is ervaren door de doelgroep, dat er veel kennis aanwezig is over de gevolgen van klimaatverandering en mogelijke maatregelen en dat er nog maar maar weinig maatregelen zijn uitgevoerd of gepland;
- De huidige communicatiestrategie om de doelgroep van Blauwzaam (een groep van individuele ondernemers verspreid in de regio) aan te zetten tot klimaatadaptief denken en handelen met behulp van de tool ‘Klimaatatlas A5H’ (prikkel urgentie) niet helemaal geschikt is; met name vanwege vereiste vakkennis en het ontbreken van handelingsperspectief;
- ‘Staat van je Straat’ (prikkel urgentie, sociaal en financieel) van Sweco een potentieel effectieve tool is die gebruikt kan worden voor het bevorderen van klimaatadaptief denken en handelen onder de partners van Blauwzaam; met name omdat het klimaatadaptatie een mogelijk verdienmodel geeft en het hierdoor gebruikt kan worden als concurrentievoordeel;
- ‘Tygron Geodesign’ (prikkel urgentie en informatie) is een krachtige tool waarmee het mogelijk wordt om knelpunten visueel in kaart te brengen en adaptatiemaatregelen te verkennen, wat gebruikt kan worden om veel publiek (bijvoorbeeld tijdens een Symposium) in één keer op een effectieve manier te bereiken.

8. Aanbevelingen

Een belangrijke uitkomst van dit onderzoek naar de verspreiding van klimaatadaptatie onder ondernemers lijkt het ontbreken van een (zekere) financiële prikkel. Daarom wordt vervolgonderzoek aanbevolen naar de mate waarin het toevoegen van een financiële prikkel duurzaam/klimaatbewust gedrag bij ondernemers kan stimuleren.

Literatuurlijst

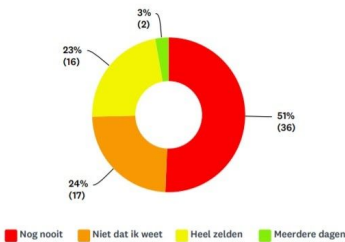
- Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie. (n.d.). *Na stresstest ook doorpakken met risicodialog*. Geraadpleegd op 24 januari 2020, van <https://ruimtelijkeadaptatie.nl/actueel/actueel/nieuws/2018/risicodialog/>
- Kirsten Dingemanse. (2018, 9 oktober). *Soorten interviews*. Geraadpleegd op 18 januari 2020, van <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/soorten-interviews/>
- Kirsten Dingemanse. (2019, 1 juli). *Ultiem stappenplan voor het coderen van interviews*. Geraadpleegd op 18 januari 2020, van <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/coderen-interview/>
- Leiserowitz, A., Maibach, E., Rosenthal, S., Kotcher, J., Ballew, M., Goldberg, M., & Gustafson, A. (2018). *Climate change in the American mind: December 2018*. Yale University and George Mason University. New Haven, CT:
Yale Program on Climate Change Communication. Geraadpleegd van <http://www.climatechangecommunication.org/wp-content/uploads/2019/01/Climate-Change-American-Mind-December-2018-min.pdf>
- Loeper, A., Steiner, J., & Stewart, C. (2014). Influential Opinion Leaders. *The Economic Journal*, 124(581), 1147–1167. <https://doi.org/10.1111/econj.12100>
- Nelen & Schuurmans. (n.d.). *Klimaatatlas / A5h*. Geraadpleegd op 24 januari 2020, van <https://a5h.klimaatatlas.net/>
- Priest, S. (2016). The Communication Challenge of Our Century. *Communicating Climate Change*, 1–21. https://doi.org/10.1057/978-1-137-58579-0_1
- Rogers, E. M. (2010). *Diffusion of Innovations, 4th Edition* (4de editie). Geraadpleegd van <https://books.google.nl/books?id=v1ii4QsB7jIC>
- SurveyMonkey. (n.d.). *Sample Size Calculator: Understanding Sample Sizes*. Geraadpleegd op 18 januari 2020, van <https://www.surveymonkey.com/mp/sample-size-calculator/>
- Sweco. (n.d.). *‘Staat van je Straat’: Een klimaatlabel voor iedere straat*. Geraadpleegd op 19 januari 2020, van <https://www.sweco.nl/innovaties/staat-van-je-straat-geeft-inzicht-in-de-kwaliteit-van-je-straat/>
- Tauw. (n.d.). *Partnership Tauw en Tygron voor ruimtelijke inrichtingsprojecten*. Geraadpleegd op 19 januari 2020, van <https://www.tauw.nl/actueel/nieuws/partnership-tauw-en-tygron-voor-ruimtelijke-inrichtingsprojecten.html>
- Tygron Geodesign Platform. (n.d.). *Tygron NL Geodesign Platform | thema stresstest_klimaatadaptatie*. Geraadpleegd op 19 januari 2020, van https://www.tygron.com/nl/thema-stresstest_klimaatadaptatie/
- van Valkengoed, A., & Steg, L. (2019). The Psychology of Climate Change Adaptation. *Elements in Applied Social Psychology*. <https://doi.org/10.1017/9781108595438>

Bijlage 1: Enquête nulmeting

Inventarisatie Klimaatadaptatie

Q3 (Wateroverlast) Heeft u in de buurt van uw bedrijfspand wel eens last gehad van ondergelopen straten?

Answered: 71 Skipped: 0

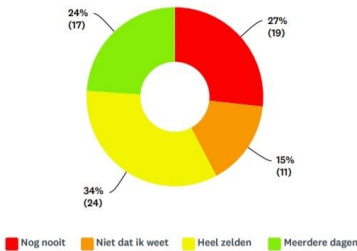

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Nog nooit	51% (36)
Niet dat ik weet	24% (17)
Heel zelden	23% (16)
Meerdere dagen	3% (2)
TOTAL	71

Inventarisatie Klimaatadaptatie

Q4 (Hitte) Heeft u op uw bedrijf wel eens last gehad van extreme hitte?

Answered: 71 Skipped: 0

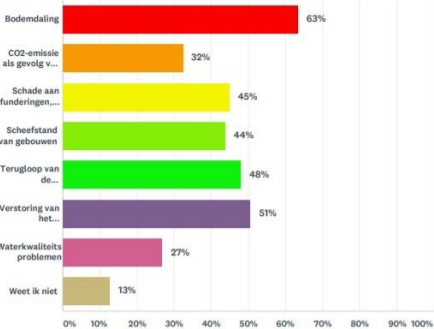

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Nog nooit	27% (19)
Niet dat ik weet	15% (11)
Heel zelden	34% (24)
Meerdere dagen	24% (17)
TOTAL	71

Inventarisatie Klimaatadaptatie

Q5 (Droogte) Weet u welke mogelijke gevolgen droogte voor uw bedrijfspand en omgeving kan hebben? Geef s.v.p. aan van welke (in)directe gevolgen u weleens hebt gehoord, er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Answered: 71 Skipped: 0

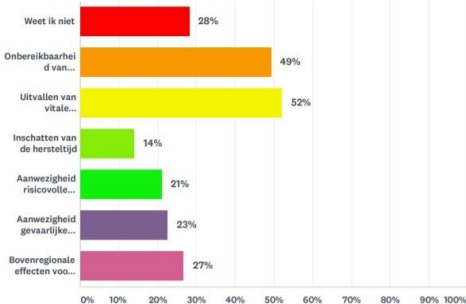

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Bodemdaling	63% (45)
CO2-emissie als gevolg van veenoxidatie	32% (23)
Schade aan funderingen, leidingen, infrastructuur en openbare ruimte	45% (32)
Scheefstand van gebouwen	44% (31)
Terugloop van de waterbeschikbaarheid	48% (34)
Verstoring van het rioolsysteem	51% (36)
Waterkwaliteitsproblemen	27% (19)
Weet ik niet	13% (9)
Total Respondents: 71	

Inventarisatie Klimaatadaptatie

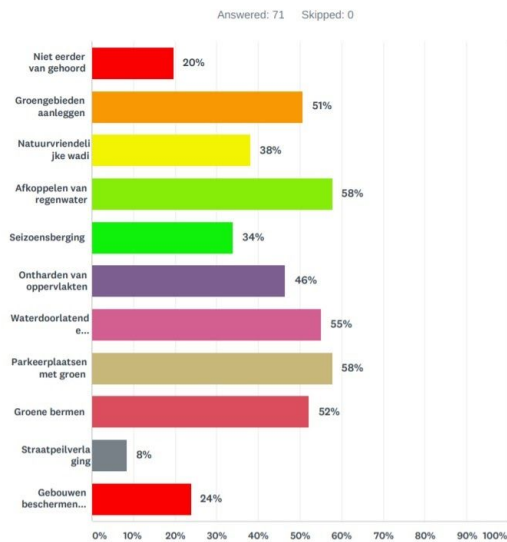
Q6 (Overstroming) Bent u op de hoogte van de belangrijkste knelpunten bij een overstroming in de buurt van uw bedrijfspand? Geef s.v.p. aan van welke knelpunten u weleens hebt gedacht, er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Answered: 71 Skipped: 0

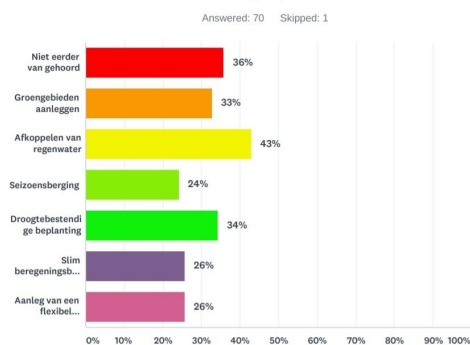

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Weet ik niet	28% (20)
Onbereikbaarheid van uitvalswegen	49% (35)
Uitvallen van vitale infrastructuur	52% (37)
Inschatten van de herstellijd	14% (10)
Aanwezigheid risicovolle industrie	21% (15)
Aanwezigheid gevaarlijke stoffen	23% (16)
Bovenregionale effecten voor drinkwater en energie	27% (19)
Total Respondents: 71	

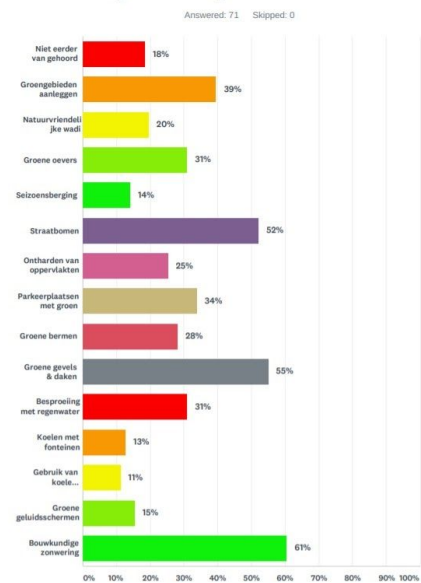
Q7 (Wateroverlast) Bent u op de hoogte van mogelijke maatregelen tegen wateroverlast rondom uw bedrijfspand? Geef s.v.p. aan van welke maatregelen u weleens hebt gehoord, er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

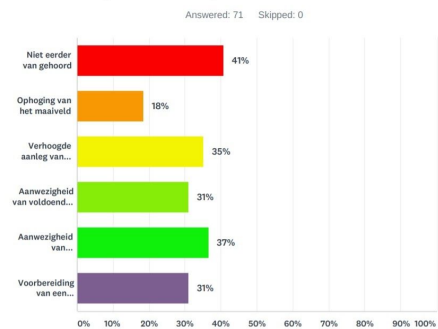
Q9 (Droogte) Bent u op de hoogte van mogelijke maatregelen tegen de gevolgen van droogte voor uw bedrijfspand? Geef s.v.p. aan van welke maatregelen u weleens hebt gehoord, er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Q8 (Hitte) Bent u op de hoogte van maatregelen die extreme hitte in uw bedrijfspand kunnen voorkomen? Geef s.v.p. aan van welke maatregelen u weleens hebt gehoord, er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

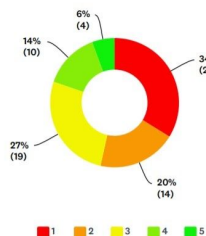

Q10 (Overstroming) Bent u op de hoogte van de maatregelen die u kunt treffen om de schade en het aantal slachtoffers in de buurt van uw bedrijfspand te beperken? Geef s.v.p. aan van welke maatregelen u weleens hebt gehoord, er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Q11 (Wateroverlast) Hoe ver denkt u dat u al bent met klimaatadaptieve maatregelen om wateroverlast rondom uw bedrijfspand te voorkomen? Op een schaal van 1 (minimaal) - 5 (maximaal)

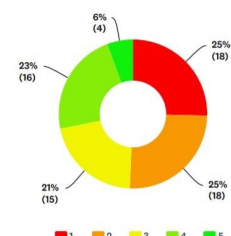
Answered: 71 Skipped: 0

ANSWER CHOICES	RESPONSES
1	34% (24)
2	20% (14)
3	27% (19)
4	14% (10)
5	6% (4)
TOTAL	71

Q12 (Hitte) Hoe ver denkt u dat u al bent met klimaatadaptieve maatregelen om hittestress rondom uw bedrijfspand te voorkomen? Op een schaal van 1 (minimaal) - 5 (maximaal)

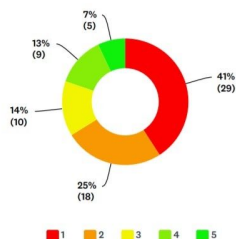
Answered: 71 Skipped: 0

ANSWER CHOICES	RESPONSES
1	25% (18)
2	25% (18)
3	21% (15)
4	23% (16)
5	6% (4)
TOTAL	71

Q13 (Droogte) Hoe ver denkt u dat u al bent met klimaatadaptieve maatregelen om gevolgen van droogte voor uw bedrijfspand te voorkomen? Op een schaal van 1 (minimaal) - 5 (maximaal)

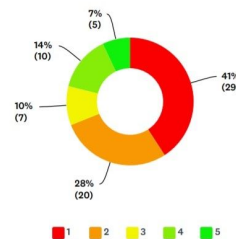
Answered: 71 Skipped: 0

ANSWER CHOICES	RESPONSES
1	41% (29)
2	25% (18)
3	14% (10)
4	13% (9)
5	7% (5)
TOTAL	71

Q14 (Overstroming) Hoe ver denkt u al voorbereid te zijn op een mogelijke overstroming in de buurt van uw bedrijfspand? Op een schaal van 1 (minimaal) - 5 (maximaal)

Answered: 71 Skipped: 0

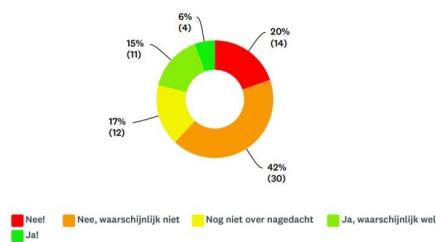

ANSWER CHOICES	RESPONSES
1	41% (29)
2	28% (20)
3	10% (7)
4	14% (10)
5	7% (5)
TOTAL	71

Inventarisatie Klimaatadaptatie

Q15 (Wateroverlast) Bent u van plan om binnen een jaar maatregelen te nemen tegen wateroverlast?

Answered: 71 Skipped: 0

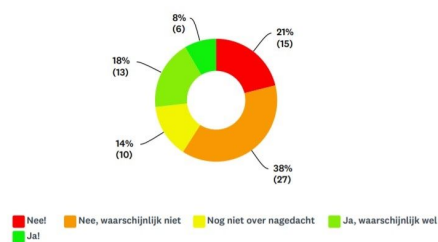

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Nee!	20% 14
Nee, waarschijnlijk niet	42% 30
Nog niet over nagedacht	17% 12
Ja, waarschijnlijk wel	15% 11
Ja!	6% 4
TOTAL	71

Inventarisatie Klimaatadaptatie

Q16 (Hitte) Bent u van plan om binnen een jaar maatregelen te nemen tegen hittestress?

Answered: 71 Skipped: 0

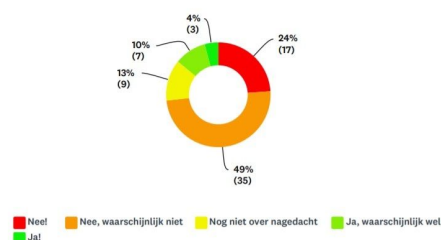

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Nee!	21% 15
Nee, waarschijnlijk niet	38% 27
Nog niet over nagedacht	14% 10
Ja, waarschijnlijk wel	18% 13
Ja!	8% 6
TOTAL	71

Inventarisatie Klimaatadaptatie

Q17 (Droogte) Bent u van plan om binnen een jaar maatregelen te nemen tegen de gevolgen van droogte?

Answered: 71 Skipped: 0

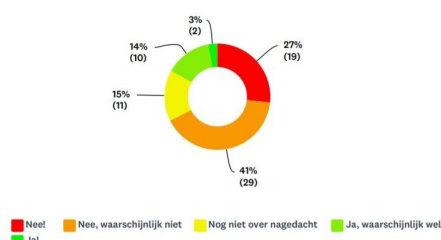

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Nee!	24% 17
Nee, waarschijnlijk niet	49% 35
Nog niet over nagedacht	13% 9
Ja, waarschijnlijk wel	10% 7
Ja!	4% 3
TOTAL	71

Inventarisatie Klimaatadaptatie

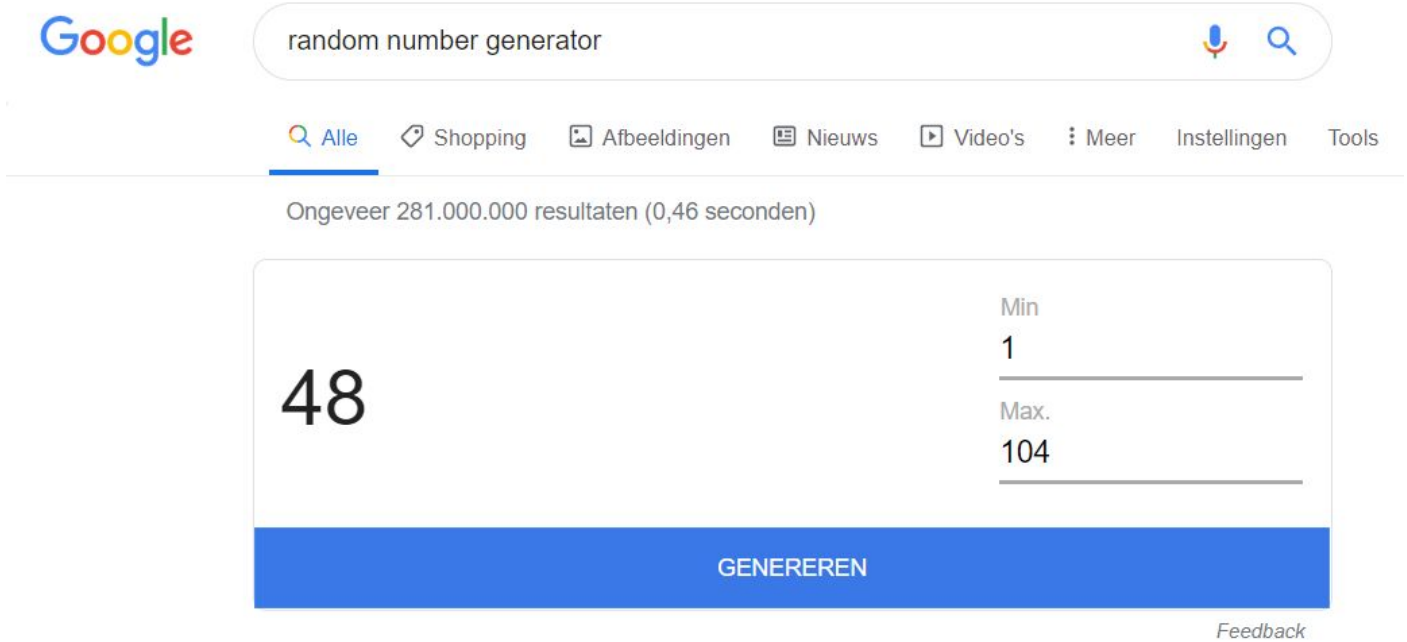
Q18 (Overstroming) Bent u van plan om binnen een jaar maatregelen te nemen om voorbereid te zijn op een mogelijke overstroming?

Answered: 71 Skipped: 0

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Nee!	27% 19
Nee, waarschijnlijk niet	41% 29
Nog niet over nagedacht	15% 11
Ja, waarschijnlijk wel	14% 10
Ja!	3% 2
TOTAL	71

Bijlage 2: Experiment via Campaign Monitor

The screenshot shows a Google search interface. The search bar contains the text "random number generator". Below the search bar, the results are displayed. The first result is a "random number generator" tool. The tool shows a large number "48" in the center. To the right of the number, there are two input fields: "Min" with the value "1" and "Max." with the value "104". Below these fields is a blue button labeled "GENEREREN". At the bottom right of the tool, there is a link labeled "Feedback".

Google

random number generator

Alle Shopping Afbeeldingen Nieuws Video's Meer Instellingen Tools

Ongeveer 281.000.000 resultaten (0,46 seconden)

48

Min
1

Max.
104

GENEREREN

Feedback

Klimaatadaptatie: waarom eigenlijk?

Stichting Blauwzaam wil graag dat haar partners voorbereid zijn op klimaatverandering. Maar wat verandert er precies? Welke risico's loopt mijn bedrijfspand dan? En is het wel nodig om maatregelen te nemen? Veel ondernemers blijken met dergelijke vragen te zitten.

Daarom heeft de Provincie Zuid-Holland met de inliggende waterschappen kaarten opgesteld met verwachte wateroverlast, droogte en hittestress. De beschikbare kaarten zijn online toegankelijk gemaakt via de Klimaatatlas Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, waardoor ondernemers inzicht krijgen in de verwachte effecten van klimaatverandering voor de regio. Deze mail bevat de kaarten voor jouw eigen bedrijfspand, die je kunt zien door op de button 'Bekijk mijn bedrijfspand!' te klikken.

Klimaatatlas | A5H

Wateroverlast

Door klimaatverandering veranderen neerslagpatronen. We krijgen te maken met grotere piekbuien en langere natte periodes. Dit kan leiden tot hemelwateroverlast en grondwateroverlast.

[Bekijk mijn bedrijfspand!](#)

Hittestress

Klimaatverandering wordt ook vaak 'Global warming' genoemd. In de zomer moeten we rekening gaan houden met de effecten van hitte.

[Bekijk mijn bedrijfspand!](#)

Droogte

Het wordt warmer en neerslagpatronen worden grilliger. Vooral in de zomers zullen we steeds meer te maken krijgen met langdurige periodes van droogte en de effecten van (zoet)watertekorten.

[Bekijk mijn bedrijfspand!](#)

Overstroming

In een opwarmende wereld krijgen we te maken met een stijgende zeespiegel, meer stormen en een meer variabele aanvoer vanuit de rivieren. Daarom moeten we rekening gaan houden met de gevolgen van een overstroming.

[Bekijk mijn bedrijfspand!](#)

BLAUWZAAM

Klimaatadaptatie: wat is dat eigenlijk?

Stichting Blauwzaam wil graag dat haar partners voorbereid zijn op klimaatverandering. Maar wat is klimaatadaptatie eigenlijk? Hoe maak je je bedrijfspand klimaatbestendig? En wat betekent dit in de praktijk? Veel ondernemers blijken met dergelijke vragen te zitten.

Daarom hebben we 2 korte animatievideo's geselecteerd, waarin helder uitgelegd wordt wat klimaatadaptatie is, waarom het belangrijk is en wat je kan doen om minder overlast te ervaren van veranderende weersomstandigheden. Ook kan je op onderstaande website van 'Atelier GroenBlauw' aanvullende informatie over klimaatadaptatie vinden.

GroenBlauwe Netwerken | Veerkrachtige Steden

Waterschap Rijn en IJssel (1:14)

Op onderstaande video is goed te zien wat de voordelen zijn van een klimaatadaptief gebouw (t.o.v. niet-klimaatadaptief) bij extreme neerslag en extreme hitte.

City Deal Klimaatadaptatie (2:21)

In deze tweede video wordt uitgelegd waarom het belangrijk is om onze gebouwen, straten, tuinen en parken op een andere manier in te richten en wat de 'City Deal Klimaatadaptatie' inhoudt.

Klimaatadaptatie: hoe denken andere ondernemers daarover?

Stichting Blauwzaam wil graag dat haar partners voorbereid zijn op klimaatverandering. Maar willen de ondernemers dat zelf eigenlijk wel? Ervaren ze klimaatverandering als urgent en maken ze zich zorgen? Zijn ze momenteel al bezig met maatregelen om overlast als gevolg van veranderende weersomstandigheden te voorkomen?

Om hier achter te komen is er een tijdje geleden een [enquête](#) verstuurd naar de partners van Blauwzaam, die inmiddels door bijna iedereen is ingevuld. Er zijn onderling grote verschillen te zien in bewustzijn van klimaatverandering, kennis van klimaatadaptatieve maatregelen en reeds uitgevoerde maatregelen. Dit kan te verklaren zijn door bijvoorbeeld het verschil in branche en de mate waarin er overlast is ervaren als gevolg van veranderende weersomstandigheden. Ook staat de ene ondernemer meer open voor het onderwerp dan de andere, gezien de reactiesnelheid en de bereidheid om verder in gesprek te gaan over het klimaat. In deze mail zijn de enquêteresultaten van de gemiddelde Blauwzamer terug te zien.

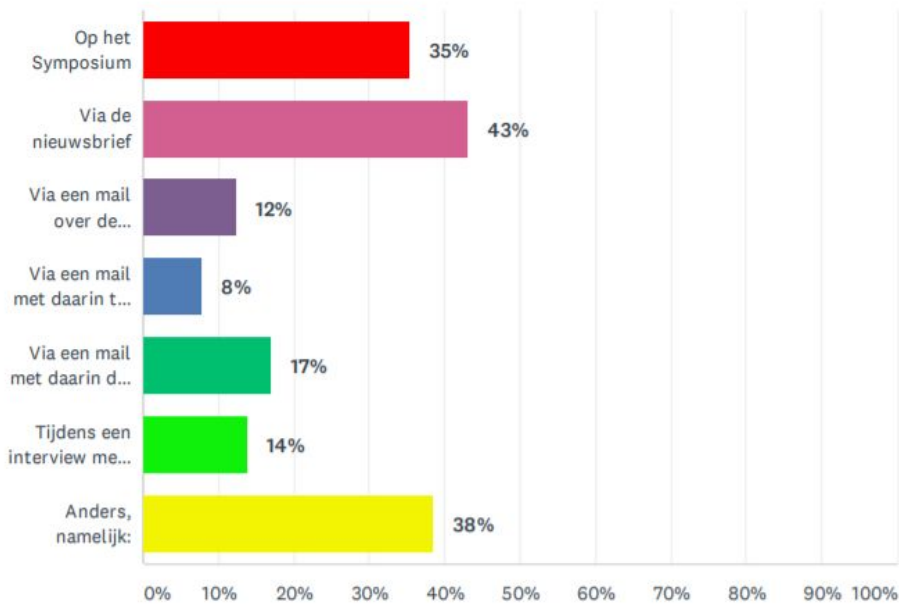
[Bekijk hier de enquêteresultaten \(PDF\)](#)

Bijlage 3: Enquête effectmeting

Q2 Hoe ben je geïnformeerd over klimaatadaptatie? (meerdere antwoorden mogelijk)

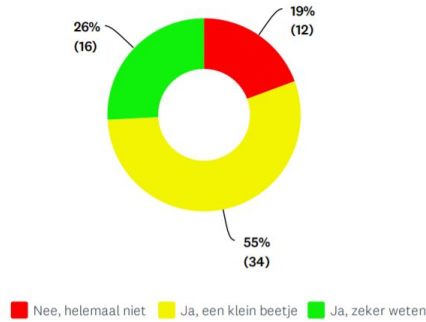
Answered: 65 Skipped: 0

ANSWER CHOICES	RESPONSES	
Op het Symposium	35%	23
Via de nieuwsbrief	43%	28
Via een mail over de klimaatatlas A5H	12%	8
Via een mail met daarin twee filmpjes over klimaatadaptatie	8%	5
Via een mail met daarin de enquêteresultaten	17%	11
Tijdens een interview met Bart	14%	9
Anders, namelijk:	38%	25
Total Respondents: 65		

Q3 Heb je voor jezelf een beter beeld gekregen bij veranderingen in het klimaat op lokaal niveau?

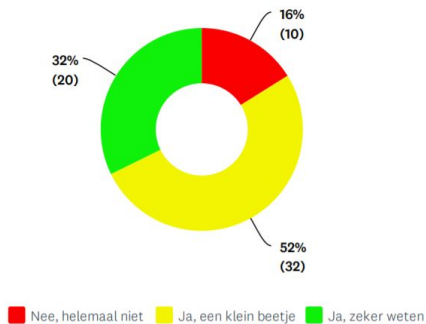
Answered: 62 Skipped: 3

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Nee, helemaal niet	19%12
Ja, een klein beetje	55%34
Ja, zeker weten	26%16
TOTAL	62

Q4 Heb je voor jezelf een beter beeld gekregen van mogelijke maatregelen die je kan nemen om je omgeving aan te passen aan een veranderend klimaat?

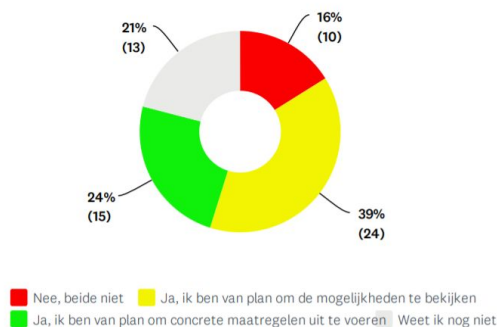
Answered: 62 Skipped: 3

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Nee, helemaal niet	16%10
Ja, een klein beetje	52%32
Ja, zeker weten	32%20
TOTAL	62

Q5 Ben je van plan om in 2020 informatie te zoeken over mogelijke maatregelen, of zelfs al uit te voeren?

Answered: 62 Skipped: 3

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Nee, beide niet	16%10
Ja, ik ben van plan om de mogelijkheden te bekijken	39%24
Ja, ik ben van plan om concrete maatregelen uit te voeren	24%15
Weet ik nog niet	21%13
TOTAL	62

Tabel 1: Waarom zou je niet aan de slag gaan met klimaatadaptatie?

In afrika gaan we wel aan de slag, maar in Giessenburg is er gewoon niets aan de hand..	Het gaat bij OZHZ om de bedrijven. Die kregen advies om waterveiligheid onderdeel te maken van keuzes bij investeren.	Een reden zou zijn het niet bewust zijn van, wat voor ons geen optie is.
Geen tijd om alle maatregelen te wiken en te wegen	Ik ben persoonlijk niet beleidsbepalend binnen onze organisatie en heb hierop ook geen invloed	Geen optie
Geen invloed op de omgeving, hartje Rotterdam in onderhuur.	Wij hebben in 2019 meerdere activiteiten ondernomen	Ik zie klimaatadaptatie als symptoom bestrijding bij hetgeen economisch en maatschappelijk fout gaat. De aarde is niet meer in balans. De voedselketen is onderbroken, wat o.a. zichtbaar wordt door klimaatverandering en een afnemende biodiversiteit. Pak dit eerst aan
Ik wil niet iets doen aan mijn directe omgeving aan te passen aan een veranderend klimaat maar mij via mijn stichting maximaal inzetten om ervoor te zorgen dat we zo snel mogelijk veel mogelijk doen om de CO2 uitstoot drastisch te verminderen - in lijn met alle acties van de ambassadeur van Stichting Groenste Hart, drs. Marjan Minnesma - (en uiteraard juist ook vandaag).	Weet ik nog niet	Voor de bestaande omgeving kan je kijken naar Quick Wins, daar zou ik het bij laten.
Geringe impact op mijn bedrijfsvoering, pand en overige werkzaamheden, geen prioriteit	Druk nog niet zo hoog	Geringe omvang van bedrijf en bedrijfsmiddelen.
De kosten hoog zijn	De tijd is rijp	We leven in een land en systeem waarin we risico's van klimaatwijzigingen door instituten weten te borgen
Er zijn te veel onderzoeken die verschillende uitkomsten geven. Wat is er wel en wat is er niet goed / nuttig?	Tijd/prioriteit	We nemen onze verantwoordelijkheid t.a.v. milieu en duurzaamheid. De meeste maatregelen die genomen kunnen worden t.a.v. klimaatadaptatie liggen echter niet in onze invloedssfeer, of kunnen slechts bij grootschalige gebouw aanpak/renovatie worden toegepast. Onze gebouwen zijn ongeschikt voor groene daken.
Het is nu nog niet nodig, omdat ik kantoor aan huis heb en er geen dreiging is voor overstromingen of bosbranden.	Al veel gedaan op ons terrein en eigendommen	Geen werklocatie in de regio In vestigingsregio zijn we al bezig.
Omdat we net nieuwgebouwd hebben, hebben we nagenoeg geen verbeterpunten	Als blijkt dat op geen van de gebieden (hittestress, overstroming, grondwater etc) er voor ons bedrijf concrete bedreigingen zijn.	In ons geval zie ik daar de noodzaak niet van
We zijn elk jaar bezig met een stap te zetten in duurzaamheid maar reageren op lokale aanpassingen is voor ons nog geen optie	Beperkte urgentie, teveel andere prioriteiten die om aandacht schreeuwen.	Gebrek aan vraag / budget in de markt / klantenkring

Tabel 2: Waarom zou je wel aan de slag gaan met klimaatadaptatie?

Verantwoordelijkheid nemen	Die promotie gebeurt regelmatig bij adviezen	Ik denk dat we geen tijd te verliezen hebben om er mee aan de slag te gaan. Maar men wordt er zich onvoldoende bewust van door gebrek in communicatie over dit onderwerp en daarmee worden de positieve ontwikkelingen van deze genomen maatregelen onvoldoende belicht.
Voor een beter milieu en een betere wereld voor nu en de volgende generaties.	Verandering en aanpassing is nodig en begin bij jezelf	We hebben allen een verantwoordelijkheid om echt aan de gang te gaan met de juiste middelen.
Verantwoordelijkheid	We ontwerpen al jaren gasloos. Bestaande gebouwen isoleren is belangrijk. Gasloos ontwerpen doen we met warmtepompen en het toepassen van PV panelen. Bert vd Graaf	We zullen een begin moeten maken, om ons gebied leefbaar te houden. Vergeet bovengenoemde aandachtspunten niet, anders wordt het een mislukking. We moeten naar een donuteconomie.
Om de overlast te beperken. Om te laten zien dat het kan. Als anderen met een initiatief komen waaraan we mee kunnen doen.	Wat er nog overblijft	Relatie met al uit te voeren actie om duurzaamheidsgebied.
Om een betere en leefbare wereld achter te laten voor mijn kleinkinderen	Juist de mogelijkheden onderzoeken zodra vervangingsinvesteringen aan de orde zijn bijvoorbeeld	Voor nieuwe (gebieds)ontwikkelingen in stedelijk gebied ligt er een mooie kans om het meteen goed te doen!
Omdat we als fruittelers dagelijks, ja zelfs 24/7 volledig afhankelijk zijn van de natuur en het klimaat, weten we als geen ander wat goed is voor het klimaat en wat niet. Laat de burger ook eens iets doen: geen openhaarden meer aan, geen vuurkorven meer, shopgedrag minderen, geen fun-vliegreizen meer, enz.	Weet ik nog niet	Uit intrinsieke motivatie, en maatschappelijke verantwoordelijkheid.
Is nodig, bied kansen	Als familiebedrijf denken we ook na over de volgende generatie	Is core business voor ons als waterschap
De grotere opdrachtgevers gaan er wel naar kijken. Dan moeten we mee als ondernemers. Dan wil je wel mee kunnen	Vroeg begonnen veel gewonnen.hierdoor is ook spreiding van investeringen en overige kosten beter mogelijk.	Klimaatadaptie is gedrag en een innerlijke wens om te willen bijdragen aan een een gezonde en prettige leefomgeving
Omdat het beter is voor het milieu	Start er mee nu is de tijd!	Kleine maatregelen, zoals afkoppelen, meer groen en open bestrating nemen we waar mogelijk.
Om het terrein om ons heen te vergroenen en om met nieuwe verlichting minder stroom te gaan gebruiken	Het is onze verplichting naar moeder aarde en het behoud van een goede leefomgeving voor de geslachten na ons.	Omdat ik het belangrijk vind.
Niets doen is geen optie. Ook als kleine ondernemer kan je al wat doen en uitdragen.	Omdat alle beetjes helpen.	Duurzaamheid is toekomstgericht denken en handelen, daar hoort klimaatadaptatie wezenlijk bij.
Maatschappelijke verantwoordelijkheid	Is een factor hier die altijd speelt. We proberen nieuwe dingen uit te werken.	Omdat het ook kansen biedt om gebouwen mooier, fijner en duurzamer te maken.
Om te anticiperen wat misschien komen gaat. Hoewel ik de gevolgen wel goed kan overzien.	Zie boven, als er op een vlak concrete risico's zijn die we als bedrijf te hoog achten.	Om een bijdrage te leveren aan.
Belangrijk om je aan te passen aan het veranderd klimaat	Morele overwegingen, gevoel van verantwoordelijkheid.	Omdat mijn opdracht in het onderwijs is om klimaatadaptatie te normaliseren in het lesprogramma

Bijlage 4: Interviews met Partners

cloud.atlasti.com/projects/5e075ae67fca8e000108a626/sources/5e075b4964fa7c00013fd3af

Interview met Ewoud Aantjes.pdf

(B) Goed, ik studeer dus milieukunde; ik ben eigenlijk wel heel erg benieuwd wat jij merkt van milieuproblemen. Heb jij daarmee te maken als veehouder? Merk jij als boer iets van klimaatverandering op dit moment?

(E) Nou ja, klimaatverandering, toch wel ja. De temperatuur stijgt wel en dat merk je toch wel. Afgelopen zomers waren natuurlijk best wel extreem.

(B) Ja de afgelopen 2 jaar waren het ineens hele hete zomers.

(E) We hebben gelijk al records verbroken en verleden jaar was het zo warm dat ik gewoon te weinig voer had. Het gras groeide gewoon niet meer; het land verdorde gewoon.

(B) Je krachtvoer dan?

(E) Ja gewoon het gras zeg maar, ik had ook mals staan wat niet meer groeide, die hadden gewoon allemaal vocht tekort. Dat groeide gewoon niet meer. Ik had één derde voer minder dan in andere jaren.

(B) En dat is op die schaal nog nooit gebeurd?

(E) Nee dat is voor mij nog nooit gebeurd. Ja, 1976 geloof ik, toen was het ook een keer een hele warme zomer. Dat was toen toevallig, maar dit jaar weer. Nu hadden we weer een heel warm jaar. Nu hadden we het geluk dat het ook nog best veel geregend heeft. Gelukkig bij ons in de streek, volgens mij in het oosten van het land niet, maar bij ons had het best veel geregend. Daarom heb ik nu wel voldoende voer.

(B) Doordat de grondwaterstand nog een beetje hoog was?

(E) Ja en het gras kreeg gewoon iedere keer op tijd vocht. Verleden jaar was het gewoon 7 tot 8 weken achter elkaar droog. Gras heeft gewoon om de twee weken een regenbui nodig, het heeft toch vocht nodig om te kunnen groeien. Dat kreeg het verleden jaar niet maar dit jaar heeft het in de streek nog best veel geregend. Iedere keer kwam de regen net op tijd.

(B) Ja dat is dus een beetje anders dan vroeger?

(E) In het algemeen ja, maar het is wel een beetje anders. Ik denk dat het nu wel een beetje anders is dan vroeger.

Page 6 of 13 Automatic

Awareness of climate ch...

Issues caused by climat...

Issues caused by climat...

Frequency

Risk perception

Frequency

Risk perception

Awareness of climate ch...

cloud.atlasti.com/projects/5e075ae67fca8e000108a626/codes

Code Manager

Edit code groups Create code

Sort by: Name Show all details

Awareness of climate change	FREQUENCY IN PROJECT 8
Benefits of climate change	FREQUENCY IN PROJECT 2
Care for environment	FREQUENCY IN PROJECT 4
Conformity / Certainty	FREQUENCY IN PROJECT 2
Flexibility / Adaptability	FREQUENCY IN PROJECT 30
Frequency	FREQUENCY IN PROJECT 3
Impediments & Incentives	FREQUENCY IN PROJECT 7
Issues caused by climate change	FREQUENCY IN PROJECT 12
Need for regulation	FREQUENCY IN PROJECT 7
Risk perception	FREQUENCY IN PROJECT 23

Create code

Tabel 1: Interview met melkveehouder Ewoud (geen lid van Blauwzaam)

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
“Nou ja, klimaatverandering, toch wel ja. De temperatuur stijgt wel en dat merk je toch wel.”	(Awareness of climate change) Bewust van klimaatverandering. Temperatuurstijging.	(Awareness of climate change) Temperatuur stijgt
“Afgelopen zomers waren natuurlijk best wel extreem. We hebben gelijk al records verbroken.”	(Awareness of climate change) Recente extreme zomers. Records verbroken.	(Awareness of climate change) Klimaat verandert
“Verleden jaar was het zo warm dat ik gewoon te weinig voer had. Het gras groeide gewoon niet meer; het land verdroogde gewoon ... Ik had ook maïs staan wat niet meer groeide, die hadden gewoon allemaal vocht tekort. Dat groeide gewoon niet meer. Ik had één derde voer minder dan in andere jaren.”	(Issues caused by climate change) Klimaatproblemen. Voertekort. Gras groeit niet meer. Land verdord. Maïs groeit niet meer. Tekort aan vocht. Één derde voer minder.	(Issues caused by climate change) Zichtbare problemen
“Nee dat is voor mij nog nooit gebeurd. Ja, 1976 geloof ik, toen was het ook een keer een hele warme zomer. Dat was toen toevallig, maar dit jaar weer.”	(Frequency) Nog bijna nooit eerder meegemaakt. In 1976 toevallig één keer.	(Frequency) Zelden meegemaakt
“Nu hadden we het geluk dat het ook nog best veel geregend heeft. Gelukkig bij ons in de streek, volgens mij in het oosten van het land niet, maar bij ons had het best veel geregend. Daarom heb ik nu wel weer voldoende voer.”	(Risk perception) Doordat het bleef regenen ging het hier net goed. Elders in NL niet.	(Risk perception) Variabel risico (locatie)
“Verleden jaar was het gewoon 7 tot 8 weken achter elkaar droog. Gras heeft gewoon om de twee weken een regenbui nodig, het heeft toch vocht nodig om te kunnen groeien. Dat kreeg het verleden jaar niet maar dit jaar heeft het in de streek nog best veel geregend. Iedere keer kwam de regen net op tijd.”	(Risk perception) Om de twee weken een regenbui nodig. Regen net op tijd. Vorig jaar niet	(Risk perception) Variabel risico (tijd)
“In het oosten van het land hebben ze dan bijvoorbeeld weer voer tekort en hier viel het nog wel mee. Maar is dat dan klimaatverandering ja of nee? Ik denk van wel ... Ja oke, maar we breken wel record na record.”	(Awareness of climate change) Het klimaat verandert. Breken van records.	(Awareness of climate change) Klimaat verandert
“Nee, ik maak me geen zorgen ... Dat is lastig te zeggen; als het maar wel op tijd blijft regenen.”	(Risk perception) Geen zorgen.	(Risk perception) Laag risico
“En als het dan ook blijft regenen, dan vind ik het eerder een voordeel dan een nadeel. Want je hebt heel veel mooi weer dus je kan heel veel in het land doen, je koeien kunnen heel erg makkelijk buiten lopen en je hebt nog veel gras ook.”	(Benefits of climate change) Voordelen mits regen	(Benefits of climate change) Zichtbare voordelen
“Ja voor de groei van je gewassen is dat supergoed. Ook voor de maïs, ik had dit jaar ook super maïs. Maïs is natuurlijk echt een gewas dat veel zon nodig heeft om goed te kunnen groeien en het heeft heel veel vocht nodig. Dat had ik dit jaar gewoon en ik heb nog nooit zo'n goede opbrengst gehad aan maïs. Dus het heeft ook zeker zijn voordelen.”	(Benefits of climate change) Maïs opbrengst..	(Benefits of climate change) Zichtbare voordelen
“Maar als je zo'n zomer krijgt als verleden jaar, dan heeft het weer zijn nadelen. Dan krijg je dat, dat is allemaal lastig.”	(Risk perception) Afhankelijk van neerslag.	(Risk perception) Afhankelijkheid van onzekere factor
“Vorig jaar had ik gelukkig nog een voorraadje over van het jaar daarvoor, dus ik hoefde weinig aan te kopen. Je moet eigenlijk zorgen dat je ieder jaar een voorraadje hebt. Als het jaar daarop slechter wordt qua weer, dat je dat dan kan opvangen. Dus je moet er wel een beetje op inspelen en zorgen dat je wat extra land hebt of dat je een extra voervoorraad hebt.”	(Flexibility / Adaptability) Reserve voervoorraad in geval van slechte oogst.	(Flexibility / Adaptability) Beperkt flexibele voorraden

“Nee je hebt wel regels nodig, dat wel. Als dat niet zou zijn dan wordt het ... Er zijn boeren die gaan er goed mee om, maar er zijn ook boeren die gaan er een puinhoop van maken. Dus er moeten echt regels zijn. In de jaren 80 waren er gewoon heel weinig regels en toen ging het gewoon mis.”	(Need for regulation) Puinhoop zonder regels; voorbeeld jaren 80.	(Need for regulation) Regels nodig
“Dat is heel veel, want nu moet je eigenlijk voor iedere 2 koeien 1 hectare land hebben. Ook voor het mestoverschot, als jij 200 koeien hebt op 15 hectare land, dan heb je veel te veel mest. Dan vergiftig je zo’n perceel helemaal, dan gooi je er veel te veel mest op. En dan gaat het perceel gewoon helemaal dood. En het grondwater raakt ook helemaal besmet met nitraat en alles wat er in die mest zit.”	(Need for regulation) Zonder regels mestoverschot en vervuiling.	(Need for regulation) Regels nodig
“Nou de kennis die hebben ze wel, maar er zijn toch boeren die er een loopje mee nemen. Ze weten het allemaal wel, maar er zijn toch boeren die denken dat ze nog wel 10 koeien extra kunnen melken en dat dat allemaal wel lukt. Dat ze die mest ook wel kwijt kunnen.”	(Need for regulation) Boeren nemen anders loopje met kennis.	(Need for regulation) Regels nodig
“Ja dan gaat het fout. Dan krijg je stikstofproblematiek. We hebben nu al teveel stikstof, maar dan helemaal. We moeten gewoon reëel zijn en er was dan ook wel een quotum dat je niet meer koeien mocht houden en nu is het gewoon zo dat voor iedere 2 koeien die je melkt, moet je 1 hectare land hebben.”	(Need for regulation) Reëel zijn; quotum voor houden van koeien.	(Need for regulation) Regels nodig
“En dat is gewoon een goede regel, dan heb je ook geen overschot meer. Dan belast je het milieu niet met teveel mest en teveel stikstof.”	(Care for environment) Milieu niet teveel belasten.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
“Ja, dat (agrarisch natuurbeheer) is ook wel belangrijk ja. Want anders sterven de weidevogels gewoon uit. Dat is gewoon zo.”	(Care for environment) Agrarisch natuurbeheer is belangrijk.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
“Tja, wat is erg. Ik kan er wel van genieten als ik grutto’s of Kievieten hoor.”	(Impediments & Incentives) Prikkel is geluid van weidevogels.	(Impediments & Incentives) Geluid van weidevogels (+)
“Ja, de Haneker doet dat (maaidata). Je kunt er zelf voor kiezen, je hoeft het niet te doen maar het mag wel. Ik vind dat opzich wel goed.”	(Need for regulation) Maaidata centraal geregeld.	(Need for regulation) Voorbeeld maaibeheer
“Tegenwoordig heb je ook plas-dras, dus dan moet je een perceel onder water zetten en daar krijg je dan nog meer vergoeding voor.”	(Impediments & Incentives) Prikkel is financiële vergoeding.	(Impediments & Incentives) Financiële vergoeding (+)
“Ze zeggen dat als het klimaat echt gaat veranderen, wat volgens mij langzaam ook wel gebeurd ...”	(Awareness of climate change) Klimaat verandert langzaam.	(Awareness of climate change) Klimaat verandert
“Dat we hier dan gewoon het klimaat krijgen van Zuid-Frankrijk ...”	(Risk perception) Klimaat van Zuid-Frankrijk verwacht	(Risk perception) Laag risico
“Maar daar valt best wel goed mee te boeren.”	(Benefits of climate change) Goed boeren.	(Benefits of climate change) Verwachte voordelen
“Je hebt daar iets andere grond dan hier en er wordt daar ook best wel akkerbouw gedaan. Maar je kan er wel goed boeren daarzo. Mits er genoeg regen valt is het geen probleem als het klimaat verandert.”	(Risk perception) Klimaatverandering geen probleem mits regen.	(Risk perception) Laag risico
“Ja dat (Nederlandse koeien goed bestand zijn tegen hoge temperaturen) denk ik wel.”	(Risk perception / Flexibility / Adaptability) Nederlandse koeien goed bestand tegen hitte.	(Risk perception) Laag risico
“De productie zakt, dat wel.”	(Issues caused by climate change) Melkproductie daalt.	(Issues caused by climate change) Zichtbare problemen

"Maar toch heb ik weinig hinder aan ondervonden."	(Frequency) Tot nu toe weinig hinder ondervonden.	(Frequency) Weinig hinder ondervonden
"Wel is het zo dat als een koe ziek is en het is zo warm, dan is een zieke koe vaak een dode koe."	(Issues caused by climate change) Toegenomen sterfte.	(Issues caused by climate change) Zichtbare problemen
"Een koe heeft het liefst een temperatuur van rond de 5 graden. Dan voelt hij zich het prettigste. Maar een normale koe kan wel 30 graden hebben. Een gezonde normale koe kan wel 30 graden hebben, als die maar voldoende ventileert en dat lukt dat."	(Risk perception / Flexibility / Adaptability) Een gezonde koe kan 30 graden hebben, mits voldoende ventilatie.	(Risk perception) Laag risico
"Maar als een koe dan ook nog ziek is, dan trekt hij het niet meer. Dan heeft die ook moeite om zichzelf te koelen en dan gaat die er aan onderdoor. Dus als je dan een zieke koe hebt, dan heb je kans dat die eerder dood gaat. Een normale koe niet."	(Issues caused by climate change) Zieke koeien kwetsbaar voor sterfte bij extreme hitte.	(Issues caused by climate change) Zichtbare problemen
"Ik heb ook wel anderhalf jaar in Portugal gewerkt en daar was het ook wel 40 graden."	(Flexibility / Adaptability) Praktijkervaring met verwacht klimaat.	(Flexibility / Adaptability) Adaptieve ervaring
"Ja dat (<i>Portugal, 40 graden</i>) is best boeren."	(Risk perception) Positieve ervaring met verwacht klimaat.	(Risk perception) Laag risico
"Maar daar was het natuurlijk nog droger hoor, daar moest je echt beregenen. Daar regende het gewoon echt te weinig."	(Flexibility / Adaptability) Beregenen is noodzakelijk.	(Flexibility / Adaptability) Adaptieve kennis
"Nee. Er zijn boeren die het (<i>beregenen</i>) wel gedaan hebben, maar ik niet."	(Frequency) Nog niet hoeven beregenen.	(Frequency) Maatregel nog niet eerder uitgevoerd
"Nog niet nee, misschien dat het (<i>beregenen</i>) in de toekomst wel nodig is."	(Risk perception) Beregenen is wellicht nodig in de toekomst.	(Risk perception) Benodigd aanpassingsvermogen verwacht
"Nee ik moet wel toestemming vragen denk ik."	(Issues caused by climate change) Toestemming nodig voor beregenen.	(Issues caused by climate change) Verwachte problemen
"Want als iedere boer dat (<i>beregenen</i>) gaat doen, dan trekken we alle sloten zo leeg."	(Need for regulation) Voorkomen dat boeren alle sloten leegtrekken.	(Need for regulation) Regels nodig
"Ja dat is denk ik ook wel een probleem, het zoete water. Dat wordt toch schaarser denk ik."	(Risk perception / Issues caused by climate change) Schaarste van zoet water.	(Issues caused by climate change) Verwachte problemen
"We zitten hier voorlopig nog wel gebakken, maar in de rest van de wereld wordt er gewoon al gevochten om goed water."	(Risk perception) Voorlopig genoeg goed water.	(Risk perception) Voorlopig laag risico
"Ja als we zo doorgaan dan is water inderdaad wel echt een schaars goed en dat zal bij ons natuurlijk allemaal nog wel meevallen voorlopig."	(Risk perception) Schaarste valt bij ons voorlopig nog mee.	(Risk perception) Voorlopig laag risico
"En als je een put boort, dan kan je daar volgens mij nog wel water vinden."	(Risk perception) Beschikbaarheid van grondwater.	(Risk perception) Laag risico
"Ik heb ook een bron waar ik water uithaal, dat is gewoon zoet water."	(Flexibility / Adaptability) Reserve zoetwaterbron.	(Flexibility / Adaptability) Beperkt flexibele primaire levensbehoeften
"Nee, maar er zijn nog niet eens regels. Het eerste wat ze zeiden is dat veestapel gehalveerd moet worden en vandaar dat al die boeren gelijk naar Den Haag toe trokken. Maar dat kunnen ze niet eens, want dan moeten ze al die boeren uitkopen en zoveel geld hebben ze niet eens. En ten tweede zit ik niet in een stikstof gebied, want dat is in Natura-2000 gebieden en dat is hier niet. Dus daarom heb ik zoiets van: dat hele stikstof is allemaal prima. En de regels moeten allemaal nog gemaakt worden, daar zijn ze nu mee bezig. Ik weet van één ding wat ze willen gaan doen is dat we een bepaald enzym door het voer moeten	(Risk perception) Geen concrete regels Aangekondigde regel niet mogelijk Aangekondigde regel niet van toepassing	(Risk perception) Voorlopig laag risico

gaan doen, zodat de koe minder stikstof uitstoot. Dat gaat wel gebeuren."		
"Nee volgens mij niet (<i>toevoeging van enzym niet erg</i>). Er zal een prijskaartje aanhangen, maar volgens mij gaat de regering dat zelfs nog betalen. Ten minste, het eerste/tweede jaar zal je zelf misschien nog moeten betalen, dat weet ik niet."	(Risk perception / Flexibility / Adaptability) Verwachte financiële compensatie voor enzym.	(Flexibility / Adaptability) Verwachte innovatieve flexibiliteit
"Nee (<i>uitstoot waait niet naar Natura-2000 gebied</i>). En volgens mij zijn kippen en varkens nog bijna een groter probleem dan koeien. Want voor iedere koe moet je gewoon 2 hectare land hebben, dus dat is nog makkelijk. Maar voor een varkensboer, die moet gewoon mest afvoeren, die heeft geen land nodig. Dus die wilt heel veel varkens, terwijl hij geen land ervoor heeft."	(Risk perception) Kippen en varkens groter probleem dan koeien. Valt niet onder 'belangrijkste doelgroep'	(Risk perception) Laag risico
"Ja, en er gaan in de toekomst ook heel veel boeren stoppen. Er zijn heel veel boeren boven de 50 die geen opvolger hebben; er stoppen er sowieso al heel veel mee. Dus ik denk echt dat er over 10 jaar al wel ½ van de boeren gestopt is."	(Risk perception) Verwacht dat veel boeren zelf stoppen. Probleem lost zich deels vanzelf op (in tijd)	(Risk perception) Laag risico
"Kijk er moet ook best wel wat gebeuren, dat geloof ik allemaal ook wel ... "	(Need for regulation) Er moet wel iets gebeuren.	(Need for regulation) Verandering nodig
"Maar daar waar een hoop boeren ook zo boos over zijn is dat ze in één keer zeggen dat de veestapel gehalveerd moet worden, zonder harde feiten. Ze wisten niet eens of die stikstofmetingen allemaal wel klopte. Dat was al de vraag, en dan ineens zeggen dat de veestapel gehalveerd moet worden. Ja, dan worden ze boos. Als jij echt gewoon met betrouwbare gegevens komt, betrouwbare metingen en echt kan zeggen: "jullie stoten teveel stikstof uit en er moet iets gebeuren". Dan vinden de boeren het nog niet leuk, maar dan kunnen ze het wel accepteren dat er wel gewoon iets moet gebeuren. Maar zoals dat toen voorgesteld werd, dat slaat gewoon helemaal nergens op."	(Risk perception) Ontbreken van harde feiten. Twijfel over betrouwbaarheid van stikstofmetingen. Eerst wachten op betrouwbare metingen.	(Risk perception) Onzeker risico
"Nederland is toch een klein land en het is eigenlijk al helemaal volgebouwd. Wat we nu nog hebben, daar moeten we wel zuinig op zijn ... "	(Care for environment) Zuinig zijn op kleine en volle Nederland.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
"Als je boeren los laat dan ... die willen altijd meer. Dus die willen toch meer koeien gaan melken en een grotere stal hebben. En de varkensboer ook, en de kippenboer ook. Dus er moeten regels zijn; er moeten bepaalde perken gesteld worden. Dat begrijpen de boeren ook wel, maar iedere boer leeft voor zich. Dus iedere boer vraagt zich af: "waarom moet ik kleiner en mijn buurman niet?". Dat is het probleem."	(Need for regulation) Boeren willen altijd meer; er moeten perken worden gesteld.	(Need for regulation) Regels nodig
"De marges zijn echt enorm klein momenteel. Al die boeren zijn daar echt boos om en hebben echt zoiets van: "we krijgen echt te weinig voor onze melk". Iedereen heeft gewoon echt moeite om de boel rond te krijgen, dat merk je echt ..."	(Flexibility / Adaptability) Enorm kleine marges.	(Flexibility / Adaptability) Financieel niet flexibel
"En een hoop boeren gaan er ook gewoon iets bij doen. Bijvoorbeeld dat agrarisch natuurbeheer dat kan een leuke bijverdienste zijn. Er zijn ook boeren die doen campings of een zorgtak erbij om extra inkomsten te genereren ..."	(Flexibility / Adaptability) Veel boeren gaan er iets bij doen.	(Flexibility / Adaptability) Beperkt flexibel verdienmodel
"Maar als dit zo door gaat dan sterven boeren wel uit denk ik. Ik zal wel doorgaan met boeren maar ik bijvoorbeeld dat mijn kinderen er geen zin meer in hebben."	(Risk perception) Steeds moeilijker voor de boeren.	(Risk perception) Mogelijke risicotoename op termijn

“Ja maar weet je wat het probleem is, het buitenland. Bijvoorbeeld in oostbloklanden kan je heel goed koeien melken zonder regels. Die verdringen de markt hier weer ...”	(Issues caused by climate change) Verslechterde internationale concurrentiepositie	(Issues caused by climate change) Zichtbare problemen
“Dus als wij hier minder gaan melken, dan komt die melk elders uit Oost-Duitsland weer vandaan of uit Polen.”	(Flexibility / Adaptability) Lastige internationale concurrentiepositie.	(Flexibility / Adaptability) Niet flexibel op internationale markt
“Ik ben ook nog wel bezig met een verzorgtak, maar dat staat allemaal nog een beetje in de kinderschoenen. Misschien samen met mijn schoonzus, die daar ook wel de diploma's voor heeft.”	(Flexibility / Adaptability) Verbreiding is een mogelijkheid.	(Flexibility / Adaptability) Beperkt flexibel verdienmodel
“Nee dat (<i>koeien met speciale melk</i>) is niet zo rendabel. Alle koeien geven dezelfde melk. Er zijn wel hele kleine bruine koeien die wat dikkere melk geven, maar die geven weer wat minder. Eigenlijk is alles hetzelfde.”	(Flexibility / Adaptability) Andere koeien zijn niet zo rendabel.	(Flexibility / Adaptability) Primair verdienmodel niet flexibel
“Ja (<i>natte landbouw overwogen</i>), maar dan moet er wel weer een compensatie voor staan. Want kijk, nu is het grootste deel van het land bedekt met Engels Raai. Dat is gras wat het beste groeit en waar koeien de meeste melk van geven. Dat is zegmaar het beste gras. Maar die gedijt bij de gronden zoals ze nu zijn. Met het hogere waterpeil dan verzuipt dat en je krijgt ook verdringing van andere grassen en andere planten. En die willen de koeien ook wel eten, maar daar geven ze gewoon minder melk van. Dan krijg je gewoon weer minder melkopbrengst en die opbrengsten liggen al heel laag, dus je kan het gewoon niet hebben. Als ze willen dat het grondwaterpeil omhoog gaat, prima, maar dan moet er wel een vergoeding tegenover staan.”	(Flexibility / Adaptability) Financieel lastig (onzeker) om op een andere grassoort over te stappen.	(Flexibility / Adaptability) Primair verdienmodel niet flexibel
“Ja daar (<i>biologische producten</i>) is wel vraag voor. Tenminste, het heeft een tijdje gestagneerd. Maar ik las gisteren dat de vraag weer aantrekt naar biologische melk. Maar ze hebben ook wel hele wachtlijsten hoor, je komt er niet zomaar bij.”	(Flexibility / Adaptability) Er is vraag naar biologische producten. Lastig om binnen te komen vanwege wachtlijsten.	(Flexibility / Adaptability) Primair verdienmodel niet flexibel
“Ja daar zullen langzaam wel steeds meer vraagtekens bij worden gezet, of dat wel zo (zeespiegelstijging i.c.m. dalende bodem) door kan blijven gaan.”	(Risk perception / Issues caused by climate change) Zeespiegelstijging in combinatie met dalende bodem.	(Risk perception) Mogelijke risicotoename op termijn
“Ja dat (<i>functie volgt peil, i.p.v. andersom</i>) is wel een flinke verandering inderdaad. En als je net 1 hectare grond hebt gekocht voor 60.000 euro, want dat zijn de grondprijzen hier, dan wil je ook wat opbrengst van afhalen. En als ze dan zeggen dat ze het grondwaterpeil gaan verhogen, dat er andere grassen op komen te groeien en dat je er gewoon veel minder opbrengst vandaan halen. Terwijl je er wel gewoon die 60.000 euro voor betaald hebt, ja dan wil je dat ook niet.”	(Flexibility / Adaptability) Niet flexibel vanwege eerdere investeringen.	(Flexibility / Adaptability) Primair verdienmodel niet flexibel
“En er zijn wel boeren die het grondwaterpeil zelf al verhogen, maar die krijgen daar nu al een vergoeding voor van het waterschap voor waterberging ...”	(Impediments & Incentives) Vergoeding van het waterschap	(Impediments & Incentives) Financiële vergoeding (+)
“En dan zou je er ook nog iets van recreatie bij kunnen doen, dat gebeurt wel. Maar of ik dat zou willen doen, dat weet ik niet.”	(Flexibility / Adaptability) Onzekere bereidheid	(Flexibility / Adaptability) Onzekere bereidheid
“Nou ik zou het (<i>innovatie, verbreding</i>) ook wel uitdagend vinden ... Als ik er maar een goed inkomen uit kan halen, dat is het belangrijkste.”	(Impediments & Incentives) Goed inkomen is cruciaal.	(Impediments & Incentives) Goed inkomen (+)
“Nee verandering ben ik niet echt bang voor.”	(Flexibility / Adaptability)	(Flexibility / Adaptability)

	Niet bang voor verandering.	Bereid tot gevraagde verandering
"Dat is wel spannend ja, maar daar ben ik niet bang voor hoor. Als het moet, dan moet dat."	(Flexibility / Adaptability) Als verandering gevraagd wordt, dan moet het.	(Flexibility / Adaptability) Bereid tot gevraagde verandering
"Sommige wel ja, het gros denk ik wel (tegen verandering). Die zijn het leventje gewend zoals ze het nu doen en die willen daar niet uit stappen ..."	(Flexibility / Adaptability) Gros van de boeren is (te) gewend aan huidige leventje (verwachting)	(Flexibility / Adaptability) Sector niet flexibel (inschatting)
"Maar misschien dat ik het over 10 jaar ook niet meer wil hoor, maar nu heb ik nog wel zoiets van: "stel dat er een goed verdienmodel uit valt te halen, dan doe ik het wel""	(Flexibility / Adaptability) Nu nog wel; later misschien niet.	(Flexibility / Adaptability) Afhankelijk van leeftijd
"Dat (rietteelt) gebeurt hier volgens mij niet zo heel veel. In Meerkerk misschien wel. Is dat goede teelt?"	(Impediments & Incentives) Rietteelt onbekend in de omgeving.	(Impediments & Incentives) Lokale voorbeelden (+)
"Ze zullen het wel lusten, maar ze geven er geen melk van. Er zit gewoon heel weinig in. Misschien dat er best wel iets mee te verdienen valt, maar voor de koeien is het in ieder geval niet alles geloof ik."	(Flexibility / Adaptability) Afhankelijk van voorkeur huidige koeien.	(Flexibility / Adaptability) Niet flexibele productiemiddelen
"Hier in de buurt gebeurt dat niet veel volgens mij. Ik weet niet waar jij dat vandaan hebt?"	(Impediments & Incentives) Geen rietteelt in omgeving.	(Impediments & Incentives) Conformereren aan omgeving (+)
"Nou er is wel wat vakliteratuur hoor, iedere week krijgen we een stapel krantjes."	(Awareness / Flexibility / Adaptability) Op de hoogte van ontwikkelingen.	(Flexibility / Adaptability) Flexibel kennisniveau
"Het is ook wennen denk ik; als je bij de boerderijen kijkt dan heb je de oude garde die het niet meer wil. Die willen het doen zoals ze het altijd gedaan hebben. Maar de jongere boeren die staan er nog wel voor open hoor, dat weet ik wel zeker ..."	(Flexibility / Adaptability) Kwestie van wennen. Oude garde niet, jongen boeren wel.	(Flexibility / Adaptability) Afhankelijk van leeftijd
"We moeten ook wel. Want als je aan bepaalde CO2-eisen voldoet, dan krijg je ook meer voor melk."	(Benefits of climate change) Klimaatneutraal loont op de markt.	(Benefits of climate change) Tastbare voordelen
"Ja dat is waar (of boeren de milieuwetgeving / stikstofproblematiek aan hadden kunnen zien komen); er zijn bijvoorbeeld vaak ook subsidies beschikbaar. Je hebt ook roosters in de stal waar de koeien op lopen. Er zijn roosters waardoor je minder ammoniak uitstoot en daar kon je ook best wel subsidie voor krijgen. Er waren ook boeren die hebben dat wel gedaan ... Er waren boeren die hadden het 10 of 15 jaar geleden al door."	(Flexibility / Adaptability) Op tijd op de hoogte zijn van ontwikkelingen, wetgeving en kansen.	(Flexibility / Adaptability) Flexibel kennisniveau
"Ja want bij ons is het binnen een halve dag weg, maar in de stad duurt het wel even voordat al dat water weg is."	(Risk perception) Regenwater kan op platteland makkelijk wegtrekken.	(Risk perception) Risico's relatief lager (inrichting)
"Nee (geen heipalen). Wij zitten op een zandrug, daar is niets onderheid ... Ja, maar alles daaromheen is wel veen."	(Risk perception) Geen heipalen; zandrug met daaromheen veen.	(Risk perception) Risico's relatief hoger (bodem)
"Maar het land zie je echt zakken."	(Awareness of climate change) Land zakt zichtbaar..	(Awareness of climate change) Bodem daalt
"Gewoon zwarte golfplaten (dak van de stal)."	(Issues caused by climate change) Zwarte daken absorberen veel warmte.	(Issues caused by climate change) Zichtbare problemen
"Bij moet er sowieso nog een nieuw dak op, het zijn nogal veel asbest-platen. Dus die moeten er ook wel binnen een paar jaar af en dan wil ik toch wel een soort isoleer-platen erop hebben."	(Flexibility / Adaptability) Bij geplande renovatie rekening houden met klimaatverandering.	(Flexibility / Adaptability) Flexibel ontstaat bij renovatie

"Ik heb geen airconditioning in de stal, maar wel een ventilator. Ik wel er wel nog eentje bij komen ..."	(Flexibility / Adaptability) Geen airconditioning in stal. Wel ventilatie. Extra ventilatie gepland.	(Flexibility / Adaptability) Flexibiliteit in ventilatie
"Het wordt toch echt wel iets warmer, en één is gewoon echt te weinig."	(Risk perception) Het wordt warmer; te weinig ventilatie.	(Risk perception) Mogelijke risicotoename op termijn
"Mijn buurman heeft het (<i>goede isolatie</i>) ook en dan merk je inderdaad toch wel dat het een stuk koeler is."	(Impediments & Incentives) Buurman heeft het ook. Zelf ervaren en beleven.	(Impediments & Incentives) Lokale voorbeelden (+)
"Nee (<i>geen groen dak</i>) maar er is hier in Noordeloos iemand met een groen dak. Die heeft ook een heel klimaatneutrale stal, die zit hier vlakbij. Hij is ook biologisch, die is helemaal qua natuur en volgens mij heeft hij ook de waterstand iets hoger."	(Impediments & Incentives) Iemand in Noordeloos. Lokaal. Zelf ervaren.	(Impediments & Incentives) Lokale voorbeelden (+)
"Maar die man is ook uitgekocht, dus qua financiële middelen heeft hij het ook net iets beter. Hij kan het iets makkelijker doen zoals hij wilt."	(Impediments & Incentives) Beschikking over voldoende financiële middelen.	(Impediments & Incentives) Voldoende financiële middelen (+)
"Nee (<i>overwegen van vergroenende maatregelen</i>). Ze moeten het verplichten denk ik want anders doe ik het niet."	(Impediments & Incentives) Alleen bij verplichting.	(Impediments & Incentives) Wettelijke verplichting (+)
"Ik moet weten wat het kost ..."	(Impediments & Incentives) Kennis van kosten (en baten).	(Impediments & Incentives) Inzicht in kosten en baten (+)
"En niet alles hoeft per se geld op te brengen hoor. Het is niet zo dat bij mij dat ik alleen alles voor het geld doe; maar stel dat je voor zo'n een halve ton extra moet investeren, dan weet ik niet of ik het zou doen"	(Impediments & Incentives) Hoge investeringskosten schrikken af.	(Impediments & Incentives) Verwachte hoge investeringskosten (-)
"Ja, want volgens mij levert het (<i>groendak</i>) nu niet zoveel op ..."	(Impediments & Incentives) Verwacht lage baten zijn niet aantrekkelijk.	(Impediments & Incentives) Verwachte lage baten (-)
"Maar stel je maakt een dak en voor 10 duizend euro kan je er ook een groen dak van maken, dan heb ik het er misschien nog wel voor over. Maar als het een halve ton moet kosten of een ton, dan niet ..."	(Impediments & Incentives) Combinatie met noodzakelijke investering maakt het aantrekkelijker.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan noodzakelijke investering (+)
"Ik heb me er eigenlijk nooit echt in verdiept"	(Impediments & Incentives) Ontbreken van kennis.	(Impediments & Incentives) Kennis van zaken (+)
"Nee precies. Niet alles hoeft geld op te leveren. Als ik de boel maar draaiende kan houden dan ben ik op zich ook wel tevreden."	(Impediments & Incentives) Niet alles hoeft geld op te leveren; boel draaiende houden.	(Impediments & Incentives) Boel draaiende houden (+)
"Ja, ik ben dan eigenlijk ook wel nieuwsgierig hoe het daar dan is bij die boer (<i>in Noordeloos, met een groen dak</i>). Ik heb er eigenlijk nooit iets over gehoord. Die boerderij is ook heel apart gebouwd, een hele aparte constructie. Volgens mij is dat ook allemaal voor het milieu."	(Impediments & Incentives) Nieuwsgierig. Concrete voorbeelden. Directe omgeving.	(Impediments & Incentives) Lokale voorbeelden (+)
"Ik denk toch vooral, laat ik eerlijk zijn, een stukje onwetendheid (<i>vraag was waarom hij niet net zo boert als de betreffende boer in Noordeloos</i>). Ik ben wel nieuwsgierig hoe het bij hem gaat, betreft kosten en baten."	(Impediments & Incentives) Onwetendheid. Nieuwsgierig naar kosten en baten.	(Impediments & Incentives) Onwetendheid (-)
"Ik moet toch gewoon iedere maand weer rente en aflossing betalen en zoals het nu gaat kan dat wel. Maar als ik aan iets nieuws ga beginnen is het toch maar de vraag of dat nog steeds zo lukt."	(Impediments & Incentives) Maandelijks aflossing; onzekerheid over financiële verplichtingen bij een nieuwe situatie.	(Impediments & Incentives) Financiële onzekerheid (-)
"Nou als je bij die van Gaalen bent geweest, en dit allemaal zo vraagt, dan ben ik ook wel benieuwd naar de antwoorden. En dat groene dak, daar ben	(Impediments & Incentives) Nieuwsgierig naar hoe het mogelijk anders kan; nieuwsgierig naar innovatie.	(Impediments & Incentives) Succesvolle praktijkvoorbeelden (+)

ik dan ook wel nieuwsgierig naar hoe dat dan werkt.”		
--	--	--

Tabel 2: Overzicht uitkomsten interview met melkveehouder Ewoud

Categorie	Open codes	Axiale codes
Awareness of climate change	- Bewust van klimaatverandering - Temperatuurstijging - Recente extreme zomers - Hitterecords - Land zakt zichtbaar	Klimaat verandert
Issues caused by climate change	- Voertekort (½ minder) - Gras groeit niet meer - Land verdord - Maïs groeit niet meer - Vochttekort - Melkproductie daalt - Zieke koeien sterven eerder - Toestemming nodig voor beregenen - Zoetwaterschaarste - Landen zonder milieuwetgeving verdringing de markt - Zeespiegelstijging i.c.m. bodemdaling - Warmte-absorptie van zware daken	- Productie daalt zichtbaar - Koeiensterfte neemt zichtbaar toe - Verwachte waterschaarste - Verwachte verminderde concurrentiepositie - Verwachte relatieve zeespiegelstijging - Verwachte toenemende hittestress
Frequency	- Nog bijna nooit eerder meegemaakt - In 1976 toevallig één keer - Nog niet hoeven beregenen	- Zelden meegemaakt - Weinig hinder ondervonden - Maatregel nog niet eerder uitgevoerd
Risk perception	- Doordat het bleef regenen ging het hier net goed, elders in NL niet - Om de twee weken een regenbui nodig - Regen net op tijd, vorig jaar niet - Geen zorgen - Afhankelijk van neerslag - Klimaat van Zuid-Frankrijk verwacht - Klimaatverandering geen probleem mits regen - Nederlandse koeien goed bestand tegen hitte - Een gezonde koe kan 30 graden hebben, mits voldoende ventilatie - Positieve ervaring met verwacht klimaat - Beregenen is wellicht nodig in de toekomst - Voorlopig genoeg goed water - Schaarste valt bij ons voorlopig nog mee - Beschikbaarheid van grondwater - Geen concrete regels - Aangekondigde regel niet mogelijk - Aangekondigde regel niet van toepassing - Kippen en varkens groter probleem dan koeien - Valt niet onder 'belangrijkste doelgroep' - Verwacht dat veel boeren zelf stoppen - Probleem lost zich deels vanzelf op (in tijd) - Ontbreken van harde feiten en twijfel over betrouwbaarheid van stikstofmetingen - Eerst wachten op betrouwbare metingen - Boeren steeds moeilijker - Regenwater kan op platteland makkelijk wegtrekken - Geen heipalen; zandrug met daaromheen veen - Het wordt warmer; te weinig ventilatie	- Variabel risico (tijd & locatie) - Lage risico-inschatting (voorlopig) - Afhankelijk van onzekere factor - Benodigd aanpassingsvermogen verwacht (bedrijfskundig) - Onzeker risico - Mogelijke risicotoename op termijn - Risico relatief lager (inrichting) - Risico relatief hoger (bodem)
Benefits of climate change	- Voordelen, mits regen - Super maïs opbrengst - Goed boeren	- Zichtbaar toegenomen oogst - Verwachte toenemende productie - Tastbare financiële voordelen

	Klimaatneutraal loont op de markt	
Flexibility / Adaptability	- Reserve voorraad in geval van slechte oogst - Praktijkervaring met verwacht klimaat - Beregenen is noodzakelijk - Reserve zoetwaterbron - Verwachte financiële compensatie voor enzym - Enorm kleine marges - Veel boeren gaan er iets bij doen - Lastige internationale concurrentiepositie - Verbreding is een mogelijkheid - Andere koeien zijn niet zo rendabel - Financieel lastig (onzeker) om op een andere grassoort over te stappen - Er is vraag naar biologische producten; echter is het lastig om binnen te komen vanwege wachtlijsten - Niet flexibel vanwege eerdere investeringen - Niet zeker of hij dat wil doen - Niet bang voor verandering - Als verandering gevraagd wordt, dan moet het - Gros van de boeren is (te) gewend aan huidige leventje (verwachting) - Nu nog wel; later misschien niet - Afhankelijk van voorkeur huidige koeien - Op de hoogte van ontwikkelingen - Kwestie van wennen; oude garde niet, jongen boeren wel - Op tijd op de hoogte zijn van ontwikkelingen, wetgeving en kansen - Bij geplande renovatie rekening houden met klimaatverandering - Geen airconditioning in stal, wel ventilatie; extra ventilatie gepland	- Beperkt flexibele voorraden - Adaptieve ervaring aanwezig - Adaptieve kennis aanwezig - Beperkt flexibele primaire levensbehoeften - Verwachte innovatieve flexibiliteit - Financieel niet flexibel - Beperkt flexibel verdienmodel - Niet flexibel op internationale markt - Primair verdienmodel niet flexibel - Onzekere vrijwillige bereidheid - Bereid tot gevraagde verandering - Sector niet flexibel (inschatting) - Afhankelijk van leeftijd - Productiemiddelen niet flexibel - Flexibel kennisniveau - Flexibiliteit ontstaat bij renovatie - Flexibiliteit in ventilatie
Need for regulation	- Puinhoop zonder regels; voorbeeld jaren 80 - Zonder regels mestoverschot en vervuiling - Boeren nemen anders loopje met kennis - Reëel zijn; quotum voor houden van koeien - Maaidata centraal geregeld - Voorkomen dat boeren alle sloten leegtrekken - Er moet wel iets gebeuren; er moeten perken worden gesteld	- Regels nodig - Voorbeeld maaibeheer - Verandering nodig
Care for environment	- Milieu niet teveel belasten - Agrarisch natuurbeheer is belangrijk - Zuinig zijn op kleine en volle Nederland	Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
Impediments & Incentives	- Prikkel is geluid van weidevogels - Prikkel is financiële vergoeding - Vergoeding van het waterschap - Goed inkomen is cruciaal - Rietteelt onbekend in de omgeving - Geen rietteelt in omgeving - Buurman heeft het ook; zelf ervaren en beleven - Iemand in Noordeloos; lokaal - Beschikking over voldoende financiële middelen - Alleen bij verplichting - Combinatie met noodzakelijke investering maakt het aantrekkelijker - Kennis van kosten (en baten) - Hoge investeringskosten schrikken af	- Geluid van weidevogels (+) - Financiële vergoeding (+) - Goed inkomen (+) - Conformereren aan omgeving (+) - Lokale voorbeelden (+) - Voldoende financiële middelen (+) - Wettelijke verplichting (+) - Inzicht in kosten en baten (+) - Koppelen aan noodzakelijke investering (+) - Kennis van zaken (+) - Boel draaiende houden (+) - Succesvolle praktijkvoorbeelden (+) - Verwachte hoge investeringskosten (-) - Verwachte lage baten (-) - Financiële onzekerheid (-)

	• Verwachte lage baten zijn niet aantrekkelijk • Ontbreken van kennis • Niet alles hoeft geld op te leveren; boel draaiende houden • Nieuwsgierig naar concrete voorbeelden; directe omgeving • Onwetendheid • Nieuwsgierig naar kosten en baten • Maandelijkse aflossing; onzekerheid over financiële verplichtingen bij een nieuwe situatie • Nieuwsgierig naar hoe het mogelijk anders kan; nieuwsgierig naar innovatie	
--	---	--

Tabel 3: Interview met Ingrid Daniëlse, Manager QHSE bij Bayards

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
"Klimaatadaptatie klonk te abstract: dat zal niet voor mij zijn"	(Impediments & Incentives) Klimaatadaptatie te abstract, Spreekt niet aan.	(Impediments & Incentives) Verkeerde woordkeuze
"Motivatatie was: steentje bijdragen, als kennis expert zijnde, stukje bewustzijn"	(Impediments & Incentives) Steentje bijdragen.	(Impediments & Incentives) Steentje bijdragen
"Ik realiseerde me dat er echt wel punten zijn waar wij nu ook echt iets mee moeten."	(Risk perception) Realisatie van urgentie.	(Risk perception) Gevoel van urgentie
"Deels ook dat wateroverlast elk moment kan spelen en natte voeten. Er hoeft maar een verkeerde waterstand / windrichting ... en weet ik veel wat. We kunnen echt wel natte voeten krijgen."	(Risk perception) Elk moment.	(Risk perception) Actueel risico
"Ja, je hoeft maar te kijken wat er in Venetië aan de gang is. Ja dat kan natuurlijk en dan drijven de producten in het water."	(Risk perception) Vergelijking met Venetië, Producten in het water.	(Risk perception) Actueel risico
"Ja dat denk ik wel, maar dat weet ik niet. Maar we liggen echt direct; onze producten liggen echt op de kade."	(Risk perception) Schade bij hoogwater.	(Risk perception) Actueel risico
"Ik kijk nooit zo goed hoe hoog het water staat ... maar ik weet niet hoe dat gaat. Maar ik kan me voorstellen dat, wat we in Alblasterdam ook wel eens hebben gehad, dat het water zo de polder in liep. Ik weet nog goed dat op 17 januari 2008 of 2007 - dat was de dag dat ik kwam solliciteren - dan liep het echt al de polder in."	(Risk perception) Hoogwater is eerder opgetreden.	(Risk perception) Actueel risico
"Met die grote januari-storm. Dus dat kan gewoon echt gebeuren."	(Risk perception) Januari-storm, Kan echt gebeuren.	(Risk perception) Actueel risico
"Nee, daar denk ik nu aan. Maar warmte is er natuurlijk ook wel; je zit altijd met productiehallen die slecht ventileren en steeds warmer worden."	(Issues caused by climate change) Warmte productiehallen, Slechte ventilatie.	(Issues caused by climate change) Verwachte hittestress
"Het wordt ook steeds warmer in Nederland."	(Awareness of climate change) Steeds warmer in Nederland.	(Awareness of climate change) Temperatuur stijgt
"Ja en ook echt ontzettend last (van warmte)."	(Issues caused by climate change) Ontzettend last van warmte.	(Issues caused by climate change) Ervaren hittestress
"Nee dan vond je het onverantwoord om te werken, en dan zijn we heel vroeg in de ochtend begonnen."	(Issues caused by climate change) Onverantwoord om te werken, Vroeg beginnen.	(Issues caused by climate change) Ervaren aangepaste werktijden
"Dan moet je natuurlijk ook van mensen verwachten dat ze ook willen werken. Dat willen ze dan natuurlijk maar als dat allemaal erger gaat worden. Je moet dan toch dingen organiseren en stel, het is niet zo, maar stel je zou mensen hebben die met het Openbaar Vervoer komen; je moet daar best wel over nadenken. Je kan het gebouw niet volledig airconditioneren."	(Issues caused by climate change) Organiseren, Afhankelijk van vervoer.	(Issues caused by climate change) Verwachte aangepaste werktijden
"Laswerkzaamheden. Dat is natuurlijk al heel erg warm. Die mannen zitten in hele dikke kleren en zitten met een kap op te werken."	(Issues caused by climate change) Warme werkzaamheden.	(Issues caused by climate change) Verwachte hittestress
"Die krijgen aangestuurde lucht; ze krijgen lucht aangeblazen door een dingetje, dus er komt ook nog steeds warme lucht langs je gezicht. Leren handschoenen aan, dat is gewoon echt ..."	(Issues caused by climate change) Warme werkzaamheden.	(Issues caused by climate change) Ervaren hittestress
"Daar (wat de grens is om het werk stil te leggen) laten we ons leiden door wat de mensen zeggen."	(Issues caused by climate change) Onzekerheid over werkomstandigheden.	(Issues caused by climate change) Mogelijk onverantwoorde werkomstandigheden

Bij mijn vorige werkgever hebben we echt wel hele discussies gehad met de vakbonden."		
"De wet zegt daar niks over; de Arbo-wet zegt er niks over. Er is geen wetje die er iets over zegt dat je bijvoorbeeld een risico-inventarisatie moet maken. En wanneer wordt het nou te gevaarlijk? Als mensen flauw gaan vallen, maar zover wil je het niet laten komen. Dat kan natuurlijk niet. Op een gegeven moment is er gezegd van: "als de buitentemperatuur op 'zo en zo laat' ... laten we zeggen 28 graden is, dan stoppen we."	(Issues caused by climate change) Onzekerheid over werkomstandigheden.	(Issues caused by climate change) Mogelijk onverantwoorde werkomstandigheden
"Op dat moment kan het best lekker zijn om dan naar huis te gaan, maar dat betekent vaak wel dat je dan in het weekend terug moet komen. En dat betekent misschien dan wel dat ze overuren betaald krijgen. Maar het betekent ook misschien wel dat je moet terugkomen van je er helemaal geen zin in hebt. Dus het is nooit fijn maar je moet er wel over nadenken."	(Issues caused by climate change) Aangepaste werktijden, Bereidheid, Overuren uitbetalen.	(Issues caused by climate change) Verwachte aangepaste werktijden
"Ja, en voor elk bedrijf is het risico ook weer anders. Kijk als je een staalfabriek hebt en bij de hete potten staat, en je valt dan flauw, dat is nog wel een ding natuurlijk."	(Risk perception) Risico verschilt.	(Risk perception) Variabel risico (werkzaamheden)
"En heb je zwaar rijdend materieel, dan is dat ook niet zo fijn. Per geval moet je dat bekijken. Waar we nu ook naar aan het kijken zijn en waar we 6 personen voor hebben om mee te experimenteren, zijn van die koelvesten. Dan blijft je lijf in ieder geval koud. Maar ja dat is eigenlijk wel het aller aller allerlaatste wat je moet doen."	(Flexibility / Adaptability) Koelvesten om lijf te koelen.	(Flexibility / Adaptability) Individuele beschermingsmaatregelen
"Want in de Arbowet heb je wat ze noemen de arbeidshygiënische strategie. Dat is ook een artikel in de Arbowet, waarbij je eerst het risico moet wegnemen. Dat kan natuurlijk niemand want de zon die schijnt. Dan moet je collectieve maatregelen treffen, bijvoorbeeld licht doorstroming of een grotere airco. Dan moet je iets individueels regelen, bijvoorbeeld een grote ventilator. Of je moet iets organisatorisch, zoals werken in de nacht. En dan pas ga je beschermingsmaatregelen doen."	(Impediments & Incentives) Arbowet, Personeel, Arbeidshygiënische strategie, Risico wegnemen, Collectieve maatregelen, Individuele maatregelen, Organisatorische maatregelen, Beschermingsmaatregelen.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan Arbowet
"Nee nog nooit iets van gemerkt eigenlijk (verkoelend effect van de rivier). Maar dat is dan ook die bewustwording, je staat er ook niet bij stil. Maar goed je kan er natuurlijk ook niet veel aan doen eigenlijk. Althans de invloed van de rivier kan je natuurlijk niet beïnvloeden."		
"Dat (hallen openzetten) mag feitelijk niet vanwege onze geluidswetgeving. De deur aan de aan de dijkant ... want hier heb je huizen dus die deuren mogen zeker niet open. Aan het water mag wel open maar ook alleen maar in bepaalde tijden. Maar dan moet ik even precies kijken in de vergunning. Maar we houden wel de deuren zo veel mogelijk dicht en dat weten die mannen ook."	(Flexibility / Adaptability) Hallen dicht vanwege geluidswetgeving.	(Flexibility / Adaptability) Gebonden aan hinderwetgeving
"Het is in de winter net zo koud buiten als binnen, als je niks doet. Dus we hebben wel grote verwarmingen."	(Flexibility / Adaptability) Grote verwarmingen aanwezig.	(Flexibility / Adaptability) Flexibele binnentemperatuur (winter)
"Airconditioning niet, dat is alleen op de kantoren aanwezig. Dat is natuurlijk altijd wel een ding. Je krijgt natuurlijk altijd wel commentaar van de mannen op de vloer van: "jullie hebben daar wel airconditioning". En dat snap ik ook wel. Ik heb het ook heel lang wel zelf tegengehouden hoor. Want ik wil helemaal niet in discussie raken. Ik wil	(Flexibility / Adaptability) Geen airconditioning op werkplaats, Kantoren wel airconditioning.	(Flexibility / Adaptability) Niet flexibele binnentemperatuur (zomer)

het helemaal niet koeler hebben dan die mannen. Die mannen hebben het takke-heet en dan zit ik in die airco. Dat vind ik ook helemaal niet ... We hebben er wel over gesproken hoor. Omdat ik denk dat als die mannen een plek hebben om eventjes terug te koelen, zonder dat ze natuurlijk ziek worden, je moet daar geen 17 graden hebben. Maar de kantine, we hebben echt de meest schitterende kantine van heel de Lek. Die kijkt helemaal over de Lek. Die steekt een beetje over de Linge uit en daar hebben we ook 28 graden gemeten."		
"Daar (kantine) zit geen airco. Terwijl ik denk van het hoeft niet eens de kantine te zijn, maar geef die mannen gewoon één plek waar ze kunnen koelen. Voor mijn part haal je die airco bij mij weg en zet hem bij die mannen. Dan kunnen ze kiezen. Sommigen zeggen: "ik wil niet koelen", maar sommigen willen dat wel. Dat je ze in ieder geval de gelegenheid kan geven. We doen wel ijsjes enzo, wat dat betreft hebben we genoeg van dat soort dingen. Overal staan waterkoelers en mensen hebben redelijke autonomie. Ze kunnen stoppen wanneer ze willen; het is geen lopende band."	(Flexibility / Adaptability) Ijsjes, waterkoelers, mogelijkheid tot stoppen.	(Flexibility / Adaptability) Individuele beschermingsmaatregelen
"Nee (op de vraag of het terrein groener kan worden ingericht), want er is gewoon geen plek. Elk plekje wat we hebben, hebben we nodig."	(Impediments & Incentives) Geen plek.	(Impediments & Incentives) Gebrek aan ruimte
"Ja (op de vraag of het verhard moet zijn), voor opslag ... Zeker."	(Flexibility / Adaptability) Terrein moet verhard zijn.	(Flexibility / Adaptability) Niet flexibele inrichting
"Bodemdaling dat is echt wel ... Wij zakken gewoon zo'n stuk weg joh."	(Issues caused by climate change) Bodemdaling, Wegzakken.	(Issues caused by climate change) Zichtbare bodemdaling
"Nee (geen wateroverlast meegemaakt)"	(Frequency) Geen wateroverlast.	(Frequency) Geen wateroverlast
"Wij zakken ook langzaam de Lek in haha, dus het loopt ook een beetje af."	(Issues caused by climate change) Wegzakken.	(Issues caused by climate change) Zichtbare bodemdaling
"Nee, we hebben geen plekken waar het echt blijft staan."	(Frequency) Geen wateroverlast.	(Frequency) Geen wateroverlast
"Wij hebben geen vergunning nodig voor lozing op de rivier."	(Flexibility / Adaptability) Water lozen op rivier.	(Flexibility / Adaptability) Waterafvoer op rivier
"Ja ik denk dat niet direct, omdat ik echt denk dat het water weg kan. Ik denk dat dat niet onze bedreiging is..."	(Risk perception) Water kan weg, Geen bedreiging.	(Risk perception) Waterafvoer geen probleem
"Ik denk eerder dat als het water in één keer hoger de rivieren opkomt, vanaf stuwing vanaf zee of zo. Ik denk dat eerder ..."	(Risk perception) Hoogwater, Stuwing vanaf zee.	(Risk perception) Risico bij hoogwater
"Als ze die dijk versterken ... Daar hebben wij natuurlijk niks mee."		
"Nee, toen ik bij Event Steel Nedstaal werkte waren er wel hele strikte protocollen voor 'wat te doen bij zo' en 'wat te doen bij zo' tot evacueren en ... Mensen de polder uit jagen maar ... Tot zijn berichtje heb ik er ook echt niet bij stilgestaan. Dan denk ik van: "nouja, dat was toen en nu zit ik bij een veilig bedrijf."	(Risk perception) Eerder gewerkt met strikte protocollen, Nu niet.	(Risk perception) Verwachte veiligheid
"De productie, waar het grote risico toch zit, is gewoon één vloer. Kantoren zijn wel 2, deels 3 vloeren. Maar daar zit ons risico niet."	(Risk perception) Risico in productie, Op vloerniveau.	(Risk perception) Risico in productie
"Nee want de grootste risico's zitten echt in de productie. Dat kan je niet verplaatsen. De grote	(Flexibility / Adaptability) Verplaatsen kan niet, Dure machines.	(Flexibility / Adaptability) Productiemachines niet mobiel

CNC-machines die kan je niet verplaatsen. En dat zijn echt de dure jongens. En dat is niet de computer of het laptopje van de directeur ...”		
“Nee (niks gemerkt van hoogwater in januari 2018). Ja (alles is toen gewoon door gegaan).”	(Frequency) Geen wateroverlast bij januaristorm, Alles doorgegaan.	(Frequency) Geen wateroverlast
“Nee ik denk wel degelijk dat we daar eens naar moeten kijken, wat de kans is ...”	(Risk perception) Aandacht voor nodig.	(Risk perception) Reëel risico
“Maar goed, dan kan je vervolgens niks meer. Dat is het probleem natuurlijk. Je kan niet de machines weggrijpen natuurlijk, je kan niet ... Ik zou niet weten wat we dan zouden kunnen. Ik bedoel, het gebouw is zo lek als een mandje. Je kan wat zandzakken voor de deur leggen maar ik geloof niet dat dat iets gaat helpen. Zandzakken en een pomp om water te pompen maar ik geloof niet dat dat ... Dus het zal afhankelijk zijn van de kans dat er zoiets gebeurt.”	(Risk perception) Langzaam reactievermogen, Behoeft aan voorbereiding, Kansafweging.	(Risk perception) Langzaam reactievermogen
“Ja, maar die (kansafweging) hebben we werkelijk nog nooit gedaan.”	(Risk perception) Geen kansafweging.	(Risk perception) Onzeker risico
“Nee (geen andere buurbedrijven die een kansafweging gemaakt hebben). Beton zit er naast maar ... M&C zit een stukje verderop, onze staalbuurman. Die zit alleen maar met wat lasapparaatjes, die kan denk ik wel de boel wegzetten.”	(Risk perception) Buren zijn iets mobieler.	(Risk perception) Relatief minder mobiel
“We hebben er volgens mij gewoon niet over nagedacht.”	(Risk perception) Niet over nagedacht.	(Risk perception) Onzeker risico
“In deze twee hallen wordt er geen warmte geproduceerd. Of jawel, want in deze kleine hal; je hebt één, twee, drie, vier en vijf. In 4 staat ook een grote ... daar is onze spuit- en straalcabine. Een spuitcabine die wordt ook verwarmd tot 80 graden om grote producten te drogen. Dus daar wordt wel warmte gecreëerd, maar daar zijn geen mensen.”		
“Nee (ik zou niet weten wat we kunnen doen tegen hittestress), ik zou niet echt weten waar we een boompje kwijt kunnen zonder dat er een vrachtwagen tegenaan rijdt.”	(Risk perception) Weet niet wat ze kunnen doen, Voorgestelde maatregelen zijn lastig.	(Risk perception) Onzeker handelingsperspectief
“Bij ons is het al zo'n groot stuk (over bodemdaling)... Dat kan je zien. Als je in de hallen binnen bent, dan kijk je al onder de funderingen door.”	(Issues caused by climate change) Bodem daalt zichtbaar.	(Issues caused by climate change) Zichtbare bodemdaling
“Nee (geen scheuren in de muur). Je hebt de muren en die zijn zo erg opgetrokken en daaronder zijn de palen bij wijze van spreken. Maar de vloer die zit nu al hier. En als je op het vorige plaatje kijkt waar de hallen zijn; niet bij alle hallen, bij sommige zakt het meer dan de andere, maar daar hebben we al ... Het maakt niet uit, wij lassen wel een trapje in elkaar en dan heb je gewoon twee treetjes om de hal binnen te komen.”	(Issues caused by climate change) Bodem daalt zichtbaar.	(Issues caused by climate change) Zichtbare bodemdaling
“Het gehele terrein zo'n beetje (onderhevig aan bodemdaling). Ik heb het idee dat het echt een klein beetje schuin aan het lopen is. Ik heb het idee dat we langzaam de rivier in aan het zakken zijn.”	(Issues caused by climate change) Terrein loopt schuin af, Wegzakken in rivier.	(Issues caused by climate change) Zichtbare bodemdaling
“Op zich lijkt me dat (bodemdaling) niet altijd erg, want dan wordt alleen het bolletje aarde kleiner. Want als alles zakt, dan zakt toch ook alles? Dan	(Risk perception) Bodemdaling niet erg, Als alles zakt.	(Risk perception) Bodemdaling niet erg

zakt de rivierbodem toch ook? De bedding ook en alles?"		
"Ja, dat bedoel ik. Als de bedding van de rivier ook meedaalt, dan maakt het niet uit. Als die rivier net als een kommetje ... Als het kommetje ook daalt en er komt niet meer water? Dan maakt het niet uit."	(Risk perception) Rivier daalt mee, Maakt niet uit.	(Risk perception) Bodemdaling niet erg
"Nouja ... We zien bodem niet zozeer alleen maar als last, van: "die gasten van het waterschap komen weer mopperen". Bijvoorbeeld die stelconplaten gaan op een gegeven moment een beetje 'zo' (handgebaar), die zakken een beetje weg. Dan komt er zo'n puntje ... Dat zijn onze problemen. Een waarschuwing van wat er echt gebeurt."	(Risk perception) Stelconplaten zakken weg, Waarschuwing.	(Risk perception) Signaalfunctie bodemdaling
"Nou sterker nog: eigenlijk willen we verkassen. Nee, er waren echt wel concrete plannen om naar de Moerdijk te verhuizen; maar die zijn voorlopig eventjes van de baan. En dat heeft te maken met de hallen die we in Nieuw-Lekkerland hebben, die dreigen te klein te worden omdat we werk van grotere schepen gaan doen. En dan worden de hallen te klein. Dat samen met hoe onhandig we het vinden om vier vestigingen te hebben. Want wat ik ben net een beetje een 'op- en neerbootje'. Zo werden we dus eigenlijk verhuisd naar weer een locatie aan het water."	(Impediments & Incentives) Willen verkassen, Concrete plannen Moerdijk, Voorlopig niet, Schaalvergroting, Kleine hallen.	(Impediments & Incentives) Verhuisplannen
"Nee, nee (geen klimaatreden). Omdat we ons niet bewust waren dat we een klimaatreden hadden."	(Risk perception) Niet bewust van klimaatreden.	(Risk perception) Niet eerder bewust van klimaatrisico's
"Ja zeker. Wij claimen en wij proberen aluminium te verkopen als goed alternatief voor staal; uit duurzaamheid. Aluminium is heel erg energieslurpend om uit erts te winnen, maar als je het eenmaal uit erts gewonnen hebt is het daarna veel voordeliger qua milieubelasting om te hergebruiken dan staal. Dat is echt wel een argument om aluminium te gebruiken. Plus aluminium is gewoon duurzamer omdat het niet roest. En je kan het veel langer gebruiken, zonder dat je het op allerlei ingewikkelde manieren moet conserveren."	(Sustainability) Winnen van aluminium is energieslurpend, Hergebruiken is voordeliger, Aluminium roest niet en langer te gebruiken.	(Sustainability) Aluminium relatief duurzaam (in bepaalde opzichten)
"Aluminium omsmelten: je hoeft maar tot enkele graden te gaan. Vergeleken met staal waarbij tot bijna 2.000 graden moet gaan, dus dat is voor ons een argument om vanuit footprint aluminium te promoten."	(Sustainability) Omsmelten van aluminium op relatief lagere temperatuur, Verminderde footprint.	(Sustainability) Aluminium relatief duurzaam (in bepaalde opzichten)
"Voor de rest zijn wij in die zin een energieslurper omdat al onze lasapparaten verbruiken natuurlijk. Daar zijn wij natuurlijk grote verbruiker in."	(Sustainability) Lasapparaten slurpen energie.	(Sustainability) Groot energieverbruik
"Ja daar komen ook stoffen vrij. We zijn niet zo groot dat we die helemaal moeten opvangen. We zijn geen RVS, wat te maken heeft met chroom 6. Want dan moet je het wel doen, maar wij stoten natuurlijk geen chroom 6 uit. Dus wij hebben eigenlijk alleen maar Arbo-redenen om lasrook weg te krijgen. Maar geen milieu-redenen."	(Sustainability) Arbo-redenen, Gezondheid, Geen milieu-redenen.	(Sustainability) Geen opvang van uitstoot
"Alleen vanuit gezondheid ja. Qua stroomverbruik zijn we daar ook wel een grote verbruiker in ... Grootverbruiker is een groot ..."	(Sustainability) Groot stroomverbruik.	(Sustainability) Groot stroomverbruik
"Maar wij hebben nu geen inspanning om over te gaan op andere stroomvoorziening dan wat we nu hebben. Maar natuurlijk, als wij gaan nieuwbouwen dan gaan we natuurlijk wel gelijk	(Impediments & Incentives) Voorlopig geen andere stroomvoorziening, Wachten op nieuwbouw.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan nieuwbouw

kijken of we op het dak geen zonnepanelen kunnen leggen of dat soort zaken."		
"In onze vestiging in Lelystad zijn we wel aan het kijken om ons dak te verhuren. Maar nu hebben we allemaal van dit soort onhandige daken ... Je hebt echt goede platte daken nodig ja."	(Impediments & Incentives) Duurzame oriëntatie, Bouwkundige belemmering.	(Impediments & Incentives) Bouwkundige belemmering
"Als bedrijf hebben we natuurlijk zoiets van: "ga het lekker bij de boeren halen"..."	(Impediments & Incentives) Naar een ander wijzen.	(Impediments & Incentives) Onduidelijke verantwoordelijkheid
"Maar ja wij kunnen momenteel geen inspanningen verrichten om minder stroom te verbruiken. Ons stroomverbruik is rechtstreeks gekoppeld aan wat we doen. Wat dat betreft is het met lassen gewoon heel makkelijk, je gebruikt pas stroom op moment dat jij met je elektrode in je buurt van je product komt. Dus bij wijze van 'vonken over en je gaat lassen' en haal je hem weg dan is die ook gewoon gelijk uit. Dus wij gebruiken nooit meer stroom dan dat je nodig hebt. En jouw settings, jouw Ampère, jouw voltage is allemaal gekoppeld aan hoe jouw smeltbad eruit moet zien ... Hoe dik jouw product is en wat voor materiaal. Dus daar kan een beetje minder niet ook. Nee dat allemaal niet. Dus wij hebben ook geen manieren om te zoeken naar energiebesparing."	(Impediments & Incentives) Geen inspanningen tot vermindering stroomverbruik, Stroomverbruik rechtstreeks gekoppeld aan activiteiten, Vermindering stroomverbruik is lastig, Geen manieren voor energiebesparing.	(Impediments & Incentives) Onzeker handelingsperspectief
"We hebben dat nooit berekend (of het nodig is om CO2-rechten te kopen), maar uiteindelijk kunnen we het ook niet beïnvloeden. We zijn niet groot genoeg, we zijn geen 'Tata' (Tata Steel) of zo om daar ... We zijn geen Tata om daar aan die tafel te gaan zitten."	(Impediments & Incentives) Uitstoot niet beïnvloedbaar, Niet groot genoeg.	(Impediments & Incentives) Onzeker handelingsperspectief
"Wij zijn zo klein dat we bij wijze van lijdzaam moeten afwachten wat er gebeurt."	(Impediments & Incentives) Te klein, Afwachten.	(Impediments & Incentives) Afwachtende houding
"We hebben nog wel gepland om in de hal de natriumlampen of VIC-lampen over te zetten naar LED. Dat zijn dingen waar we natuurlijk wel naar kijken. Waar het kan hebben we een bewegingsmeldertje hangen. Maar dat is allemaal echt kleingeld."	(Impediments & Incentives) Kleine aanpassingen.	(Impediments & Incentives) Onzeker handelingsperspectief
"Ja, feitelijk vanwege mijn vorige functie als milieumanager bij Nedstaal."	(Impediments & Incentives) Vorige functie, Milieumanager.	(Impediments & Incentives) Milieu-achtergrond
"Nee hoor, daar ben ik echt de enige van die af en toe iets opzoekt."	(Impediments & Incentives) Enige die ermee bezig is.	(Impediments & Incentives) Afhankelijk van meerderheid
"Nee (de rest is daar niet zo mee bezig)."	(Impediments & Incentives) Rest is er niet mee bezig.	(Impediments & Incentives) Afhankelijk van meerderheid
"Oh zeker (ik probeer wel eens om anderen ervan te overtuigen). Nu zijn die LED-lampen er gekomen, maar daar was ik degene die zei dat we vanuit de wet de verplichting hebben om alle investeringen met een terugverdientijd van minimaal 5 jaar te doen. Los van welk thema dan ook, dat zegt de wet. Dus dan zeg ik dat en is het van: "ja misschien, misschien toch niet". Nu komen we erachter dat die lampen gewoon niet meer te koop zijn. "Oh ja ja, laten we dan maar gelijk doorpakken.""	(Impediments & Incentives) Anderen overtuigen, Wettelijke verplichting, Korte terugverdientijd.	(Impediments & Incentives) Wettelijke verplichting
"Nee hoor, portemonnee. Net zoals thuis eigenlijk."	(Impediments & Incentives) Portemonnee	(Impediments & Incentives) Financiële prikkel
"Geld. Het is gewoon goedkoper om die gasten een koelvest te geven dan een grote ... Ja, want de hal isoleren tegen de zon is duurder dan voor 120 euro een vestje te kopen."	(Impediments & Incentives) Koelvest (individuele maatregel) goedkoper dan isolatie.	(Impediments & Incentives) Financiële prikkel ontbreekt

"Ja klopt (isoleren scheelt een paar graden, koelvest scheelt 10/15 graden)."	(Impediments & Incentives) Koelvest (individuele maatregel) efficiënter dan isolatie.	(Impediments & Incentives) Efficiëntie maatregel
"Ja als het 10.000 jaar is (frequentie van optreden) ... Want ik weet niet, in 2007 of 2008 ... Ik denk dat het 2007 was, 17 januari, ik zou het na moeten vragen wat wij daar voor overlast van hebben gehad. Ik werkte er toen nog niet, maar volgens mij kan het niet anders dat het toen ook over de kades is gelopen. De rivier de Noord was toen uit zijn oevers getreden, maar ik denk de Lek ook op sommige plekken."	(Risk perception) 10.000 jaar, Verwachte schade bij januari-storm 2008.	(Risk perception) Extremen zijn zeldzaam
"Voor ons heeft in ieder geval heel lang - en dat is nu ook nog wel een beetje - die dreigende verhuizing houdt feitelijk ook alle investeringen tegen."	(Impediments & Incentives) Dreigende verhuizing houdt investering tegen.	(Impediments & Incentives) Mogelijke verhuizing
"Zo gaat dat. Want je gaat nu niks meer doen. En nu is het wel een klein beetje van de baan, maar op korte termijn; wat ga je doen? Alles met een korte terugverdientijd van 5 jaar, dat zal je echt wel gaan doen. Maar terugverdientijd van langer ... Gaan we niet doen volgens mij. Want ja, dan zijn we gewoon weg waarschijnlijk."	(Impediments & Incentives) Korte terugverdientijd wel, Rest afwachten.	(Impediments & Incentives) Mogelijke verhuizing
"Ja, kennis van de daadwerkelijke gevaren (ontbreekt ook) ... De risico's, zeker."	(Impediments & Incentives) Kennis van gevaren/risico ontbreekt.	(Impediments & Incentives) Geen risico-inschatting
"Ja, wat je er zelf aan kan doen inderdaad. Maar ook bewustwording van: "hebben we nu eigenlijk wel een probleem?"	(Impediments & Incentives) Kennis van gevaren/risico ontbreekt.	(Impediments & Incentives) Geen risico-inschatting
"Onze problemen zijn de klant binnen krijgen en het laswerk rond krijgen ..."	(Impediments & Incentives) Bedrijfseconomische prioriteiten.	(Impediments & Incentives) Andere prioriteiten
"We zijn een bedrijf met allemaal technuten, waar ik er natuurlijk zelf ook eentje van ben. Die gaan het liefst over techniek. En niet over allerlei randzaken."	(Impediments & Incentives) Technuten, Geen randzaken.	(Impediments & Incentives) Klimaat is randzaak
"Maar ik denk dat we er wel af en toe over na moeten denken. En die hittestress is wel iets waar we nu echt over aan het nadenken zijn."	(Risk perception) Over nadenken, Hittestress.	(Risk perception) Urgentie aanwezig
"Nee, ik ben eerlijk gezegd nog nooit (bij een netwerkbijeenkomst van Stichting Blauwzaam geweest) ... Die milieubarometer die heb ik pas wel weer ingevuld. Dus daar blijven we wel actief in doen. Maar eerlijk gezegd staat het nu momenteel echt gewoon nog te laag op de agenda."	(Impediments & Incentives) Nooit bij bijeenkomst geweest, Te laag op agenda..	(Impediments & Incentives) Andere prioriteiten
"Ik kijk wel naar wat er op me af komt, maar eerlijk gezegd ... Dat is misschien ook een beetje kortzichtig van mezelf, maar ik ben echt wel een 'metaalmens' en dan zoek ik de verbintenis in de metaalbedrijven. Maar de verbintenis is natuurlijk de rivier en of je het nu hebt over overstromingen met een betonfabriek of met een ... Maar dan denk ik: "heb ik er iets aan? Heb er wat aan aan wat zij denken? Nee, niet." Maar dat slaat helemaal nergens op, want het gaat helemaal niet om ons vak. En zo ben je wel altijd aan het denken. Ik zit nu bijna twee jaar bij het bedrijf en ik heb er gewoon nog niet genoeg tijd aan besteed om daar een keer naar zo'n bijeenkomst te gaan."	(Impediments & Incentives) Gericht op eigen vak, Recent in bedrijf, Niet genoeg tijd aan klimaat besteed.	(Impediments & Incentives) Andere prioriteiten
"Het eerste jaar doe je dat soort dingen helemaal niet, want dan ben je bezig met andere dingen. En nu is het tijd om ... Nouja goed, dit is mijn eerste stapje."	(Impediments & Incentives) Eerste jaar helemaal niet, Andere dingen, In stapjes.	(Impediments & Incentives) Andere prioriteiten

“Ja, daar (wegen de baten op tegen de kosten?) gaat het natuurlijk allemaal om.”	(Impediments & Incentives) Afweging tussen kosten en baten.	(Impediments & Incentives) Kosten-batenanalyse
“Bij ons valt en staat het met de vraag 'waar zijn wij in 2030?' Ik weet het niet. Zijn we in Moerdijk? Zijn we in Lelystad? Ik weet het niet ... En dat weet feitelijk natuurlijk niemand.”	(Impediments & Incentives) Waar in 2030? Mogelijke verhuizing, Onzekerheid.	(Impediments & Incentives) Mogelijke verhuizing
“Ja (onzekerheid is een belangrijke factor), want tot die tijd gaan we gewoon echt geen grote dingen doen. Daar geloof ik helemaal niets van.”	(Impediments & Incentives) Onzekerheid, Afwachten.	(Impediments & Incentives) Mogelijke verhuizing
“Dat zeg ik ook tegen elke milieuhandhaver hoor. Van de week was er weer een grappenmaker die kwam vanuit de NOx, stikstofbeleid. Ik zeg weet je: "ik ga er niet eens meer over nadenken. We hebben die diesel nodig, en we gaan toch niks doen voorlopig. Schrijf het maar op.””	(Impediments & Incentives) Voorlopig niks doen.	(Impediments & Incentives) Mogelijke verhuizing
“Ja, en wie weet wordt je gebouw meer waard. Dat heb je met de verkoop van huizen ook. Misschien wordt zo'n huis wel meer waard met zo'n label. Misschien is dat wel een argument. Als je dan buiten de dijk een label A hebt ... Misschien is dat wel een argument, wie zal het zeggen?”	(Impediments & Incentives) Mogelijke waarde stijging gebouw, Label, Mogelijk argument.	(Impediments & Incentives) Vastgoedwaarde
“Ja met het oog op verhuizen, misschien is dat wel een argument.”	(Impediments & Incentives) Oog op verhuizen, Mogelijk argument.	(Impediments & Incentives) Vastgoedwaarde
“Ja, je moet 'early adaptors' (vroegge aanvaarders, voorlopers) hebben. Of wij dan die early adaptor moeten zijn, dat weet ik niet maar ... Daar zouden we het intern even over moeten hebben; van wat we er nou van vinden en dergelijke. Maar dit is natuurlijk wel een leuk praatstukje, als je dit naar mij zou kunnen sturen? Dan kan ik daar wel leuk wat mee ...”	(Impediments & Incentives) Intern bespreken.	(Impediments & Incentives) Afhankelijk van meerderheid

Tabel 4: Overzicht uitkomsten interview met Ingrid

Categorie	Open codes	Axiale codes
Awareness of climate change	Steeds warmer in Nederland	Temperatuur stijgt
Issues caused by climate change	- Warmte productiehallen, Slechte ventilatie - Ontzettend last van warmte - Onverantwoord om te werken, Vroeg beginnen - Organiseren, Afhankelijk van vervoer - Warme werkzaamheden - Onzekerheid over werkomstandigheden - Aangepaste werktijden, Bereidheid, Overuren uitbetalen - Bodemdaling, Wegzakken - Bodem daalt zichtbaar - Terrein loopt schuin af, Wegzakken in rivier	- Verwachte hittestress - Ervaren hittestress - Ervaren aangepaste werktijden - Verwachte aangepaste werktijden - Mogelijk onverantwoorde werkomstandigheden - Zichtbare bodemdaling
Frequency	- Geen wateroverlast - Geen wateroverlast bij januaristorm, Alles doorgegaan	Geen wateroverlast
Risk perception	- Realisatie van urgentie - Elk moment - Vergelijking met Venetië, Producten in het water - Schade bij hoogwater - Hoogwater is eerder opgetreden - Januari-storm, Kan echt gebeuren - Risico verschilt - Water kan weg, Geen bedreiging - Hoogwater, Stuwning vanaf zee	- Gevoel van urgentie - Actueel risico - Variabel risico (werkzaamheden) - Waterafvoer geen probleem - Risico bij hoogwater - Verwacht veiligheid - Risico in productie - Reëel risico - Langzaam reactievermogen - Onzeker risico

	• Eerder gewerkt met strikte protocollen, Nu niet • Risico in productie, Op vloerniveau • Aandacht voor nodig • Langzaam reactievermogen, Behoeft aan voorbereiding, Kansafweging • Geen kansafweging • Buren zijn iets mobieler • Niet over nagedacht • Weet niet wat ze kunnen doen, Voorgestelde maatregelen zijn lastig • Bodemdaling niet erg, Als alles zakt • Rivier daalt mee, Maakt niet uit • Stelconplaten zakken weg, Waarschuwing • Niet bewust van klimaatreden • 10.000 jaar, Verwachte schade bij januari-storm 2008 • Over nadenken, Hittestress	• Relatief minder mobiel • Onzeker handelingsperspectief • Bodemdaling niet erg • Signaalfunctie bodemdaling • Niet eerder bewust van klimaatrisico's • Extremen zijn zeldzaam • Urgentie aanwezig
Benefits of climate change		
Flexibility / Adaptability	• Koelvesten om lijf te koelen • Hallen dicht vanwege geluidswetgeving • Grote verwarmingen aanwezig • Geen airconditioning op werkplaats, Kantoren wel airconditioning • IJsjes, waterkoelers, mogelijkheid tot stoppen • Terrein moet verhard zijn • Water lozen op rivier • Verplaatsen kan niet, Dure machines	• Individuele beschermingsmaatregelen • Gebonden aan hinderwetgeving • Flexibele binnentemperatuur (winter) • Niet flexibele binnentemperatuur (zomer) • Niet flexibele inrichting • Waterafvoer op rivier • Productiemachines niet mobiel
Need for regulation		
Care for environment		
Impediments & Incentives	• Klimaatadaptatie te abstract, Spreekt niet aan • Steentje bijdragen • Arbowet, Personeel, Arbeidshygiënische strategie, Risico wegnemen, Collectieve maatregelen, Individuele maatregelen, Organisatorische maatregelen, Beschermingsmaatregelen • Geen plek • Willen verkassen, Concrete plannen Moerdijk, Voorlopig niet, Schaalvergroting, Kleine hallen • Voorlopig geen andere stroomvoorziening, Wachten op nieuwbouw • Duurzame oriëntatie, Bouwkundige belemmering • Naar een ander wijzen • Geen inspanningen tot vermindering stroomverbruik, Stroomverbruik rechtstreeks gekoppeld aan activiteiten, Vermindering stroomverbruik is lastig, Geen manieren voor energiebesparing • Uitstoot niet beïnvloedbaar, Niet groot genoeg • Te klein, Afwachten • Kleine aanpassingen • Vorige functie, Milieumanager • Enige die ermee bezig is • Rest is er niet mee bezig • Anderen overtuigen, Wettelijke verplichting, Korte terugverdientijd • Portemonnee • Koelvest (individuele maatregel) goedkoper dan isolatie	• Verkeerde woordkeuze (-) • Steentje bijdragen (+) • Koppelen aan Arbowet (+) • Gebrek aan ruimte (-) • Verhuisplannen (-) • Koppelen aan nieuwbouw (+) • Bouwkundige belemmering (-) • Onduidelijke verantwoordelijkheid (-) • Onzeker handelingsperspectief (-) • Afwachtende houding (-) • Milieu-achtergrond (+) • Afhankelijk van meerderheid (-) • Wettelijke verplichting (+) • Financiële prikkel (+) • Financiële prikkel ontbreekt (-) • Efficiëntie maatregel (+) • Mogelijke verhuizing (-) • Geen risico-inschatting (-) • Andere prioriteiten (-) • Klimaat is randzaak (-) • Kosten-batenanalyse (+) • Vastgoedwaarde (+)

	• Koelvest (individuele maatregel) efficiënter dan isolatie • Dreigende verhuizing houdt investering tegen • Korte terugverdiëntijd wel, Rest afwachten • Kennis van gevaren/risico ontbreekt • Bedrijfseconomische prioriteiten • Technuten, Geen randzaken • Nooit bij bijeenkomst geweest, Te laag op agenda • Gericht op eigen vak, Recent in bedrijf, Niet genoeg tijd aan klimaat besteed • Eerste jaar helemaal niet, Andere dingen, In stapjes • Afweging tussen kosten en baten • Waar in 2030? Mogelijke verhuizing, Onzekerheid • Onzekerheid, Afwachten • Voorlopig niks doen • Mogelijke waardestijging gebouw, Label, Mogelijk argument • Oog op verhuizen, Mogelijk argument • Intern bespreken	
Sustainability	• Winnen van aluminium is energieslurpend, Hergebruiken is voordeliger, Aluminium roest niet en langer te gebruiken • Omsmelten van aluminium op relatief lagere temperatuur, Verminderde footprint • Lasapparaten slurpen energie • Arbo-redenen, Gezondheid, Geen milieu-redenen • Groot stroomverbruik	• Aluminium relatief duurzaam (in bepaalde opzichten) • Groot energieverbruik • Geen opvang van uitstoot
Causes of climate change		

Tabel 5: Interview met Gerard Zwijnenburg, Directeur van 3ACP / JG Systeembouw

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
“De producten waar wij mee werken, dat zijn Duitse producten en die hebben daarin kwaliteit en duurzaamheid hoog in het vaandel.”	(Sustainability) Bewust bezig duurzaamheid.	(Sustainability) Duurzame producten
“Verantwoordelijkheid voor de leefomgeving voor eigenbelang en toekomstige generaties...”	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor de leefomgeving.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
“Dat uit zich in energieneutraal, minimale reststromen en elektrisch werken”	(Sustainability) Energie-neutraal, minimale reststromen en elektrisch werken.	(Sustainability) Duurzaam productieproces
“Ik denk dat we in een transitie zitten waar we niet aan ontkomen en dat we daar gewoon vol op in moeten zetten om het allemaal leefbaar te houden in de omgeving...”	(Care for environment) Omgeving leefbaar houden.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
“Elektrisch komt ook voort uit het feit van duurzaam, het ondernemen, het uitstoten van broeikasgassen of CO2 of fijnstof zo beperkt mogelijk te houden met de middelen die daarvoor beschikbaar zijn.”	(Sustainability) Duurzaam ondernemen. Uitstoot van broeikasgassen beperken.	(Sustainability) Duurzaam ondernemen
“De uitstoot is van 54 ton naar 10 ton gegaan. We zitten inmiddels onder de 10 ton, dat toetsen we aan de hand van de milieubarometer van Stimular.”	(Sustainability) Uitstoot van broeikasgassen verminderen.	(Sustainability) Duurzaam ondernemen
“We leveren op dit moment meer elektriciteit op het net dan dat we gebruiken van het net. We leveren met eigen zonnepanelen momenteel zo’n 30% aan het net.”	(Sustainability) Elektriciteit opwekken met zonnepanelen.	(Sustainability) Duurzaam productieproces
“Ik heb altijd wel oog gehad voor Wubbo Ockels, met zijn ideeën en zijn waarschuwingen. Dat was wel een begrip of een begin om er mee bezig te gaan...”	(Impediments & Incentives) Ideeën en waarschuwingen van Wubbo Ockels.	(Impediments & Incentives) Invloed van opinie-leider
“Dat wordt door met Blauwzaam bezig te zijn alleen maar meer, elkaar ondersteunen en kleine stappen te zetten om die transitie mee in te zetten. Dat wordt door met elkaar bezig te zijn gestimuleerd”	(Impediments & Incentives) Samen met elkaar.	(Impediments & Incentives) Collectieve actie
“Wij hebben best zware, degelijke pallets. Dat zijn niet van die simpele wegwerppallets. Dus dat is eigenlijk het grootste probleem wat we hebben. De rest gaat allemaal richting recycling of met een metaalhandelaar mee voor hergebruik. Verpakkingsmateriaal proberen we zelf zo intensief mogelijk her te gebruiken. De folies worden gescheiden en worden apart afgevoerd. We proberen het zo beperkt mogelijk te houden”	(Sustainability) Circulariteit en recycling.	(Sustainability) Duurzaam productieproces
“Ik denk dat het klimaat wel verandert. Wat wij ervan merken zijn vaak heftige regenbuien, dat komen wij natuurlijk in ons werk op de bouwplaats tegen. In de zomers die extreme droogtes van de laatste 2/3 jaar; dat is natuurlijk ook funest voor de inzet van je mensen als ze buiten werken en staan te monteren...”	(Awareness of climate change) Bewust van klimaatverandering. Heftige regenbuien en extreme droogtes.	(Awareness of climate change) Klimaat verandert
“Dus ja, het verandert. Die cyclus daar hebben we last van. Ik kan wel zeggen dat ik het niet geloof, dat het niet zo is, maar ...”	(Awareness of climate change) Klimaat verandert. Cyclus	(Awareness of climate change) Cyclus
“30 jaar terug hadden we de zure regen. Die discussie is een beetje weggeëb; waar is die zure regen gebleven? Ik weet niet of dat opgelost is, maar ik denk dat we bewuster moeten zijn dat we niet alles wat we produceren in het milieu moeten dumpen...”	(Care for environment) Productie niet afwentelen op het milieu.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving

“Een voorbeeld is natuurlijk ook de Lek, waar uiteindelijk 20/30 jaar terug weinig zoetwaterleven meer was te vinden en dat er nu natuurlijk weer een zalmtrek door de Lek heen trekt, in de Rijn. Dat is natuurlijk alleen maar ideaal omdat we ons toch bewust zijn geworden dat de Lek niet het afvoerputje is van het Ruhrgebied, wat het lange tijd toch wel geweest is.”	(Care for environment) Belang van zoetwaterleven. Rivier is geen afvoerputje.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
“Ik denk dat we er naar toe moeten dat alles wat geproduceerd wordt ook automatisch gerecycled wordt en dat dat de enigste methode is om dat op die manier te reguleren.”	(Need for regulation) Recyclen reguleren.	(Need for regulation) Regels nodig
“Als het over geld verdienen gaat, dan worden we allemaal toch vaak verblind door valuta en dan hebben we niet zoveel oog voor de omgeving en voor het milieu.”	(Causes of climate change) Economie en geld verdienen is prioriteit	(Causes of climate change) Economie > Milieu
“Het hardnekkige wat er nu nog in zit, die 10 ton; ja, die zit er wel in. Ik denk dat je daar moet kijken om dat te compenseren. Om dat eruit te halen en niet te denken: “ajoh, ik compenseer zoveel. Dat gaat mijn deur voorbij.””	(Sustainability) Uitstoot verminderen en compenseren.	(Sustainability) Duurzaam ondernemen
“Toen ik 30 jaar terug in staalwereld kwam, toen hadden we het nooit over sneeuwbelasting bij een staaldak gehad. En nu komt er geen tekening voorbij waarbij geen rekening wordt gehouden met sneeuwbelasting. Dus we zijn er al degelijk jaren mee bezig...”	(Awareness of climate change) Rekening houden met (veranderende) weersomstandigheden bij bouwprojecten.	(Awareness of climate change) Klimaat verandert
“En ik denk ik ook gewoon dat het verstandiger is om dingen over te dimensioneren; inderdaad om bij hele zware regens, waarbij rioolstelsel vol staan, maar ook waarbij de daken vol staan met water om daar gewoon heel goed naar te kijken en te rekenen.”	(Awareness of climate change) Rekening houden met weerseffecten bij bouwprojecten.	(Awareness of climate change) Klimaat verandert
“Ja, wij houden daar rekening mee. Er wordt gebouwd met een hogere RC (isolatiewaarde) zodat de EPC-norm (energieprestatie) laag wordt. Allemaal in verband met de verwarming om de kosten die je daaraan hebt te beperken die je daaraan hebt en de benodigde brandstoffen. Er wordt wel degelijk rekening mee gehouden in de bouw.”	(Sustainability) Bouwsector is bewust bezig met duurzaamheid.	(Sustainability) Duurzame sector
“Toen ik in deze markt kwam, in de hallenbouw, toen isoleerde we met 40/50 mm glaswol in een binnendoosconstructie. Dat is heel weinig, de RC-waarde zit dan onder de 1. In de loop der tijd gingen we naar 90, ongeveer in '97 ... Toen kwam de 130 mm glaswol en steenwol in de binnendoos. Inmiddels zitten we in een pakket glaswol gevelconstructie in de staalbouw op 200 mm; dat zou een RC van 4,5 moeten halen.”	(Flexibility / Adaptability) Gevelbouwsector lijkt flexibel in (isolatie)normen	(Flexibility / Adaptability) Flexibele normen (gevelbouw)
“Het isoleren van de gevels is heel makkelijk, maar er zijn partijen (gaande over deuren) die gaan daar niet in mee. De productie is ingesteld op 40 mm, de regels zijn ontwikkeld voor 40 mm dikke panelen en ja ... Dan zie je daar geen vernieuwing in ontstaan, terwijl die deuren ook gewoon 80 tot 100 mm dik zouden moeten gaan; wil je de isolatie op een goed gemiddelde houden. Openingsdeur is in een bedrijf natuurlijk wel altijd funest: het is het grootste gat en hij staat het meest open. Daar is te weinig op ingespeeld, vind ik. Dat haalt je gemiddelde RC zwaar onderuit.”	(Flexibility / Adaptability) Andere onderdelen in de bouwsector lijken minder flexibel in normen	(Flexibility / Adaptability) Isolatiesector in het algemeen niet altijd flexibel
“Een bedrijfsgebouw heeft een levensduur van 30 jaar; misschien 50 jaar als die heel duurzaam of volgens een bepaald gedachtegoed is opgezet.	(Sustainability) Duurzame herontwikkeling van bedrijfspanden is vanwege economisch redenen moeilijk	(Sustainability) Niet duurzaam eindproduct

Een bedrijfsgebouw is meestal niet levensbestendig, oftewel: als het gebouw 10 jaar oud is dan wordt die of verbouwd, of er wordt verhuisd. Het gebouw wordt dus of verkocht, of het wordt hergebruikt. Als het dan wordt herontwikkeld dan moet er of iemand zijn met een passie voor het milieu, of hij moet er zo inzitten dat het een mooi goedkope hal was en dat je dan voor een paar duizend euro per jaar meer stookt. "Dat is dat dan jammer, maar een gevel kost zoveel meer". Dus dat is heel moeilijk... Duurzame herontwikkeling of doorontwikkeling, zeker in bedrijfsgebouwen."		
"En een belegger of een gebouwbeheerder die zegt vaak van: "Als ik het binnen 3 jaar terugverdien, dan is het interessant." Ik heb pas nog een gevel gerenoveerd hier in de buurt. De huurders die verzochten de belegger om de wanden te isoleren. De belegger zei toen: "Dat gaat je zoveel meer kosten." De huurders zeiden: "Nee, we willen geen huurverhoging." Dan zegt de belegger: "Dan gaan we dus ook niet isoleren." En zo gaat het."	(Sustainability) Isolatie van huurwoningen is vanwege economische redenen vaak erg moeilijk.	(Sustainability) Niet duurzaam eindproduct
"En ik heb ook wel gezegd tegen hem dat ik het niet de verstandigste beslissing vind; want je gaat die gevel eraf schroeven, je schroeft er een nieuwe gevel op, je bent zo dichtbij isolatie om het eraf te nemen en te vervangen voor een dikker pakket: daar kom je nooit meer, want die gevel zit er straks weer voor de komende 20/30 jaar op en niemand haalt hem er in de tussentijd een keer vanaf. Ik vind het een gemiste kans, maar ik doe toch maar wat mijn opdrachtgever vraagt. Als zij die de huur betalen er niet aan bij willen dragen, dan houdt het op"	(Causes of climate change) Vastgoedeigenaar beslist op basis van wel- of niet betalende huurder	(Causes of climate change) Economie > Milieu
"Als je natuurlijk een gebouw hebt met een RC-waarde van 3 of 4, hij (vastgoedeigenaar) gaat kijken naar wat de stookkosten zijn voor de hal. Dan is het wel bepalend denk ik voor je verkoopprijs uiteindelijk. Dus ik denk wel dat je er later een hogere prijs voor kan vragen. Hij (vastgoedeigenaar) is groot zat, slim zat; dat had hij wel moeten weten..."	(Causes of climate change) Economische prikkel voor isolatie	(Causes of climate change) Economie > Milieu
"Maar ook als hij het weet, denk ik dat beleggers toch te vaak naar het korte termijn doel kijken. Hij denkt misschien van: "hij (huurder) kan het nu wel willen en betaalt misschien 2 jaar meer huur en daarna gaat hij naar een andere. En dan? Is het dan nog goed te verhuren? " Dus het is natuurlijk een weegschaal. Doe ik het voor die ene klant die ik nu heb? Ik denk dat je hem er ook mee kan binden, maar ja: het geeft geen garantie."	(Causes of climate change) Korte termijn boven lange termijn (voor een belegger)	(Causes of climate change) Economie > Milieu
"Ik vind het belangrijk dat het niet allemaal met subsidies gecompenseerd wordt. Dat je bedrijven wilt behouden in de Nederlandse economie snap ik, dat je daar iets positiefs voor doet: okay; maar je ziet dus dat wij helemaal niet zo bereid zijn om geld uit te geven voor het milieu of maatschappelijke verantwoording en de mensen die naast ons staan. Want het kost geld, en we zien daar waarschijnlijk niets van terug..."	(Causes of climate change) Matige bereidheid (aanne).	(Causes of climate change) Economie > Milieu
"Ik ben zelf hier het eerste bedrijf op Gelkenes dat van het gas af is. Waarom ik het doe? Omdat ik er passie voor heb."	(Impediments & Incentives) Passie.	(Impediments & Incentives) Intrinsieke motivatie
"Ik denk dat het toch een keer moet gebeuren, dus laten we het doen."	(Impediments & Incentives) Het moet toch een keer gebeuren.	(Impediments & Incentives) Perspectief

“Ik was niet helemaal de eerste met zonnepanelen. Maar ik heb wel mijn bedrijf zo gebouwd zodat er een heel goed veld op kan. En die bewustwording, dat zijn ook stappen zetten. Je kan niet alles in één keer.”	(Impediments & Incentives) Stap voor stap. Niet alles in één keer.	(Impediments & Incentives) Geleidelijke aanpak
“Voor jezelf en voor het milieu.”	(Impediments & Incentives) Voor jezelf.	(Impediments & Incentives) Intrinsieke motivatie
“Het is er denk ik ingeslopen. Er is niet echt een moment dat je denkt van ‘en nu’. Dat is gewoon ... Je kijkt naar ontwikkelingen die aanstaande zijn, misschien kijk ik iets verder ...”	(Impediments & Incentives) Kijken naar aanstaande ontwikkelingen.	(Impediments & Incentives) Actueel kennisniveau
“Of misschien dat je toch informatie krijgt over uitputting van de aarde en dat je dan toch denkt van: “jongens wat kan ik er aan bijdragen?””	(Impediments & Incentives) Bewust van de grenzen en mogelijke uitputting van de aarde.	(Impediments & Incentives) Perspectief
“Het is denk ik meer een rentmeesterschap wat je erop nahoudt.”	(Impediments & Incentives) Rentmeesterschap.	(Impediments & Incentives) Perspectief
“Dat je denkt van: “jongens moet het zo? Of kunnen we het ook anders doen?”	(Impediments & Incentives) Anders doen. Vernieuwend.	(Impediments & Incentives) Innovatie
“Ik denk ook dat opvoeding daar wel een beetje aan bijdraagt. Ik ben niet echt opgevoed met ‘kopen en weggooien. Bij ons was het altijd heel simpel: ‘dat kan je nog hergebruiken.’ Dat komt misschien toch ook wel omdat mijn ouders na de oorlog zijn grootgebracht, toen het allemaal wat minder was. Ik denk dat dat wel een stukje bijdraagt aan de generatie rond de 50, die zich daar nog wel bewust van is. Er is een generatie denk ik die daar gewoon helemaal niks mee heeft. Die hebben de hoogconjunctuur meegemaakt ... Het kwam allemaal vanzelf en ‘waarom zou ik de moeite extra nemen?’”	(Impediments & Incentives) Opvoeding. Generatie. Schaarste.	(Impediments & Incentives) Omstandigheden tijdens opgroeien
“Ik heb pas die reportage gezien van ‘na onze zondvloed’. Als je daarover nadenkt dan en dat bekijkt, dan moeten we toch wel na gaan denken waar we inderdaad bezig zijn. En dat die anderhalve graad opwarming van de aarde toch wel heel erg funest begint te worden. En wordt het dan niet tijd om de harde bodem weer te bewerken zodat er weer meer water de bodem in kan trekken en het weer groen kan worden zoals in Kenia, Ghana en weet ik het waar. Als je daar de natuur weer terug kan brengen en ook in je eigen land, dan kan je heel veel aan die opwarming doen. Maar dat snappen we niet ...”	(Impediments & Incentives) Reportages kijken. Media. Geschiedenis.	(Impediments & Incentives) Actueel kennisniveau
“Ik denk dat alle bebouwing op de aarde, zoals bedrijfsgebouwen, wegen, straten ... zoveel warmte absorberen. Ik denk dat we ons daar helemaal niet zo bewust van zijn. Dat die woningen ook constant een soort warmtebron zijn. Als je ziet wat het verschil is tussen het platteland en de stad. En we kunnen niet koelen want we hebben geen bossen.”	(Causes of climate change) Warmteabsorptie van bebouwing (aannee, verwachting, subjectief)	(Causes of climate change) Warmteabsorptie van bebouwing (subjectief)
“Alles wat mooi groen was in de steden is natuurlijk bebouwd geworden. Want dat was wel interessant, die vierkante meter kon je voor een paar duizend verkopen. Dan zie je dat het commerciële gewin hoogte heeft gevierd.”	(Causes of climate change) Bebouwing levert meer op dan groen.	(Causes of climate change) Economie > Milieu
“Toen we begonnen bij Blauwzaam ook, toen hadden we het eerste Symposium en hebben we een paar stellingen gedaan. Één daarvan was dat ‘Alblasserwaard-Vijfheerenlanden is het eerste centrale park van Rotterdam.’ En ik denk dat wij straks het vluchtoord van de steden worden; voor koeling en recreatie.”	(Impediments & Incentives) Verwachting dat Alblasserwaard-Vijfheerenlanden het eerste centrale park van Rotterdam wordt.	(Impediments & Incentives) Perspectief

"Ik zie voor mezelf met het klimaat geen nieuwe markt ontstaan. Misschien voor zonwering, maar verder..."	(Risk perception) Geen nieuwe markt verwacht met het oog op klimaatontwikkelingen.	(Risk perception) Geen benodigd aanpassingsvermogen verwacht (bedrijfskundig)
"Groene gevels zijn zo ontzettend duur. Ik denk dat dat groene daken en gevels best wel effect hebben. Alleen als je praat over een gevelconstructie met beplanting en noem het maar op, dat kost dan 200/300 euro per vierkante meter. Terwijl een gewoon geveltje voor zo'n halletje 55 euro (per vierkante meter) kost."	(Impediments & Incentives) Groene/duurzame maatregelen zijn financieel vaak niet de aantrekkelijkste optie.	(Impediments & Incentives) Ontbreken van financiële prikkel
"Als ik zie wat zo'n filterzakje om het water vast te houden moet kosten, dan denk ik ... Onderhoud zal denk ik wel meevallen, maar ik weet niet waarom het zo duur is."	(Impediments & Incentives) Groene/duurzame maatregelen zijn financieel vaak niet de aantrekkelijkste optie.	(Impediments & Incentives) Ontbreken van financiële prikkel
"Het (groene gevel) is natuurlijk wel mooi, maar het is niet zo simpel."	(Impediments & Incentives) Groene/duurzame maatregelen zijn complexer dan 'gewone' alternatieven.	(Impediments & Incentives) Complexiteit
"Als ik kijk naar hoe wij bouwen: wij bouwen het liefst met onze woonkamer dik op het zuiden. Dat is hartstikke leuk, maar in warme landen zie je vaak dat het huis wordt overkoepeld door nog een gebouw. De binnenkamer daar woon je en de buitenkamer is de omloop van je woning. Dat houdt je woning binnen koel. Dan denk ik: "Waarom zijn we de kantoren richting het zuiden aan het bouwen?" Waarom niet naar het Noorden? Verwarmen zou dan nog wel een puntje zijn, maar ik denk dat het allemaal veel beter is. Je hebt ook heel veel andere dingen die je dan niet hoeft te doen."	(Issues caused by climate change) Versterkte temperatuurstijging vanwege oriëntatie van gebouwen op het Zuiden.	(Issues caused by climate change) Verwachte problemen
"Ik ken een ingenieur die een natuurlijke airco heeft bedacht voor een hotel in Amsterdam. Het laat water vallen door een schacht en daarmee koelt heel het gebouw. Door natuurlijk verval ontstaat er een airco. Het schijnt heel goed te werken."	(Impediments & Incentives) Duurzame innovatie in sociale kring/netwerk.	(Impediments & Incentives) Duurzame sociale kring/netwerk
"Dan zie je gewoon dat wij mensen dingen moeten opleggen; we moeten regels of wetten schrijven dat een CV-ketel vanaf 2023 niet meer te verkrijgen is, om mensen te dwingen/duwen en te zeggen: Het moet anders en je moet mee."	(Need for regulation) Regels of wetten om men mee te krijgen.	(Need for regulation) Regels nodig
"Een CV-ketel kost jou zo'n 1500 euro en een warmtepomp kost jou 5 of 6 (honderd euro). Dus daarom doet iedereen dat."	(Impediments & Incentives) Groene/duurzame maatregelen zijn financieel vaak niet de aantrekkelijkste optie.	(Impediments & Incentives) Ontbreken van financiële prikkel
"Als je inderdaad de uitstoot mee gaat prijzen in je rekening, dan worden mensen pas bewust: "ja, het kost meer, maar ik bespaar wel zoveel voor het milieu." Dan moet je het milieu gaan afprijzen en dan zou je inderdaad kunnen zeggen van: "Ik verdiend maatschappelijk geld terug." Want alles wat je niet hoeft te doen, niet hoeft te koelen en niet hoeft te voorzien wat energie kost ... "	(Need for regulation) Uitstoot beprijzen voor bewustwording.	(Need for regulation) Negatieve externaliteiten beprijzen
"We gaan alleen maar meer energie verbruiken. Dat stopt voorlopig niet, we gaan echt heel veel energie gebruiken."	(Impediments & Incentives) Verwachting dat energieverbruik toeneemt.	(Impediments & Incentives) Perspectief
"Ik denk dat het een groeiproces is, daar moeten mensen naartoe groeien. Dat kan je communiceren wat je wil. Het is echt een langzaam proces ... Die bewustwording van de mensen om om te gaan dat het anders moet ..."	(Risk perception) Langzaam groeiproces.	(Risk perception) Langzaam herstel
"Men zei lange tijd: "elektrisch rijden, dat wordt helemaal nooit niks. Dat wordt waterstof, dat is	(Impediments & Incentives) Onzekerheid over beste alternatief.	(Impediments & Incentives) Onzekerheid

de beste investering" Ik zie voorlopig alleen maar meer elektrische auto's op de weg komen."		
"Heel veel mensen zijn best wel heel sarcastisch. Die zeggen: "Ja, en dan hebben we straks de volgende milieuramp en dan zijn al die accu's op""	(Impediments & Incentives) Verwachting van een volgende milieuramp.	(Impediments & Incentives) Negatief perspectief
"We moeten gewoon meer en meer doen aan recycling. We zitten al richting circulaire economie, we worden ons er steeds meer bewust van. Dus dat probleem van recyclen en accu's en noem maar op ... Dat gaat gewoon komen, daar ben ik van overtuigd. Die circulaire economie, als die wat meer aangezwengeld wordt, dan denk ik dat je inderdaad milieueffecten en rampen kan voorkomen. Dat denk ik, maar wie ben ik ..."	(Risk perception) Milieueffecten en rampen kunnen voorkomen worden met circulaire economie.	(Risk perception) Risico's kunnen voorkomen worden
"Het sarcasme is natuurlijk ook wel een beetje logisch. Als er aan de andere kant van de oceaan één of andere brulaap staat te roepen: "Klimaatverandering is helemaal niks van waar, allemaal complottheorieën." En je gaat natuurlijk de uitstootkaart van de wereld pakken en je ziet dat er hier en daar in Rotterdam, Antwerpen, het Ruhrgebied rood is ... en je kijkt hoe het er daar aan de andere kant van de wereld in China aan toe gaat, hoe rood het daar is. Dan zeg je: "Waarom zouden wij in ons kleine kikkerlandje dit doen?" Dan wordt het heel erg nutteloos."	(Impediments & Incentives) Handelingsperspectief. Vergelijken met andere landen. Gevoel van nutteloosheid.	(Impediments & Incentives) Negatief handelingsperspectief
"Wat ik wel heel mooi vind is dat zeker de jongere generaties, die komen steeds meer in opstand voor dat milieu."	(Impediments & Incentives) Jongere generaties die opkomen voor het milieu.	(Impediments & Incentives) Sociale beweging
"Het kantelpunt dat ligt niet bij de huidige generatie in leidinggevende functies. Het kantelpunt dat ligt op het jongerenniveau. "	(Risk perception) Er komt een kantelpunt.	(Risk perception) Kantelpunt is aanstaande
"Ik denk dat het (kennis van klimaatverandering/adaptatiemaatregelen) mee is gegroeid met alles wat er in de wereld speelt."	(Impediments & Incentives) Op de hoogte van wat er in de wereld speelt.	(Impediments & Incentives) Actueel kennisniveau
"Ik heb het hele terrein gewoon niet volledig bestraat, omdat ik vind dat het water de bodem in moet kunnen."	(Impediments & Incentives) Water moet de bodem in kunnen.	(Impediments & Incentives) Kennis van waterkringloop
"Dat (onbestraat terrein) is wel bewust. Maar iedereen zegt: "Hij heeft geen geld om bestrating aan te leggen." Dat is het chagrijn wat je hoort."	(Impediments & Incentives) Negatieve associatie met onbestraat terrein.	(Impediments & Incentives) Imagoprobleem onverhard terrein
"Maar daar gaat het helemaal niet om. Ik heb hier als enige een stuk groen tussen gelaten. Daar groeit in de zomer een beetje van margrietten en allerlei andere planten. Niemand snapt dat eigenlijk. Dan wordt het wat wilder en dan staat het zo hoog; dan denken ze van: "ohhhh". Dan komen ze inderdaad vanuit het industrieschap (Gelkenes) klagen dat het niet gemaaid is."	(Impediments & Incentives) Negatieve associatie met onbestraat terrein.	(Impediments & Incentives) Imagoprobleem onverhard terrein
"Mijn waterbuffer is meer voor mij zodat ik mn water kwijt kan. En dat is eigenlijk waar ik gewoon zelf mee bezig bent. Ik denk dan van: "Jongens, dit is goed.""	(Impediments & Incentives) Vertrouwen in eigen oordeel/kennis.	(Impediments & Incentives) Zelfvertrouwen
"Je moet kijken hoeveel slootjes hier (Gelkenes, Groot-Ammers) uiteindelijk gedempt zijn om hier een bedrijventerrein te maken. Als je nagaat hoe slim men vroeger was met het verkavelen van de hectares aan weidegebied en de slootjes ertussen. Dat was heel vernuftig, daar hebben ze echt wel heel goed over nagedacht. Waarom hebben we daar nu niet anders over nagedacht met zijn allen?"	(Impediments & Incentives) Op de hoogte van cultuurhistorie en landschappelijke waarden.	(Impediments & Incentives) Cultuurhistorische kennis

“In die andere hal die we hebben staan, die heeft een hele hoge RC, daar heb ik bijna geen ... In die zwarte doos, daar heb ik geen problemen met hitte. Dat loopt op naar de 18/19 graden in de zomer en hoger komt die bijna niet. Kwestie van deuren dicht houden en een heel dik isolatiepakket. Dat heeft goed gewerkt...” “In de winter is het daar wel koud, maar dat heeft ook met die goede isolatie te maken. De warmte gaat er heel langzaam uit; maar is die koud, dan is die ook wel echt koud. En dan komt die meestal ook niet zomaar op temperatuur.”	(Flexibility / Adaptability) Hittebestendige hal door goede isolatie.	(Flexibility / Adaptability) Hittebestendige bedrijfsshal
“Droogte ... Merk ik echt veel van droogte? Ik merk het hier niet. Ik heb hier eigenlijk geen problemen met droogte. Ja, dat de plantjes niet meer groeien.”	(Awareness of climate change) Geen problemen met droogte.	(Awareness of climate change) Droogte niet urgent
“Ik heb een stukje groen aangepoot hier langs het pad, daar heb ik bewust portugees laurier gedaan omdat die wat beter bestand is tegen de constante zon waar het straks in staat.”	(Flexibility / Adaptability) Hittebestendige beplanting.	(Flexibility / Adaptability) Hittebestendige beplanting
“Maar ik heb daar niet zoveel last van; van droogte. Ik denk niet dat wij daar problemen mee gaan krijgen.”	(Risk perception) Verwacht geen problemen rond het thema droogte.	(Risk perception) Droogte geen probleem
“Bodemdaling dat geloof ik wel ja. Dat heeft ook te maken met dat hier al jaren het waterpeil te laag staat. Het waterpeil zou misschien een stukje verlaagd worden voor de agrariërs, maar aan de andere kant ... Als je natuurlijk te weinig regen krijgt in je polder, dan gaat het niet goed.”	(Risk perception) Verwachte bodemdaling.	(Risk perception) Verwachte bodemdaling
“Je kan natuurlijk overwegen om het water terug te pompen, maar hoe vervuild is het water in de rivier de Lek? Of krijgen we dan met verzilting te maken? Want als we hier natuurlijk lage waterstanden hebben, dan is het heel vaak zo dat verzilting vanuit de zee de rivier intreedt. En ga je dat dan je polder inlaten?”	(Risk perception) Verwachte verzilting van de Lek.	(Risk perception) Verwachte verzilting
“Ik zag pas in een documentaire een boer die zeekralen verbouwd op zijn grond in Zeeland. Dus verzilte grond hoeft niet erg te zijn. Er zijn wel weer gewassen die zich daaraan aan kunnen passen of geteeld zijn om op verzilte grond te kunnen groeien.”	(Risk perception) Verwacht aanpassingsvermogen van agrariërs.	(Risk perception) Verwacht voldoende aanpassingsvermogen
“Wat je nog kan doen aan die droogte ... Mijn regenwater gaat hier wel de leiding in en we hebben hier wel een gescheiden leidingstelsel. Het water van het dak gaat hier de polder in, maar waarom zou ik het hier niet op mijn eigen dak gebruiken of een vijver of een poel, om daar wat meer op te slaan?”	(Flexibility / Adaptability) Eigen watervoorziening door regenwater zelf op te vangen.	(Flexibility / Adaptability) Beperkte eigen watervoorziening
“Het groene tuintje, daar moet iemand straks een bijenhotel neerzetten. Ik wil wel wat laten zien van: “jongens, laten we bewust zijn.” Maar ik weet nog niet of dat erbij past. Ik heb wel eens vaker van die dingen.”	(Care for environment) Bijenhotel, bewust zijn.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
“Ik vind het gewoon belangrijk dat ik straks de aarde achterlaat voor de kinderen, de kleinkinderen en dat ik het goed heb gedaan.”	(Impediments & Incentives) Aarde achterlaten voor kinderen en kleinkinderen. Het goed doen.	(Impediments & Incentives) Toekomstige generaties
“Wat ik wel eens jammer vind is dat er heel veel initiatieven zijn die meestal niet de publiciteit halen. Een krant bestaat nieuws: dat moet sensatie zijn of het moet negativiteit zijn. Hoe vaak zit er nu eigenlijk een milieubijlage in het AD of de Telegraaf?”	(Impediments & Incentives) Initiatieven die de publiciteit halen.	(Impediments & Incentives) Publiciteit

“Hoe breng je nou bij de ondernemers dat ik gasloos ben en dat het uitstekend bevalt?”	(Impediments & Incentives) Initiatieven die de publiciteit halen.	(Impediments & Incentives) Publiciteit
“Het is een kwestie van doen. Je moet je bewust worden van dat het anders moet en doe het gewoon. Ga niet zitten te wachten totdat de overheid komt en zegt: “Meneer Zwijnenburg, u moet over 2 jaar verplicht van het gas af.””	(Impediments & Incentives) Bewust worden van dat het anders kan.	(Impediments & Incentives) Het kan anders
“Iemand die werkt bij de woningbouwvereniging die zegt ook van: “We hebben nog 8000 vierkante meter ... (niet te verstaan) in onze gebouwen. We krijgen het er niet uit, mensen hebben er geen behoefte aan want ze denken dat het hun toch niks oplevert.” Wat voor rekenplaatje ook. En als mensen daarin niet te overtuigen zijn...”	(Impediments & Incentives) Negatieve verwachting van opbrengst (anderen).	(Impediments & Incentives) Verwachte negatieve economische opbrengst
“Dat is hetzelfde met windmolens. Ik ben ambassadeur van een windmolen en je ziet ook heel veel mensen die daar echt wel op tegen zijn. Die vinden dat het landschappelijk ... Heel mensen komen dan uit de stad en die hebben het het meeste over horizonvervuiling.”	(Impediments & Incentives) Andere prioriteiten dan duurzaamheid (anderen).	(Impediments & Incentives) Duurzaamheid geen prioriteit
“Ik denk dat hier de plaatselijke agrariër en ondernemer in de Alblasserwaard echt wel zoiets heeft van: “Om die elektriciteitstransitie goed te doorstaan, hebben we echt veel meer alternatieven nodig.” En ja, dan moet er een keer een moment komen.”	(Impediments & Incentives) Verwachte bereidheid voor alternatieve energiebronnen.	(Impediments & Incentives) Verwachte bereidheid bij anderen
“Maar hoe wil je anders de toekomstige vraag naar energie gaan opvangen? Want nu klagen die mensen allemaal van: “Ohhh, mijn uitzicht.” Ja oke, je zal er maar onder wonen. Daar heb ik allemaal begrip voor. Je moet er wel over nadenken hoe en waar je ze neerzet. Maar hoe wil je over 10 jaar, als misschien wel de helft van Nederland elektrisch rijdt, voldoende energie hebben om alles draaiende te houden? Ook al heb je hele mooie nieuwe technieken van LED-verlichting, maar hoe wil je dat over 10 jaar... Of zijn dat dan de mensen die over 10 jaar zeggen dat ze andere alternatieven/andere dingen hadden moeten doen en overheid loopt achter...”	(Impediments & Incentives) Nadenken over energievoorziening op lange termijn.	(Impediments & Incentives) Lange termijn denken
“Heeft iedereen wel in de gaten dat we afgaan van fossiel, dat dat voor een heel groot gedeelte wordt ingewisseld voor elektriciteit, hoe we daar aan kunnen voldoen aan die vraag? En ook als het niet allemaal elektriciteit wordt, voor waterstof is ook gewoon 10 tot 20 procent elektriciteit nodig om dat allemaal te maken; daar is ook een behoorlijke hoeveelheid energie voor nodig.”	(Impediments & Incentives) Verwachting dat energieverbruik toeneemt.	(Impediments & Incentives) Perspectief
“Milieu in je leefomgeving is noch links, noch rechts. Dat is wat je zelf met de natuur doet, daar ben je zelf verantwoordelijk voor.”	(Care for environment) Milieu is niet politiek beladen. Zelf verantwoordelijk voor wat je met de natuur doet.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
“Die bewustwording, dat <u>ik</u> verantwoordelijk ben voor die vervuiling...”	(Impediments & Incentives) Bewustwording van eigen verantwoordelijkheid.	(Impediments & Incentives) Verantwoordelijkheidsgevoel
“Groentes groeien op locaties waar ze bestemd zijn voor het gebied om daar de mensen te voeden. We willen natuurlijk allerlei exotische producten... Waarom? Het is toch tegenstrijdig?” “Ik zie ook hele mooie beelden, uit hele mooie landen. Daar zou ik best wel eens een keer willen kijken, maar ja...”	(Causes of climate change) Exportkilometers en conservering van voeding .	(Causes of climate change) Economische globalisering (genuanceerd)
“Waar zie ik het allemaal in terug? Weten we bij Blauwzaam hoeveel bedrijven van het gas af zijn? Je kan natuurlijk gewoon een statement maken he? “Jongens wij zijn van het gas af, we willen	(Impediments & Incentives) Acties die de publiciteit halen.	(Impediments & Incentives) Publiciteit

onze ervaringen delen” Laat het zien! We zien het nu niet.”		
“Ik denk dat ons gebied beschermt wordt door onze dijken. Daar ga ik van uit. Ik kan moeilijk een eigen dijk om mijn bedrijfsgebouw gaan zetten. Als er een keer een dijk doorbreekt, dan staan we hier natuurlijk behoorlijk onder water. Ja... Ik hoop dat het nooit gebeurt. Maar wat moet ik daar tegen doen? Ik kan moeilijk mijn kantoor nu op een terp gaan bouwen.”	(Risk perception) Dijken beschermen het gebied. Wat kan ik zelf doen?	(Risk perception) Verwachte bescherming tegen overstroming
“Ik denk dat dat ook wel onder overstroming valt ... Als je het water niet meer kan bufferen in je eigen gebied, dan heb je ook een overstroming. Het is niet alleen dijkdoorbraak.”	(Risk perception) Water bufferen is belangrijk om waterveiligheid te garanderen.	(Risk perception) Water bufferen is waterveiligheid
“Wat is het temperatuurverschil wat ze (Nelen & Schuurmans, Klimaatatlas) laten zien? Hoeveel graden verschil? Ik ben wel benieuwd hoe ze dat berekend hebben.”		
“Dan is Nederland de helft kleiner (bij een dijkdoorbraak)... Er is geen supermarkt meer open dan... Dan komt de mens weer helemaal naar boven... Ik denk dat dat de realiteit is, alles kan morgen gebeuren.”	(Risk perception) Bewust van overstromingsgevaar.	(Risk perception) Bewust van overstromingsgevaar
“Hoe heet dat (websites met adaptieve maatregelen)?”	(Impediments & Incentives) Geïnteresseerd. Nieuwsgierig. Staat open voor suggesties.	(Impediments & Incentives) Nieuwsgierig
“Open staan en bewustwording. Ik denk dat dat de belangrijkste dingen zijn.”	(Impediments & Incentives) Open staan en bewustwording.	(Impediments & Incentives) Open staan voor bewustwording
“De wereld schuift heel dat klimaatprobleem voor zich uit. Het enigste wat er gebeurt ... Dat wordt zometeen een tsunami. Dat worden golven zo groot en daar kunnen we niet meer overheen kijken. Dat is gewoon het jammere, zo zie ik dat een beetje. Ik denk graag in beelden; het wordt alleen maar hoger en meer.”	(Risk perception) Uitstellen van probleemoplossing. Climax/tsunami waar we niet meer overheen kunnen kijken.	(Risk perception) Risicotoename op termijn
“Mooi dat jongeren daar een tegenbeweging aan geven en zeggen: “Denk eens aan ons.””	(Impediments & Incentives) Jongeren. Tegenbeweging.	(Impediments & Incentives) Sociale beweging
“Ik denk dat de kracht is om het slechte nieuws om te buigen naar het goede nieuws. Dat is de groene actie, ik denk dat dat heel belangrijk is. Maar daar hangt een zware lobby achter.”	(Impediments & Incentives) Geloven in verandering, ombuigen.	(Impediments & Incentives) Geloven in verandering
“Tuurlijk kantel dat een keer. Ik denk dat er eerst een hele hele grote natuurramp moet ontstaan, willen we zeggen van: “ja en nu.” Dat heb je natuurlijk gezien aan Nederland, toen natuurlijk in 1953. Toen zijn de Deltawerken gekomen. Daar mogen we trots op zijn en dat kunnen we vermarkten naar andere landen.”	(Risk perception) Het moet eerst goed misgaan voordat het kantelpunt komt.	(Risk perception) Eerst grote natuurramp
“Als ik dan even terugga naar die documentaire die ik heb gezien van ‘Na onze zondvloed’, waarbij natuurlijk Indonesië zei van: “De bodem zakt toch 18mm per jaar dus dan heeft het geen zin meer om dijken te bouwen.” Uiteindelijk hebben ze Jakarta gewoon opgegeven, ze gaan een andere hoofdstad maken. Zo kan je het ook oplossen. Maar al die mensen die dan in Jakarta een huis hebben gekocht of eigendom hebben, die hebben eigenlijk iets wat 0 waarde heeft. Dus ook het bezit is soms heel relatief; uiteindelijk zakt je huis gewoon de bodem in daar.”	(Issues caused by climate change) Waardevermindering als gevolg van klimaatverandering.	(Issues caused by climate change) Verzonken kosten
“De manier waarop we daar mee bezig zijn; er moet nog heel veel gebeuren. Ik zou er best wel	(Impediments & Incentives) Gebonden aan inkomen en financiële middelen.	(Impediments & Incentives) Ontbreken van financiële prikkel

wat meer in willen doen, maar er zijn geen betaalde banen in. Dan heb je het al. Je kan wel op de barricades gaan zitten, maar je moet ook een inkomen hebben. Je kan daar geen boterham in verdienen."		
"Ik ben benieuwd wat anderen bedrijven zeggen, hoe zij er (klimaat, duurzaamheid) zo mee aan de slag zijn gegaan en hoe ze bewust zijn geworden. Ik denk dat ze allemaal zeggen: "Wij hebben even op dat moment het licht gezien en het kan niet in één keer anders." Het moet anders, dat gevoel en die overtuiging moet er zijn."	(Impediments & Incentives) Wat doen, zeggen en denken andere bedrijven rond dit thema?	(Impediments & Incentives) Collectieve actie
"Ik snap ook niet dat er op bouwplaatsen containers staan en dat er nog steeds gewoon een algemene sloop-bouwafvalcontainer staat in Nederland. Waar bestaat een bouw uit? Die bestaat uit isolatiematerialen, die bestaat uit beton- en metselwerk, hij bestaat uit hout en hij bestaat uit metaal van leidingen, koperen pijpjes, weet ik veel ... Iedere bouwplaats heeft makkelijk ruimte om 5/6 containertjes neer te zetten. Waarom? Ik kan er niet bij."	(Sustainability) Veel ruimte voor verbetering in verduurzaming van de bouwsector.	(Sustainability) Bouwsector kan duurzamer
"Er is nog zoveel bewustwording nodig. Ook bij aannemers die bij ons in Blauwzaam zitten. Één daarvan ken ik, daar werk ik voor. Daar valt mijn mond echt van open."	(Impediments & Incentives) Bewustwording, ook bij Blauwzame aannemers.	(Impediments & Incentives) Bewustwording
"Een goed voorbeeld is onze eigen woning. We hadden een plastic, papier, een grijze en een groene container staan. Nee, maar de gemeente gaat het anders ophalen. Die gaan bunkeren ondergronds. Het eerste wat gebeurt is: "ik ga niet met 4/5/6 verschillende zakjes over straat slenteren." Het gaat allemaal in de grote zak, je pleurt het zo in die ondergrondse bunker. Oftewel: het hele recyclegoed wat we thuis hebben opgezet, wordt teniet gedaan door die eindverantwoordelijke. Dat snap ik niet. Het inzamelpunt is het voorbeeld, dan komen de volgers."	(Impediments & Incentives) Recyclen wordt gedemotiveerd vanuit eindgebruiker.	(Impediments & Incentives) Negatief handelingsperspectief
"Om dit goed te organiseren moet de overheid gewoon het gewoon regelen."	(Need for regulation) Overheid moet het organiseren.	(Need for regulation) Regels nodig
"Ik hoop dat er vanuit Blauwzaam gewoon een ... Er komt natuurlijk een ander bestuur, dat er meer aandacht is voor positieve ontwikkelingen. Dat hoeft niet altijd het zakelijke gewin te zijn. Het doen van ondernemers en het ermee bezig zijn. Dat moet je belichten, dan krijg je volgers. En als je volgers krijgt, dan krijg je mensen die gemotiveerd raken. En dat traject moet ingezet worden. Niet alleen in de Alblasserwaard. En heel de mediawereld moet overgaan naar een andere berichtgeving."	(Impediments & Incentives) Aandacht voor positieve ontwikkelingen.	(Impediments & Incentives) Publiciteit

Tabel 6: Overzicht uitkomsten met Gerard

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Awareness of climate change	- Bewust van klimaatverandering: heftige regenbuien en extreme droogtes - Klimaat verandert, cyclus - Rekening houden met (veranderende) weersomstandigheden bij bouwprojecten - Rekening houden met weerseffecten bij bouwprojecten - Geen problemen met droogte	- Klimaat verandert - Cyclus - Droogte niet urgent
Issues caused by climate change	- Versterkte temperatuurstijging vanwege Zuidelijke gebouw oriëntatie - Waardevermindering als gevolg van klimaatverandering (Indonesië)	- Verwachte hittestress - Mogelijk verzonken kosten
Frequency		
Risk perception	- Geen nieuwe markt verwacht met het oog op klimaatontwikkelingen - Langzaam groeiproces - Milieueffecten en rampen kunnen voorkomen worden met circulaire economie - Er komt een kantelpunt - Verwacht geen problemen rond het thema droogte - Verwachte bodemdaling - Verwachte verzilting van de Lek - Verwacht aanpassingsvermogen van agrariërs - Dijken beschermen het gebied. Wat kan ik zelf doen? - Water bufferen is belangrijk om waterveiligheid te garanderen - Bewust van overstromingsgevaar - Uitstellen van probleemoplossing, climax/tsunami waar we niet meer overheen kunnen kijken - Het moet eerst goed misgaan voordat het kantelpunt komt	- Geen benodigd aanpassingsvermogen verwacht (bedrijfskundig) - Langzaam herstel - Risico's kunnen voorkomen worden - Kantelpunt is aanstaande - Droogte geen probleem - Verwachte bodemdaling - Verwachte verzilting - Verwacht voldoende aanpassingsvermogen - Verwachte bescherming tegen overstroming - Water bufferen is waterveiligheid - Bewust van overstromingsgevaar - Risicotoename op termijn - Eerst grote natuurramp
Benefits of climate change		
Flexibility / Adaptability	- Gevelbouwsector lijkt flexibel in (isolatie)normen - Andere onderdelen in de bouwsector lijken minder flexibel in normen - Hittebestendige hal door goede isolatie - Hittebestendige beplanting - Eigen watervoorziening door regenwater zelf op te vangen	- Flexibele normen (gevelbouw) - Sector niet altijd flexibel(isolatie) - Hittebestendige bedrijfshal - Hittebestendige beplanting - Beperkte eigen watervoorziening
Need for regulation	- Recyclen reguleren - Regels of wetten om men mee te krijgen - Uitstoot beprijzen voor bewustwording - Overheid moet het organiseren	- Regels nodig - Negatieve externaliteiten beprijzen
Care for environment	- Verantwoordelijkheid voor de leefomgeving - Omgeving leefbaar houden - Productie niet afwentelen op het milieu - Belang van zoetwaterleven en rivier is geen afvoerputje - Bijenhotel, bewust zijn - Milieu is niet politiek beladen; zelf verantwoordelijk voor wat je met de natuur doet	Verantwoordelijkheid voor leefomgeving

Impediments & Incentives	• Ideeën en waarschuwingen van Wubbo Ockels • Samen met elkaar • Passie • Het moet toch een keer gebeuren • Stap voor stap, niet alles in één keer • Voor jezelf • Kijken naar aanstaande ontwikkelingen • Bewust van de grenzen en mogelijke uitputting van de aarde • Anders doen en vernieuwend • Opvoeding, generatie en schaarste • Reportages kijken, media volgen en geschiedenis • Verwachting dat Alblasserwaard-Vijfheerenlanden het eerste centrale park van Rotterdam wordt • Groene/duurzame maatregelen zijn financieel vaak niet de aantrekkelijkste optie • Groene/duurzame maatregelen zijn complexer dan 'gewone' alternatieven • Duurzame innovatie in sociale kring/netwerk • Verwachting dat energieverbruik toeneemt • Onzekerheid over beste alternatief (anderen) • Verwachting van een volgende milieuramp (anderen) • Handelingsperspectief; vergelijken met andere landen; gevoel van nutteloosheid (anderen) • Jongere generaties die opkomen voor het milieu • Op de hoogte van wat er in de wereld speelt • Water moet de bodem in kunnen • Negatieve associatie met onbestaat terrein (anderen) • Vertrouwen in eigen oordeel/kennis • Op de hoogte van cultuurhistorie en landschappelijke waarden • Aarde achterlaten voor kinderen en kleinkinderen, het goed doen • Initiatieven die de publiciteit halen • Bewust worden van dat het anders kan • Negatieve verwachting van opbrengst (anderen) • Andere prioriteiten dan duurzaamheid (anderen) • Verwachte bereidheid voor alternatieve energiebronnen • Nadenken over energievoorziening op lange termijn • Verwachting dat energieverbruik toeneemt • Bewustwording van eigen verantwoordelijkheid • Acties die de publiciteit halen • Geïnteresseerd, nieuwsgierig, staat open voor suggesties • Open staan en bewustwording • Jongeren, tegenbeweging • Geloven in verandering, ombuigen • Gebonden aan inkomen en financiële middelen • Wat doen, zeggen en denken andere bedrijven rond dit thema? • Bewustwording, ook bij Blauwzame aannemers • Recyclen wordt gedemotiveerd vanuit eindgebruiker • Aandacht voor positieve ontwikkelingen	• Invloed van opinieleider (+ / -) • Collectieve actie (+) • Intrinsieke motivatie (+) • Geleidelijke aanpak (+) • Actueel kennisniveau (+) • Perspectief (+ / -) • Innovatie (+) • Omstandigheden tijdens opgroeien (+ / -) • Ontbreken van financiële prikkel (-) • Complexiteit (-) • Duurzame sociale kring/netwerk (+) • Onzekerheid (-) • Negatief perspectief (-) • Negatief handelingsperspectief (-) • Sociale beweging (+) • Kennis van waterkringloop (+) • Imagoprobleem onverhard terrein (-) • Zelfvertrouwen (+) • Cultuurhistorische kennis (+) • Toekomstige generaties (+) • Publiciteit (+) • Het kan anders (+) • Verwachte negatieve economische opbrengst (-) • Duurzaamheid geen prioriteit (-) • Verwachte bereidheid bij anderen (+) • Lange termijn denken (+) • Verantwoordelijkheidsgevoel (+) • Nieuwsgierig (+) • Open staan voor bewustwording (+) • Geloven in verandering (+) • Bewustwording (+)
--	---	--

Sustainability	• Bewust bezig met duurzaamheid • Energieneutraal, minimale reststromen en elektrisch werken • Duurzaam ondernemen. Uitstoot van broeikasgassen beperken • Uitstoot van broeikasgassen verminderen • Elektriciteit opwekken met zonnepanelen • Circulariteit en recycling • Uitstoot verminderen en compenseren • Bouwsector is bewust bezig met duurzaamheid • Duurzame herontwikkeling van bedrijfspanden is economisch redenen moeilijk • Isolatie van huurwoningen is economische moeilijk • Veel ruimte voor verbetering in verduurzaming van de bouwsector	• Duurzame producten (+) • Duurzaam productieproces (+) • Duurzaam ondernemen (+) • Duurzame sector (+) • Niet duurzaam eindproduct (-) • Bouwsector kan duurzamer (-)
Causes of climate change	• Economie en geld verdienen is prioriteit • Vastgoedeigenaar beslist op basis van wel- of niet betalende huurder • Economische prikkel voor isolatie • Korte termijn boven lange termijn (voor een belegger) • Matige bereidheid (aanname). • Warmteabsorptie van bebouwing (aanname) • Bebouwing levert financieel meer op dan groen • Exportkilometers en conservering van voeding	• Economie > Milieu • Warmteabsorptie van bebouwing (subjectief) • Economische globalisering (genuanceerd)

Tabel 7: Interview met Ewout Aantjes, zelfstandig aannemer en werkvoorbereider

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
“De areaaleigenaar of de opdracht moet nu gewoon aan dat punt (klimaat) gaan denken.”	(Urgency of climate change) Klimaat heeft urgentie in beleid.	(Urgency of climate change) Urgentie aanwezig
“Ik denk wel 10 jaar geleden (dat opdrachtgevers aan het klimaat zijn gaan denken), maar de laatste drie jaar gaat het hard. Die zomers, 40 graden en die lange droogtes. Dagelijks nieuws wordt het dan ook.”	(Urgency of climate change) Hete zomers en lange droogtes halen het nieuws.	(Urgency of climate change) Publiciteit
“Minder herkenning, minder mensen die er mee bezig zijn (als ik 4/5 jaar geleden deze stage zou doen).”	(Urgency of climate change) Klimaat is recent urgenter geworden.	(Urgency of climate change) Urgentie aanwezig
“Baggeren, groenonderhoud, boomonderhoud, waterberging (werkzaamheden).”		
“Zuiveren, watersysteem, dijken en wegen. Aan die pijlers hoort areaal waar groen zit en dat moet onderhouden worden. In het watersysteem hoort waterberging.”	(Position of climate adaptation) Klimaatadaptatie, groen en watersysteem zijn integraal.	(Position of climate adaptation) Integraal thema
“Ja (het is interessant om naar particulieren te communiceren over het klimaat); Operatie Steenbreek. Het afkoppelen van regenwater, dat is wel weer een waterschap ding. Al het water gaat weer het oppervlaktewater in, het gaat niet via de zuivering. Dat zijn wel projecten die al langer lopen trouwens. Sommige wijken zijn al volledig afgekoppeld.”	(Target audience) Communicatie naar particulieren (en ondernemers) is interessant.	(Target audience) Participatie belangrijk
“Bij de inrichting denken ze nu heel goed na over dat een bestrating zo moet liggen dat het water de sloot in loopt. Ik meen dat er 10 jaar geleden in Gorinchem, daar is een wijk waar je niet je auto mocht wassen op straat. Dan ging dat het oppervlaktewater in. Toen werd daar al over nagedacht.”	(Position of climate adaptation) Watersysteem is onderdeel van inrichting.	(Position of climate adaptation) Watersysteem
“Jazeker, jazeker (ik merk daarin een toename). Als men nu een wijk renoveert, dan is dat juist bijna de reden waarom ze dat gaan renoveren. Er moet iets aan de riolering gebeuren en dan koppelen ze gelijk de wijk af. En dan zal je zien dat er aan het eind van zo’n wijk een waterberginkje komt. Dat soort dingen. Of een wadi onder het gazon, waar water gebufferd kan worden.”	(Position of climate adaptation) Toename in belang watersysteem bij renovatie.	(Position of climate adaptation) Watersysteem
“Ja dus aan de voorkant. Bij de mensen die dat gaan bedenken moet dat een punt zijn. En dat moet gemonitord worden: “doe je dat?”. Ik denk ook dat gemeentes en overheden uitgevraagd worden over percentage afkoppelen. Percentage areaal waar het regenwater dus gewoon het oppervlaktewater in gaat.”	(Regulation) Monitoren vanuit voorkant.	(Regulation) Regie bij overheden
“Ze moeten het weten en dan accepteren ze het. Ik denk dat een vierkante meter steen bijna goedkoper is dan een vierkante meter groen. Dat zou moeten veranderen.”	(Impediments & Incentives) Steen goedkoper dan groen.	(Impediments & Incentives) Financiële prikkel ontbreekt
“Al is er nu wel, ik kom ook op beurzen en zo, er zijn veel waterdoorlatende stenen tegenwoordig. Dat zal wel langzamerhand ... Daar is men in Rotterdam bijvoorbeeld heel ver mee. In Rotterdam hebben ze natuurlijk een hele andere opgave als hier in de polder.”	(Degree of Intensity) Regionale verschillen in klimaatopgave.	(Degree of Intensity) Ruimtelijke inrichting
“En van die VINEX-wijken waar ze per se 10 huizen meer per vierkante meter willen als de wijk daarvoor. Dan komen er gigantische	(Degree of Intensity) Bebouwingsdichtheid bepaalt problemen.	(Degree of Intensity) Bebouwingsdichtheid van belang

ruimtelijke problemen. Ook dat is wel bekend. Of dat we er genoeg aan doen, dat weet ik niet.”		
“Groene daken heb ik wel veel van gehoord, maar daar doe ik weinig mee. Dat is trouwens ook wel hot hoor, dat zie je wel veel terugkomen. Vooral als er zo’n pand gebouwd wordt waar ze 1000 vierkante meters dak... Je wilt niet weten wat voor water daaruit komt. En als dat gewoon in dat groene dak kan blijven liggen. Ik kan het allemaal niet berekenen, maar ik zie het wel voor me.”	(Solutions) Groene daken zijn hot	(Solutions) Groene daken
“Ik heb wel eens een heel groot pand gezien waar ik zulke pijpen uit zag komen en ik dacht: “waarom is dat?” Iemand vertelde mij dat als daar water op komt of sneeuw, moet dat dak het kunnen dragen. Dat is heel duur natuurlijk, als je een dak heel zwaar moet gaan maken omdat het mogelijk een keer gaat gebeuren. Dan is een groen dak of iets een oplossing. En het is nog grappig ook.”	(Solutions) Groen dak relatief goedkope oplossing en grappig.	(Solutions) Groene daken
“Ik ben nog wel eens een stukje onderhoud gedaan of meebegroot voor zo’n project waar een groen dak zat. Alleen niet direct mee te maken gehad in de uitvoering.”		
“Wat er over groen altijd gezegd wordt is dat als het groener is, dat de werkomgeving gezonder wordt en hitte minder, dat soort dingen. Van een groene kantoortuin tot een regio waar een stuk meer groen is werkt een stuk rustiger als een industrieterrein waar alleen maar verharding is. Lelijk ook. De oude industrieterreinen zijn geen visitekaartjes.”	(Benefits of climate adaptation) Gezondere werkomgeving, minder hitte, rustig werken en mooi.	(Benefits of climate adaptation) Voordelen van groen
“Ik weet dat er groene jongens bij de ontwikkeling van Dordtse Kil 4 betrokken zijn, dat wordt meer als eerder. Beter als eerder en onder de grond beter als eerder. Dat zit nu in het voorbereidingstraject. Groen, water, waterberging. Dat moet wel.”	(Urgency of climate change) Groen en water wordt meegenomen in voorbereidingstraject.	(Urgency of climate change) Urgentie aanwezig
“Dat (onverhard terrein) kan ook gewoon heel netjes weetje, misschien was het onderhoud gewoon niet helemaal op orde. Als je op een gegeven moment parkeert, dan gaat er onkruid doorheen groeien. Maar je moet eigenlijk van die verharding nemen wat gewoon strak is en waar je gewoon kan maaien.”	(Impediments & Incentives) Groen kan ook heel netjes.	(Impediments & Incentives) Onderhoud en beheer
“Waterschappen, gemeenten, een aannemer. Het betreft altijd projecten in de buitenruimte; onderhoud, beheer, aanleg. Onderhoudsprojecten en beheerprojecten zijn er continu natuurlijk.”		
“Nee, niet veel (groen wordt niet veel in economische waarde uitgedrukt). Dat valt ook niet mee denk.”	(Impediments & Incentives) Lastig om geld uit te drukken in economische waarde.	(Impediments & Incentives) Financiële prikkel ontbreekt
“Wat men wil weten is wat het kost om het aan te leggen en wat het elk jaar gaat kosten om te onderhouden... En welke functies het heeft.”	(Impediments & Incentives) Aanlegkosten, onderhoudskosten, functies.	(Impediments & Incentives) Inzicht in kosten en baten
“Het waterschap en de gemeente is heel vaak kadastraal eigenaar. Het waterschap is eigenaar van een hoofdwatgang. De aanliggende eigenaren moet daarin (maatregelen uitvoeren) wel meegaan. Maar we hebben de waterwet, dus daar moeten ze wel aan meewerken. Daar staat in dat ze ontvangstplicht hebben van die sloot en dat we toegang hebben tot het terrein om onderhoud te hebben voor die watgang of	(Regulation) Kadastraal eigenaarschap, ontvangstplicht, onderhoud.	(Regulation) Bepaalde regulatie

berging. Dat begrijpen aanliggenden meestal wel.”		
“Niet altijd (meewerken aan ontvangstplicht). Als ze het niet weten: iemand koopt een huis tegen een hoofdwatergang aan en gaat daar een vlonder maken waar dan geen machine meer bij kan. Daar moet een machine bij kunnen dus moet er gehandhaafd worden en gezegd worden: “dit mag niet.””	(Regulation) Wettelijke handhaving.	(Regulation) Handhaving
“Het is gewoon een onderwerp wat gaat. Het gaat niet altijd goed, maar er wordt zeker aan gewerkt.”	(Urgency of climate change) Er wordt aan gewerkt.	(Urgency of climate change) In ontwikkeling
“Dat (nieuwe projecten) zou goed moeten worden geregeld. Ik denk dat waterschappen dit hoog op de agenda hebben staan, gemeenten ook. Dus daar sturen ze ook op. Als een project nu in 2021 gaat draaien dan moet dit geregeld zijn. Dan moet dit doorgerekend zijn. ‘Water voor water’ is ook een heel belangrijk ding: je mag wel iets doen in de openbare ruimte, bijvoorbeeld een stukje water dempen. Maar dan moet het ergens anders weer terug komen. Ik ben bang dat in de vergunning zelfs een getal moet staan, of een berekening aan vast hang, van: “Hoe ga je meer water opvangen binnen je project?” Aan het eind moet dat gewoon op 0 zijn, of zelfs positief zijn. Met groen ook: groenbalans die vasthangt aan de vergunning.”	(Urgency of climate change) Hoog op de agenda, doorrekenen, water voor water, water opvangen, groenbalans.	(Urgency of climate change) Urgentie aanwezig
“In de steden hebben ze wel ruimtelijke problemen. Als je het over groene daken hebt, dan heb je daar hele mooie nieuwe arealen. Verticaal groen. Op daken ben ik echt wel fan van, op wanden iets minder. Dat voegt misschien niet zoveel toe. Dat heeft niets met water te maken, maar wel met hitte. Dus die kant moet het ergens gezocht worden. En waterdoorlatende bestrating, of halfverharding? Je hebt grasbeton bijvoorbeeld langs de wegen, waar gewoon groen doorheen groeit. Dat soort dingen.”	(Solutions) Ruimtelijke problemen, groene daken voor waterberging en verkoeling, halfverharding.	(Solutions) Groene daken
“Bedrijventerreinen zitten wel in mijn werkgebied. Daar heb ik wel mee te maken. Ik kom eigenlijk overal en toch ook in verstedelijkte gebieden ja.”	(Urgency of climate change) Klimaatadaptatie bij bedrijventerreinen.	(Urgency of climate change) Urgentie aanwezig
“Ik moet zeggen dat ik eerder de vraag bij een inrichting rondom een bedrijf: “Ik heb zoveel auto’s die ik moet parkeren, die kan ik niet eens inpassen.” Die vraag krijg ik eerder dan de vraag: “Ik wil minstens zoveel groen.” Dus dat is eigenlijk niet positief.”	(Solutions) Parkeren is prioriteit boven groen.	(Solutions) Parkeren > groen (combinatie?)
“Halfverharde parkeerplaatsen is een goede. Mensen staan daar wel voor open. Als de juiste persoon dat op de juiste tijd tegen ze zegt. Het moet ook niet ten koste van heel veel geld gaan. Op het juiste moment moet je dat weten, dan is het gewoon goed in te passen. Bij de grotere bedrijven - een klein bedrijf met 6 parkeerplaatsen heeft ze gewoon nodig, daar zal een stuk groen ingeleverd worden - met een groot groen stuk aan de voorkant zou dat geregeld moeten zijn.”	(Solutions) Halfverharde parkeerplaatsen, niet teveel geld, juiste moment.	(Solutions) Halfverharde parkeerplaatsen
“Klimaatadaptatie is een onderdeelje van mijn werk, maar het merendeel ben ik ben andere dingen bezig. Maar eigenlijk ben ik er meer mee bezig dan ik denk.”	(Urgency of climate change) Klimaatadaptatie breder dan gedacht.	(Urgency of climate change) Urgentie aanwezig
“Twee achtertuintjes zijn er gerealiseerd en daar had ik een rol in. En daar hebben we het	(Benefits of climate adaptation) Waterprobleem, verharding verminderen,	(Benefits of climate adaptation) Kosten efficiëntie

waterprobleem opgelost zonder de grond in te gaan. Het kon daar niet weg, in Alblaserdam was dat. Dat hebben we gewoon zo aangepast dat het de grond in kan. Door verharding te verminderen en dat wat verhard is af te laten lopen. Er was een hele hoek met grind, daar zijn gewoon plantenbakken op gezet. Toen was het opgelost. En dat heeft eigenlijk niet meer gekost, die tuin moest toch gerenoveerd worden. Als je dat met een puntje naar de riolering zou doen, dan was het zelfs duurder geweest. Die dingen zouden veel meer moeten gebeuren.”	kostenefficiëntie, renovatie, goedkope alternatieven.	
“Wat er is gebeurd in het groot is dat een waterschap en een gemeente of een combinatie daarvan aandacht, bijvoorbeeld ‘Steenbreek’, minder verharding... Als je gemiddeld oppervlak ziet van een hoekhuis en toen, dat is 200 vierkante meter. Het huis is dan 80/90 en soms 100 procent. Dat komt op het gemeenteterrein terecht. Als dat er niet op komt van dat huis, omdat ze het zelf geregeld hebben dat het de grond in gaat... En dat doen meerdere huishoudens, ja dan gaat het goed. Zeker als de gemeente aan het einde van die wijk, waar een gazon of een wadi gemaakt is. Die dingen lopen allemaal, alleen of het hard genoeg gaat dat weet ik niet...”	(Impediments & Incentives) Operatie Steenbreek, gezamenlijke opgave, in ontwikkeling.	(Impediments & Incentives) Gezamenlijke opgave
“Of het genoeg in de media is, dat weet ik niet. Dat denk ik wel, maar als je nou niet 3 droge... Als je nou alleen maar regen krijgt aankomende zomer... Dan zou er ook weer her en der wateroverlast zijn.”	(Impediments & Incentives) Media-aandacht vanwege extremen.	(Impediments & Incentives) Extreme weersomstandigheden
“Misschien moeten er meer successen in de krant staan.”	(Impediments & Incentives) Media-aandacht.	(Impediments & Incentives) Publiciteit
“Er is denk ik genoeg aandacht aan; het is te vinden in het nieuws. De extremen, dat ga je dan zien.”	(Urgency of climate change) Extremen in het nieuws.	(Urgency of climate change) Publiciteit
“Het moet niet teveel kosten en op het juiste moment ga je dan aansluiting vinden.”	(Impediments & Incentives) Kostenefficiëntie en momentum.	(Impediments & Incentives) Kostenefficiëntie en momentum
“En misschien moeten mensen... Moeten overheden of Nederland iets met subsidie doen. Ik denk dat dat ook gebeurd, volgens mij worden tegels in Dordrecht gratis opgehaald. En dan krijg je volgens mij grond. Op grond kan je niet straten dus dan ga je vanzelf beplanting neerzetten. Dat is op zich wel een slimme.”	(Impediments & Incentives) Subsidies, moeite verminderen, alternatieven aanbieden.	(Impediments & Incentives) Combinatie van prikkels
“Als die 2/3/4 dingetjes (subsidie, tegels ophalen en dergelijke) maar genoeg blijven, dan gaat het lopen...”	(Impediments & Incentives) Subsidie, moeite verminderen.	(Impediments & Incentives) Combinatie van prikkels
“En natuurlijk: wanneer overheden grote arealbezitters aan de voorkant... Moeten ze er iets in doen. Als er een project is voor een gemeente, dan moeten ze dat gewoon op een bepaald niveau geregeld hebben. Je kan eens checken hoe dat in de vergunningaanvraag zit. Hoe zit nou water voor water? En groen voor groen, ik weet niet of het zo heet. Ik heb wel eens gewerkt met een groenbalans: aan de hoeveelheid groen werd dan een bepaalde waarde aangehangen. Als er dan gebouwd ging worden, moest dat groen wel weer terug komen, ergens.”	(Regulation) Regelen op bepaald niveau, vergunningaanvraag, groenbalans.	(Regulation) Wettelijke verplichting
“In het contract wat je als aannemer aangaat met de woningbouw hebben ze een maximum gezegd van: “Je moet een oplossing maken dat als het zoveel millimeter in zoveel tijd regent, daar zijn	(Regulation) Watersysteem reeds onderdeel van contract.	(Regulation) Wettelijke verplichting

tabellen voor, en dat je het bijvoorbeeld tot 6 (schaal van 1-10) moet kunnen garanderen.” Daar wordt echt wel over nagedacht...”		
“Dat gaat heel veel euro’s kosten voor die woningbouw, dat is echt een duurdere oplossing. Het is eigenlijk aan de particulier om het op te lossen. De versteende tuin komt in de brandgang terecht, het water, en zo gaat het maar door. Dus eigenlijk zou het een hele goede moeten zijn om zo’n particulier, woningbouw en gemeente om dan een project wijdbreed te pakken. Nu zit de woningbouw dingen op te lossen, de gemeente krijgt het probleem en de particulieren doen niks.”	(Impediments & Incentives) Scheve verdeling van lasten, behoefte aan wijdbrede aanpak.	(Impediments & Incentives) Integrale aanpak
“Als ik voor een gemeente zou zitten, zou ik het veel groter aanpakken. De gemeente gaat er een stukje in mee, de particulier wordt aangemoedigd om een stukje verharding eruit te halen en de woningbouw betaalt zijn deel.”	(Impediments & Incentives) Integrale, collectieve aanpak.	(Impediments & Incentives) Integrale aanpak
“Dat zijn wel projecten die nu binnenkomen ja, wat speciaal een hoofdstuk ‘klimaatadaptatie’ is. Ik gebruik dat woord nu, maar het zal daar ‘wateroverlast’ heten.”	(Impediments & Incentives) Klimaatadaptatie wordt niet vaak gebruikt.	(Impediments & Incentives) Benaming
“Het werd ook gegund op laagste prijs door de opdrachtgever, dus een duurdere oplossing ga je dan als aannemer niet aanbieden. Eigenlijk moet er waarde toegekend worden aan klimaatadaptatie. Dus in dat project is het genoemd, maar op zo’n minimale wijze dat het nog geen doorslag had.”	(Impediments & Incentives) Waarde toekennen aan klimaatadaptatie.	(Impediments & Incentives) Financiële prikkel
“Woningbouw maakt zich daar ook druk om, dus dat gaat goed.”	(Urgency of climate change) Woningbouw is ermee bezig.	(Urgency of climate change) Urgentie aanwezig
“Dat vergunningenverhaal is een tip, dat moet je eens uitzoeken. Ik weet dat daar wel iets in gebeurd, maar wordt dat gecheckt?”	Klimaatadaptatie in vergunningverlening.	Wettelijke verplichting
“Je zou kunnen zeggen van: “We hebben een waterprobleem. Als we nou een nieuwe wijk gaan doen en we hebben 700 vierkante meter water, dan moeten we altijd 10 procent meer hebben als het af is (dus 770). En een wadi mag je ook zien als water, dan heb je daar je stuk gazon in.””	(Impediments & Incentives) Waterberging in vergunningverlening.	(Impediments & Incentives) Wettelijke verplichting
“Vergunningen is niet zo’n positief punt; lange looptijden... Dat klopt inderdaad, het liefst heb ik het ook vanzelfsprekend geregeld. Maar noem eens iets dat vanzelf gaat? Dat is een moeilijke, het zou mooi zijn.”	(Impediments & Incentives) Vergunningen niet ideaal, maar wat is het alternatief?	(Impediments & Incentives) Wettelijke verplichting

Tabel 8: Overzicht uitkomsten interview met Ewout

Categorie	Open codes	Axiale codes
Urgency of climate change	- Klimaat heeft urgentie in beleid - Extremen halen het nieuws - Klimaat is recent urgenter geworden - Groen en water wordt meegenomen in voorbereidingstraject - Er wordt aan gewerkt - Hoog op de agenda, doorrekenen, water voor water, water opvangen, groenbalans - Klimaatadaptatie bij bedrijventerreinen	- Urgentie aanwezig - Publiciteit - In ontwikkeling
Position of climate adaptation	- Klimaatadaptatie, groen en watersysteem zijn integraal - Watersysteem is onderdeel van	Integraal thema

	- inrichting - Toename in belang watersysteem bij renovatie	
Target audience	Communicatie naar particulieren (en ondernemers) is interessant	Participatie belangrijk
Regulation	- Monitoren vanuit voorkant - Kadastraal eigenaarschap, ontvangstplicht, onderhoud - Wettelijke handhaving	- Regie bij overheden - Bepaalde regulatie - Handhaving
Impediments & Incentives	- Steen goedkoper dan groen - Groen kan ook heel netjes - Lastig om geld uit te drukken in economische waarde - Aanlegkosten, onderhoudskosten, functies	- Financiële prikkel ontbreekt - Onderhoud en beheer - Inzicht in kosten en baten
Degree of Intensity	- Regionale verschillen in klimaatopgave - Bebouwingsdichtheid bepaalt problemen	- Ruimtelijke inrichting - Bebouwingsdichtheid
Solutions	- Groene daken zijn hot - Groen dak relatief goedkope oplossing en grappig - Ruimtelijke problemen, groene daken voor waterberging en verkoeling, halfverharding - Parkeren is prioriteit boven groen - Halfverharde parkeerplaatsen, niet teveel geld, juiste moment	- Groene daken - Parkeren > groen (combinatie?)
Benefits of climate adaptation	Gezondere werkomgeving, minder hitte, rustig werken en mooi	Voordelen van groen

Tabel 9: Interview met Aart Bogerd (Bestuurslid Kringlooporganisatie Giessenlanden, Raad van Toezicht Ouderenzorg Present)

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
"Ik werd altijd al een beetje schizofreen opgevoed tussen de natuur (fruitboogerd) en chemie (accufabriek). Dus van daaruit milieubesef: lid van 'de kleine aarde', proberen na te denken over gezondheid, maatschappelijke activiteiten."	(Care for environment) Opvoeding, Milieubesef, Maatschappelijke activiteiten.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
"Even om het een beetje ludiek aan te geven: ik ben niet iemand van 'het lopen in het spoor'. Ik ben meer iemand van: 'zie dat er naast de gebaande wegen nog heel veel anders te doen is'."	Naast de gebaande wegen.	Anders doen
"Vanaf het moment dat ik het boekje 'de dode lente' (Silent Spring, Rachel Carson) las. Dode lente is één van de eerste publicaties wereldwijd, zou je horen te weten als milieukundige, die geschreven is over hoe wij met zijn allen het vergif de samenleving in te sproeien. En dan niet alleen maar echt vergif, maar ook niet letten op hoe je de wereld een beetje bewaart."	(Impediments & Incentives) Boek 'Silent Spring', Wereld bewaren.	(Impediments & Incentives) Milieukundige literatuur
"Toen ben ik ook een eigen moestuin begonnen in Beuningen. Ik heb later ook bij een boerderij een project voor verstandelijk gehandicapten opgericht waar verstandelijk gehandicapten zelf kaas en kwark maakte op biologisch dynamische grondslag. Ik ben heel veel bezig geweest met de combinatie tussen aan de ene kant zorg voor de mensen en aan de andere kant zorg voor de samenleving."	(Care for environment) Zorg voor mens en samenleving.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
"De kringloop is natuurlijk bij uitstek waar, als je de denkt aan de ladder van Lansink, je begint met het voorkomen dat producten op de markt komen die niet nodig zijn... En het tweede was: "Zorg dat de dingen meer hergebruikt worden.""	(Sustainability) Kringloop, Ladder van Lansink, Circulariteit.	(Sustainability) Duurzaam productieproces
"Er spelen ook dingen door elkaar heen van duurzaamheid bijvoorbeeld. Ik was een keer op een congres over verbinding tussen duurzaamheid en zorg; dan zie je toch dat er aan de ene kant heel veel dingen zijn als hoe je afscheid neemt van radioactief afval bij bestralingen tot aan hoe je zorgt dat de daken van ouderenzorgvoorzieningen ook gebruikt worden om zonne-energie op te wekken bijvoorbeeld."	(Sustainability) Duurzame zorg nog in ontwikkeling.	(Sustainability) Zorgsector kan duurzamer
"Ik weet dat we daarin (Green Deal voor de zorg) nog een heleboel werk te verzetten hebben..."	(Sustainability) Duurzame zorg nog in ontwikkeling.	(Sustainability) Zorgsector kan duurzamer
"Je vraag was net ook een beetje van: "Doen jullie daar voldoende je best voor?" Deze omgeving is natuurlijk wat traditioneel, dus het is soms best wel lastig om ... veranderingen door te krijgen. Koos Timmer van de knotwilg zit ook met mij samen in de Raad van Toezicht, dus daar hebben we toch wel een soort bondje voor aandacht voor dat soort aspecten."	(Sustainability) Traditionele omgeving, Verandering lastig.	(Sustainability) Traditionele omgeving
"Het gaat ook om geld vrij maken natuurlijk. Terwijl je eerst vindt dat al het geld besteed moet worden aan de ouderen, moet je op de lange termijn zorgen dat je je kosten vermindert."	(Impediments & Incentives) Geld aan ouderen op korte termijn, Kosten verminderen op lange termijn.	(Impediments & Incentives) Korte termijn > Lange termijn
"Dat geldt ook voor dingen die te maken hebben met meer buien en onvoorspelbare weersomstandigheden. Daar is nog nauwelijks aandacht voor, ook omdat het gewoon niet urgent genoeg gevonden wordt."	(Awareness of climate change) Nauwelijks aandacht voor onvoorspelbare weersomstandigheden.	(Awareness of climate change) Nauwelijks aandacht voor

“Branden in ouderenzorgvoorzieningen of verbrandingen in bad toen het nog niet gebruikelijk was dat er overal thermostaatkranen waren; dat heeft ertoe geleid dat daar ineens aandacht voor kwam. Een brand als ‘Volendam’ (Café De Hemel) heeft heel veel awakening betekent voor het besef dat het ook in de gezondheidszorg kan voorkomen.”	(Impediments & Incentives) Optreden van een ramp leidt vaak tot aandacht en awakening.	(Impediments & Incentives) Actie > Reactie
“Bij mij was het vanaf het begin af aan... Maar natuurlijk heb je elke keer wel weer een soort gebeurtenis die je mee aangrijpt om aandacht te vragen voor zoiets.”	(Impediments & Incentives) Vanaf het begin af aan, Herhaling.	(Impediments & Incentives) Herhaling van gebeurtenissen
“Ik denk dat ook bij mij het besef dat wij daar (klimaat, veranderende weersomstandigheden) al veel meer aan moeten gaan doen, nog niet echt goed met die ouderenzorg verbonden was.”	(Impediments & Incentives) Klimaatverandering vertalen naar directe omgeving/werk.	(Impediments & Incentives) Klimaatverandering dichterbij brengen
“Je wist het... En je gaat wel naar conferenties, dagen, bijscholing, blabla die daar mee te maken hebben... Dus je kweekt wel meer urgentie, maar het is nog betrekkelijk. Dus ik heb nog wel een ramp nodig haha”	(Impediments & Incentives) Kennis alleen is niet genoeg.	(Impediments & Incentives) Actie > Reactie
“Ik ben ook hobby-achtig bezig met tuinen en tuinieren. Ik ben voorzitter van 2 groei & bloei-verenigingen. Groei & Bloei is 7 jaar geleden begonnen met ‘Tegel Eruit, Plant erin’, om meer besef te kweken dat er meer water de grond in moet. Dus bijvoorbeeld bij Present, als er iets nieuws moest gebeuren de grond, heb ik in elk geval gezegd: “Jongens, we moeten wel zorgen dat er voldoende plekken niet bestraat zijn.” Lastig, want als je een paadje van 60 centimeter hebt is het voor ouderen te smal om er een beetje goed op te lopen. Dus dan wordt het al snel één meter, maar goed dat er dan daarnaast in ieder geval ruimte is voor het water om de grond in te lopen.”	(Impediments & Incentives) Gewenste situatie niet altijd mogelijk in praktijk.	(Impediments & Incentives) Praktijk > Theorie
“Als mensen weten dat het nodig is en dat het kan, dan zie je wel dat daar wat meer voor geregeld wordt...”	(Impediments & Incentives) Weten dat het nodig is, Zien dat het kan.	(Impediments & Incentives) Urgentie + Voorbeelden
“Anderzijds kreeg ik de vorige keer een voorstel van de facilitaire man die daar weer helemaal geen rekening mee had gehouden. Ook dat is iets wat... De herhaling is gewoon voortdurend nodig om dat soort dingen te doen.”	(Impediments & Incentives) Niet iedereen houdt er rekening mee, Herhaling is nodig.	(Impediments & Incentives) Herhaling van gebeurtenissen
“Er is dus nog geen plan; nog geen echt beleidsplan waar daarmee rekening wordt gehouden. Dat is wel één van de dingen waarmee ik dan aandacht voor probeer te vragen. Als iets op papier staat, dan lijkt het net alsof het meer beleid is dan wanneer het met woorden gedaan wordt.”	(Need for regulation) Nog geen beleidsplan, Op papier i.p.v. woorden.	(Need for regulation) Beleid nodig
“Er zijn met name voorschriften die ervoor moeten zorgen dat er genoeg verkoeling is en dat er rekening gehouden wordt met het feit dat zonnestraling tegengehouden kan worden. Voor groene daken nog helemaal niks.”	(Impediments & Incentives) Voorschriften voor verkoeling en zonwering, Groene daken nog niet.	(Impediments & Incentives) Voorschriften
“Ik weet niet wanneer de gemeente met ‘Steenbreek’ (Operatie Steenbreek) begonnen zijn, dat is een jaar of 3 terug, maar dat is natuurlijk ook wel weer in diezelfde lijn. Dat je dan dat weer betreft bij alle dingen die gedaan worden. Nu is de gemeente Molenwaard/Molenlanden/Giessenlanden daarin niet de meest actieve.”	(Impediments & Incentives) Klimaatadaptatie betrekken bij ‘Operatie Steenbreek’, Gemeente niet de meest actieve.	(Impediments & Incentives) Campagne (Operatie Steenbreek)

“Ja dat denk ik wel (dat erkent wordt dat groen bevorderlijk is voor gezondheid), maar het is niet zo dat het een heel manifest is. Het is meer zo dat ouderen wat meer groen/planten willen en hoe zorgen we er nu voor dat daar ruimte voor is?”	(Impediments & Incentives) Groen belangrijk voor gezondheid, Geen manifest/prioriteit.	(Impediments & Incentives) Manifest ontbreekt
“Ik weet geen goede voorbeelden in de zorg waarbij ouderen heel veel in het groen komen. Ik weet wel dat particuliere organisaties daar meer aandacht aan besteden omdat het daar direct samenhangt met hun aantrekkelijk voor nieuwe klanten. Maar bij de traditionele ouderenzorg die je dat daar nog nauwelijks een gesprekspunt van gemaakt wordt.”	(Impediments & Incentives) Particuliere organisaties, Onderlinge concurrentie, Aantrekkelijkheid bevorderen.	(Impediments & Incentives) Financiële prikkel ontbreekt
“Zo zijn er ook bij de Haneker boeren die iets in de zorg doen, ik denk dat zij zich nog bewuster zijn van hun omgeving en de invloed die dat heeft op klanten.”	(Impediments & Incentives) Particuliere organisaties, Klanten.	(Impediments & Incentives) Marktprikkel kan stimuleren
“Dat is voor een deel ‘niet bewust zijn’. Het is voor een deel dat je voor je klanten niet afhankelijk bent; er is dus geen marktprikkel.”	(Impediments & Incentives) Niet bewust zijn, Niet afhankelijk van klanten, Ontbreken van marktprikkel.	(Impediments & Incentives) Financiële prikkel ontbreekt
“En iedereen vindt ook hier dat er al snel voldoende groen in de omgeving is. Dus je bent ook niet in de stad, waar je dingen bewust moet gaan creëren.”	(Impediments & Incentives) Voldoende groen in omgeving.	(Impediments & Incentives) Voldoende groen aanwezig
“Initiatieven in de zorg zijn er bijvoorbeeld wel geweest om meer vlindertuinen te maken.”	(Impediments & Incentives) Overdekt groen.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan bestaande projecten
“De binnentuinen zijn... Bij Ameide zeker groen, bij Graafzicht valt dat wel mee. Het hangt er een beetje vanaf wat voor soort bouw er gepleegd is. Bij Leerdam heb je meer flatachtige oplossingen en daaromheen zit ook wel groen.”	(Impediments & Incentives) Binnentuinen.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan bestaande projecten
“Zo’n woord (klimaatadaptatie) is per definitie al allergie-opwekkend.”	(Impediments & Incentives) Term ‘klimaatadaptatie’ lijkt niet aan te slaan.	(Impediments & Incentives) Andere woordkeuze
“Het is makkelijker om het nieuwe te bedenken en moeilijker om aan het oude te ontkomen (vanwege alle ingeslepen mechanismen)” “De leerling vraagt aan de profeet: “Leer mij over het leven”, waarop de profeet antwoordt: “Ik kan je slechts leren wat reeds de drempel van je geest is.” Dus als je er aan toe bent en als je er besef van hebt... Als je in je eigen manier van denken daarbij komt, dan pas dringt door wat de waarde van de boodschap is. Dus is je opdracht: besef kweken. Zorg dat mensen zelf gaan voelen wat het betekent als ze iets nalaten.”	(Impediments & Incentives) Besef kweken.	(Impediments & Incentives) Bewustzijn
“Wat in de klimaatdiscussie werkt is: ‘Denk aan je kleinkinderen’. Dan zijn mensen wat sneller bereid om iets te doen.”	(Impediments & Incentives) Nalatenschap, Kleinkinderen.	(Impediments & Incentives) Nalatenschap
“Of als ze zelf de negatieve gevolgen ervaren, zoals een ramp. Dan pas doen mensen iets, op die enkele na die er van huis uit meer bewust van zijn.”	(Impediments & Incentives) Negatieve gevolgen ervaren.	(Impediments & Incentives) Actie > Reactie
“Wat je merkt in de samenleving is dat de wereld heel erg financieel gedreven is en dat de marktwerking maakt dat mensen soms vanwege financiële redenen iets doen waar ze inhoudelijk niet achter staan.”	(Impediments & Incentives) Financieel gedreven, Marktwerking.	(Impediments & Incentives) Marktprikkel kan stimuleren
“Je hebt de pragmatische kant en de ideële kant. Ook wel de vraag: ‘Hoe kijken mensen naar mij’, want er zijn ook wel ondernemers die meedoen vanwege imago”	(Impediments & Incentives) Imago.	(Impediments & Incentives) Imago

“Ik denk zeker dat als er een financiële tegemoetkoming is voor de kosten die je maakt, dat dat gaat helpen. En dan hangt het van de hoeveelheid af of het een motor is, of een mooie bijkomstigheid.”	(Impediments & Incentives) Financiële tegemoetkoming helpt.	(Impediments & Incentives) Financiële prikkel ontbreekt
“Het (klimaat) leeft nu van geen kant meer (bij Present). Het is niet zo dat ik direct geacht word om die mensen te benaderen, dat zit weer in die kant van toezicht houden en besturen gescheiden houden.”	(Awareness of climate change) Klimaat leeft van geen kant, Scheiding der machten.	(Awareness of climate change) Nauwelijks aandacht voor
“Er is in de organisatie helemaal geen aandacht voor duurzaamheid, het is te laag in prioriteit denk ik als Raad van Toezicht. Daarom ook dit gesprek, zodat ik ook daar ook wat meer bij ben aangesloten.”	(Awareness of climate change) Geen aandacht, Lage prioriteit.	(Awareness of climate change) Nauwelijks aandacht voor
“Door de vertrekkende directeur en de paniekerige manier waarop de Raad van Toezicht hiermee is omgegaan was er veel achterstand. Dus moet je er eerst voor zorgen dat je weer op orde bent en dan kan je ervoor zorgen...”	(Impediments & Incentives) Vertrekkende directeur, Paniek, Achterstand, Prioriteiten.	(Impediments & Incentives) Organisatorische achterstand
“Hoe zorg je nou dat jij niet de drager bent van dat gedachtegoed, maar dat het door die anderen mee wordt overgenomen? Dat er meerdere dragers in de organisatie ontstaan?”	(Impediments & Incentives) Meerdere dragers gedachtegoed.	(Impediments & Incentives) Afhankelijk van meerderheid
“We hebben het over dat een ramp iets zou kunnen betekenen, maar ook een bepaald zichtbaar iets kan wat betekenen. Ik vond die klimaatkaarten wel... Hoewel ze complex zijn denk ik... Maar ik zou zeggen dat als je met 3 of 4 klimaatkaarten de organisaties langsgaat dan gaan mensen meer zien wat het betekent als we niets doen. In die zin zou je dat een beetje als wake-up call kunnen gebruiken.”	(Impediments & Incentives) Positief over klimaatkaarten ondanks complexiteit, Gebruiken als wake-up call.	(Impediments & Incentives) Gebruik van klimaatatlas
“Ik heb eigenlijk nooit begrepen waarom er in Alblasserwaard-Vijfheerenlanden er niet veel meer besef is van de bodemdaling die in de afgelopen eeuwen als is opgetreden en wat dat betekent voor ons.”		
“Wij hebben hier (kringloop Arkel) dubbel glas gezet, wat natuurlijk zowel aan de kant van energiebesparing en hitte-instraling werkt. We hebben zonneschermen aangebracht. We hebben een plan om op het dak zonnepanelen aan te brengen, wat zowel werkt tegen de zonne-instraling als voor het feit dat je energie bespaart. We hebben de waterafvoer van het dak en dergelijke verbeterd. We houden hiernaast een slootje in stand waar het water heen gaat. Wat hebben we nog meer gedaan? We hebben ooit het idee gehad om het hiervoor te asfalteren, maar daar zijn toch stenen voor in de plaats gekomen zodat er toch nog wat water doorheen kan stromen. Tussen 6 jaar en nu.”	(Flexibility / Adaptability / Sustainability) Dubbel glas, Zonneschermen, Zonnepanelen gepland, Waterafvoer van het dak, Waterdoorlatende verharding.	(Flexibility / Adaptability) Reeds maatregelen getroffen (Kringloop)
“We moeten de aarde een beetje goed achterlaten.”	(Impediments & Incentives) Aarde goed achterlaten.	(Impediments & Incentives) Nalatenschap
“Bij de ouderenzorg spelen dat soort dingen ook wel, maar daar speelt beglazing ook veel minder. Een aantal panden zijn nieuw.”	(Impediments & Incentives) Nieuwe panden.	(Impediments & Incentives) Gebonden aan recente investeringen (Ouderenzorg)
“Belangrijk om te weten is ook dat wij veel panden huren, die dus geen eigendom zijn. Dan is het natuurlijk ook net een ander verhaal wat je kunt beïnvloeden.”	(Impediments & Incentives) Gehuurde panden, Minder beïnvloeding.	(Impediments & Incentives) Beperkte invloed vanwege huur

“Waterafvoer is wel aandacht voor, maar dat is nog heel beperkt.”	(Awareness of climate change) Beperkte aandacht voor waterafvoer.	(Awareness of climate change) Nauwelijks aandacht voor (Ouderenzorg)
“Je bent afhankelijk van de markt. Het aanleveren bij de kringloopwinkels is toegenomen door de economische groei, maar het afnemen groeit niet gelijk mee op. Dus wij moeten nog veel te veel afstorten.”		
“We hebben twee blazers die warme lucht in kunnen voeren. Die kun je dus ook gebruiken voor koude lucht. In dat geval is er wel iets mogelijk, maar het is allemaal marginaal.”	(Flexibility / Adaptability) Blazers voor warme en koude lucht.	(Flexibility / Adaptability) Binnentemperatuur beïnvloeden
“De vraag is natuurlijk of het (groendak) bouwkundig kan. Het gewicht dat je op dak terecht komt is natuurlijk fors. Dus wat betekent dat voor een groen dak? Kilo’s per vierkante meter en dat soort dingen...”	(Impediments & Incentives) Bouwkundige informatie ontbreekt, Twijfel over gewicht.	(Impediments & Incentives) Bouwkundige onzekerheid
“We hebben wel eens ergens een lekkage op het dak gehad, maar dat was dan ook het enige. Het was dan bij extreme regenval dat het dan over het dak heen ging, dan kreeg je dus het water in het pand. Gisteren trouwens ook weer.”	(Issues caused by climate change / Frequency) Lekkage op het dak bij extreme regenval, Wel eens	(Issues caused by climate change / Frequency) Daklekkage, Wel eens
“Gezien het aantal elementen wat hier speelt: wateroverlast klein, bodemdaling klein, overstromingsrisico klein, alleen hittestress zou ik zeggen dat...”	(Risk perception) Klein risico volgens data Klimaatatlas.	(Risk perception) Klein risico

Tabel 10: Overzicht uitkomsten interview met Aart

Categorie	Open codes	Axiale codes
Awareness of climate change	- Nauwelijks aandacht voor onvoorspelbare weersomstandigheden - Klimaat leeft van geen kant, Scheiding der machten - Geen aandacht, Lage prioriteit - Beperkte aandacht voor waterafvoer	Nauwelijks aandacht voor (Ouderenzorg)
Issues caused by climate change	Lekkage op het dak bij extreme regenval	Daklekkage
Frequency	Wel eens een lekkage bij extreme regenval	Bij extreme regenval
Risk perception	Klein risico volgens data Klimaatatlas	Klein risico
Benefits of climate change		
Flexibility / Adaptability	- Dubbel glas, Zonneschermen, Zonnepanelen gepland, Waterafvoer van het dak, Waterdoorlatende verharding - Blazers voor warme en koude lucht	- Reeds maatregelen getroffen (Kringloop) - Binnentemperatuur beïnvloedbaar (Kringloop)
Need for regulation	Nog geen beleidsplan, Op papier i.p.v. woorden	Beleid nodig (Ouderenzorg)
Care for environment	- Opvoeding, Milieubesef, Maatschappelijke activiteiten - Zorg voor mens en samenleving	Verantwoordelijkheid voor leefomgeving (Beide)
Impediments & Incentives	- Boek ‘Silent Spring’, Wereld bewaren - Traditionele omgeving, Verandering lastig - Geld aan ouderen op korte termijn, Kosten verminderen op lange termijn - Optreden van een ramp leidt vaak tot aandacht en awakening - Vanaf het begin af aan, Herhaling	- Milieukundige literatuur (+) - Traditionele omgeving (-) - Korte termijn > Lange termijn - Actie > Reactie - Herhaling van gebeurtenissen (+) - Klimaatverandering dichterbij brengen (+) - Praktijk > Theorie

	• Klimaatverandering vertalen naar directe omgeving/werk • Kennis alleen is niet genoeg • Gewenste situatie niet altijd mogelijk in praktijk • Weten dat het nodig is, Zien dat het kan • Niet iedereen houdt er rekening mee, Herhaling is nodig • Voorschriften voor verkoeling en zonwering, Groene daken nog niet • Klimaatadaptatie betrekken bij 'Operatie Steenbreek', Gemeente niet de meest actieve • Groen belangrijk voor gezondheid, Geen manifest/prioriteit • Particuliere organisaties, Onderlinge concurrentie, Aantrekkelijkheid bevorderen • Particuliere organisaties, Klanten • Niet bewust zijn, Niet afhankelijk van klanten, Ontbreken van marktprikkel • Reeds voldoende groen in omgeving • Overdekt groen, Binnentuinen • Term 'klimaatadaptatie' lijkt niet aan te slaan • Besef kweken • Nalatenschap, Kleinkinderen • Negatieve gevolgen ervaren • Financieel gedreven, Marktwerving • Imago • Financiële tegemoetkoming helpt • Vertrekkende directeur, Paniek, Achterstand, Prioriteiten • Meerdere dragers gedachtegoed • Positief over klimaatkaarten ondanks complexiteit, Gebruiken als wake-up call • Aarde goed achterlaten • Nieuwe panden • Gehuurde panden, Minder beïnvloeding • Bouwkundige informatie ontbreekt, Twijfel over gewicht	• Urgentie & Voorbeelden (+) • Voorschriften (+) • Campagne (+) • Manifest (groen voor gezondheid) ontbreekt (-) • Financiële prikkel ontbreekt (-) • Marktprikkel kan stimuleren (+) • Voldoende groen aanwezig (-) • Koppelen aan bestaande projecten (+) • Woordkeuze (-) • Bewustzijn (+) • Nalatenschap (+) • Imago (+) • Organisatorische achterstand (-) • Meerderheid in organisatie (+) • Gebruik van klimaatatlas (+) • Gebonden aan recente investeringen (-) • Beperkte invloed vanwege huur (-) • Bouwkundige onzekerheid (-)
Sustainability	• Kringloop, Ladder van Lansink, Circulariteit • Duurzame zorg nog in ontwikkeling	• Duurzaam productieproces (Kringloop) • Zorgsector kan duurzamer (Zorg)
Causes of climate change		

Tabel 11: Interview met Hans van der Meij (Bestuursvoorzitter Kringloop Giessenlanden)

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
"Ik heb een koppeling gemaakt met 'de werken van barmhartigheid'. Dat is een Bijbels begrip, waar omgang met de aarde/duurzaamheid aan is gekoppeld door paus Franciscus. Dat stukje is ook in kerken een beetje onderontwikkeld."	(Impediments & Incentives) Werken van barmhartigheid, Duurzaamheid koppelen aan kerken.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan bestaande projecten
"Het rentmeesterschap waar ik mee opgevoed ben heeft toch heel vaak in het teken gestaan van rentabiliteit. Op de één of andere manier vonden we dat we goede rentmeesters waren als we het meeste uit één hectare haalden. En dat is raar, dat die focus... Dat realiseerde ik me later: mijn vaders was met huid en haar afhankelijk van de opbrengst van die grond. Als de bloemen bevroren dan had mijn moeder het zwaar in het voorjaar. Dus wat is rentmeesterschap? Dat is toch wel een beetje het maximale... En we spoten, ik ook, wel met bestrijdingsmiddelen. Makkelijk, ze stonden in een kast en niet afgesloten."	(Causes of climate change) Rentmeesterschap, Maximale uit hectare halen, Bestrijdingsmiddelen.	(Causes of climate change) Economie > Milieu
"Om die focus te verleggen; het begrip groene kerk of deze zorg voor de aarde waar we het nu over hebben, en dat terugvertalen naar de zorg voor biodiversiteit is nog best een hele stap."	(Care for environment) Zorg voor de aarde, Zorg voor biodiversiteit.	(Care for environment) Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
"Buiten staan nu de laatste panelen, dan is heel dit pand met een extra laag isolatie voorzien. We hebben al het licht zo'n beetje vervangen door LED. We zijn er wel mee bezig."	(Sustainability) Panelen, Isolatielaag, LED.	(Sustainability) Duurzaam ondernemen
"Geen overlast van water. Wel eens heel warm geweest binnen. Geen schade aan producten, maar wel verlies van arbeidsproductiviteit. We hebben weleens de winkel gesloten voor een paar dagen dagen."	(Issues caused by climate change) Warmte, Verlies van arbeidsproductiviteit.	(Issues caused by climate change) Verlies van arbeidsproductiviteit
"Je hoort het om je heen natuurlijk. Mijn perceptie van die paar jaar vertelt natuurlijk heel weinig. Ik zeg dan natuurlijk dat het misschien wel 5 graden warmer is dan voorheen en het is maar 1.8 of zo. Ik zie ook gewoon dat die verschillen best wel groot zijn. Dus of een hele natte maand of een hele droge maand. Dan kan je misschien per saldo wel hetzelfde hebben, maar het is een beetje oneerlijk verdeeld."	(Awareness of climate change) Je hoort het van anderen, Grote verschillen per maand.	(Awareness of climate change) Klimaat verandert
"Ik denk nog niet echt meetbare overlast."	(Frequency) Nog geen meetbare overlast.	(Frequency) Geen overlast
"Het zal lastiger zijn om personeel te vinden in tijden van extreme omstandigheden. Met een zware natte moesson dan gaat dat spelen, ik heb een aantal mensen die op de fiets komen. Ik heb het nu al dat sommige mensen bellen dat ze niet kunnen komen vanwege het slechte weer, of dat ik ze moet komen halen."	(Issues caused by climate change) Lastig personeel vinden, Vervoer afhankelijk van weersomstandigheden.	(Issues caused by climate change) Verlies van arbeidsproductiviteit
"Behalve isolatie zijn er nog geen maatregelen genomen. Dubbel glas en isolatie moet schelen. We hebben zonnewering aangeschaft."	(Flexibility / Adaptability) Isolatie en zonwering.	(Flexibility / Adaptability) Reeds adaptieve maatregelen
"We wachten eigenlijk ook even op de bouwkundige informatie (voor het groene dak)."	(Impediments & Incentives) Wachten op informatie.	(Impediments & Incentives) Bouwkundige onzekerheid
"We zijn nog niet zo ver (groen dak). We kijken eerst naar zonnepanelen en als je de combinatie kan maken met dat isoleren is dat natuurlijk de laatste stap in het vergroenen van het pand."	(Impediments & Incentives) Zonnepanelen in combinatie met groen dak.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan bestaande projecten

“Maar een groen dak spreekt me ook wel aan. Ik denk dat je bovenop ook gewoon biodiversiteit ontwikkelt voor de bloemen en de bijen.”	(Impediments & Incentives) Spreekt aan, Biodiversiteit.	(Impediments & Incentives) Biodiversiteit belangrijk
“Het (klimaat)atlas voegt voor mij niet heel veel toe, als ik eerlijk ben. Niet wat ik al weet. Ik kan zelf ook wel bedenken dat als huizen dicht op elkaar staan dat het dan iets warmer wordt.”		
“Ik denk dat het merendeel (kringloop personeel) er (klimaat) minder dan gemiddeld in geïnteresseerd is. De hectiek van iedere dag om het werk voor elkaar te krijgen laat niet altijd toe dat je allerlei nieuwe initiatieven doet.”	(Impediments & Incentives) Matige interesse, Hectiek van iedere dag, Andere prioriteiten	(Impediments & Incentives) Andere prioriteiten

Tabel 12: Overzicht uitkomsten interview met Hans

Categorie	Open codes	Axiale codes
Awareness of climate change	Je hoort het van anderen, Grote verschillen per maand	Klimaat verandert
Issues caused by climate change	- Warmte, Verlies van arbeidsproductiviteit - Lastig personeel vinden, Vervoer afhankelijk van weersomstandigheden	Zichtbare problemen
Frequency	Nog geen meetbare overlast	Geen overlast
Risk perception		
Benefits of climate change		
Flexibility / Adaptability	Isolatie en zonwering	Bouwkundige maatregelen
Need for regulation		
Care for environment	Zorg voor de aarde, Zorg voor biodiversiteit	Verantwoordelijkheid voor leefomgeving
Impediments & Incentives	- Werken van barmhartigheid, Duurzaamheid koppelen aan kerken - Wachten op informatie - Zonnepanelen in combinatie met groen dak - Spreekt aan, Biodiversiteit - Matige interesse, Hectiek van iedere dag, Andere prioriteiten	- Koppelen aan bestaande projecten (+) - Bouwkundige onzekerheid (-) - Biodiversiteit belangrijk (+) - Andere prioriteiten (-)
Sustainability	Panelen, Isolatielaag, LED	Duurzaam ondernemen
Causes of climate change	Rentmeesterschap, Maximale uit hectare halen, Bestrijdingsmiddelen	Economie > Milieu

Tabel 13: Interview met Josia Bikker (Architektenburo Bikker)

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
“Een paar jaar geleden waren dus die heftige buien en toen was met name op dat punt; (wijst richting het plein in Groot-Ammerz) daar stond volgens mij echt gewoon het meeste water van heel het dorp. Daar hebben ze ook, omdat het een vrij laag punt is, in dat terrein iets gedaan met waterberging.”	(Frequency) Heftige buien, Wateroverlast.	(Frequency) Wateroverlast ervaren
“Je zag het in ieder geval met het regenwater dat daar op straat belandde, je hebt daar ook helemaal geen groen of zo... Dat daar op straat bij het Fortuynplein echt een halve overstrooming was. Terwijl we dat in deze straat veel minder hadden.”	(Issues caused by climate change) Regenwater dat op straat belandde, Halve overstrooming.	(Issues caused by climate change) Wateroverlast
“Ik heb wel gehoord van ‘Tegels erin, Tegels eruit’. Of nee, ‘HoHo Hoosbui’. Daar heb ik nog subsidie van voor in mijn eigen tuin gekregen. Ik was toevallig net bezig met een plan voor mijn tuin, we hadden het huis net verbouwd. Toen kwam ik dat tegen en toen dacht ik: ‘Dat is tof’ en toen heb ik er uiteindelijk toch nog veel meer steen eruit gehaald en heb ik de paden niet met steen maar met grind gedaan.”	(Impediments & Incentives) Campagne, Subsidie, Minder steen, Grind.	(Impediments & Incentives) Campagne & Subsidie
“Toen heb ik subsidie gehad en dat was super leuk. Dat stimuleerde mij wel. Maar nu zie ik bij zo’n project dat er dus ook echt wel aandacht aan gegeven wordt.”	(Impediments & Incentives) Subsidie stimuleert, Aandacht.	(Impediments & Incentives) Subsidie & Aandacht
“Ja, dat (aanleiding dat het een keer onder water komt te staan) is dan helaas wel nodig ja. Volgens mij liep het niet de supermarkt binnen hoor, zo extreem was het niet.”	(Impediments & Incentives) Aanleiding is onder water staan.	(Impediments & Incentives) Kleine ramp
“Je merkt wel dat mensen geschokt waren en zoiets hadden van: “Dit kan dus wel gewoon gebeuren.””	(Impediments & Incentives) Schok, Zien dat het kan gebeuren.	(Impediments & Incentives) Zelf ervaren
“Het was echt voor het eerst dat ik dat daar zo zag.”	(Impediments & Incentives) Zelf zien.	(Impediments & Incentives) Zelf ervaren
“Ik heb altijd gezegd dat duurzaamheid verder moet gaan dan alleen energie. Dus het gaat ook heel erg over kwaliteit en over de toekomstbestendigheid van een gebouw. Ook over dat je het later moet gaan aanpassen, daar wilde ik ook heel erg de focus op leggen. Mijn vader deed dat ook altijd wel, maar die hing daar dan niet het label ‘duurzaamheid’ aan.”	(Sustainability) Kwaliteit en toekomstbestendigheid.	(Sustainability) Duurzaam ondernemen
“Ik zag een aantal haakjes van ons bureau zag ik in Blauwzaam terug. Ik dacht toen van: “Dat doen wij al, maar net even wat minder gefocust op energie. Meer op dingen als kwaliteit en materialen en dat soort dingen.” Dus dat is ook de reden dat ik er ook bij aangesloten ben: ik wil ook gewoon de andere kant van duurzaamheid laten zien, het ging altijd alleen maar over energie.”	(Sustainability) Andere kant van duurzaamheid.	(Sustainability) Duurzaam ondernemen
“Als ik een Tesla zie rijden denk ik van: “Leuk, maar waar komt die batterij vandaan? Waar gaat die straks naartoe? En wat heeft het voor CO2 gekost om dat ding te maken? En hoe verhoudt zich dat tot die oude diesel waar ik in rijdt?” Ik heb daar geen gevoel bij en als ik ergens geen gevoel bij heb dan heb ik automatisch het idee dat het te mooi om waar te zijn is.”		
“Energie vond ik te abstract, terwijl kwaliteit kon ik gewoon heel duidelijk maken aan mensen.	(Sustainability) Duurzame renovatie	(Sustainability) Duurzaam ontwerpen

“Weet je: ik heb hier een oud pand, een monument en dat kan je slopen. Maar als je nu dit ermee doet dan kan het weer jaren mee; dan hoeft je het niet te slopen, dan hoeft je het niet nieuw te bouwen, dan hoeft je niet te heien.” Dat was voor mij duurzaam.”		
“Circulariteit is echt pas de laatste 2 jaar gekomen. Dat is een beetje gekomen toen Lianne in Blauwzaam is gekomen. Dus circulair kwam eigenlijk later; ik zat eerst met de kwaliteit van materialen en de oorsprong van materialen. Dat het bijvoorbeeld een natuurlijk materiaal is of dat het bijvoorbeeld niet alles van kunststof is. Dat het gewoon mooie materialen zijn met kwaliteit, wat maakt dat mensen het na 10 jaar niet weggoien.”	(Sustainability) Kwaliteit en oorsprong van materialen.	(Sustainability) Duurzaam ondernemen
“Het is wel in opkomst, maar van mij hoeft echt niet alles van hout te worden. Ik denk dan van: “Jongens doe even relaxed, we kunnen ook gewoon in steen bouwen.” En het is allemaal wel beter, maar je kan zoiets niet forceren. Het is net als met een warmtepomp of gasloos bouwen... Hoewel bouwen nu natuurlijk wel gasloos moet. Maar je moet het ook allemaal gewoon een beetje tijd geven. We moeten goede voorbeelden neerzetten en als de tijd zich ervoor leent dan moeten we het doen. Maar als het gewoon niet het goede middel is, dan moeten we het niet doen. Dan heb je de kwaliteit weer niet voor de gebruiker.”	(Impediments & Incentives) Niet forceren, Tijd geven, Goede voorbeelden.	(Impediments & Incentives) Goede voorbeelden
“Ik denk wel dat het klimaat verandert, maar ik denk dat mensen nog meer veranderen dan het klimaat eigenlijk. De maatschappij is natuurlijk heel individualistisch geworden en iedereen is volgens mij veel meer bezig met zijn eigen hachje, en vindt daarom in die zin het klimaat ook heel belangrijk in de zin van: “Als ik het maar gewoon goed regel, als mijn huis maar niet overstroomt...” Ik vind het collectieve belang soms een beetje zoek. Als het collectieve belang er wat meer zou zijn, dan zouden we denk ik ook wat anders met dat klimaatvraagstuk omgaan.”	(Causes of climate change) Individualistische maatschappij, Ontbreken van collectief belang.	(Causes of climate change) Individu > Collectief
“Ik heb het idee dat klimaatverandering per saldo meer impact heeft dan vroeger.”	(Risk perception) Meer impact dan vroeger.	(Risk perception) Toegenomen impact
“Vroeger brak de dijk door, dan spoelde de boel weg en dan begon het gewoon weer opnieuw. Het is ook niet iets wat helemaal nieuw is of zo. Dat wil er bij mij niet in, dat we nu een probleem hebben wat we nog nooit overwonnen hebben. Onze wereld is ook veel groter, want we zijn met heel de wereld verbonden. Dus dat maakt de urgentie ook gewoon veel groter ineens.”	(Risk perception) Grotere wereld, Meer urgentie.	(Risk perception) Meer urgentie
“Maar ik geloof er wel in, dat het er is, dat het er aan komt en dat we ons aan zullen moeten passen.”	(Awareness of climate change) Het is er, Aanpassing nodig.	(Awareness of climate change) Klimaat verandert
“We zijn een beetje te laat misschien, een jaar of 20.”	(Risk perception) Wellicht te laat met aanpassen.	(Risk perception) Haast bij
“Ik hoorde vroeger op school dat er zure regen is en dat dat echt een probleem is. Ook dat er een gat in de ozonlaag is en dat er ergens een grote berg met koelkasten ligt die van alles uitstoten. Toen ik klein was hoorde ik ook dat over 20 jaar alle olie op is. Nu denk ik: “volgens mij is de olie helemaal niet op”. Dus ik moet het allemaal nog wel zien. Het blijven ook gewoon voorspellingen en die komen niet altijd uit.”	(Risk perception) Afwachten, Voorspellingen komen niet altijd uit.	(Risk perception) Afwachten

"Daarin (zorg voor het klimaat) moet de overheid toch leidend zijn denk ik."	(Need for regulation) Overheid leidend.	(Need for regulation) Regels nodig
"Ken je dat boek 'Drawdown'? Dat zou ook echt wel iets voor jou zijn. Die wordt gezien als de opvolger van de film 'An Inconvenient Truth'. Daar worden oplossingen in genoemd tegen klimaatverandering, waarin wordt gezegd hoeveel het kost en wat het oplevert. Er worden 100 maatregelen genoemd op grote globale schaal en die worden ook allemaal beprijsd."	(Risk perception) Oplossingen tegen klimaatverandering, Kosten-Baten Analyse, Globale schaal.	(Risk perception) Oplossingen beschikbaar
"Bijvoorbeeld bij een bedrijf moet je een bepaald aantal parkeerplaatsen maken. Dan maak je altijd het minimum en de rest maak je groen, dan ga je niet nog extra bestrating maken. Maar dat heeft ook een financiële reden natuurlijk, omdat straten geld kosten en de opdrachtgever gaat er ook niet meer maken dan nodig."	(Impediments & Incentives) Parkeerplaatsen, Financiële reden.	(Impediments & Incentives) Marktprikkel kan stimuleren
"Ik teken ook wel steeds meer groendaken op panden en op schuren en bijgebouwen."	(Position of climate adaptation) Groene daken in bouwtekeningen.	(Position of climate adaptation) Klimaatadaptief ontwerp
"Dat ontwerpen we wel, alleen de opdrachtgever gaat daar niet altijd in mee. We proberen het wel steeds vaker."	(Position of climate adaptation) Ontwerp, Afhankelijk van opdrachtgever.	(Position of climate adaptation) Klimaatadaptief ontwerp
"Met argumenten dat het vooral gewoon mooi is. En ook omdat je daar natuurlijk ook wel degelijk iets mee kan bereiken."	(Impediments & Incentives) Groen is mooi.	(Impediments & Incentives) Esthetische waarde
"Alleen zitten mensen niet altijd te wachten op het onderhoud en op de extra investering."	(Impediments & Incentives) Onderhoud en investeringskosten niet aantrekkelijk.	(Impediments & Incentives) Onderhoud en investeringskosten
"Maar toch gebeurt het ook wel steeds vaker. En het staat ook gewoon heel mooi op onze plaatjes. Dat is ook wel een argument. En gemeenten vinden dat ook helemaal fantastisch..."	(Impediments & Incentives) Groen is mooi.	(Impediments & Incentives) Esthetische waarde
"Maar wij hebben niet een vast percentage waar we rekening mee moeten houden. Ik moet eerlijk zeggen dat dat er niet is. En het is ook een beetje lastig dat als we een parkeerterrein tekenen, dan kan je zeggen dat we dan open tegels doen of zo, alleen ligt de keuze dan vaak weer niet bij ons. Het plan komt dan vaak bij een hovenier te liggen en die gaat dan met opdrachtgever echt de detailuitwerking van zo'n parkeerinrichting doen."	(Position of climate adaptation) Afhankelijkheid van andere partij.	(Position of climate adaptation) Verschillende partijen
"Met zo'n partij als 'De Kuiper', als die een parkeerterrein gaan aanleggen voor een bedrijf, dan weet ik niet of zij dan nog een gesprek hebben over klimaatadaptatie of afwatering."	(Position of climate adaptation) Afhankelijkheid van andere partij.	(Position of climate adaptation) Verschillende partijen
"Het komt eigenlijk echt zelden tot nooit voor dat wij dan ook echt gaan kiezen met opdrachtgever of dat nou echt een tegel moet worden of een open tegel... Dat gebeurt eigenlijk nooit."	(Position of climate adaptation) Afhankelijkheid van andere partij.	(Position of climate adaptation) Verschillende partijen
"Soms wordt doorlatende verharding of wel door de gemeente geëist of een wadi bijvoorbeeld. We hebben ook een project vlakbij de Efteling gedaan, in Kaatsheuvel, dat was een woning en die moest het regenwater op de straat lozen. De straat liep dan weer af in een soort wadi. Dat was op zich best wel tof, maar had het niet gemoeten dan had die opdrachtgever dat denk ik niet gedaan. Het was echt een eis van de gemeente."	(Impediments & Incentives) Eis van de gemeente.	(Impediments & Incentives) Voorschriften
"We hebben bij een ander project wat we voor 'Herkon' (projectontwikkelaar uit Hardinxveld) aan het doen zijn, daar hadden we een soort groenstrook waar we gezegd hebben: "Laten we	(Impediments & Incentives) Waterbuffering binnen recreatiefunctie.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan gewenste functies

dat dan inrichtingen als een soort wadi met een wandelpad ernaast.” Dan heb je een stukje waterbuffering en dan doen we net even een stukje meer of zo. Dan laat je de mensen niet op het gras lopen, maar dan creëer je toch een soort natuurgebiedje.”		
“Dingen als een wadi worden nu ook gewoon ingezet als een instrument om de kwaliteit van de openbare inrichting/landschappelijke kwaliteit van een plan te bevorderen. Dus dat is op zich heel positief dan we zo’n middel dan mogen gebruiken. Ook al heeft het niet per se dat (klimaatadaptatie) als doel, maar dan ligt het er wel.”	(Impediments & Incentives) Wadi als instrument om landschappelijke kwaliteit te bevorderen.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan gewenste functies
“De functie voor waterberging is dan voor de opdrachtgever ondergeschikt, maar wij weten wel van: “Dan hebben we dat gelijk ook meegenomen”. Je moet hem eigenlijk verleiden met een ander motief. In dat project werkte dat dan wel, dat is wel grappig. Het lukt ook niet altijd hoor.”	(Impediments & Incentives) Waterberging ondergeschikt.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan gewenste functies
“Bij het ontwerpen van het nieuwe pand van Montapacking was de grootste vraag eigenlijk hoe we het water het beste van het dak af konden krijgen. Eromheen hadden we dan een aantal sloten liggen en een vijver. Die vijver gaan we dempen, dus het water gaat allemaal naar die sloten. Om die vijver te dempen hebben we dan wel in hetzelfde peilgebied hebben we ergens anders dezelfde vierkante meters aan vijver weer terug gegraven.”	(Position of climate adaptation) Vijver verplaatsen i.p.v. dempen.	(Position of climate adaptation) Water voor water
“Dus we hebben daar gewoon heel veel zorg besteed aan de afwatering, maar we hebben daar niet rekening gehouden met het feit dat het over 10 jaar nog eens 20 keer zoveel kan zijn. Maar dat ligt ook aan de opdrachtgever.”	(Position of climate adaptation) Aandacht voor afwatering, Geen aandacht voor toenemende extremen.	(Position of climate adaptation) Huidige weersomstandigheden
“De opdrachtgever van Montapacking zei dat hij een pand bouwt voor 10 jaar en binnen die tijd wil hij het terugverdiend hebben. Dat is heel moeilijk, want dan heb je een opdrachtgever die niet denkt in een termijn van 50 of 100 jaar. En ga dan maar eens beginnen over het klimaat van over 20 jaar of zo. Dat is dan eigenlijk niet te doen. Dan moet je zorgen dat je een gebouw ontwerpt dat gewoon mooi is, wat over 10 jaar nog steeds mooi is en waar andere mensen het over 10 jaar nog steeds zien zitten om mee verder te gaan. Je moet dan zorgen dat het in ieder geval niet een tijdelijk gebouw lijkt. Maar dat het wel zo mooi en zo goed is dat het gewoon wel heel lang daar kan blijven staan. Dan ligt dat heel anders.”	(Impediments & Incentives) Terugverdientijd van 10 jaar, Maken voor meerdere functies.	(Impediments & Incentives) Terugverdientijd
“Ik kan me voorstellen dat als ik een bedrijf zou hebben op mijn 50e en mijn zoon van 30 zit net in de zaak en die wil nog 40 jaar met de zaak door; als ik dan een pand zou bouwen, dan heb je denk ik een heel ander gesprek met zo’n ondernemer. Want die weet al dat zijn zoon daarin verder gaat. Je snap het spanningsveld wel hè?”	(Impediments & Incentives) Lange termijn planning.	(Impediments & Incentives) Tijdshorizon
“Je ziet nu ook wel heel veel distributiecentra gebouwd worden langs de snelweg. Heel veel wordt gebouwd door investeringsmaatschappijen en dan zie je ook echt wel dat zo’n ding gebouwd wordt om binnen 10 jaar terug te verdienen.”	(Impediments & Incentives) Investeringsmaatschappij, Korte terugverdientijd, Korte termijn planning.	(Impediments & Incentives) Tijdshorizon
“Bijvoorbeeld Wehkamp heeft een eigen tent gebouwd, ik weet niet of je dat gebouw kent, maar dat is echt super duurzaam. Daar hebben ze volgens mij ook heel veel met klimaatadaptatie	(Impediments & Incentives) Lange termijn planning, Vlaggenschip, Uitstraling.	(Impediments & Incentives) Tijdshorizon & Functie

gedaan. Daarvan kan je gewoon zien dat er een gebouw is gemaakt wat ze gewoon echt op de lange termijn hebben gemaakt. Hier kan je gewoon zien dat iemand de portemonnee heeft getrokken om hier gewoon 20 jaar een succesvol bedrijf te hebben en nooit het verwijt te krijgen niks met duurzaamheid te doen. Het straalt er gewoon van af."		
"Die urgentie van het klimaat en dat je dan een keer zo'n bui... de overstroming van zo'n straat heeft op mij wel indruk gemaakt. "Wow, dit kan dus blijkbaar gebeuren als het een uurtje regent bij wijze van." Dat moet je zelf zien, dat moet je zelf een keer meemaken. Tenminste, ik had dat nodig. Het heeft mij wel geholpen in ieder geval."	(Impediments & Incentives) Overstroming van straat maakt indruk, Zelf meemaken.	(Impediments & Incentives) Zelf ervaren
"Ik kan je vertellen dat het (waterberging) daar (bedrijventerrein Dordtse Kil) weinig gespeeld heeft. Maar dit is eigenlijk een project wat er al bijna 20 jaar staat. Dus toen speelde dat eigenlijk nog niet genoeg, achteraf gezien. Nu zou ik dat wel iets meer stimuleren denk ik."		
"Mensen vinden groen hier ook heel fijn."	(Impediments & Incentives) Belevingswaarde van groen.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan belevingswaarde
"Bodemdaling staat qua urgentie echt nog in de kinderschoenen denk ik. Bij beleidsmakers en ondernemers wordt er echt wel eens over gesproken, maar ik proef daar echt nog helemaal geen urgentie in."	(Risk perception) Bodemdaling nog in kinderschoenen, Geen urgentie.	(Risk perception) Bodemdaling niet urgent
"Mensen zijn hier gewoon gewend om elke paar jaar hun tuin op te hogen. Mensen groeien daar gewoon mee op. Als je een nieuw huis koopt, dan zakt je tuin. Dat is dan gewoon zo. Het is hier zo normaal geworden eigenlijk. De straten worden hier elke 10 jaar opnieuw bestraat omdat je bijna in een gat loopt vanuit je huis..."	(Flexibility/Adaptation) Tuin ophogen, Bodemdaling compenseren, Acceptatie.	(Flexibility/Adaptation) Bodem ophogen
"Dat is heel gek, maar dat (bodemdaling) wordt maar door een beperkte groep echt gezien als een probleem. De agrarische sector is ermee bezig, de overheid en het waterschap ook wel. Maar de meeste burgers en ondernemers... er zijn natuurlijk wel groepjes, maar het speelt veel minder dan het energievraagstuk. Dat is mijn mening dan hoor."	(Risk perception) Bodemdaling wordt niet gezien als een probleem, Speelt niet echt.	(Risk perception) Bodemdaling niet urgent
"Als ik in het donkere gebied (Klimaatatlas, Kaart Bodemdaling) zou zitten, dan zou ik wel denken van: "Oh, ja..." Maar dan denk ik niet dat ik het op ga lossen, ik ga dan eerder mijn huis verkopen. Dan zit iemand anders met het probleem. Daar ben ik heel eerlijk in. Als ik er langer over nadenk is het misschien niet de goede houding, maar dat is wel de primaire reactie."	(Impediments & Incentives) Verhuizen i.p.v. aanpakken.	(Impediments & Incentives) Niet locatiegebonden
"De architectuur zelf die zal zich gewoon aanpassen op de mode, op de beschikbaarheid van materialen, op het klimaat... dat zie je gewoon in de jaren gebeuren. Ik heb niet een heel specifiek beeld van de architectuur van de toekomst, maar wel dat het zich zal blijven ontwikkelen in samenhang met de ontwikkelingen in de maatschappij."	(Risk perception) Aanpassen aan omstandigheden.	(Risk perception) Benodigd aanpassingsvermogen verwacht
"Dat is op zich heel goed, dat is een heel mooi statement (Bosco Verticale, Milaan). Maar ik zie nog niet een hele stad zo gebouwd worden. Ik zou het vooral jammer vinden dat we dit allemaal verticaal gaan doen. Dat zou betekenen dat we ook gewoon een excuus hebben om in de buitenruimte geen parken te maken, omdat we	(Flexibility / Adaptability) Verwacht niet dat hele steden verticaal groen worden gebouwd.	(Flexibility / Adaptability) Verwacht geen verticaal groene steden

toch de hoogte in kunnen bouwen. En dan mis je weer dat menselijke van de stad of zo.”		
“Dat vind ik bijvoorbeeld mooi aan New York. Daar heb je dat park en het contrast is zo groot, dat dat mensen zo aanzuigt en aantrekt. Van mij mag dat altijd wel gewoon een gezonde balans zijn. Je hebt natuurlijk ruimte nodig voor infrastructuur, maar dat er dan ook nog wel gewoon ruimte is voor groen. Gewoon op de grond, waar het eigenlijk ook gewoon hoort. Dit verticale is natuurlijk wel een heel tegenstrijdig ecosysteem wat gemaakt wordt.”	(Flexibility / Adaptability) Groen hoort op de grond, Verticaal groen is tegenstrijdig.	(Flexibility / Adaptability) Verwacht geen verticaal groene steden
“Ik wil graag dat mensen het geen verrassing vinden als ik zeg dat ik affiniteit met duurzaamheid heb. Mensen moeten dat eigenlijk vanzelfsprekend vinden als ze naar onze projecten kijken op onze website. Ik vind communicatie heel belangrijk, maar het moet wel op een vanzelfsprekende manier gaan. Dat is ook de sterkste communicatie.”	(Sustainability) Duurzaamheid moet voor zich spreken.	(Sustainability) Duurzaam ondernemen
“Groen wordt vooral als instrument gebruikt om iets mooier te maken en ook wel om mensen een fijn gevoel te geven. Geluk is ook een vorm van rendement.”	(Impediments & Incentives) Geluk als vorm van rendement.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan belevingswaarde
“We zitten nu 20 jaar in dit pand en er zijn altijd planten en hout aanwezig. Je merkt gewoon dat dat mensen goed doet. Die zijn er dan graag. Dat rendement kan je niet zo zeer uitdrukken in geld; zo’n pand krijgt dan niet ineens een hogere prijs per vierkante meter, maar wel gewoon in het gebruiksgenot en de beleving. Dat moet zich altijd ergens vertalen in geld. Zo’n gebouw moet gewoon langer blijven staan en moet gewoon makkelijker verhuren of makkelijker verkopen. Maar je kan niet kwantificeren wat het rendement is, dat is het lastige aan groen. Alleen wat het kost. Ik wil ook niet dat dat het enige argument is, dat je het moet doen omdat het geld oplevert. Ik kan een duurdere steen ook niet kwantificeren. Maar ik probeer mensen wel zover te krijgen om die toch te kiezen omdat die mooier is. Architectuur gaat ook over gevoel; anders gaan mensen wel naar een catalogusbouwer en kiezen ze het goedkoopste.”	(Impediments & Incentives) Groen doet mensen goed, Gebruiksgenot, Beleving, Lastig kwantificeren, Gevoel.	(Impediments & Incentives) Koppelen aan belevingswaarde
“Ik ben in Blauwzaam gestapt een beetje in het begin van mijn carrière. Ik kwam toen net in de zaak werken en mijn vader was nog eigenaar. Ik had nog niet echt een netwerk en ik heb daar echt een heel waardevol netwerk opgebouwd met ondernemers die ook iets hebben met duurzaamheid. Dus het heeft mij wel heel veel gebracht en daarom vind ik het ook prima om bijvoorbeeld zo’n gesprek te hebben, om daar wat tijd aan terug te geven. Dat zal voor iedereen weer anders zijn.”		
“Het voordeel van de milieubarometer is dat het heel SMART is, dus het is echt super meetbaar en zelfs op je bankrekening gewoon zichtbaar. Het wordt dan wel de uitdaging om voor klimaatadaptatie iets te vinden waardoor mensen zo makkelijk dat ook kunnen kwantificeren. Een label zou daar denk ik wel heel goed bij zijn. Als je een soort basislabel zou hebben en dat je dan zou kijken hoe je een labelsprong kan maken voor mijn situatie. Maar dan moet je wel, net als bij energie, een soort nulmeting hebben natuurlijk. Dus dan zou je eigenlijk mensen die deelnemen moeten voorzien met een tool zodat ze een nulmeting kunnen	(Impediments & Incentives) SMART, Meetbaar, Financieel zichtbaar, Kwantificeren, Nulmeting.	(Impediments & Incentives) SMART Klimaatadaptatie

maken van een gebouw en dan kijken 'wat ik dan nog kan doen' bijvoorbeeld. Ik denk dat je dan wel iets unieks in handen zou hebben, net zoiets als het energieconvenant."		
"Dat soort partijen (Sweco) heb je wel nodig natuurlijk achter je. Je kan het maar één keer goed doen, je moet niet zeggen: "We gaan het proberen..." Je moet eerst al het voorwerk doen en dan kan je het in de markt zetten natuurlijk. En dan moet je een aantal kartrekkers hebben, mensen met een groot netwerk die dat voor hun bedrijf willen doen. Dan zijn er mensen die bij dat clubje willen horen, zo was ik 7 jaar geleden ook."	(Impediments & Incentives) Voorwerk doen, Kartrekkers meekrijgen.	(Impediments & Incentives) Sociale prikkel

Tabel 14: Overzicht interview met Josia

Categorie	Open codes	Axiale codes
Awareness of climate change	Het is er, Aanpassing nodig	Klimaat verandert
Issues caused by climate change	Regenwater dat op straat belandde, Halve overstroming	Wateroverlast
Frequency	Heftige buien, Wateroverlast	Wateroverlast ervaren
Risk perception	- Meer impact dan vroeger - Grotere wereld, Meer urgentie - Wellicht te laat met aanpassen - Afwachten, Voorspellingen komen niet altijd uit - Oplossingen tegen klimaatverandering, Kosten-Baten Analyse, Globale schaal - Bodemdaling nog in kinderschoenen, Geen urgentie - Bodemdaling wordt niet gezien als een probleem, Speelt niet echt - Aanpassen aan omstandigheden	- Toegenomen impact - Meer urgentie - Haast bij - Afwachten - Oplossingen beschikbaar - Bodemdaling niet urgent - Benodigd aanpassingsvermogen verwacht
Benefits of climate change		
Flexibility / Adaptability	- Tuin ophogen, Bodemdaling compenseren, Acceptatie - Verwacht niet dat hele steden verticaal groen worden gebouwd - Groen hoort op de grond, Verticaal groen is tegenstrijdig	- Bodem ophogen - Verwacht geen verticaal groene steden
Need for regulation	Overheid leidend	Regels nodig
Care for environment		
Impediments & Incentives	- Campagne, Subsidie, Minder steen, Grind - Subsidie stimuleert, Aandacht - Aanleiding is onder water staan - Schok, Zien dat het kan gebeuren - Zelf zien - Niet forceren, Tijd geven, Goede voorbeelden - Parkeerplaatsen, Financiële reden - Groen is mooi - Onderhoud en investeringskosten niet aantrekkelijk - Eis van de gemeente - Wadi als instrument om landschappelijke kwaliteit te bevorderen - Waterberging ondergeschikt - Terugverdientijd van 10 jaar, Maken voor meerdere functies - Lange termijn planning - Investeringsmaatschappij, Korte terugverdientijd, Korte termijn	- Campagne & Subsidie (+) - Subsidie & Aandacht (+) - Kleine ramp (+) - Zelf ervaren (+) - Goede voorbeelden (+) - Marktprikkel kan stimuleren (+) - Esthetische waarde (+) - Onderhoud en investeringskosten (+) - Voorschriften (+) - Koppelen aan gewenste functies (+) - Terugverdientijd (+/-) - Tijdshorizon (+/-) - Functie pand (+/-) - Koppelen aan belevingswaarde (+) - Niet locatiegebonden (-) - SMART Klimaatadaptatie (+) - Sociale prikkel (+)

	- planning - Lange termijn planning, Vlaggenschip, Uitstraling - Overstroming van straat maakt indruk, Zelf meemaken - Belevingswaarde van groen - Verhuizen i.p.v. aanpakken - Geluk als vorm van rendement - Groen doet mensen goed, Gebruiksgenot, Beleving, Lastig kwantificeren, Gevoel - SMART, Meetbaar, Financieel zichtbaar, Kwantificeren, Nulmeting - Voorwerk doen, Kartrekkers meekrijgen	
Sustainability	- Kwaliteit en toekomstbestendigheid - Andere kant van duurzaamheid - Duurzame renovatie - Kwaliteit en oorsprong van materialen - Duurzaamheid moet voor zich spreken	- Duurzaam ondernemen - Duurzaam ontwerpen
Causes of climate change	Individualistische maatschappij, Ontbreken van collectief belang	Individu > Collectief
Position of climate change	- Groene daken in bouwtekeningen - Ontwerp, Afhankelijk van opdrachtgever - Afhankelijkheid van andere partij - Waterbuffering binnen recreatiefunctie - Vijver verplaatsen i.p.v. dempen - Aandacht voor afwatering, Geen aandacht voor toenemende extremen	- Klimaatadaptief ontwerp - Verschillende partijen - Koppelen aan gewenste functies - Water voor water - Huidige weersomstandigheden

Tabel 15: Uitkomsten interview met Dirk de Jong, Fruitteler Fa. de Jong Fruit Leerbroek*

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
"Appels en peren groeien buiten in de boomgaard. De oogst is heel erg afhankelijk van het weer (bijvoorbeeld nachtvorst en temperatuur)."	(Risk perception) Erg afhankelijk van weersomstandigheden.	(Risk perception) Direct afhankelijk van klimaat
"Bij extreme weersomstandigheden kunnen de fruitbomen beregend worden met water of bedekt met hagelnetten."	(Flexibility / Adaptability) Beregening, Hagelnetten.	(Flexibility / Adaptability) Aanpassingsvermogen op korte termijn
"Bij extreme weersomstandigheden kan een groot deel van de oogst worden weggegooid, maar dat geldt dan vaak ook voor de concurrentie."	(Risk perception) Kans op mislukte oogst, Concurrentie ook.	(Risk perception) Concurrentie ook afhankelijk
"Ik merk dat de zomers sinds 7/8 jaar warmer zijn geworden, in een mate die mijn ouders niet hebben meegemaakt."	(Awareness of climate change) Warmere zomers sinds kort, Anders dan bij ouders.	(Awareness of climate change) Temperatuurstijging
"Na 1 dag van extreme hitte heb ik geen overlast, maar dan 4 of 5 dagen wel. Dit is in de laatste jaren toegenomen."	(Risk perception) Schade neemt toe op termijn.	(Risk perception) Toenemende schade in tijd
"Ik geloof niet in watertekort, ik laat het allemaal op me afkomen."	(Risk perception) Niet bang voor watertekort, Laat het op zich afkomen.	(Risk perception) Afwachten
"Misschien dat er nieuwe insecten komen, ik heb nog geen idee welke bestrijdingsmiddelen daarvoor nodig zijn."	(Issues caused by climate change) Nieuwe insecten vragen om nieuwe bestrijdingsmiddelen.	(Issues caused by climate change) Nieuwe (onbekende) insecten
"Water is nog wel beschikbaar."	(Risk perception) Water nog beschikbaar.	(Risk perception) Nog geen waterschaarste
"Momenteel geen externe hulp nodig, maar wel als er extremere weersomstandigheden komen. Bijvoorbeeld 5 weken lang hitte. "	(Risk perception) Momenteel geen hulp nodig, Wel bij extremere weersomstandigheden.	(Risk perception) Problemen bij extremere weersomstandigheden
"Meer aandacht vanuit de overheid."	(Need for regulation) Aandacht vanuit overheid.	(Need for regulation) Rol van overheid
"Klimaatverandering gaat in kleine stapjes, noem het micro-evolutie. Ik verwacht me daar voorlopig steeds aan aan te kunnen passen."	(Risk perception) Kleine stapjes, Micro-evolutie, Verwacht aanpassingsvermogen.	(Risk perception) Verwacht aanpassingsvermogen

*Geen audio-opname van het interview en dus geen citaten, maar steekwoorden/notities.

Tabel 16: Overzicht interview met Dirk

Categorie	Open codes	Axiale codes
Risk perception	- Erg afhankelijk van weersomstandigheden - Kans op mislukte oogst, Concurrentie ook - Schade neemt toe op termijn - Niet bang voor watertekort, Laat het op zich afkomen - Water nog beschikbaar - Momenteel geen hulp nodig, Wel bij extremere weersomstandigheden - Kleine stapjes, Micro-evolutie, Verwacht aanpassingsvermogen	- Direct afhankelijk van klimaat - Concurrentie ook afhankelijk - Toenemende schade in tijd - Afwachten - Nog geen waterschaarste - Problemen bij extremere weersomstandigheden - Verwacht aanpassingsvermogen
Flexibility / Adaptability	Beregening, Hagelnetten	Aanpassingsvermogen op korte termijn
Awareness of climate change	Warmere zomers sinds kort, Anders dan bij ouders	Temperatuurstijging

Issues caused by climate change	Nieuwe insecten vragen om nieuwe bestrijdingsmiddelen	Nieuwe (onbekende) insecten
Need for regulation	Aandacht vanuit overheid	Rol van overheid

Bijlage 5: Interviews met Experts

Tabel 1: Interview met Frank Wijchgel, Communicatieadviseur bij WSRL

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
“Ik werk met een team van specialisten op verschillende gebieden. Samen werken we aan een programmaplan en sinds kort ligt er een nieuw plan waarin de focus ligt op communicatie over het klimaat. Daarnaast ben ik als lid van het team ook bezig met crisiscommunicatie waarbij ik input / advies lever aan collega's betreffende social media en persuitingen. Hoe kunnen zij reageren op berichten (on-/offline) en welke informatie hebben mijn collega's daarbij nodig. Hierbij is ook aansluiting op onze campagnes nodig. Hierbij moet ook de doelgroep in de gaten worden gehouden (welk belang heeft de burger?).”		
“Dat valt nog wel mee (op de vraag of waterveiligheid en klimaatadaptatie lastige thema's zijn vanwege het 'slechte nieuws').”	(Difficulties of climate communication) Moeilijkheid vanwege slecht nieuws valt mee.	(Difficulties of climate communication) Karakter van boodschap
“Maar we zitten wel in een enorme informatie overload; mensen ontvangen zoveel signalen en dan is het een uitdaging om aandacht te krijgen voor een onderwerp. Hoe kunnen we onze boodschap overbrengen om te zorgen voor bewustwording en ook nog eens gedragsverandering? Dat is de grootste uitdaging.”	(Difficulties of climate communication) Informatie overload, Schaarse aandacht.	(Difficulties of climate communication) Informatie overload
“De campagne 'TOT HIER' had als doel burgers bewust te maken van het feit dat ze in een overstromingsgebied leven en te laten weten wat ze kunnen doen als zo iets gebeurt. We wilden dit zo dicht mogelijk bij de mensen brengen. Kernwoorden hierbij waren 'Leuk / lokaal', we wilden het echt tof maken. Om dit voor elkaar te krijgen, hebben we een app ontwikkeld. M.b.v. augmented reality konden mensen ervaren hoe het er in hun huiskamer uitziet op het moment dat het water inderdaad in de huiskamer staat (overstroming). Dit was een heel vooruitstrevend en innovatief instrument.”	(Examples of climate communication) TOT HIER-campagne, Bewust maken, Dichtbij brengen, Leuk/Lokaal, App ontwikkeld, Augmented reality, Huiskamer, Innovatief.	(Examples of climate communication) Dichtbij brengen (Augmented reality)
“Via Gusto (een social media programma) hebben we het bereik kunnen meten. Dit programma koppelt waarden en sentimenten aan gedrag. 1 tweet was bijvoorbeeld 1 view en een krantenartikel leidde tot 200.000 views. Op die manier is gemeten dat we tot ongeveer 3 miljoen views kwamen. Dat is een heel groot bereik; mogelijk zelfs ons hele gebied.”	(Examples of climate communication) Groot bereik.	(Examples of climate communication) Dichtbij brengen (Augmented reality)
“Het doel van de campagne was zoveel mogelijk downloads van de app en na afloop hebben we 25.000 downloads geregistreerd en 25.000 unieke bezoekers op onze webpagina. Dit duidt zeker op een verhoogde graad van bewustzijn. Het verder meten van gedragsverandering is lastig en zeer kostbaar. Dan zouden we een 0-enquête en een 1-enquête moeten uitvoeren om dit te meten en dat is budget-wise onmogelijk. Maar door de campagne en de app hebben we kunnen laten zien wat er kan gebeuren waardoor mensen toch beter zijn voorbereid.”	(Examples of climate communication) Verhoogde graad van bewustzijn.	(Examples of climate communication) Dichtbij brengen (Augmented reality)

"Dat is een complex speelveld. Een Waterschap is niet in de positie om te zeggen dat mensen moeten evacueren. Voor handelingsperspectief kunnen wij alleen maar doorverwijzen naar de veiligheidsregio's en de landelijke campagnes van Rijkswaterstaat. Zij hebben een andere rol. Het Waterschap informeert en verwijst door en de burgemeester is uiteindelijk verantwoordelijk voor de inwoners in zijn gemeente."	(Goal of climate communication) Complex, Beperkte autoriteit, Geen handelingsperspectief, Rolverdeling, Informeren, Doorverwijzen.	(Goal of climate communication) Informeren & Doorverwijzen
"Tja dat is een complexe vraag (op de vraag welke rol Stichting Blauwzaam hierin kan spelen); wie doet wat en hoe kunnen we het beste samenwerken. Bij een eerdere bijeenkomst met de Unie van Waterschappen hebben we een soortgelijke discussie gehad en er is geen eenduidig antwoord. Het is raadzaam als de stichting Blauwzaam een duidelijk doel en rol bepaalt."	(Stichting Blauwzaam) Rolverdeling, Samenwerken, Duidelijk doel bepalen.	(Stichting Blauwzaam) Duidelijk doel bepalen
"Alle partijen hebben eigenlijk een eigen abstractieniveau en het Waterschap heeft een rol als procesbegeleider in de discussie over het klimaat. Zo hebben we de stresstest en een klimaatatlas ontwikkeld. De stresstest geeft inzicht in knelpunten en risico's voor de zakelijke partners en overheden. Dit instrument is zeker niet bedoeld voor het grote publiek."	(Examples of climate communication) Proces begeleiden, Klimaatdiscussie, Stresstest, Klimaatatlas, Inzicht in risico's, Zakelijke partners, Overheden.	(Examples of climate communication) Klimaatatlas: Inzicht in risico's (Overheden)
"Voor andere doelgroepen hebben we andere middelen gebruikt. De campagne 'ho ho hoosbui' kan gebruikt worden om een discussie te starten maar kan ook aan diverse actualiteiten gekoppeld worden. Zo is er bij de nieuwe spoorsingel ook een verwijzing gekomen naar deze campagne en klimaatboodschap. Hier kunnen we via social media nog steeds naar terug verwijzen."	(Examples of climate communication) Verschillende doelgroepen, Verschillende middelen, Ho Ho Hoosbui, Discussie starten, Actualiteiten, Klimaatboodschap, Social Media.	(Examples of climate communication) Ho Ho Hoosbui (Burgers)
"T.a.v. het klimaat gebruiken we bij het waterschap een indeling in 4 gebieden; dit zijn de regionale adaptatiestrategie-gebieden. De indeling is gemaakt op basis van partners en gemeenten. Hiermee geven we ook aan dat de overheid ermee bezig is."	(Examples of climate communication) Regionale adaptatiestrategie-gebieden, Overheid	(Examples of climate communication) Zichtbare overheid
"In Arnhem werken we samen met de partij 'klimaatbestendig' en in Nijmegen loopt het project 'Steenbreek'. Dit is een landelijk concept waarbij het waterschap Rivierenland is aangehaakt (financieel, meedenken en communiceren). En de gemeente heeft dit verder concreet gemaakt en het op straatniveau gebracht dmv het plaatsen van een container waarin burgers hun straatstenen kunnen wegbrengen..."	(Examples of climate communication) Samenwerken met partijen en gemeenten, Operatie Steenbreek, Straatniveau.	(Examples of climate communication) Operatie Steenbreek
"Op die manier kan je in de samenwerking de stap maken van informeren naar ontzorgen en het in beweging brengen van burgers makkelijker maken, want alleen red je dat niet"	(Examples of climate communication) Van informeren naar ontzorgen, In beweging brengen.	(Examples of climate communication) Informeren & Ontzorgen
"Zorg ervoor dat je eerst je rol duidelijk maakt; welke rol wil je pakken en welk doel wil je bereiken. Mooie voorbeelden kunnen gebruikt worden als stimulator."	(Stichting Blauwzaam) Rol duidelijk maken, Doel voor ogen, Mooie voorbeelden, Stimulator.	(Stichting Blauwzaam) Stimulatie door voorbeelden
"Het is hierbij echt belangrijk om als partij je rol te bepalen. Het Waterschap probeert de gemeenten te mobiliseren een aan te haken bij lopende initiatieven."	(Stichting Blauwzaam) Rol bepalen, Waterschap mobiliseert gemeente.	(Stichting Blauwzaam) Rol bepalen
"Moet je dat willen (regulering/inspectie vanuit bijvoorbeeld OZHZ)? Als je regels gaat opstellen. moet er beleid gemaakt worden en vervolgens gehandhaafd worden. De deelnemende partijen	(Stichting Blauwzaam) Wetgeving en beleid duurt lang, Stichting Blauwzaam kan snel schakelen.	(Stichting Blauwzaam) Mobiel bij verandering

zijn niet allemaal even mobiel om snel te schakelen bij verandering. Stichting Blauwzaam kan dat wel; dat is een kracht."		
"Ja, dat zijn de early adaptors; hiermee kan je een groep ambassadeurs creëren. De 100 bedrijven die in de lijst staan, zijn je doelgroep."	(Stichting Blauwzaam) Early adaptors, Ambassadeurs.	(Stichting Blauwzaam) Early adaptors
"Zij kunnen fungeren als ambassadeurs en zij kunnen anderen weer inspireren en motiveren om ook mee te doen. Blauwzaam zou kunnen functioneren als kennispartner en de deelnemers bijvoorbeeld ontzorgen in hun zoektocht naar subsidies die gebruikt kunnen worden voor de diverse thema's."	(Stichting Blauwzaam) Ambassadeurs, anderen inspireren en motiveren, Kennispartner, Ontzorgen.	(Stichting Blauwzaam) Informereren & Ontzorgen
"Je zou ook kunnen inventariseren welke klimaatproblemen er spelen bij die 100 bedrijven. Waar hebben ze het meeste last van? Stel dat ze aangeven dat ze veel wateroverlast hebben op stenen parkeerplaatsen; haak daar dan op aan met een concrete actie/oplossing en maak het relevant. Zo zet je een klein concreet stapje en van daaruit kan je verder."	(Examples of climate communication) Klimaatproblemen inventariseren, Aanhaken op overlast, Parkeerplaatsen, Concrete actie, Kleine stapjes.	(Examples of climate communication) Concrete oplossingen
"In eerste instantie is in gesprek gaan al een eerste belangrijke interventie. Hier bij het Waterschap zijn we begonnen met de term 'Klimaat inclusief werken', daarmee willen we graag dat medewerkers bij hun werk het klimaat meer in hun hoofd houden en kijken waar ze het beter kunnen doen. Door met deze medewerkers te praten, creëren we al meer bewustwording om te kijken naar wat zij kunnen doen."	(Examples of climate communication) In gesprek gaan, Klimaatinclusief werken, Bewustwording.	(Examples of climate communication) Klimaatinclusief werken
"En dan zou je als Blauwzaam daarin verder kunnen adviseren tot concrete acties voor bedrijven. Door deze acties te delen, fungeer je dan als inspirator."	(Stichting Blauwzaam) Advies, Concrete acties, Acties delen, Inspiratie.	(Stichting Blauwzaam) Acties delen
"De tool (<i>Staat van je Straat, Sweco</i>) is dan informatieverstrekkend maar hoeft niet automatisch tot actie te leiden. Hier mist dan eigenlijk nog de ontzorgende functie. Maar misschien werkt het voor bedrijven anders dan voor burgers."	(Stichting Blauwzaam) Informatie verstrekken leidt niet automatisch tot actie, Ontzorgen.	(Stichting Blauwzaam) Informereren & Ontzorgen
"Het enige wat je dan kan doen is hen (<i>Bayards, buitendijks</i>) informeren en samen met hen kijken naar de problemen waar zij mee te maken kunnen krijgen. En misschien komen ze dan wel tot de conclusie dat ze beter kunnen verhuizen omdat buitendijks een onbeschermd gebied is. Maar als dat bedrijfseconomisch voor hen niet haalbaar is, dan moet je misschien wel concluderen dat zij tot de doelgroep behoren die niet te veranderen is."	(Stichting Blauwzaam) Informereren, Samen kijken naar problemen.	(Stichting Blauwzaam) Informereren & Ontzorgen
"Het klimaat is een belangrijke item geworden in het nieuws en ook binnen de publieke opinie leeft dit onderwerp. T.a.v. klimaat adaptatie moeten we kijken of we het lokaal kunnen maken en het misschien een andere benaming geven. Het woord is nu te abstract."	(Difficulties of climate communication) Klimaat belangrijk item, Publieke opinie, Lokaal maken, Andere benaming vanwege abstractie.	(Difficulties of climate communication) Schaalniveau & Benaming
"Dat (<i>Water boiling campaign, Diffusion of innovations, E.M. Rogers</i>) is inderdaad precies zoals het werkt. Analyseer de stappen en zorg dat je weet met wie je te maken hebt, wie is je doelgroep, welk probleem is er en wat is de perceptie rond dit onderwerp?"	(Difficulties of climate communication) Stappen analyseren, Doelgroep kennen, Problemen herkennen, Perceptie ontdekken.	(Difficulties of climate communication) Perceptie van klimaatadaptatie
"Misschien kan je dat (<i>interesse voor netwerkbijeenkomst in januari</i>) van tevoren polsen? Je had dit wellicht alvast in de enquête		

mee kunnen nemen om te horen of hier interesse voor is. Een dergelijke bijeenkomst kost tijd voor ondernemers waardoor de drempel hoog is. Vraag je af wat is de belevingswereld van ondernemers en waarom zou een ondernemer hier wel bij willen zijn?"		
"Ja dus haak aan bij de drijfveer, het economische belang van de ondernemer. Pas dan kan je ze bereiken."	(Examples of climate communication) Drijfveer, Economisch belang.	(Examples of climate communication) Economische drijfveer

Tabel 2: Overzicht interview met Frank

Categorie	Open codes	Axiale codes
Difficulties of climate communication	• Moeilijkheid vanwege slecht nieuws valt mee • Informatie overload, Schaarse aandacht • Klimaat belangrijk item, Publieke opinie, Lokaal maken, Andere benaming vanwege abstractie • Stappen analyseren, Doelgroep kennen, Problemen herkennen, Perceptie ontdekken	• Karakter van boodschap • Informatie overload • Schaalniveau & Benaming • Perceptie van klimaatadaptatie
Examples of climate communication	• TOT HIER-campagne, Bewust maken, Dichtbij brengen, Leuk/Lokaal, App ontwikkeld, Augmented reality, Huiskamer, Innovatief • Groot bereik • Verhoogde graad van bewustzijn • Proces begeleiden, Klimaatdiscussie, Stresstest, Klimaatatlas, Inzicht in risico's, Zakelijke partners, Overheden • Verschillende doelgroepen, Verschillende middelen, Ho Ho Hoosbui, Discussie starten, Actualiteiten, Klimaatboodschap, Social Media • Regionale adaptatiestrategie-gebieden, Overheid • Samenwerken met partijen en gemeenten, Operatie Steenbreek, Straatniveau • Van informeren naar ontzorgen, In beweging brengen • Klimaatproblemen inventariseren, Aanhaken op overlast, Parkeerplaatsen, Concrete actie, Kleine stapjes • In gesprek gaan, Klimaatinclusief werken, Bewustwording • Drijfveer, Economisch belang	• Dichtbij brengen (Augmented reality) • Klimaatatlas: Inzicht in risico's (Overheden) • Ho Ho Hoosbui (Burgers) • Zichtbare overheid • Operatie Steenbreek • Informeren & Ontzorgen • Concrete oplossingen • Klimaatinclusief werken • Economische drijfveer
Goal of climate communication	• Complex, Beperkte autoriteit, Geen handelingsperspectief, Rolverdeling, Informeren, Doorverwijzen	• Informeren & Doorverwijzen
Stichting Blauwzaam	• Rolverdeling, Samenwerken, Duidelijk doel bepalen • Rol duidelijk maken, Doel voor ogen, Mooie voorbeelden, Stimulator • Rol bepalen, Waterschap mobiliseert gemeente • Wetgeving en beleid duurt lang, Stichting Blauwzaam kan snel schakelen • Early adaptors, Ambassadeurs • Ambassadeurs, anderen inspireren en motiveren, Kennispartner, Ontzorgen • Advies, Concrete acties, Acties delen, Inspiratie • Informatie verstrekken leidt niet	• Duidelijk doel bepalen • Stimulatie door voorbeelden • Rol bepalen • Mobiel bij verandering • Early adaptors • Informeren & Ontzorgen • Acties delen

	• automatisch tot actie, Ontzorgen Informeren, Samen kijken naar problemen	
--	--	--

Tabel 3: Interview met Arjen Rijdsdijk, Senior Adviseur Energietransitie bij Gemeente Delft

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
“Als adviseur bij de gemeente geef ik advies over beleid met betrekking tot de ontwikkelingen die er zijn op het gebied van energietransitie en het klimaatakkoord.”		
“Regels opstellen (verordeningen/gemeentelijke wetten) zoals bijvoorbeeld dat het niet is toegestaan om alles te verharden rondom een huis/bedrijf te verharden (nog niet van toepassing in Delft);”	(Policy instruments) Verordeningen, Wetten, Verharding tegengaan.	(Policy instruments) Verharding tegengaan (juridisch)
“T.a.v. klimaatadaptatie heeft de gemeente Delft nog niet zoveel regels; alleen bij het aanbrengen van verharding bij nieuwbouwprojecten moet er gecompenseerd worden en moeten er elders nieuwe wateroppervlakten gerealiseerd worden (ook i.s.m. het Waterschap)”	(Policy instruments) Compensatie van verharding, Water voor water.	(Policy instruments) Verharding compenseren (juridisch)
“Daarnaast wordt er bij verkoop van grond voor nieuwbouw bedongen dat er een bepaald percentage zonnepanelen / groene daken aangelegd moeten worden.”	(Policy instruments) Nieuwbouw, Zonnepanelen, Groene daken.	(Policy instruments) Groene daken verplichten (juridisch)
“Op energiegebied hebben we regels t.a.v. de vermindering van gasgebruik en warmtepompen die niet teveel geluid mogen maken.”	(Policy instruments) Energiegebied, Vermindering gasgebruik, Geluidsregels.	(Policy instruments) Gasverbruik verminderen (juridisch)
“We hebben een energieloket waar mensen terecht kunnen met vragen over isoleren en zonnepanelen; hier was enorm veel vraag naar.”	(Examples of climate communication) Energienet, Behoeftes aan informatievoorziening over verduurzaming.	(Examples of climate communication) Informatievoorziening
“Daarom hebben we voor komend jaar ook een klimaatloket bedacht ‘Klimaatmaat’ genoemd. Na onderzoek naar de behoefte, start dit volgend jaar. Hier gaan we participeren adviseren welke maatregelen zij kunnen nemen met het oog op het klimaatakkoord.”	(Examples of climate communication) Klimaatloket, Behoeftes aan informatie, Advies aan participeren, Maatregelen, Klimaatakkoord.	(Examples of climate communication) Klimaatloket
“Als voorzitter van Groenlinks en wethouder in Gorinchem zat ik ook bij een landelijke werkgroep over de energie transitie. Ik heb gestreden voor plannen op het gebied van duurzaamheid. Over het plan t.a.v. windmolens heb ik heel veel vergaderd en gelobbyd omdat er veel weerstand was. D.m.v. uitgebreide informatievoorziening is het langzaam geaccepteerd. We konden mensen laten participeren door ze mee te laten profiteren van de opgewekte energie en bovendien worden de windmolens gebouwd door een lokale coöperatie waarmee het geld binnen de regio bleef.”	(Policy instruments) Weerstand, Informatievoorziening, Langzame acceptatie, Participeren, Meeprofitieren, Lokale coöperatie, Geld binnen regio.	(Policy instruments) Informatievoorziening & Financiële prikkel (Informatie-en communicatie & Financieel-economisch)
“De veranderingen/innovaties op dit gebied gaan erg snel. Er zijn telkens nieuwe ideeën en veranderende klimaatscenario's. De ‘green village’ bij de TU Delft is een mooie experimentele plek en verschillende experimenten kunnen daarna direct worden toegepast.”	(Policy instruments) Green village, TU Delft, Experimenten.	(Policy instruments) Experimenteel onderzoek (Informatie-en communicatie)
“Hier in Delft hebben we verschillende dingen uitgetest en sommigen werken wel en anderen niet. ‘Aquaflow’ wordt in Delft veel toegepast; dit is een waterberging onder de weg. Een ander initiatief met doorlaatbaar wegdek was minder geslaagd. Door teveel vervuiling slibden de gaatjes dicht.”	(Examples of climate adaptation) Aquaflow, Waterberging onder de weg, Doorlaatbaar wegdek.	(Examples of climate adaptation) Waterberging onder de weg
“Nu werken we ook veel met het toepassen van grasbetonstenen.”	(Examples of climate adaptation) Grasbetonstenen.	(Examples of climate adaptation) Grasbetonstenen
“Sommige beslissingen duren heel erg lang of	(Difficulties of climate communication)	(Difficulties of climate communication)

oplossingen zijn te duur. Ook klimaatadaptatie kost veel geld maar door de huidige overlast komt er langzaam wel weer meer draagvlak vanuit de burgers."	Lange termijn, Dure oplossingen, Afhankelijk van draagvlak.	Kosten & Draagvlak
"Ja die (communicatieafdeling binnen gemeente) is er en er zijn 2 communicatie adviseurs aangesteld voor het het energievraagstuk en klimaatadaptatie. Zij zorgen voor 'Delft doet Groen' m.b.v. social media en persberichten. Zij delen nieuwe initiatieven en spelen in op de actualiteiten. Voor rioolprojecten (vervanging etc.) en meer groen in de buurt worden bijeenkomsten in de betreffende buurt georganiseerd en hier is vaak veel belangstelling voor."	(Examples of climate communication) Communicatieadviseurs voor energie en klimaat, Delft doet Groen, Social media, Persberichten, Nieuwe initiatieven delen, Inspelen op actualiteiten, Bijeenkomsten.	(Examples of climate communication) Delft doet Groen
"De lange heftige regenbuien en de rivierstanden/waterbeheer en hittestress. Deze zaken zorgen zeker voor meer bewustwording en verhogen de noodzaak om maatregelen te nemen."	(Examples of climate communication) Heftige regenbuien, Hittestress, Bewustwording, Noodzaak.	(Examples of climate communication) Urgentie
"Er is nu veel aandacht in de media en dat zal nog wel een tijdje zo blijven, net als bij het energievraagstuk..."	(Examples of climate communication) Media-aandacht.	(Examples of climate communication) Publiciteit
"De gasprijzen zullen verder gaan stijgen waardoor mensen steeds verder gaan met isoleren en bezuinigen op gas. Tot nu toe was dat nog niet nodig."	(Examples of climate communication) Stijgende gasprijzen, Isoleren, Gasbesparing.	(Examples of climate communication) Financiële prikkel
"In Delft is er al 2 tot 3x zoveel aandacht voor als in Gorinchem en er is ook meer geld beschikbaar. Landelijk gezien is er eigenlijk nog te weinig aandacht. Er zijn ook partijen die boel omdraaien en doen alsof de opwarming van de aarde niet door de mens wordt veroorzaakt. En er zijn dan mensen die dat geloven en daar in mee gaan."	(Difficulties of climate communication) Landelijk weinig aandacht, Ontkennen van opwarming/menselijke invloed.	(Difficulties of climate communication) Hardnekkige overtuigingen
"Pas als mensen echt overlast gaan krijgen, staan ze meer open voor klimaatmaatregelen en energietransitie."	(Difficulties of climate communication) Eerst overlast ervaren, dan actie ondernemen.	(Difficulties of climate communication) Overlast > Actie
"Mensen hebben ook vaak angst voor het onbekende en de kosten. Over elektrisch rijden was er eerst ook veel discussie; eerst vond iedereen het een belachelijk initiatief, veel te duur, te klein bereik en het zag er niet uit. Dankzij Tesla is ook dat weer doorbroken. Alleen ten aanzien van het verwerken van de batterij en het verkrijgen van voldoende grondstoffen is nog niet voldoende duidelijk hoe dat in de toekomst zal gaan. Toch zijn er nog steeds mensen die sceptisch blijven (laggards), maar er is een langzame verschuiving."	(Difficulties of climate communication) Angst voor verandering en kosten, Onzekerheid, Eerst discussie, Scepticisme doorbreken, Langzaam proces.	(Difficulties of climate communication) Verandering en kosten
"Intern werk ik met projectleiders ivm herinrichtingsplannen voor de Openbare Ruimte en vervolgens gaan we dit naar de burgers brengen. Soms werk ik ook met bedrijven als het om openbare ruimte bij bedrijventerreinen gaat. De TU heeft die inrichting van de openbare ruimte heel goed gedaan met veel ruimte voor groen en minder verkeer. Bij bedrijven is dat anders; hier wordt te weinig gekeken naar bereikbaarheid met het OV. In het geval van de spoorzone in Delft werd er vanuit de overheid alleen maar gekeken naar 2 buizen, gericht op de huidige situatie. De gemeente Delft wilde er 4 omdat het spoor in de toekomst belangrijker wordt. Daarom hebben wij de 2 extra buizen zelf gefinancierd en dat kostte ons bijna de kop. Maar we zijn wel op de	(Policy instruments) Herinrichtingsplannen Openbare Ruimte	(Policy instruments) Herinrichtingsplannen (juridisch)

toekomst voorbereid."		
"Probeer de juiste haakjes te vinden waar betrokkenheid van de bedrijven van belang is. Bijvoorbeeld verbeteren van de arbeidsomstandigheden binnen een bedrijf."	(Examples of climate communication) Juiste haakjes vinden, Betrokkenheid van doelgroep, Arbeidsomstandigheden.	(Examples of climate communication) Arbeidsomstandigheden
"In de Dordtse Kil zijn ze bezig met het aanpassen van een oud bedrijventerrein en vanuit de gemeente gaan ze de openbare ruimte opknappen en de riolering vernieuwen."	(Policy instruments) Vernieuwen van Openbare Ruimte en riolering.	(Policy instruments) Openbare Ruimte en riolering vernieuwen (faciliteren)
"Ik geloof dat het benaderen van individuele ondernemers geen zin heeft, maar richt je op bedrijventerreinen."	(Examples of climate communication) Bedrijventerreinen i.p.v. individuele ondernemers.	(Examples of climate communication) Bedrijventerreinen benaderen
"Imago speelt volgens mij ook een rol. Het bedrijf Desso Tapijt heeft ervoor gekozen om het meest duurzame/circulaire tapijt te ontwikkelen en heeft ook zijn bedrijf en de hele bedrijfsvoering duurzaam gemaakt. Dit soort 'best practices' kunnen ter inspiratie gedeeld worden."	(Examples of climate communication) Imago, Duurzame bedrijfsvoering, Best practices, Inspiratie.	(Examples of climate communication) Imago & Inspiratie
"Ja die (Sweco) ken ik, ook de gemeente Delft werkt hier veel mee. En zo is er ook een waterlabel ontwikkeld die veel gebruikt wordt. Met dit soort tools kan je dingen meetbaar maken. Ik denk dat je zo dus altijd moet beginnen vanuit een knelpunt. Blauwzaam kan hierin de rol hebben van kennisplatform, het delen van best practises en het organiseren van netwerkbijeenkomsten en conferenties."	(Stichting Blauwzaam) Dingen meetbaar maken, Beginnen vanuit knelpunt, Rol van kennisplatform, Delen van best practices, Organiseren van netwerkbijeenkomsten/conferenties.	(Stichting Blauwzaam) Kennisplatform

Tabel 4: Overzicht interview met Arjen

Categorie	Open codes	Axiale codes
Policy instruments	- Verordeningen, Wetten, Verharding tegengaan - Compensatie van verharding, Water voor water - Nieuwbouw, Zonnepanelen, Groene daken - Energiegebied, Vermindering gasgebruik, Geluidsregels - Weerstand, Informatievoorziening, Langzame acceptatie, Participeren, Meeprofitieren, Lokale coöperatie, Geld binnen regio - Green village, TU Delft, Experimenten - Herinrichtingsplannen Openbare Ruimte - Vernieuwen van Openbare Ruimte en riolering	- Verharding tegengaan (juridisch) - Verharding compenseren (juridisch) - Groene daken verplichten (juridisch) - Gasverbruik verminderen (juridisch) - Informatievoorziening & Financiële prikkel (Informatie-en communicatie & Financieel-economisch) - Experimenteel onderzoek (Informatie-en communicatie) - Herinrichtingsplannen (juridisch) - Openbare Ruimte en riolering vernieuwen (faciliteren)
Examples of climate communication	- Energieloket, Behoeftte aan informatievoorziening over verduurzaming - Klimaatloket, Behoeftte aan informatie, Advies aan particulieren, Maatregelen, Klimaatakkoord - Communicatieadviseurs voor energie en klimaat, Delft doet Groen, Social media, Persberichten, Nieuwe initiatieven delen, Inspelen op actualiteiten, Bijeenkomsten - Heftige regenbuien, Hittestress, Bewustwording, Noodzaak - Media-aandacht - Stijgende gasprijzen, Isoleren, Gasbesparing - Juiste haakjes vinden, Betrokkenheid van doelgroep, Arbeidsomstandigheden	- Informatievoorziening - Klimaatloket - Delft doet Groen - Urgentie - Publiciteit - Financiële prikkel - Arbeidsomstandigheden - Bedrijventerreinen benaderen - Imago & Inspiratie

	• Bedrijventerreinen i.p.v. individuele ondernemers • Imago, Duurzame bedrijfsvoering, Best practices, Inspiratie	
Examples of climate adaptation	• Aquaflow, Waterberging onder de weg, Doorlaatbaar wegdek • Grasbetonstenen	• Waterberging onder de weg • Grasbetonstenen
Difficulties of climate communication	• Lange termijn, Dure oplossingen, Afhankelijk van draagvlak • Landelijk weinig aandacht, Ontkennen van opwarming/menselijke invloed • Eerst overlast ervaren, dan actie ondernemen • Angst voor verandering en kosten, Onzekerheid, Eerst discussie, Scepticisme doorbreken, Langzaam proces	• Kosten & Draagvlak • Hardnekkige overtuigingen • Overlast > Actie • Verandering en kosten
Stichting Blauwzaam	• Dingen meetbaar maken, Beginnen vanuit knelpunt, Rol van kennisplatform, Delen van best practices, Organiseren van netwerkbijeenkomsten/conferenties	• Kennisplatform

Tabel 5: Uitkomsten interview met Anne van Valkengoed, PhD Student Environmental Psychology bij Rijksuniversiteit Groningen*

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
	(Psychology of climate adaptation) Handelingsperspectief. Heeft het zin, voegt het iets toe?	(Psychology of climate adaptation) Handelingsperspectief
	(Psychology of climate adaptation) Andere voordelen koppelen aan klimaatadaptatie. Sociale cohesie, Gezondheid, Welzijn, Eigen beleavingswereld, Financiën.	(Psychology of climate adaptation) Koppelen aan andere voordelen
	(Psychology of climate adaptation) Positieve boodschap, eigen voordeel / belang.	(Psychology of climate adaptation) Eigen belang
	(Psychology of climate adaptation) Verwachting van anderen.	(Psychology of climate adaptation) Verwachting van anderen
	(Psychology of climate adaptation) Discussie rond sociale normen klimaatverandering en duurzaamheid.	(Psychology of climate adaptation) Sociale normen
	(Psychology of climate adaptation) Kracht van koplopers en publieke opinie (voorbeeld roken).	(Psychology of climate adaptation) Publieke opinie
	(Psychology of climate adaptation) Duurzaamheid als concurrentievoordeel.	(Psychology of climate adaptation) Concurrentievoordeel
	(Psychology of climate adaptation) Mindset: economie en zorg voor het milieu hoeven elkaar niet uit te sluiten.	(Psychology of climate adaptation) Economie + Zorg voor milieu
	(Psychology of climate adaptation) Term klimaatdrammer werkt tegen.	(Psychology of climate adaptation) Voorkom bepaalde woordkeuzes
	(Psychology of climate adaptation) Financiële plaatje erg belangrijk (conferentie Madrid, marktwerking en emissiehandel).	(Psychology of climate adaptation) Financiële prikkel
"Klimaatpsychologie is manier van structureren en om gedrag van individuen te veranderen met campagnes."	(Psychology of climate adaptation) Structuur, Gedragsverandering.	(Psychology of climate adaptation) Gedragsverandering structureren
"Wat is het gedrag wat ik wil veranderen? Wat zijn barrières? Hoe kunnen barrières worden weggenomen? "	(Psychology of climate adaptation) Wat veranderen? Welke barrières? Hoe barrières wegnemen?	(Psychology of climate adaptation) Gedragsverandering structureren
"Heel concreet, bepaalde gedragsverandering: Wat is de meest effectieve maatregel (bijvoorbeeld alleen hitte), Wat moet men daaraan doen?"	(Psychology of climate adaptation) Concrete gedragsverandering, Meest effectieve maatregel, Handelingsperspectief.	(Psychology of climate adaptation) Concrete gedragsverandering
"Inspelen op dingen die men al gedaan heeft. Mensen hebben bijvoorbeeld een groene tuin omdat ze het mooi vinden, vervolgens kan je dit koppelen aan extra voordelen."	(Psychology of climate adaptation) Bestaande functies, Esthetische waarde, Koppelen aan extra voordelen.	(Psychology of climate adaptation) Koppelen aan bestaande functies
"Beslissing van 10 jaar geleden om stenen in de tuin te leggen in een ander, nieuw licht brengen (nieuw perspectief)."	(Psychology of climate adaptation) Oude beslissingen in nieuw perspectief.	(Psychology of climate adaptation) Nieuw perspectief bieden
	(Psychology of climate adaptation) Combinatie van urgentie en bieden van een handelingsperspectief.	(Psychology of climate adaptation) Urgentie & Handelingsperspectief
	(Psychology of climate adaptation) Parallel met roken: Ver weg in de toekomst & Onzekerheid over de gezondheidseffecten.	(Psychology of climate adaptation) Toekomstig & Onzekerheid
	(Psychology of climate adaptation) Van abstract (ervaring, vertrouwen in de	(Psychology of climate adaptation) Sociaal & Handelingsperspectief

	overheid) naar praktijk (sociale en handelingsperspectief).	
1) Kennis of bewust van klimaatverandering 2) Ervaringen met extreem weer en koppelen aan klimaat 3) Niveau van urgentie, persoonlijke verantwoordelijkheid 4) Sociale norm 5) Wat kan ik doen, handelingsperspectief 6) Heeft het zin? Wat voeg ik toe, wat bereik ik? Zingeving	(Psychology of climate adaptation) Kennis of bewust van klimaatverandering; Ervaringen met extreem weer en koppelen aan klimaat; Niveau van urgentie, persoonlijke verantwoordelijkheid; Sociale norm; Wat kan ik doen, handelingsperspectief; Heeft het zin? Wat voeg ik toe, wat bereik ik? Zingeving.	(Psychology of climate adaptation) Combinatie van prikkels
“Klimaatatlas vereist nogal een vertaalslag (niet altijd positief). Hoog abstractieniveau, is nogal een uitdaging (kaart lezen überhaupt).”	(Psychology of climate adaptation) Klimaatatlas vereist vertaalslag, Hoog abstractieniveau, Uitdaging.	(Psychology of climate adaptation) Toegankelijke en gebruiksvriendelijke data
“Sociale normen meenemen in de communicatieboodschap werkt motiverend.”	(Psychology of climate adaptation) Sociale norm motiveert.	(Psychology of climate adaptation) Sociale normen
“Ook het benadrukken van de eenvoud en effectiviteit van maatregelen, naast het schetsen van de context en het risico op schade, is van groot belang om actiebereidheid te vergroten. Bijvoorbeeld: “Mensen in jouw buurt leggen onderhoudsarme groene tuinen aan omdat ze dit mooier en gezonder vinden. Dit heeft ook voordelen voor de flora en fauna in de stad en voorkomt wateroverlast in de wijk.””	(Psychology of climate adaptation) Eenvoud en effectiviteit van maatregelen, Context, Risico op schade, Actiebereidheid vergroten.	(Psychology of climate adaptation) Context, Risico, Eenvoud & Effectiviteit
“Men moet het gevoel krijgen dat ze het zélf kunnen en dat de maatregelen zinvol zijn.”	(Psychology of climate adaptation) Zelf kunnen, Zinnvolle maatregelen.	(Psychology of climate adaptation) Handelingsperspectief
“Ook zijn inwoners en bedrijven die ervaring hebben met extreem weer, makkelijker te motiveren tot het nemen van aanvullende adaptatiemaatregelen.”	(Psychology of climate adaptation) Ervaring met extreem weer, Gevoel van urgentie motiveert.	(Psychology of climate adaptation) Ervaring met extreem weer
“Mensen weten dat er een probleem is, maar zien het als te groot en te complex en hun eigen aandeel daarin als praktisch nutteloos...”	(Psychology of climate adaptation) Te groot, Te complex, Nutteloos aandeel.	(Psychology of climate adaptation) Handelingsperspectief
“Dat is te overbruggen door een aanpak waarbij we met positieve voorbeelden en projecten het juiste gedrag tonen, stimuleren om zo te komen tot de juiste houding en kennis bij bewoners, bedrijven en instellingen. Daardoor kunnen kleine daden uitgroeien tot het gewenste klimaatadaptatie denken en -doen.”	(Psychology of climate adaptation) Positieve voorbeelden, Juist gedrag tonen, Kleine daden, Klimaatadaptief denken en -doen.	(Psychology of climate adaptation) Positieve voorbeelden
“Ook hier biedt synergie meerwaarde: combineer de boodschap met alle relevante beleidsterreinen en opgaven, zoals ruimtelijke ordening, aardgasvrij en de energietransitie.”	(Psychology of climate adaptation) Synergie, Combineren met relevante opgaven.	(Psychology of climate adaptation) Synergie tussen beleidsterreinen
“Benader het onderwerp als een gedeelde zorg voor alle bewoners, bedrijven en instellingen en leg de focus juist op moeilijk bereikbare doelgroepen. Want zeker deze mensen gaan niet spontaan hun huis verbouwen. Zij hebben eveneens dat duwtje in de rug hard nodig.”	(Psychology of climate adaptation) Gedeelde zorg, Focus op moeilijk bereikbare doelgroepen, Duwtje in rug.	(Psychology of climate adaptation) Gedeelde zorg
“En wees daarbij helder: dit is wat wij als overheid doen en dit moet u zelf doen. Verwachtingsmanagement is dus hard nodig.”	(Psychology of climate adaptation) Heldere taakverdeling, Verwachtingsmanagement.	(Psychology of climate adaptation) Verwachtingsmanagement

*Geen audio-opname van het interview en dus geen citaten, maar steekwoorden/notities.

Tabel 6: Overzicht interview met Anne

Categorie	Open codes	Axiale codes
Psychology of climate adaptation	• Handelingsperspectief. Heeft het zin, voegt het iets toe? • Andere voordelen koppelen aan klimaatadaptatie. Sociale cohesie, Gezondheid, Welzijn, Eigen beleavingswereld, Financiën • Positieve boodschap, eigen voordeel / belang • Verwachting van anderen • Discussie rond sociale normen klimaatverandering en duurzaamheid • Kracht van koplopers en publieke opinie (voorbeeld roken) • Duurzaamheid als concurrentievoordeel • Mindset: economie en zorg voor het milieu hoeven elkaar niet uit te sluiten • Term klimaatdrammer werkt tegen • Financiële plaatje erg belangrijk (conferentie Madrid, marktwerking en emissiehandel) • Structuur, Gedragsverandering • Wat veranderen? Welke barrières? Hoe barrières wegnemen? • Concrete gedragsverandering, Meest effectieve maatregel, Handelingsperspectief • Bestaande functies, Esthetische waarde, Koppelen aan extra voordelen • Oude beslissingen in nieuw perspectief • Combinatie van urgentie en bieden van een handelingsperspectief • Parallel met roken: Ver weg in de toekomst & Onzekerheid over de gezondheidseffecten • Van abstract (ervaring, vertrouwen in de overheid) naar praktijk (sociale en handelingsperspectief) • Kennis of bewust van klimaatverandering; Ervaringen met extreem weer en koppelen aan klimaat; Niveau van urgentie, persoonlijke verantwoordelijkheid; Sociale norm; Wat kan ik doen, handelingsperspectief; Heeft het zin? Wat voeg ik toe, wat bereik ik? • Zingeving • Klimaatatlas vereist vertaalslag, Hoog abstractieniveau, Uitdaging • Sociale norm motiveert • Eenvoud en effectiviteit van maatregelen, Context, Risico op schade, Actiebereidheid vergroten • Zelf kunnen, Zinnige maatregelen • Ervaring met extreem weer, Gevoel van urgentie motiveert • Te groot, Te complex, Nutteloos aandeel • Positieve voorbeelden, Juist gedrag tonen, Kleine daden, Klimaatadaptief denken en -doen • Synergie, Combineren met relevante opgaven • Gedeelde zorg, Focus op moeilijk bereikbare doelgroepen, Duwtje in rug • Heldere taakverdeling, Verwachtingsmanagement	• Handelingsperspectief • Koppelen aan andere voordelen • Eigen belang • Verwachting van anderen • Sociale normen • Publieke opinie • Concurrentievoordeel • Economie + Zorg voor milieu • Voorkom bepaalde woordkeuzes • Financiële prikkel • Gedragsverandering structureren • Concrete gedragsverandering • Koppelen aan bestaande functies • Nieuw perspectief bieden • Urgentie & Handelingsperspectief • Toekomstig & Onzekerheid • Sociaal & Handelingsperspectief • Combinatie van prikkels • Toegankelijke en gebruiksvriendelijke data • Context, Risico, Eenvoud & Effectiviteit • Ervaring met extreem weer • Positieve voorbeelden • Synergie tussen beleidsterreinen • Gedeelde zorg • Verwachtingsmanagement

Tabel 7: Uitkomsten interview met Jan Theunissen, Bureau Albatros Culemborg

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
“Bureau Albatros organiseert projecten die vaak een oplossing beogen van een maatschappelijk-sociaal probleem. Niet al te groot, niet heel landelijk. Vaak in de stad of in het dorp. Of in de regio. Ik werk meestal voor gemeenten of provincies. Ik richt me op 3 thema's, dat zijn: werkgelegenheid, mobiliteit en duurzaamheid. Wij richten ons bij duurzaamheid dan vooral op huiseigenaren, die wij proberen te verleiden om duurzamer te worden.”		
“Projecten om werkzoekenden in Nederland op school te krijgen en internationale stage te laten lopen in Ierland en in Frankrijk. En de gedachte daarbij was dat internationale ervaring helpt om Europees burger te worden. En dat helpt ook om gedrag te veranderen; om iemand als het ware een nieuwe horizon te laten zien, zodat hij aan andere gaat denken als zonder die horizon.”		
“Heel simpel was toen de redenering dat gedrag een functie is van persoonlijkheid en omgeving. Als je de omgeving niet verandert, dan moet je je alleen richten op de persoonlijkheid. Maar het is heel moeilijk om iemand zijn persoonlijkheid te veranderen. Daar waren ze destijds ook wel achter gekomen...”		
“Destijds richten al het geld en alle middelen zich heel erg op de persoonlijkheid. Bijvoorbeeld dat je iemand op tijd moet laten komen of dat je iemand betere werknemersvaardigheden moet bijbrengen. Hij moet kunnen begrijpen wat de baas vraagt en moet zorgvuldig zijn en het werk goed doen. Allemaal dingen die te maken hebben met persoonlijkheid...” “Er was nog niet echt een benadering die stelde dat: als we het met de persoonlijkheid keer op keer hebben geprobeerd en het verandert niet, zouden we het dan niet een keer proberen met de omgeving? En zo ontstond het idee van 'hoe verander je nou de omgeving van iemand?'. Je kunt iemand niet verplichten om niet meer thuis te wonen maar op een andere plek. Het moet allemaal vrijwillig, interessant en bijdragen aan de vorming in zijn algemeen...”		
“Zo hadden we dat bedacht: we gingen samenwerken met de Ierse arbeidsbureaus en Ieren en Fransen konden dan naar Nederland komen. Nederlanders konden naar Ierland of naar Frankrijk gaan. Het liefst wat langer, 3 maanden. Het werd uiteindelijk 4 weken, maar voor iemand die nog nooit naar Ierland was gegaan of iemand die zijn leven lang in een soort bubbel had geleefd in zijn eigen gemeenschap, was dat al heel wat. We merkten wel dat die resultaten heel goed waren. Dus we kregen ook geld om dat project op te schalen, om dat wat langer te doen en met meer leerlingen. Alleen zij de gemeente toen dat dat geen taak voor de gemeente was. Toen bedacht ik om voor mezelf te beginnen.”		
“De directe meting (of de aanpak succesvol is) is natuurlijk of mensen een baan vinden. Dat was het belangrijkste. En ze vonden het allemaal veel leuker ineens.”		
“Ik moet altijd wel een beetje gevoel hebben voor wat er komen gaat. Duurzaamheid deden we al wel iets aan, maar niet om particulieren te		

ontzorgen met duurzaam wonen. Dat veranderde eigenlijk 7 jaar geleden omdat ik een beetje aanvoelde dat gemeenten daarin meer verantwoordelijkheid kregen. Ze hadden het nog niet, maar het zat er wel aan te komen. Dat is goed gegaan, want ik ben nu bijna fulltime met duurzaamheid bezig. Dat neemt alleen maar toe. Gemeenten, provincies. Het Nieuwe Wonen."		
"Het Nieuwe Wonen gaat nu over energiebesparing, maar het kan ook over andere klimaatonderwerpen gaan. Wonen is heel breed en zo is het eigenlijk vanaf het begin ook wel bedoeld: als een concept waar veel in past. In het begin hebben we gezegd dat we ons nu even moeten richten op duurzame maatregelen. Toen is het zo afgebakend dat het nu gaat over energiebesparing en duurzame maatregelen. Maar het concept zelf is breed genoeg om er ook elektrisch rijden onder te laten vallen of projecten om waterverspilling tegen te gaan. Of zwerfafval te beperken."		
"Ik moet weten hoeveel wooncoaches ik nodig heb. Dat hangt af van hoeveel gesprekken die coaches gaan krijgen. De hoeveelheid gesprekken hangt weer af van welke benadering je kiest, want benadering leidt tot gesprekken; leidt tot coachgesprekken en leidt tot het werven van coaches."		
"Ik maak dan een plan van aanpak. Daarin zeg ik tegen de gemeente (Vijfheerenlanden) dat we in 2019 3 campagnes doen. Één campagne is een wijkbenadering tussen de 300 en 400 woningen. En dat 3 keer. Die wijken kies ik samen met de gemeente uit (bijvoorbeeld in Lexmond, Leerdam en Vianen). 300 huizen zijn ongeveer 700 mensen. Het hoofdcriterium is huiseigenaren en dan heb je het nog over huizen die ouder zijn dan bijvoorbeeld 2003. Waar je de meeste resultaten kunt behalen op duurzaamheid..." Als we die hebben gevonden, dan stuurt de gemeente al die mensen een brief waarin staat dat er een campagne is begonnen over 'Het Nieuwe Wonen' en wat dit inhoudt. Die brief wordt bijvoorbeeld op vrijdag bezorgd, dan laten we het weekend erover heen gaan en dan gaan 2 mensen op dinsdag of woensdag huis aan huis al die adressen af. Die bellen aan, refereren aan de brief en vertellen dat men een gratis coach kan krijgen die hen kan helpen met duurzaamheid. Als iemand daar geïnteresseerd in is dan worden de naam, contact- en adresgegevens opgeschreven. Op die manier halen we huis aan huis 40 tot 50 geïnteresseerden op. Dan moet ik die wooncoaches al klaar hebben staan. Dat heb ik dan al geregeld. Door de ervaring kan ik dat goed inschatten."	(Energy Saving Campaign) Via brief informeren over campagne, Huis aan Huis interesse polsen, In gesprek gaan.	(Energy Saving Campaign) Informeren → Selecteren → In gesprek gaan
"Men heeft van te voren de brief gehad en daar verwijzen we naar. Die hebben we ook bij ons, wat enorm helpt. En je bent van de gemeente dus dat helpt ook enorm. En je moet mensen hebben die netjes gekleed zijn. Dus mensen weten dan ook wel dat het geen energieverkopers zijn of iets dergelijks. Tot nu toe gaat dat goed."	(Energy Saving Campaign) Verwijzen naar brief, Via gemeente, Netjes gekleed, Geen verkoop.	(Energy Saving Campaign) Verwijzen, Herkenning, Uitstraling, Vertrouwen
"2 mensen kunnen Lexmond in 2 ½ dag doen. Die benadering zorgt ervoor dat je veel respons krijgt. We weten dat als we dat niet zo doen, dus dat als we bijvoorbeeld alleen die brief sturen, dat niemand dat dan doet. Of je moet geld uitgeven aan reclame, kranten of social media en hopen	(Energy Saving Campaign) Niet extreem arbeidsintensief, Veel respons.	(Energy Saving Campaign) Effectieve aanpak

dat iemand dan reageert. Dan krijg je minder dan de helft van wat je nu krijgt.”		
“De coaches gaan dan met men in gesprek. Ze werken met een vragenlijst die gaat over de woonsituatie en over wat mensen zouden willen. Als die vragenlijst klaar is dan krijgen mensen die toegestuurd. Wij krijgen die ook toegestuurd en bewaren die in een database. Die database kunnen we gebruiken om te rapporteren aan de gemeente, de opdrachtgever. Dan heb je bijvoorbeeld 45 verslagen, waaruit blijkt dat 24% procent voor zonnepanelen wil gaan; dat 32% gaat voor spouwmuurisolatie; 12% gaat voor dakisolatie.”	(Energy Saving Campaign) Vragenlijst, Data verzamelen, Rapporteren aan opdrachtgever.	(Energy Saving Campaign) Data verzamelen
“Wij moeten onafhankelijk zijn; wij zijn niet het bedrijf wat isoleert of het bedrijf dat zonnepanelen plaatst.”	(Energy Saving Campaign) Onafhankelijk zijn, Geen installatiebedrijf.	(Energy Saving Campaign) Onafhankelijke partij
“Maar we kunnen mensen na een half jaar wel bellen om te vragen of ze nog dingen hebben kunnen doen. Als ze dan vertellen dat ze ‘een bedrijf hebben kunnen benaderen, dat de zonnepanelen er nu 2 maanden liggen en dat ze super tevreden zijn’, dan is dat prima. Er zijn ook mensen die het nog niet hebben gedaan. Dan vragen we of het er nog aan zit te komen en wat hen tegenhoudt.”	(Energy Saving Campaign) Na een halfjaar contact opnemen, Evalueren.	(Energy Saving Campaign) Periodieke evaluatie
“Maatregelen moet men zelf betalen, maar als het te duur is dan is er soms subsidie mogelijk. Het Rijk geeft subsidie op maatregelen, gemeente geeft soms goedkope leningen weg. Maar in principe moeten ze het zelf betalen.”	(Energy Saving Campaign) Kosten voor eigen rekening, Soms subsidie, Goedkope leningen.	(Energy Saving Campaign) Eigen investering
“Mensen nemen die maatregelen zodat ze comfortabeler kunnen leven. We vragen ook waarom mensen duurzamer willen leven en comfort is een ding. Om klachten (kou, tocht) te verhelpen. Ze willen er geld op terug verdienen: ze horen van alle kanten dat ze een keer van het gas af moeten. Daarmee willen ze ook stappen maken. Soms uit schuldgevoel: iedereen verduurzaamd, waarom ik nog niet?”	(Energy Saving Campaign) Drijfveren zijn comfort, verhelpen van klachten, geld terugverdienen, schuldgevoel.	(Energy Saving Campaign) Prikkels: comfort, overlast, financiën, schuldgevoel
“De gemeente gaat zelf niet op zoek naar uitvoerders, daar hebben ze weer een andere organisatie voor. Dat heet ‘Greenhome’, dat is een landelijke organisatie en die hebben contact en afspraken met bedrijven. Dus mensen die een wooncoach krijgen worden ook getipt dat ze bij Greenhome kunnen zoeken naar bedrijven voor die zonnepanelen of isolatie. Greenhome heeft contact met de gemeente en zorgt dat dat gebeurt op een betrouwbare manier.”	(Energy Saving Campaign) Externe uitvoerende partij, Betrouwbare manier.	(Energy Saving Campaign) Externe uitvoerende partij
“Hele proces is uitgedacht en voor iedere stap zijn partijen beschikbaar.”	(Energy Saving Campaign) Proces uitdenken, Beschikbare partijen.	(Energy Saving Campaign) Totaalproces
“Over klimaatadaptatie: jij bent de eerste die mij benaderd heeft over klimaatadaptieve maatregelen. Tot nu toe gaat het om klimaatbesparing. Ik zeg wel eens dat als het klimaat besparen tot niets leidt, dan houden we wel de klimaatverandering als een donkere grijze wolk boven ons hoofd. Hoe moeten we daar mee om gaan? Dus dan moet je klimaatadaptieve maatregelen gaan bedenken. Wat zijn dat dan? Waar bestaan die dan uit? Voor mij was jij in ieder geval de eerste die daar iets over wilde weten.”	(Relation between Mitigation and Adaptation) Tot nu toe klimaatbesparing, Wat daarna?	(Relation between Mitigation and Adaptation) Energiebesparing → Klimaatadaptatie
“In mijn situatie is dat (klimaatadaptatie) niet zo van toepassing. We zijn hier wel eens geëvacueerd, dat dan weer wel. Maar het is niet	(Relation between Mitigation and Adaptation) Nog geen grote zorgen, Vergelijkbaar met energiebesparing van 7 jaar terug.	(Relation between Mitigation and Adaptation) Langzame transitie

iets waar ik me nu hele grote zorgen om maak. Dat is dan waarschijnlijk herkenbaar, want 7 jaar geleden ging het ook nog niet eens over energiebesparing. Toen maakte ook niemand zich grote zorgen."		
"Wat er veranderd is, is dat er meer voorbeelden zijn gekomen van de gevolgen van klimaatverandering. We hebben hete zomers gehad en mensen zijn zich er meer van bewust dat het klimaat aan het veranderen is. Dus iedereen zegt dat 'het maar doorgaat en dat er ergere dingen op ons afkomen.' Nu is de overheidsboodschap dat het gaat om CO2-besparing, om energiezuinig gedrag. Maar dan zijn we er nog niet."	(Relation between Mitigation and Adaptation) Meer voorbeelden, Daadwerkelijke weersextremen.	(Relation between Mitigation and Adaptation) Zichtbare klimaatverandering
"Het is moeilijk te bedenken wat je op particulier niveau kunt doen aan klimaatadaptatie, dus dan ligt daar toch een taak voor de overheid. Om de dijken te verhogen bijvoorbeeld. Of om calamiteitenpolders te maken. Bij bedrijven zelf zal het ene bedrijf bijvoorbeeld zeggen dat ze daar geen verantwoordelijkheid in hebben. Dan is het aan jou om te zeggen dat diegene zich daarin vergist omdat je best wel wat kunt doen."	(Relation between Mitigation and Adaptation) Verantwoordelijkheid, Handelingsperspectief.	(Relation between Mitigation and Adaptation) Handelingsperspectief
"De vraag is of je dat (klimaatadaptatie) aan een particulier moet vragen. Jij moet mij kunnen uitleggen waarom ik daarover moet nadenken."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Particulier uitleggen waarom.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Belang uitleggen
"Nederland heeft sowieso niet zoveel wateroverlast. Ik denk dat je meer hittestress tegen komt in de grote steden."		
"Goede scheiding houden tussen particulieren en ondernemers. Je moet niet over particuliere belangen gaan praten als je binnen bent gekomen om je te richten op bedrijven. Ik weet bijvoorbeeld niet op Operatie Steenbreek zich ook richt op ondernemers en bedrijven, je moet wel goed weten of dat zo is. Oorspronkelijk begon het met basisscholen om schoolpleinen te vergroenen. Als uitstapje zijn er ook particulieren benaderd om in woonwijken hun tuinen te vergroenen. Ik weet niet zeker of die benadering... Je moet oppassen dat je dat niet doorvertaald naar bedrijven."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Particulier en ondernemer gescheiden houden, Operatie Steenbreek is particulier, Aparte benadering.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Concrete doelgroep aanhouden
"Bedrijven kunnen ook vergroenen, maar daar zijn meerdere manieren voor. Ze kunnen hun wanden vergroenen of een groen dak nemen. Daar zijn andere dingen voor te verzinnen en dan noem je het geen 'Steenbreek' meer. Je moet je daar wel bewust van zijn dat je met ondernemers zit te praten. Dat hij ook particulier is is bijzaak, misschien is hij ook wel voetbaltrainer."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Andere manieren van vergroenen, Particulier en ondernemer gescheiden houden.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Concrete doelgroep aanhouden
"Je moet het belang van de ondernemer in de gaten blijven houden. De ondernemer heeft een pand waarschijnlijk. Ondernemers zijn minder geneigd om te verhuizen, dus dat pand wil hij daar over 20/30 jaar nog steeds hebben. Of ze gaan verhuizen naar een plek waar ze wel in willen investeren. Meestal blijven ze in de buurt. Dus of ze hier nu klimaatadaptief willen zijn, of op de nieuwe locatie... Meestal verhuizen ze omdat het goed gaat, omdat ze groter willen worden en willen uitbreiden. Dat is alleen maar een mooie gelegenheid om daar klimaatadaptieve maatregelen in mee te nemen. Dat ze geen traditionele loods maken, maar een loods waar ook planten tegenaan kunnen groeien."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Belang van ondernemer, Uitbreiding, Verhuisplannen, Gelegenheid vinden voor klimaatadaptatie.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Vanuit belang van ondernemer
"Als ze gaan verhuizen moet je ook weten op dat	(Possible Climate Adaptation Campaign)	(Possible Climate Adaptation Campaign)

nieuwbouw is of bestaande bouw. Want als het nieuwbouw is, dan heb je het helemaal zelf in de hand. Als het bestaande bouw is dan willen ze het misschien verbouwen, maar ze willen er misschien ook gewoon in kunnen en verder geen gedoe. Daar moet je wel iets meer over willen weten. En je moet ook vertellen waarom klimaatadaptief een issue wordt. Dan kun je zeggen dat alle klimaatwetenschappers zeggen dat de temperatuur gaat stijgen en dat we er in 2030 waarschijnlijk 2 graden bijkrijgen. Er is berekend wat dit voor Nederland betekent, namelijk als de temperatuur met 2 graden stijgt dan gebeurt dit, dit en dat. Dus voor u als ondernemer is het zaak om daarop voorbereid te zijn."	Nieuwbouw of bestaande bouw, Urgentie uitleggen.	Urgentie uitleggen
"Jij probeert hem te overtuigen dat het belangrijk is. Dus hij moet het eerst weten. Hij zit nu misschien nog in de energiebesparingsmodus en is eigenlijk nog helemaal niet bezig met klimaatadaptatie."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Overtuigen van belang, Weten, Momenteel energiebesparing.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Urgentie uitleggen
"2050 (verwachte bodemdaling Klimaatatlas)... Over 30 jaar dus. Dat klinkt als heel erg lang, dan is die ondernemer misschien al 80."	(Possible Climate Adaptation Campaign) 2050, Over 30 jaar, Huidige ondernemers zijn dan 80.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Rekening houden met termijn
"De vraag is of jij op zoek bent naar 10 bedrijven die als een soort voorhoede moet gaan fungeren? Want ik denk dat... 100 bedrijven hebben informatie gehad, 90% heeft al gereageerd en 10% hebben jou al voor een gesprek uitgenodigd. Dus het gaat er in dit geval om dat je die koplopers in beeld hebt. De mensen die volgers zijn, dat kan je aan Blauwzaam overlaten dat zij daar normaal contact mee houden. De koplopers zijn de kleine groep mensen die er wel over nadenken, die jou verder kunnen helpen en die ook feedback kunnen geven op dingen die jij bedenkt."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Voorhoede, Koplopers.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Koplopers
"Dus die koplopers... Want het is nog redelijk experimenteel waar je mee bezig bent, je bent een beetje zoekende wat precies je propositie is en wat precies je verhaal is aan de ondernemers."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Koplopers, Experimenteel, Zoeken naar propositie.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Koplopers
"De omgevingsdienst is de dienst die bedrijven al aan het benaderen is voor energiebesparing. Dus je zou ook contact op kunnen nemen met de Omgevingsdienst om te vragen of ze ook al aan het voorsorteren zijn op klimaatadaptatie. Omdat de contacten met de bedrijven, zeker als het om handhaving gaat, daar zijn de omgevingsdiensten belangrijk voor. Ze kennen de bedrijven en weten wie nu al actief zijn met energiebesparing. Waarschijnlijk is er een overlap. Dus misschien kun je samen naar koplopers zoeken."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Omgevingsdienst is bezig met energiebesparing, Handhaving, Kennis van zaken.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Samenwerken met Omgevingsdienst
"Omgevingsdienst zit op handhaving, Blauwzaam zit niet op handhaving. De Omgevingsdienst heeft de mensen om bij de bedrijven langs te gaan om die te informeren over energiebesparing. Die professionele medewerkers heeft Blauwzaam niet. Blauwzaam is echt een netwerkorganisatie die de mensen bij elkaar brengt en bijeenkomsten organiseert. Maar die hebben geen bureau met 10 medewerkers. Blauwzaam heeft niet de adviseurs die bij de mensen langsgaat. De Omgevingsdienst heeft dat wel (en het geld), dus het is raadzaam om daar wel heel goed mee samen te werken."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Handhaving door Omgevingsdienst, Informeren over energiebesparing, Professionele medewerkers, Budget.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Samenwerken met Omgevingsdienst
"Bij de Omgevingsdienst zit ook een soort wettelijke taak in dat bedrijven het niet meer vrijblijvend houden, maar dat het moet."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Wettelijke taak, Verplichting door Omgevingsdienst.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Samenwerken met Omgevingsdienst

"In een Convenant kun je ook afspreken dat men informatie blijft delen over de voortgang. Dan zou je wel in het Convenant moeten opnemen dat er een derde onafhankelijke partij komt die de voortgang gaat monitoren (bijvoorbeeld Sweco). Vaak is het hoe strenger een convenant wordt, hoe minder mensen daar een handtekening onder gaan zetten. Hoe vager en vrijblijvender, hoe meer mensen er een handtekening onder zetten. Ik zit te weinig in Blauwzaam om dat precies te weten, maar dat zie je overal wel terugkomen. Verenigde Naties bijvoorbeeld."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Convenant, Informatie delen, Voortgang monitoren, Derde onafhankelijke partij, Vrijblijvend lijkt belangrijk.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Samenwerkingsconvenant
"Wat je ook kunt bedenken is dat die koplopers met elkaar een soort werkgroep gaan vormen waar ze informatie gaan delen en samen gaan delen wat de ontwikkelingen zijn en dat in de koplopersgroep met elkaar bespreken. Misschien dat daar iets meer initiatief uit voort komt."	(Possible Climate Adaptation Campaign) Werkgroep met koplopers, Informatie delen, Ontwikkelingen bespreken.	(Possible Climate Adaptation Campaign) Werkgroep met koplopers

Tabel 8: Overzicht interview met Jan

Categorie	Open codes	Axiale codes
Energy Saving Campaign	• Verwijzen naar brief, Via gemeente, Netjes gekleed, Geen verkoop • Niet extreem arbeidsintensief, Veel respons • Vragenlijst, Data verzamelen, Rapporteren aan opdrachtgever • Onafhankelijk zijn, Geen installatiebedrijf • Na een halfjaar contact opnemen, Evalueren • Kosten voor eigen rekening, Soms subsidie, Goedkope leningen • Drijfveren zijn comfort, verhelpen van klachten, geld terugverdienen, schuldgevoel • Externe uitvoerende partij, Betrouwbare manier • Proces uitdenken, Beschikbare partijen	• Verwijzen, Herkenning, Uitstraling, Vertrouwen • Effectieve aanpak • Data verzamelen • Onafhankelijke partij • Periodieke evaluatie • Eigen investering • Prikkel: comfort, overlast, financiën, schuldgevoel • Externe uitvoerende partij • Totaalproces
Relation between Mitigation and Adaptation	• Tot nu toe klimaatbesparing, Wat daarna? • Nog geen grote zorgen, Vergelijkbaar met energiebesparing van 7 jaar terug • Meer voorbeelden, Daadwerkelijke weersextremen • Verantwoordelijkheid, Handelingsperspectief	• Energiebesparing → Klimaatadaptatie • Langzame transitie • Zichtbare klimaatverandering • Handelingsperspectief
Possible Climate Adaptation Campaign	• Particulier uitleggen waarom • Particulier en ondernemer gescheiden houden, Operatie Steenbreek is particulier, Aparte benadering • Andere manieren van vergroenen, Particulier en ondernemer gescheiden houden • Belang van ondernemer, Uitbreiding, Verhuisplannen, Gelegenheid vinden voor klimaatadaptatie • Nieuwbouw of bestaande bouw, Urgentie uitleggen • Overtuigen van belang, Weten, Momenteel energiebesparing • 2050, Over 30 jaar, Huidige ondernemers zijn dan 80 • Voorhoede, Koplopers • Koplopers, Experimenteel, Zoeken naar propositie • Omgevingsdienst is bezig met energiebesparing, Handhaving, Kennis van zaken • Handhaving door Omgevingsdienst,	• Belang uitleggen • Concrete doelgroep aanhouden • Vanuit belang van ondernemer • Urgentie uitleggen • Rekening houden met termijn • Koplopers • Samenwerken met Omgevingsdienst • Samenwerkingsconvenant • Werkgroep met koplopers

	Informereren over energiebesparing, Professionele medewerkers, Budget • Wettelijke taak, Verplichting door Omgevingsdienst • Convenant, Informatie delen, Voortgang monitoren, Derde onafhankelijke partij, Vrijblijvend lijkt belangrijk • Werkgroep met koplopers, Informatie delen, Ontwikkelingen bespreken	
--	--	--

Tabel 9: Uitkomsten interview met Rob Luyk, Binder Groenprojecten

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
“Als er iets is veranderd is het de aard van de werkzaamheden, er is een meer integrale benadering van de buitenruimte.”	(Position of climate adaptation) Integrale benadering van de buitenruimte.	(Position of climate adaptation) Integraal thema
“Groen diende destijds (stedelijke en industriële ontwikkeling) vooral als esthetisch en decoratief aspect. Die tijd ligt nu achter ons.”	(Functions of green) Destijds esthetisch en decoratief.	(Functions of green) Esthetisch en decoratief
“Groen dat voor professionele opdrachtgevers wordt gerealiseerd en onderhouden. In de basis op esthetische en locatiegebonden functionele aspecten. Nu steeds meer op ecologische doelen en meervoudige doelen.”	(Functions of green) In basis esthetisch en functioneel; steeds meer ecologisch en meervoudig.	(Functions of green) Esthetisch, functioneel, ecologisch, meervoudig
“Daktuinen zijn een integraal onderdeel van de groene buitenruimte en bij aanvang een niche markt.”	(Position of climate adaptation) Onderdeel van groene buitenruimte.	(Position of climate adaptation) Groene buitenruimte
“In Nederland inderdaad iets van laatste 20-30 jaar, sterk gestimuleerd door subsidies. In eerste instantie vrij eenvoudige sedumdaken; nu compleet levende gebouwen.”	(Development of urban green) Recente ontwikkeling, Stimulans door subsidie, Van eenvoudige sedumdaken naar levende gebouwen.	(Development of urban green) Recente ontwikkeling
“Waardecreatie van groen voor opdrachtgevers bijvoorbeeld bij verkoopwaarde projectontwikkelaars.”	(Functions of green) Waardecreatie, Verkoopwaarde.	(Functions of green) Verkoopwaarde
“Voltooid projecten worden gepresenteerd op de website en daarnaast zijn we actief betrokken in diverse platforms die vergroening promoten en onder andere partner in Blauwzaam en de RIF waterroute.”	(Communication) Voltooid projecten op website, Actief betrokken in diverse platforms die vergroening promoten, Partner in Blauwzaam en RIF waterroute.	(Communication) Presentatie & Promotie
“Het (ontbreken van) inzicht in de toegevoegde / unieke waarden, de splitsing van belangen realisatie en beheer zijn knelpunten van groen.”	(Bottlenecks of green) Ontbreken van inzicht in waarde, Splitsen van belangen realisatie en beheer.	(Bottlenecks of green) Ontbreken van inzicht en splitsing van belangen
“De vraag naar groen is in de afgelopen decennia veranderd. Er is meer besef van de waarden (niet alleen financieel).”	(Development of urban green) Vraag is veranderd, Meer besef van waarden.	(Development of urban green) Veranderende vraag
“De functie van groen is in de afgelopen decennia veranderd. Waar men eerst monofunctioneel groen waardeerde (met name het esthetisch aspect) is er nu steeds meer besef wat groen betekent op bijvoorbeeld ecologisch, sociaal, educatief, participatief gebied.”	(Development of urban green) Eerst met name esthetisch; nu ecologisch, sociaal, educatief, participatief.	(Development of urban green) Verschuiving van waardering
“Diverse scenario's zijn mogelijk. We maken ons daar (klimaatverandering) soms wel zorgen over; dat komt vooral doordat het klimaat wat anders is dan het weer. Het zou goed zijn dat wij allen de effecten van de klimaatverandering eens in een 'probeerjaar' zouden ervaren. Het is net als met de pensioenen. De meeste mensen worden er pas bewust van als de effecten voelbaar worden.”	(Urgency of climate change) Soms zorgen over klimaatverandering, Vaak pas bewustzijn als effecten voelbaar worden.	(Urgency of climate change) Klimaatverandering is urgent
“Nederland heeft de risico's op middellange termijn best goed onder controle. Daarin zijn we sinds onze strijd tegen het water meester in in vergelijking met vele andere landen. Denk alleen al aan het democratisch instituut waterschappen en de wijze waarop wij in Nederland in staat zijn te 'polderen' en door het afstand doen van individueel belang tot oplossingen komen.”		
“Communiceren van functies van groen als waterberging en verkoeling is zeker van belang. Helaas is de angstfactor nog steeds een grotere beïnvloeder. We handelen nog veel curatief i.p.v. preventief.”	(Communication) Communiceren van functies is belangrijk, Angstfactor is nog groter, Nog teveel curatief i.p.v. preventief.	(Communication) Communicatie alleen lijkt niet genoeg

"Klanten vinden andere voordelen van groen (welzijn, gezondheid, hogere vastgoedwaarde) steeds belangrijker, denk ook aan lobby branchevereniging VHG : Levende tuin en Het Levende Gebouw."	(Development of urban green) Belang van andere voordelen als welzijn, gezondheid en hogere vastgoedwaarde.	(Development of urban green) Toenemend belang
"Klimaatadaptieve functie van groen is in de afgelopen decennia belangrijker geworden. Er komt steeds meer besef en belang en een meer integrale aanpak van engineering, realisatie en beheer (zie ook: De Groene Kaap in Rotterdam). Maar denk ook aan de inspanningen Wellant / RIF waterroute: blauwe hotspot."	(Development of urban green) Klimaatadaptieve functie belangrijker, Meer besef en belang, Integrale aanpak.	(Development of urban green) Klimaatadaptieve functie belangrijker
"De populariteit van groene projecten is sterk afhankelijk van de wens en het doel. Gemeenten en waterschappen stimuleren steeds meer integraal: maaiveld, gevel, dak."		
"Er zijn maatregelen die altijd wel werken en relatief makkelijk aan te brengen zijn. Zie No regret maatregelen: 'het weer in de stad' Sanda Lenzholzer."		
"Wij richten ons op de zakelijke markt, ca. 50 % = bedrijven en kantoren."	(Target audience) Zakelijke markt, Bedrijven en kantoren.	(Target audience) Zakelijke markt
"Ook voor gemeenten. Onder andere voor BAR, Midden delfland en Sliedrecht."	(Target audience) Gemeenten.	(Target audience) Gemeenten
"Dat is de kern van het vraagstuk.... Hoe druk je waarden uit ... dat is meer dan euro's."	(Bottlenecks of green) Waardekwantificering.	(Bottlenecks of green) Waardekwantificering
"Big Green Egg heeft een duidelijke milieubewuste profilering en duurzaam functionele inrichting."	(Incentives for green) Milieubewuste profilering, Duurzaam functionele inrichting.	(Incentives for green) Milieubewuste profilering
"Big Green Egg hoopt het ook terug te verdienen door subsidie van Hoogheemraadschap delfland en VAMIL/MIA investeringsaftrek."	(Incentives for green) Terugverdienen, Subsidie.	(Incentives for green) Financiële prikkel
"Op onze website staan diverse voorbeelden waar andere ondernemers iets van kunnen leren en welke Stichting Blauwzaam kan gebruiken om te overtuigen."	(Communication) Diverse voorbeelden, Leren van anderen.	(Communication) Voorbeelden tonen
"Ja we werken samen met 'Klimaatkrachtig Delfland', voor het bereiken van onze doelen hebben we elkaar nodig. Het belangrijkste is dat we beseffen dat we meervoudig betrokken zijn. Tevens dat we dat meer als normaal vinden en werken in netwerken die alleen met elkaar doelen kunnen bereiken en onze zelfstandigheid behouden..."		
"Wat betreft communicatie doen we vooral mond tot mond reclame, tevens betrokken zijn en bijdragen leveren aan netwerken die groen promoten, NGO's , scholen, etc."		
"Soms wel soms niet (of klanten klimaatbewust zijn), heel divers. We helpen en ontzorgen ze daarbij."	(Communication) Ontzorgen van klanten.	(Communication) Ontzorgen
"Storytravelers zijn Reizigers die over bijzondere plekken verhalen vertellen."		
"Kostenposten kunnen een obstakel zijn, wat we proberen te overkomen door de kosten te zien als een renderende investering."	(Bottlenecks of green) Kostenposten kunnen obstakel zijn, tenzij renderende investering.	(Bottlenecks of green) Kostenposten
"Zie voor kwantificeren van groen ook teeb.stad: Home , deze tool hebben wij mede getoetst in de praktijk en waar mogelijk gebruikt om	(Incentives for green) Kwantificeren van groen om belanghebbenden mee te krijgen.	(Incentives for green) Kwantificeren van groen

belanghebbenden mee te krijgen.”		
“Ja op alle vragen (of groen kostenefficiënt is): wat je echter ziet is dat de baathouders slechts beperkt de investeerders zijn > dit aspect blijft bij de erkenning van de meervoudige waarde van groene investeringen en het beheer een uitdaging.”	(Bottlenecks of green) Baathouders zijn slechts beperkt investeerder, Meervoudige waarde en beheer blijft uitdaging.	(Bottlenecks of green) Termijn & Beheer
“Ja, er zijn initiële subsidies van gemeenten en waterschappen die stimulerend werken en gedrag en keuzes beïnvloeden. Ook zijn er voor investeerders fiscale regelingen: Klimaatadaptatie en MIA\Vamil . In deze fase zitten we nog. Tegelijkertijd is er steeds meer een algemeen ‘nieuw normaal’ groeiende dat investeren en beheren van groen niet meer dan een ‘nieuw normaal’ is.”	(Incentives for green) Initiële subsidies, Fiscale regelingen.	(Incentives for green) Financiële prikkel
“Nee (we krijgen niet veel klanten of opdrachten binnen via Stichting Blauwzaam), tegelijkertijd vind ik het belangrijk vanuit onze kracht een bijdrage te leveren aan vraagstukken vergroening. Voor mij geldt uiteindelijk ‘wat je geeft krijg je terug’.”		
“Ja, overigens gebeurt dit (intensievere samenwerking) onder andere al in de RIF waterroute, waar ik deelnemer ben van de stuurgroep en wij sterk inzetten op het ontwikkelen van een nieuw groen-blauw curriculum en werken aan de ‘Blauwe Hotspot’. Teven leveren we bijdragen aan circulaire initiatieven.”		
“Doorgaan op de weg van het smeden van netwerken en vooral veel ‘best practices’. Overigens is het tonen van mislukkingen ook een mooie manier om te tonen dat we bijdragen aan een groene duurzame transitie”	(Communication) Smeden van netwerken, ‘best practices’, bijdrage tonen.	(Communication) Tonen van ‘best practices’

Tabel 10: Overzicht interview met Rob

Categorie	Open codes	Axiale codes
Position of climate adaptation	• Integrale benadering van de buitenruimte • Onderdeel van groene buitenruimte	• Integraal thema • Groene buitenruimte
Functions of green	• Destijds esthetisch en decoratief • In basis esthetisch en functioneel; steeds meer ecologisch en meervoudig • Waardecreatie, Verkoopwaarde	• Esthetisch en decoratief • Esthetisch, functioneel, ecologisch, meervoudig • Verkoopwaarde
Development of urban green	• Recente ontwikkeling, Stimulans door subsidie, Van eenvoudige sedumdaken naar levende gebouwen • Vraag is veranderd, Meer besef van waarden • Eerst met name esthetisch; nu ecologisch, sociaal, educatief, participatief • Belang van andere voordelen als welzijn, gezondheid en hogere vastgoedwaarde • Klimaatadaptieve functie belangrijker, Meer besef en belang, Integrale aanpak	• Recente ontwikkeling • Veranderende vraag • Verschuiving van waardering • Toenemend belang • Klimaatadaptieve functie belangrijker
Communication	• Voltooide projecten op website, Actief betrokken in diverse platforms die vergroening promoten, Partner in Blauwzaam en RIF waterroute • Communiceren van functies is	• Presentatie & Promotie • Communicatie alleen lijkt niet genoeg • Voorbeelden tonen • Ontzorgen • Tonen van ‘best practices’

	belangrijk, Angstfactor is nog groter, Nog teveel curatief i.p.v. preventief • Diverse voorbeelden, Leren van anderen • Ontzorgen van klanten • Smeden van netwerken, 'best practices', bijdrage tonen	
Bottlenecks of green	• Ontbreken van inzicht in waarde, Splitsen van belangen realisatie en beheer • Waardekwantificering • Kostenposten kunnen obstakel zijn, tenzij renderende investering • Baathouders zijn slechts beperkt investeerder, Meervoudige waarde en beheer blijft uitdaging	• Ontbreken van inzicht en splitsing van belangen • Waardekwantificering • Kostenposten • Termijn & Beheer
Urgency of climate change	• Soms zorgen over klimaatverandering, Vaak pas bewustzijn als effecten voelbaar worden	• Klimaatverandering is urgent
Target Audience	• Zakelijke markt, Bedrijven en kantoren • Gemeenten	• Zakelijke markt • Gemeenten
Incentives for green	• Milieubewuste profilering, Duurzaam functionele inrichting • Terugverdienen, Subsidie • Kwantificeren van groen om belanghebbenden mee te krijgen • Initieële subsidies, Fiscale regelingen	• Milieubewuste profilering • Financiële prikkel • Kwantificeren van groen